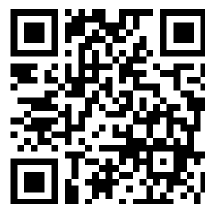
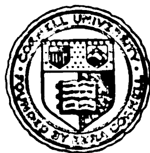

CORNELL UNIVERSITY
FOUNDED BY EZRA CORNELL

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIVEN AV

LAURITZ WEIBULL.

TREDJE BANDET

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1908—1909

Innehåll.

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIVEN AV

LAURITZ WEIBULL.

BAND 3. HÄFTE 1—3.
(ÅRGÅNG 1908).

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1908

Freden i Roskilde.

Aktstycken och framställning.

I. Fredsbrottet och fredsmedlingen 1657 [1]).

Den 1 juni 1657 undertecknade Fredrik III i Köpenhamn Danmarks krigsförklaring mot Sverige. Dagarne efter gick en härold över skånska gränsen, på gammaldags vis förkunnande krigsutbrottet i Sverige.

Det var revanchen för det olyckliga kriget 1643—1645, det gällde, försöket att återvinna den genom frederna i Brömsebro och Osnabrück rubbade maktställningen i Norden. Danmark hade länge avvaktat ett tillfälle att angripa. Man ansåg detta nu kommet. Karl Gustaf var djupt invecklad i sitt polska krig; Danmarks mot Sverige riktade allianssystem syntes, i varje fall i Fredrik III:s ögon, på god väg att vinna sin fullbordan. En ständigt växande krigsstämning hade uppammats; i december 1656 hade det danska rådet förmåtts uttala sig för rustningar, och på ständernas därpå följande möte i Odense i februari 1657 hade medel till dessa rustningar beviljats. Kriget var därefter blott en tidsfråga.

Betecknande nog för detta krig såsom i första rummet Fredrik III:s och hans tyska rådgifvares angavs i det ma-

[1]) Utom på de tryckta urkundssamlingarne och bearbetningarne stöder sig detta kapitel på excerpter ur den franske ambassadören Charles d'Avaugours depescher till Mazarin och Brienne samt Mazarins order till d'Avaugour (Archives du Ministère des Affaires étrangères i Paris. Afd. Suède), vilka ställts till författarens disposition av arkivarien L. Weibull, samt på studier i Riksregistraturet ävensom Danica 1657 (Sv. Riksark.) och i »Coyetske Papirer» (Danska Rigsark.).

nifest, som utsändes, såsom första krigsorsak, att Sverige i westfaliska freden låtit tilldela sig Bremen, den danske konungens forna ärkebiskopsstift. Det lades Sverige vidare till last, att Corfitz Ulfeld, den förre danske rikshofmästaren, vilken redan drottning Kristina tagit i beskydd, ostraffat i äreröriga skrifter fått angripa Fredrik III och den danska regeringen. Gränssocknarna Idre och Särna hade Sverige egenmäktigt behållit efter Brömsebrofreden. Svenska undersåtar hade med begagnande av falska certifikat bedragit den danska kronan på tull i Öresund och Sverige tagit tull af danska undersåtar utanför Danzig. Man hade haft anslag på det till Bremen gränsande Delmenhorst och med dryga pålagor besvärat de danska godsen på Rügen. De rättigheter, som tillförsäkrats Halland, hade icke respekterats.

När Karl Gustaf senare uppsatte sina fredsvillkor, lade han vikt uppå, att bland dem inrycktes bestämmelser riktade mot de kränkningar af Brömsebrofreden, som här påbördades Sverige och framteddes såsom fullgiltiga orsaker till ett krig.

Den danska krigsförklaringen träffade Karl Gustaf ingalunda oförberedd. Han kände den fientliga stämningen i Danmark och hans tankar hade sedan länge gått i riktningen av ett krig. Han hade under sista delen av året 1656 inhämtat det hemmavarande rådets mening i detta avseende. Och i december samma år anförtrodde han Charles d'Avaugour, den franske ambassadören hos honom i Polen, sin avsikt att efter polska krigets slut gå mot Danmark. I början av 1657 var ryktet om hans förestående tåg allmänt bland diplomaterna. På brandenburgsk sida misstänkte man, att det låg sanning bakom, och man lät också under förhandlingarna i Marienburg farhågorna i detta avseende komma till uttryck. Karl Gustaf dementerade ryktet med aplomb.

Kanske icke utan en viss uppriktighet. Ty vid denna tidpunkt höll ett nytt moment — Rakoczys infall i Polen — på att väsentligen förändra det politiska läget och trängde planerna på krigståg mot Danmark i bakgrunden.

Det fälttåg Karl Gustaf tidigt på våren 1657 företog i förening med den siebenbürgske fursten in i Polen gav

emellertid ej det resultat han väntat. Samtidigt utvecklade sig de politiska förhållandena på alla håll till hans nackdel. På ytterligare hjälp från Brandenburg kunde han icke räkna. Från Österrike, där Leopold I efterträdde Ferdinand III, hade han allt att frukta. Från sitt sändebud i Köpenhamn, Magnus Durel, vilken i början av året ånyo inlett förhandlingar om en nära allians, mottog Karl Gustaf i början av maj ogynnsamma rapporter. Den svenske konungen skilde sig från Rakoczy och bröt upp mot Storpolen. De underrättelser från danska sidan, som träffade honom under denna marsch, kommo honom snart att fatta definitivt beslut att lämna Polen och rycka till anfall mot Danmark. Den 29 maj fick han veta, att Durel brutit förhandlingarne i Köpenhamn och haft sin avskedsaudiens hos Fredrik III; i början av juni hunnen till Strassburg i polska Preussen, att den danske konungen låtit beslagtaga trenne svenska skepp i Öresund. Karl Gustaf har tvivelsutan häri sett det avgörande förebudet till fredsbrottet. När han så den 20 juni mottog den danska krigsförklaringen, hade han allt ordnat för sitt nya krig. Sex dagar senare skedde från Bromberg uppbrottet mot Danmark.

Den 1 juli stod Karl Gustaf i Stettin, den 8 på gränsen till Mecklenburg. Fjorton dagar senare bröt han in i Holstein. Inom kort voro de danska trupper som ryckt in i Bremen drivna tillbaka, hela Jylland besatt av svenskarna; endast Fredriksodde gjorde motstånd. I början av september tog Karl Gustaf sitt residens i Wismar, avvaktande händelsernas vidare utveckling och uppgörande planer för landstigning på de danska öarna.

Det sedan länge befarade fredsbrottet väckte hos de makter, i vilkas intresse det låg, att Karl Gustaf ej drogs bort från Östeuropa, en livlig oro, och ansträngningar gjordes från flera håll att bilägga striden.

För kurfursten av Brandenburg hade Karl Gustafs uppbrott från Polen avgörande betydelse. Från att hava varit Sveriges bundsförvant fördes han nu så småningom över i det fientliga lägret; i början av september tog han steget ut

genom fördraget i Wehlau. Under tiden, och väl delvis för att bemantla förberedelserna till detta avfall, erbjöd kurfursten sin fredsmedling hos Karl Gustaf. Det skedde i mitten av augusti genom sändebudet von Kleist. Men Karl Gustaf tillbakavisade bestämt erbjudandet. Han förklarade, att han betraktade kurfursten i hans egenskap av ledamot i det tyska riket såsom garant för den genom Danmarks infall i Bremen brutna riksfreden. Han begärde garanti, ej medling. Han fruktade, att med Brandenburgs medling tvingas att antaga även Generalstaternas. Men i Holland såg han fienden framför andra, representanten för det system, som ville tillintetgörandet av de svenska planerna på östersjöväldet. Den ännu oratificerade Elbingtraktaten gav honom anledning till avslag, då Generalstaterna mot slutet av 1657 erbjödo sin medling.

Även Frankrikes och Englands intressen berördes i eminent grad av den utbrutna nordiska konflikten.

Den franska politikens strävan gent emot Sverige gick i främsta rummet ut på att vinna dess verksamma bistånd i kampen mot huset Habsburg. Själv var Frankrike ännu i öppen strid med Spanien; det traktade efter att förmå den svenske konungen att flytta sina vapen från Polen till Österrike. Med Sveriges bistånd ville Frankrike söka leda det stundande kejsarvalet i en för huset Habsburg ogynsam riktning.

Englands intressen voro till dels likartade. Även Cromwell var vid denna tid inveckladi krig med Spanien och i mars månad 1657 slöt han med Frankrike ett off- och defensivförbund mot detta land. Lika litet som Frankrike önskade han en maktförskjutning i Norden till ettdera rikets fördel: den kunde endast äventyra »kommerciernas» frihet i Östersjön; de frodades bäst med bibehållande av det förhanden varande jämnviktsläget. Törhända drev även Cromwells så omdebatterade »protestantiska» politik i samma riktning.

Båda makterna erbjödo under årets lopp sin mellankomst till krigets biläggande.

Å Frankrikes vägnar anlände i maj 1657 residenten i Hamburg, de Meules, till Köpenhamn. I slutet av augusti kunde han avresa till Karl Gustaf med underrättelse, att

Fredrik III förklarat sig villig till en förhandling. Han erhöll ett till synes gynnsamt mottagande hos Karl Gustaf, som han träffade på väg från lägret vid Fredriksodde till Wismar. Konungen förklarade sig »benögd, att een tractat incaminerades, så frampt på Danmarks sijdha skulle handlas medh någott alffwar och ricktigheett». Han utsåg sina underhandlare: riksrådet Sten Bielke och Corfitz Ulfeld, vilken på marschen mot Danmark stött till hären och såsom geheimeråd gått i Karl Gustafs tjänst. Men i besittning av hela Jylland, med undantag av Fredriksodde, och som bäst i färd med att underhandla om förbund med sin svärfader, hertigen av Holstein, ställde den svenske konungen sina fordringar högt. Redan nu gällde det Skåne, Halland, Bleking och stora stycken av Norge.

Memorial, huareffter Kongl. May:tz fullmechtige commissarier h. grefue Corvitz Ulefeldt och h. baron Steen Bielke hafue sigh wijd den danske tractaten att rätta. Actum Gottorp den 9 september 1657.

1. Att rijkzhofmästaren Corvitz Ulefeldt måtte till thenne tractat af Danmark admitteras såsom then, huilken vthj Kongl. May:tz tienst sigh nu engagerat hafwer och icke annat än som Kongl. May:tt af Sweriges minister räknas kan, och måste omnibus rationibus han ther wijdh mainteneras.

2. Att grefue Corvitz Ulefeldt tillijka medh h. baron Steen Bielke göra och öfwerläggia medh grefue Wrangell ehuadh som till præliminariens tractat fullförande kunde tienligh wara, att the effter theras godtfinnande här vthinnan procedera, allenast begge rijkers respect och högheett såsom wijdh förrige tractater öfligit måtte kunna ij acht tagas. Och att französke envoyen icke wijdare måtte brukas hoos interpositionen, än som att kunna bringa parterne ihoop, och the sielf kundhe sedan effter theras godt finnande, när thet kommer till tractat, conferera medh huar andra och fuhlföra wärket effter theras godt tyckie, såsom Kongl. May:tt af wichtige skäl icke kan simpliciter så antaga Frankrijke till een mediator och ther igenom tacite absolvera honom igenom numero (sc: munere) mediatoris ab officio præstandi guarantien till chronan Swerige; altså måste Kongl. May:tt först förwänta kongen i Frankrijkes förklaringh vppå Kongl. May:tz begäran att assistera Swerige antingen medh folck eller pen-

ningar. Och kan man bruka de Mueles till ett interim, när man hafuer honom af nöden.

3. The punctationer om conditionibus, som grefue Corvitz Ulefeldt opsatt hafuer, som man prætendera skall, kan man vthij begynnelssen proponera och stå vppå; allenast will Kongl. May:tt sigh förbehållit hafua thesse punctationer wijdare att examinera och them vthj een serdeles instruction affatta låta, så och thess ultimata them medh thet första tillsända, allenast att man nå gott kunde erfahra, huru wijda sig Danmark ratione satisfactionis, compensationis och assecurationis will här vthlåta, sedan å Kongl. May:tz sijda proposition först giordt, ty man måste för obligera them att förklara sigh till något.

4. Och såsom näst prætentionen vppå skadeståndett och giorde omkostnader, item the skähl Kongl. May:tt kunde hafua om någon assecuration vthj wissa orther, altså tienar thess för vthan icke lijtet till Sweriges säkerheet att för obligera Danmark till fulleligh afdanckning af sin armee, een kannerligh alt thet tyske folcket, så till foot som till häst; een kannerligh all then krigsförwalltning, som the nu å nyo giordt hafua att förmera theras inländske militie, måste afskaffas, och allenast ett så stort antaal af vthskodt blifuer, som för sidsta danske och swenske krijget warit hafuer, och att inthet rytterij mehra hålles vthj landet, vthan allenast adelens wahnliga rusttienst; thess för vthan måste afskaffas alle sochne hästar, fogde- och prästehästar, jempte all krijgzförfattningh ophäfues, för vthan adelens rusttienst allena. Skulle man och kunna bekomma the tyske vthj Sweriges tienst vppå afslag af någon summa, wore thet mycket wähl.

5. Jfall att then quæstion skulle opkomma in præliminaribus, thet Danmark vthan huuss Österrijke, Påhlen eller Hållandh icke tractera wille, tå skole Sweriges commissarier sådant aldeles vndwijka och till sådan proposition icke inlåta vthan remonstrera, at thet krijget medh Danmark icke hade att göra medh the andre, vthan att huar måtte tractera a part medh huar andra och gifua sigh an thet bästa huar kan hoos sin wederpart, så kan huar få swara och tractera a part, som man tå bäst kan förlijka sigh om.

6. Måste och vthi thenne præliminarie sluth sökias, att posterne måtte gå säkert, och att ett pass måtte gifues af Danmark för Güldenklou till att komma till Kongl. May:tt och bijwijsta tractaten. Datum ut supra.

Carl Gustaff[1]).

[1]) Orig. på papper med Karl Gustafs sigill. Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde 1658. Sv. Riksark.

En hemlig biinstruktion utfärdades för kommissarierna den 12 september. Den lyder:

Bij och secret instruction, huaräffter greffve Korfitz Vlfelt och h. Steen Bielke vthi förestående tractat emellan Sverie och Danmarck sigh haffva att rätta. Datum Kiel den 12 septemb. 1657.

Skola dee effter tiänligh ingångh aff remonstration, huruledhes kriget vthan någon giffven orsaak ähr hans Kongl. Majestet, des rike och länder aff Danmark påbördhat, och hadhe dee derigenom nogsampt högh orsaak sina vapens igenom dens högstęs välsignelse lyckeliga progresser vidhare att pousera och all revenge på dädh yttersta att sökia: doch haffver hans Kongl. May:tt aff infödh godheet och till fridh städhse benägenheet sigh derhen resolverat att antaga dee förlicknings medhel och vägar, såm kungen vthi Franckrikes envoie, mons. de Meules, vppå kungen och ständernes vägner vthi Danmarck Hans Maij:tt anpresenterat haffver. Och till den ända nu förordhnar offvanbemelte sina trogna män och commissarier, dem mädh nöiachtig fulmacht förseer och beordrar, dädh såsnart dee danske commissarier sigh inställa, dee då mädh dem (sedhan deras fulmachter examinerade ähro) inlåta sigh vthi tractater de tempore, loco et modo tractatus. Sedan dee dädh affhandlat, kuna dee tractaten vidhare incaminera vppå desze effterfölliande puncter och stycken.

1. Skola dee sigh till ett fundament taga alla dee gambla pacter, såm emellan cronorne vprättade ähro, särdeles dädh sista Brömsebroiske affskedhet, huilka alla skola ståå fasta och oföranderliga bliffva vthi alla sine clausulis, föruthan där vthi dee igenom denne tractaten kuna ändrade bliffva.

2. Dee torterne, såm Kongl. May:tt och cronan Sverie aff Danmarck desse tidher bårtåth skiedde ähro, ehuruvääl dee vthj sigh siälffva stora nogh ähro, så skola dee ändoch på dädh högsta exaggereras, och sedhan derföre loco satisfactionis begiäras Skåne, Bleking, Bornholm, Saltholmen, Huenslandh, Möön, öiarne vthan för Sundet såm Anholt, Teintele, Lässöön och Nidingen mädh Samsöö, jtem Callöö huus och lään. Vthi Nårrie Bahuus lään och huus och däremoot liggiande landh vthi Wäster Göte landh Skårdalen benämbdh, Flöiteröö lään, Trunhems lään och Jslandh, mädh alla ständer och appertenentier uthi förb:te landh och

lään till everdeligh oklandrat egendom vnder Sverie och dermädh altidh incorporerat förbliffva.

3. Och emädhan vthi förra Brömsebroiska fridhs tractaten Hallandh äffterlats cronan Sverie till en försäkringh på vissa terminer, huilken Danmarck sedhan igenom ett oförskylt och otidigt krigh brutit haffver, ty böör föresagda landh häräffter hemfalla cronan Sverie till everdeligh egendom.

4. Dee länder, såm Hans Maij:tt och cronan Sverie förmedelst förstendömet Bremen kan haffva någon prætention vppå, skola vthan något dröiesmåål förbliffva högst:te Hans Kongl. May:tt och cronan.

5. Och äffter Hans May:tt mykit angelegit ähr att haffva en foot på denne sidhan Elffven emoot förstendömet Bremen, ty skola commissarierne giöra sin·högste fliit att förskaffa greffskapet Pinnenberg till Hans Kgl. May:tt disposition mädh den anpart, såm greffue Ransau därvthi haffva kan, för huilkens deel honom aff cronan Danmark åter skall satisfaction skaffas. Kan dädh på intet annat sätt skee, skall man sökia att giöra dädh igenom byte häller cession aff dän prætentionen, såm Hans May:tt på Ditmarschen haffver.

6. Alla dee godts, såm dee danske haffva på landet Rügen, skola förbliffva rickes vice admiralen och lieut. generalens greffve Charl Gustav Wrangel för den skadhan han vthi förstendömet Bremen aff cronan Danmarck lidhit haffver. Eganderne skola haffva sin recours åter till cronan Danmark och där contenteras.

7. Greffve Korfitz Wlfelt skola commissarierna såvidha sigh antaga, dädh honom aff kungen och cronan Danmark måtte restitueras alt dädh han vthi löst och fast haffver måst vidh sin affresa förlåta och lemna, och all den skadha han igenom sin emigration haffver lidhit honom repareras och sedhan ståå förb:te greffve fritt mädh lagh och rätt dem att förföllia, såm honom denne olägenheet causerat haffva.

8. Såsom nu hans fsl. durchl. aff Holstein och Slesvick hertigh Friederik etc. vthi detta kriget och inveklat ähr, och hans interesse häär vthi högeligen verserar, ty skola commissarierne aff hans durchl. förnimma huadh han för sigh vidh denne tractaten haffver att agera och admittera hans durchl. commissarier ickie alenast, vthan vthi alt giörligit räckia dem handen.

9. Till all extraordinarie expensers affbetalningh, såm detta kriget förorsakat haffver, haffva commissarierne att fordra tiugu hundrade tusende rixd. Doch ähr denne summa så stricte intet satt (ei heller den förb:te satisfactionen vthi

länderne), att däraff ickie för sakens circumstantier iu måtte ändras och vthi detta såm alt annat affvänta hans May:tz final resolution.

10. Huru Hans May:tt vill haffva hållit mädh armeens affmarch (där fredhen slutes) och mädh restantier vthi qvarteren, lära de mädh första commiss. veta låta.

11. För alt skola commissarierne vääl see sigh före, dädh dee intet tractera, mykit mindre sluta något, såm kan giffva hans May:ts vänner och alierade någon ombrage.

12. Hans Kongl. Maij:tt skola commissarierne giffva vnderdånigh flitigh relation om dedh, såm hoos dem passera kan, och vthi alt hämpta Kongl. May:tt nådigste vidhare ordre och befalningh.

Hans Kongl. Maij:tt önskar hermädh nådigst commissarierne lycka vthi deras negotiation och förbliffver dem mädh all kongl. ynnest och nådhe altidh bevogen.

Carl Gustaff [1]).

Strax efter sin återkomst till Köpenhamn avled de Meules. Det franska medlingsverket var därmed avbrutet, och hoppet om dess fortsättande syntes alltmera avlägset, då kort förut även den franske ambassadören d'Avaugour, som kommande från medlingsverket med Polen i Marienburg, på Mazarins order skyndat till Karl Gustaf, i september ryckts bort i Lübeck. d'Avaugours efterträdare hos Karl Gustaf, chevalier de Terlon, verkade visserligen i fredlig riktning, men några åtgärder föranleddes ej därav.

Vid denna tidpunkt hade emellertid England redan begynt sin fredsmedling. En ambassad hade i början av 1657 varit projekterad till Danmark; den hade av en eller annan anledning då ej kommit till stånd. Nu avgingo på hösten ungefär samtidigt till Fredrik III Philip Meadowe, en av Cromwells kanslisekreterare, som föregående året använts i en diplomatisk mission till Portugal, och till Karl Gustaf generalmajor Jephson, en huvudsakligen i militära värv beprövad man.

Meadowe anlände till Köpenhamn i mitten av september.

---

[1]) Orig. på papper med Karl Gustafs sigill. Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde 1658. Sv. Riksark.

Han mottogs med större högtidligheter än vanligt. Man ville därmed smickra och för Danmarks syften vinna den som det synes ej så litet fåfänge mannen. Jephson åter ankom först senare till bestämmelseorten och mottogs i audiens hos Karl Gustaf den 9 oktober.

Båda konungarne antogo Englands medling, och sändebuden voro under återstående delen av året verksamma att få fredsunderhandlingar till stånd.

Men i grund och botten var Fredrik III obenägen till fred — helt naturligt, då han med så djärfva förhoppningar kort förut börjat kriget. Han hade väl ställt sig välvillig till de medlingsanbud, som av Frankrike och Brandenburg gjordes under sommaren. Men hans hållning var näppeligen allvarligt menad. Hans politik var i främsta rummet riktad på ett stärkande av Danmarks mot Sverige fientliga allianssystem. I juli 1657 hade han förbundit sig med Polen; man hade överenskommit att endast gemensamt ingå fred med Sverige. I oktober slöt han förbund med Brandenburg. Hans sändebud Christopher Sehested var verksam i Wien för att få till stånd en allians med Österrike. Men på samma gång hans strävanden gingo ut på att lägga nya länkar till den halvfärdiga allianskedjan, ville han göra de redan ingångna traktaterna mera effektiva. I Berlin sökte Ditlev von Ahlefeldt att sluta de svenskfientliga makterna samman till kraftig aktion mot Sverige.

Karl Gustaf å sin sida ville framför allt ett snabbt slut. Hans strävanden gingo i första hand ut på att förmå England att aktivt deltaga i kriget och med dess hjälp kasta Danmark överända. Men han ville samtidigt ha fredsmedlingen till hands för att även på denna väg nå sina syften, om tillfälle skulle yppa sig. Under allt detta dolde han emellertid icke, att det fans föga utsikter för att Danmark skulle ge med sig. Det var väl ofta endast osäkra meddelanden om Fredrik III:s underhandlingar med främmande makter, som han mottog. Men så mycket såg han klart, att dessa stärkte Danmark i dess motstånd.

Fredrik III:s och Karl Gustafs ståndpunkter visade sig

vid de försök medlarne gjorde oförenliga med varandra. Danmark fordrade i enlighet med sina avtal med Polen och Brandenburg, att striden skulle biläggas på en allmän fredskongress i samband med de polska stridigheterna. Karl Gustaf höll däremot energiskt på separatunderhandling. Det enda, vartill han kunde förmås, var att medgiva, att Polens och Brandenburgs sändebud finge närvara vid förhandlingarna. Lika litet nådde man enighet i fråga om mötesplatsen. Fredrik III föreslog Lübeck. Karl Gustaf å sin sida ville ha fredsunderhandlingen förlagd så långt borta som möjligt från den europeiska diplomatiens centra, helst på sedvanligt sätt å en gränsort mellan rikena, exempelvis Brömsebro. Han fordrade vidare, att utom England även Frankrike skulle vara medlare. Fredrik III åter uppställde såsom genfordran, att underhandlingen skulle äga rum under medlarskap även av Generalstaterna. Karl Gustaf ville bevilja Generalstaternas deltagande i fredsarbetet, men först sedan de ratificerat fördraget i Elbing. Man kom ej ens över förhandlingarna om preliminärerna.

Vad de villkor angår, på vilka de båda makterna tänkte sig, att freden skulle ingås, voro de om möjligt ännu längre avlägsna från varandra. I instruktionen för Ulfeld och Bielke hade Karl Gustaf noga specificerat sina. Men det var så långt ifrån, att Fredrik III ville medgiva Sverige någon krigsskadeersättning eller avträdelse i land för återfående av det förlorade Jylland, att han fastmer ännu i slutet av 1657 uppställde såsom sin fordran bl. a., att Halland skulle ersättningslöst återlämnas åt Danmark och svenska skepp erlägga tull i Öresund.

Under det att England och Frankrike verkade för konfliktens biläggande på fredsmedlingens väg, arbetade Brandenburg nu sedan oktober 1657 på att förmå Österrike till snabb fientlig aktion mot Sverige. I början förgäves. Leopold I tvekade att inlåta sig på ett företag, genom hvilket han kunde bryta riksfreden och riskera kejsarkronan. Mot slutet av året syntes emellertid utsikterna större för att Brandenburgs bemödanden skulle krönas med framgång. Lisola och Monte-

cuculi sändes i december till Berlin. Utgången av deras förhandlingar avvaktades med spänning på alla håll. Det låg däri en möjlighet till en lösning av den nordiska konflikten — till Danmarks förmån.

Ännu en annan riktning gjorde sig i denna fråga gällande i den europeiska politiken. Haag var centrum för denna riktning, som genom en energisk medling ville diktera fredsvillkoren och genom makternas gemensamma ingripande tvinga den motsträvige — ett förebud till de kommande Haagkoncerterna. Generalstaterna fattade resolutioner och bemödade sig att vinna England, Frankrike och Brandenburg för dessa planer. De fredsvillkor de ville stipulera voro i hög grad ofördelaktiga för Sverige. De ville återställa status quo.

När året 1657 gick till ända, svävade ännu allt i det ovissa. Sverige och Danmark stodo varandra så fjärran, att den engelske medlaren hos Karl Gustaf kunde skriva till statssekreteraren Peter Julius Coyet om det sista danska förslaget till preliminärer — det var av den 27 december 1657 —: »laquelle m'a rendu si muet, que je ne puis imaginer ce que je vous pourray proposer la dessus.... Elle me semble estre d'un stile, qu'eust esté digne d'Alexandre le Grand, quand il estoit au comble de toutes ses victoires.»

II. Förhandlingarna i Vordingborg.

Året 1658 med dess oerhört stränga vinter förändrade allt. Den 30 januari öfvergick Karl Gustaf med sin här i danskarnes åsyn det frusna Lilla Bält och tillfogade dem nederlaget i Tybring vik.

Med vanlig snabbhet begagnade Karl Gustaf den vunna framgången. I olika riktningar sändes häravdelningar för att övermanna den återstående danska styrkan på Fyen. Själf tågade konungen mot Odense och tog sitt första nattkvarter i byn Kong [1]).

Dagen efter slaget, den 31, avmarscherade riksamiralen Karl Gustaf Wrangel med största delen av kavalleriet och dragonerna — två brigader fotfolk och några »stycken» följde efter — att intaga Nyborg. Redan samma dag var staden i svenskarnes händer.

Med återstoden av hären fortsatte Karl Gustaf den 31 januari till Odense. Här och på det närbelägna Dalum kloster hade han sitt huvudkvarter den 1—4 februari. Det mål, som hägrade för Karl Gustaf, var att fortsätta isvägen över det vida större och farligare Stora Bält. »Det kom ånyo dagar, då utkik efter vädret, spörsmål om tö ellèr frost, om vinden skulle stå i nordväst eller nordost blevo delar av den strategiska konsten.» Den ena rekognosceringen av isen följde den andra. Undersökningarna riktades på två linjer: Nyborg

[1]) Se härom och för följande: Relation öfwer det, som sig uti Kongl. May:tz expedition på Fyen och Seeland tildragit hafwer, ifrån det Hans Kongl. May:t afreeste ifrån Wiszmar den 5 januarii til desz Hans Kongl. May:t kom hem til Göteborg den 23 Martii åhr 1658. Stockholm tryckt åhr 1658. Citeras i det följande: Krigsrelationen.

—Korsör och Svendborg—Tåsinge—Langeland—Låland—Falster. Avgörande betydelse fick den rekognoscering, som efter hållet krigsråd i Kong anförtroddes åt generalkvartermästaren Erik Dahlberg.

Under det att Karl Gustaf sålunda hade planer på en ny Bältöfvergång med nya framgångar och landerövringar, hade underrättelsen om Fyens förlust nått Köpenhamn. »Den bragte där», säger det engelska sändebudet, »den största förskräckelse, emedan den oavsett förlusten av en så betydande ö väckte fruktan, att den brygga, som fört svenskarne över Lilla Bält till Fyen, skulle även föra dem över Stora Bält till Sjælland» [1]).

Fyens förlust åstadkom också vad ej höstens långdragna underhandling förmått: Fredrik III blev benägen till separatunderhandling. Det ej direkt avbrutna, men avstannade medlingsverket återupptogs.

I hast, säger Meadowe, lät Fredrik III kalla honom till sig. Genom att begagna sig av hans därvaro kunde konungen undgå att synas vara den som hos Karl Gustaf anhöll om underhandlingars inledande. Resultatet av audiensen blev, att Meadowe vände sig med en skrivelse till den svenske konungen; han framhöll, att Fredrik III vore benägen till en skyndsam fred och till underhandlare utsett sitt rikes främste man, rikshofmästaren Jockum Gersdorf jämte riksrådet Christen Skeel. Det gällde icke längre tvistigheter om platsen för underhandlingarne eller tiden för deras början: avgörandet av dessa frågor överlämnades helt åt Karl Gustaf. Därjemte anhölls om vapenvila [2]).

[1]) Philip Meadowe, A narrative of the principal actions occuring in the wars betwixt Sueden and Denmark before and after the Roschild treaty with the counsels and measures by which those actions were directed. London 1677, sid. 37.

[2]) Skrifvelsen, dat. 1658 $^{8}/_{2}$, ävensom Karl Gustafs svar av $^{5}/_{2}$ är tryckt bl. a. i stridsskriften från svenska sidan vid fredsbrottet i aug. 1658: Expositio causarum, quibus S. R. M. Sveciæ bellum a rege regnoque Daniæ sibi illatum, etiam post pacem Roschildiæ initam, continuare coacta fuit. Anno 1658. Bih. s. 19—20, 21—23.

En kurir avfärdades med Meadowes skrivelse, och redan följande dag, den 4 februari, hade denna nått fram till Karl Gustaf i Odense. Den svenske konungen antog anbudet om underhandling. Han bestämde Sprogö eller Rudköbing på Langeland till mötesplats; inom åtta dagar skulle förhandlingarna hafva tagit sin början. Karl Gustaf förklarade därjämte, att ej blott Englands sändebud, utan även Frankrikes, chevalier de Terlon, den senare ehuru ej ackrediterad, skulle närvara såsom medlare. Till fredsunderhandlare utsåg han de redan i september 1657 nämda, Corfitz Ulfeld och Sten Bielke. Hvarje tanke på ett stillestånd tillbakavisades.

Övergången över Stora Bält på isfälten var det som alltjämt föresvävade Karl Gustaf. Han avvaktade oroligt varje underrättelse från de utsände kunskaparne. Kort efter det att Meadowes kurir haft företräde, återvände själva huvudpersonen, generalkvartermästaren Erik Dahlberg. De gynnsamma upplysningar han hade att meddela föranledde konungen att ännu samma afton, den 4 februari, avresa till Nyborg, där Wrangel befann sig. Meadowes kurir medföljde. Han fick här den 5 februari Karl Gustafs definitiva, skriftliga svar och ilade åter till den danska huvudstaden.

Under natten mellan den 4 och 5 februari hölls i Nyborg emellan Karl Gustaf och överbefälhavaren över arméen Karl Gustaf Wrangel samt Corfitz Ulfeld den avgörande överläggningen. Beslutet att övergå till Sjælland fattades. Redan den 5 på aftonen anträdde Karl Gustav marschen över Tåsinge, Langeland, Låland och Falster; den 10 stod hela hären, näppeligen överstigande 5000 man, samlad i Vaalsö.

Samma dag gick Karl Gustaf med en mindre styrka över till Sjælland i rekognosceringssyfte, sedan han först låtit ett par regementen fatta posto i Vordingborgs slott. En engelsk mil utanför Vordingborg mötte han det engelska sändebudet Meadowe tillsammans med Gersdorf och Skeel, som föregående dag avrest från Köpenhamn, på väg till det beramade fredsmötet i Rudköbing. Detta sitt möte med den svenske konungen i fiendeland och därpå följande audiens i

Vordingborg har Meadowe livfullt beskrivit i en rapport till den engelske statssekreteraren Thurloe [1]. Sändebudet sökte få till stånd en vapenvila. Men förgäves. Däremot sände Karl Gustaf, återkommen till Vaalsö, hofrådet Peter Julius Coyet samma natt till Vordingborg att underhandla om preliminärerna [2].

Den instruktion, de danska sändebuden medförde, var till sina huvuddelar uppsatt för helt andra förhållanden. Den förutsatte, att Karl Gustaf ännu befann sig på Fyen, och att mötet skulle äga rum i Rudköbing. I sin mån bidrog detta till, att de förhandlingar, som de närmast följande dagarne fördes i Vordingborg, blevo resultatlösa. Det fanns väl i instruktionen en sekret artikel, däri förutsågs, att Carl Gustaf ytterligare avancerade, och däri för detta fall lämnades sändebuden fria händer. Men den var endast formulerad i allmänna ordalag: näppeligen kunde sändebuden, om de svenska fordringarne visade sig alltför höga, våga göra bruk av den. Syftet med hela detta fredserbjudande från dansk sida var i främsta rummet att söka vinna tid.

Instruction,

som wij Fridrick dend tredie, Danmarckis, Norgis, Wendes och Gothis konung etc., haffuer medgiffuen oss elskel. her Joachim Gerstorff til Tundbyholm, ridder, rigens hoffmester och befalingsmand offuer wort land Borringholm, oc Chresten Skeel til Fusinge, befalingsmand offuer Tryggewelde, wore troe mænd oc raad, huoreffter de sig paa det mode, berammit dend 13 februarij paa wort land Langeland vdj wor kiöbstæd Rudkiöbing imellem oss och kongen j Swerrig, vnderdanigst skal haffue at rette oc forholde.

Först skal bem. wore gode mænd oc raad strax begiffue sig paa reysen herfra igiennem Falster oc Loland til Langeland, saa at de vfielbarligen j Rudkiöbing kunde werre tilstede dend 13 februarij förstkommendis, huor modit paa

[1]) Meadowe till Thurloe $^{14}/_{2}$. Thurloe, State Papers VI, 802. En annan skildring av detta möte giver Erik Dahlberg i den s. 21 cit. relationen.

[2]) Krigsrelationen. Ehrenstens dagboksanteckningar i Handl. rör. Skandinaviens historia XXXIX, 357.

bem. dag oc sted imellem oss och kongen i Swerrig er berammit, oc naar de did ankommer, skulde de H. K:ttz, protecteuren j republiquen Engeland, Skotland oc Irland, hans til oss skickede gesanter lade forstaa, at, efftersom dette mode formedelst hans vnderhandling er berammit til at forsöge, om denne imellem oss och kongen i Swerrig begynte krig, entstandende v-roe oc tuistighed kunde weed wenlige tractater til rolighed oc en ynskelig fred forandris, oc de nu effter saadan affskeed sig her indstillet haffde, dertil i Herrens naffn at giörre en begyndelse, hand da endnu ligesom tilforn med salvo conductu oc andre hiid ind til skrifftlige declarationer oc suar der paa skeed waar, wilde fremdelis med fuldmacternis och propositionernis vdwexling haffue vmag oc dermed giörre alting bered oc klart til woris oc de swenske commissariers sammenkomst oc congres, forsickrende derhoos bem. gesanter, at saa som wij til denne kriig haffuer werrit höyeligen nöd oc tuungen, saa wille wij oc lade see skylden icke hoes oss at skal werre, at dend jo strax dempis oc endis, saa fremt de swenske sig til det som christeligt, erligt, oss oc wore riger oc lande reputerligt kand werre nogenlunde wille forstaa.

Naar nu wore commissarier formedelst bem. gesanters vnderhandling de modo procedendi med de swenske er eens, da kunde woris dennem medgiffne fuldmact imod kongen j Swerrigs vdwexles oc offuerleweris.

Dersom H. K:ttz kongen j Franckriiges sendebud sig til vnderhandling imellem oss oc kongen j Swerrig erbyder, da haffuer woris commissarij det at acceptere [1]).

Naar dend swenske fuldmact er offuerandtwordit, wil dend med fliid efftersees, at dend er saa nöyactig, at derudj intet kand desidereris; befindis dend fuldkommen, skulde woris commissarij gesanteren med alle tienlige motiver derhen söge at disponere, at hand de swenske wilde formaa med forslag til freden at giörre dend förste begyndelse.

Dersom de swenske sig herudj aldelis skulde wegre, daa paa det de icke deraff til nogen ophold skulde tage aarsag, da haffue woris commissarier ald wiitlöfftig oc widere dispute herudj at evitere oc sig fuldkommeligen erklære, paa huad maade de fred kunde slutte, nemmeligen at oss igien restitueris alt huis de swenske sig j warende kriig aff woris provintzer, lande och festninger bemegtiget haffuer, imod reciproque restitution aff huis land oc steder wij dennem j

[1]) Ofvanstående punkt tillagd i margen.

warende feyde fratagen oc affwundet haff:r, oc at med tolden j Sundit saa wel som alt andit saaledis imellem begge parterne forholdis, som forrige imellem begge rigerne oprettede fordrag formelde.

Naar dette saaledis paa begge siider worder accorderit, da dersom til nogen nermære oc fortrolig alliance paa dend swenske side giffuis anledning, da haffue woris commissarij dertill *at giffue ald tienlig forhaabning* [1]) med saa skeel, at wij oc cronen derwed j ingen widere oc lengere kriig nu indwickles.

Skulde de swenske oc, naar alting om restitutionen, saa som j foregaaende post meldis, er rigtigt, begære, at wij dennem woris rytterie, som wij nu paa fode haffuer, wilde offuerlade; da haffue woris commissarier dennem derom at forsickre med saadan wilkor, om mueligt er, som best til woris oc woris rigens oc landis fordeel betingis kand.

Mens dersom saadanne fredtz wilckor, som forberört er, aff de swenske ingenlunde erlangis kand, da haffue woris commissarij huis som aff de swenske postuleris oc de aldelis icke ere sindede at wilde frastaa ad referendum at tage oc oss derom vden ophold vnderdanigst at advisere, paadet wij oss wiidere naadigst derom kunde erklære.

Vdj Corfitz Wllffeldtz person til denne freedtz behandling at admittere skal det meste mueligt protesteris; dog dersom sligt icke staar til at affwende, skal woris commissarij derudj heller samtycke end at tilstede tractaterne derwed at lide nogen forhindring eller skadelig ophold.

I synderlighed skulde wore commissarier oss vnderdanigst avisere oc forstendige om alt forefaldende oc det saa tit noget forekommer, som wærd er att wiide oc berette, oc ellers vdj alting haffue woris oc wore rigens oc landis reputation oc welstand, som wij dennem tiltroer, vdj höyeste act oc recommendation, dennem wij oc med ald kongelig gunst oc naade forbliffue bewaagen. Giffuet etc. [2])

Den till instruktionen fogade sekreta artikeln är av följande lydelse:

Dersom bem. woris troe mænd oc raad skulde fornemme, at kongen i Swerrig wilde med sin kriigsmact avan-

[1]) Ursprungligen i konc.: »at samtycke», hvilket ersatts med ofvanstående.

[2]) Odat. koncept. Sverige A. 1658. Danska Rigsark. Konceptfullmakten för Gersdorf och Skeel är daterad $^{8}/_{2}$.

cere for woris kongelig residentz oc kiöbsted Kiöbenhaffn, dend med beleyring at tuinge oc sig bemegtige, oc bem. konge weed ingen middel fra sligt forset er at holde oc affraade, da skulde de heller indgaa saadanne fredtzwilckor, som mediatores kunde billige eracte oc de lideligste befinde, end sligt j nogen maade at tilstede [1]).

Följande dag, den 11 februari, bröt Karl Gustaf med den samlade svenska hären upp från Falster och gick på isen över till Vordingborg. Skulle han, med sin här redan på Sjællands jord, verkligen bry sig om att träda i underhandling eller skulle han lita på sin lycka och endast med vapen söka fullfölja de vunna framgångarne? Vilka fredsvillkor skulle han i förra fallet fordra? Det var de frågor, som avgjordes i det betydelsefulla rådslag, som hölls i Vordingborg. Det bevarade memorialprotokollet från denna överläggning återspeglar i sin lakoniska korthet situationen i hela dess vikt och allvar [2]).

Protokoll.

Wordenborg 11 feb. 1658.

Rex proposuit de conditionibus faciendis etc. seu persequenda potius fortuna.

Wr[angel]. jcke wthslå tractat. men fortsettia krijgett.

Ulefelt. kunne hålla K. Mt oppe veed staden Köpenhamn. Si damnum fact[um] fuerit, non reparabitur tam cito och K. Mt står tå icke wäl her.

Bielken. an possit Mtas Regia tot manutenere.

Rex. spero me id p[er] Deum posse.

Wrangel consensit, si occupata fuerit civitas et capta classis.

Rex. volo colligere vires: kasta Norrie öf[ve]r ända.

Bi[el]ken. an hæc terra kan gifua allt underhåldh.

Rex. ubi[que] provision. pecuniæ non adeo mult[um] req[vi]ritur. Non dubito de conserva[ti]one: si domi 4000 knechter facile manutenebitur.

Engeland non mouebit. Holland non p[otes]t. si velit, haud impune.

---

[1]) Sammastädes.

[2]) Protokollet i Sv. Riksarkivets samling av rådsprotokoll.

Rex. Sed dubiu[m], om wij kunne staden bekomma. E[rgo] q[ui]d consilij för än staden kan impatroneras.

Ulefelt. Si incipimus; possemus videre effect[um] rei et quousq[ue] licet progredi: an acceptare has conditiones queant.

Rex. forte non dubitabit dare 3 provincias H[alland], B[leking] et Schone, sed cetera p[ræ]serti[m] dronthem forte difficilia. jtem descripsit circumsessionem Hafniæ quo[mod]o possit privare ijs omni commeatu. Om iagh kan slå et partie och gå tillijka in med dhem.

Sed consideravit Rex. 1) multitudinem inimicor[um], 2) an contemnenda conditio obla[ti]onis?

Bielken recitavit opsatte puncterne.

1. renunciatio foeder[um] prior[um], pr[æ]sent[ium] et futuror[um] in pr[æ]judicium Sveciæ.
2. navium et mercium libertas et passage absque visita[ti]one per Sundam.
3. Pretensio in Delmenhorst et Ditmarsen cassetur.
4. Assecura[ti]o: hele Norie på 30 åhr.
5. Satisfactio: 3 provinciæ, Aug[ershus], Boh[us], Bornh[olm], Tronhem, Island, Mön, Saltholmen, och Förre.
6. 1 million Rdlr.
7. 10 skiep monterade af the bäste.
8. wåres skiep och sallt och andre ther på warur restitueras.
9. om anspråket för durchmarcher i Tyskland.
10. till Maij quarter för Soldatescan.
11. Donatarij vtlösas.
12. Gr. Ulefeltz och Ebbe Ulefe[l]tz saak.
13. godzen på Rügen med all Jurisdiction och rätt.
14. Manifestet och tappeterne.
15. Holstens p[ræ]tension.
16. Cessio Gothor[um] tituli.
17. Om 3 Chroner. *Ulf[eld].* n'importe ce qu'est en peinture.

NB. Ultimata:

1. Remissio de tota Norie.
2. item will K. Mt. cedera Ditmarssen och Delm[enhorst] emot Islandet.
3. skiepen för pe[ngar]ne.
4. jtem Jsland cedera att icke derpå studsar.
5.

---

18. captor[um] restitu[tio] efter keijserlige Cartel. R. Rååd efter opsattet i Kijl. 8000
B[iel]ken
19. K. Fredrichs bref. Hålla rusttienst
E[rgo] benefici[um]. ·rest. skade och omkostnat.
20. Om Pinnebergh

beslötz att tractera: blef gifuin fullmacht åht Ulefelt och Bielken.

Karl Gustaf hade alltså beslutit att beträda underhandlingens väg, uppställt sina fordringar, utfärdat fullmakt åt Corfitz Ulfeld och Sten Bielke och bestämt Vordingborg till mötesplats. Men därför var han ej villig att släppa de fördelar, som den svenska härens fortsatta framryckande kunde medföra. Någon vapenhvila beviljade han ej. Förgäfves sökte Meadowe förmå honom att stanna och avvakta förhandlingarnas utgång. Konungen svarade, att hans beslut var att gå raka vägen mot Köpenhamn, och om portarne icke öppnades, att rycka in i staden över vallarne — en lätt sak, tillade han [1]). Lika vanmäktig var Meadowe, då han framställde begäran om Ulfelds uteslutande från fredsunderhandlingarna [2]). Och förgäves lockade Gersdorf och Skeel med utsikten, att freden skulle vara sluten inom 24 timmar [3]). »Som en klook och förståndigh krigshielte viste han, at honom icke tillstodhe nu att låta des vapn slakna och förmedelst denna

[1]) van Beuningen till Gen. stat. 1658 2/3. Avskrift bland Appelbooms depescher 1658 jan.—mars. Hollandica. Sv. Riksark.

[2]) Meadowe, Narrative, sid. 45.

[3]) Krigsrelationen. Warhafftige Relation von allem dehme wasz sich Anno 1657 vndt 1658 vnter Ihre Königl. May:tt zu Schweden vndt dero Armee vom Eroberung Friedrichsodde bisz auf erfolgten Friedensschlusz bey Tastrup wie auch bis zu dero Ankunfft in Gothenburg selben Jahres so wohl in Holstein, Fyhnen alsz Seelandt vorgegangen vndt zugetragen, förf. af Erik Dahlberg. Acta Historica: Karl X Gustafs tid. Danska kriget. Sv. Riksark. Citeras i det följande: Dahlbergs relation. Pufendorf, 5: § 9 sid. 416, som återgiver detta historiska ord i den formen, att danskarne skulle begärt 3 dagar och Karl Gustaf svarat: ej ens lika många timmar, anför det i ett sammanhang, som inger den oriktiga föreställningen, att yttrandet fällts, när de danska sändebuden den 14 februari reste genom Köge på återvägen från Vordingborg.

freds tilbiudande ljka såsom genom en sött sirene sång dem uthur händerne falla [1])». Samtidigt som fredsvillkoren i stora drag skizzerades, anlades krigsplanerna i riktning att ge eftertryck åt underhandlingen. Från olika håll skulle härarne samlas till angrepp mot Köpenhamn. Order avgick den 11 februari till överbefälhavaren vid skånska gränsen Gustaf Otto Stenbock att i ilmarscher rycka in i Skåne och sända 2000 man över Sundet.

C. G. Elskelige herr grefue. Sädan wij hadhe slagit fienden uthi Fyen och derpå bracht den heela provincen uthi wåre händer och wåldh, så hafue wij dädan tagit wår marche öfuer Langelandh, Lalandh och Falster och äre nu hijt in uppå Seelandh ankombne. Och såsom nu rätta tijdhen är, at I till föllie af wår förre ordre ochså ryckie in vthi Skåne; altså weele I nu oförsumat skynda edher, avancerandes så mycket möyeligit är, och sättia edher på någon bequäm ort emillan Helsingeborg och Landscrono. Och emedan nödigt är, at I förstärckia edher medh footfolck, som mäst skie kan, hälst effter wij wele, at I låta komma öfuer till osz uthi Seelandh till 2000 knechter eller meera, om så kunde skee, fördenskull weele I draga tillsamman, ehuadh knechter I nu uthi een hast kunne till hopa bringa så wäl uthur garnisonerne så månge I befinna at dädan kunne umbäras som och annorstädes ifrån; corresponderandes medh h. drotzeten, at dheruppe uthur landet förskickias knechter uthförre till at åther besättia fästningarne medh. Vthi medler tijdh kunne I lemna uppå Westgiöthe grentzerna så mycket mehra cavallerie, som tillijka med allmogen kunne försäkra dee grentzer emoot Norje, så at fästningarne dhersammastädes måga wara uthan fara och hazard, dhet I allt bäst in loco aftaga och dijudicera kunne. Wij försij osz till edher nådeligen, at I nyttia denne occasion och dhet ju för ju heller, efftersom om till at winna tijdhen nu fast angeläget är, och skynda edher så mycket skee kan, fast ännu uthi förstonne icke kunde mehra än 1000 knechter öfuerkomme. Och befalle edher etc. Aff Warneborg etc. [2]).

Samma dag detta brev är daterat satte sig Karl Gustaf i marsch; på aftonen slog han läger i Allerslev, en mil in

[1]) Se nedan Hoghusens berättelse om förhandlingarne i Vordingborg, sid. 28.

[2]) Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 241 v—242.

på Sjælland. I djup snö gick marschen. Följande dag, den 12 februari, gjordes halt vid Faxe, tre mil söder om Köge [1].

I Köpenhamn rådde under dessa dagar stark oro och ovisshet, men samtidigt pågick där ett intensivt arbete för att sätta staden, som ej på århundraden ofredats, i försvarstillstånd. De bristfälliga fästningsverken upphjälptes. Trupper sammandrogos från olika håll; allmogen kring Köpenhamn mobiliserades och till de skånska regementena avgick order att på isen övergå till Sjælland [2]. I en skrivelse av den 11 februari befallde konung Fredrik sina sändebud vid fredsunderhandlingen att göra sitt bästa att utverka stillestånd; beviljade Karl Gustaf ej detta, utan ryckte fram mot Köpenhamn, skulle de följa honom. Det är emellertid ovisst, om denna skrivelse någonsin nått sin bestämmelseort.

Friderick den tridie etc.

Wor synderlig gunst tilforne. Wi bede eder och naad. wille, at J giörer eders beste till at obtinere en stilstand paa en wisse tiid, imedlertiid fredstractaterne imellem oss och Hans K:t kongen i Swerrige kand med fliid fortsettes, och saa snart I kand penetrere, huor vdi Hans K:ts postulata och prætensioner kunde bestaa och I eracter dennem raisonables och for oss saa beskaffen at were, at noget fructbarligt deraff kunde formodes, da kand I eder formercke lade, at wi icke wgenegen er selff personlig at möde och tale med Hans K:t enten paa den liden öe, liggendis imellem Wordingborg och Falster, eller et andet bequem och sicker sted, som kand were oss reputerligt, och med saa skiell Hans K:t dertill inclinerer, saa kunde paa begge sider de nöyactigste salvos conductus, som i sligt tilfelde sickerste giffues kand, vdwexlis. Men dersom J ingen stilstand till weye bringe kand, da hafuer J eder effter eders medgiffuen instruction at forholde, och fölge Hans K:t, om hand med armeen skulde hiid mod woris residence stad Kiöbenhaffn avancere. Dermed skeer wor willie. Befalendes eder Gud. Skreffuet paa slott Kiöbenhaffn den 11 februarij anno 1658 etc. [3].

---

[1] Krigsrelationen. Ehrenstens dagboksanteckningar i Handl. rör. Skandinaviens hist. XXXIX, 357. Terlon, Memoires I, 101—102 (uppl. av 1682).

[2] Krigsrelationen. Sjællandske Tegnelser (Danska Rigsark.).

[3] Koncept. Sverige. A. 1658. Danska Rigsark.

Karl Gustaf å sin sida, anländ till Faxe, sände sina kommissarier skärpta order, förtydligande de i Vordingborg uppsatta.

C. G. Wår synnerliga ynnest, nådige willie och benägenheet medh Gudh alzmächtig tillförrende. Efftersom wij, trogne män och commissarier, icke osz, gifwandes edher ordre medh dhem danske at tractera, oppåmint hafwa, at grefwen af Oldenburg på denne sijdhan om Wäsaren in vthi vårt hertigdöme Brehmen widh Leerskantz och Blomendahl någre soknar och byer äger och besitter, hwilke osz at hafwa effter b:te grefvens dödh höghnödige ähro, altså hafwe wij edher härmedh nådeligen welat befalla, dedh I medh all flijt sökie på alla dhe Oldenburgische byer, som på dhenne sijdhan om Wäsaren liggia, till osz effter grefwens dödelige frånfälle af konungen i Dannemarck cessionen att betinga. Kunne medh dedh samma i synnerheet nu strax föruth restitutionen af Brehmerförde aff them danske erhållas, wore thet osz een behageligh saak och hwarom the till äfwentyrs icke stoore difficulteter giörandes warder. Och på dedh [I] om wår intention och mening desz bättre måga vara informerade, wadh wij egenteligen under Trontheems lähn förstå och dherundher kunne begära, så förhålle wij edher härmedh nådeligen icke, at wij vele, att dherunder icke allenast allt dedh, som till Trondheems stifft lyder och in specie undher dedh lähnet hörer, osz och chronan cederas, uthan och alt dedh, hvadh norr om Trondheem liggier och konungen i Danmark härtill besuttit hafwer, osz af honom afståås skall, såsom Finne- och Lappmarcken, Wardhuus lähn och desslijkes sampt alle där under liggande öyar. För alltingh måste och genom een särskildt articul præcaveras, att förrige pacta rijkerne emellan, eenkannerligen dhe som sidst uthi Brömsebroo upprättade äro, skole blifua uthi dheras fulle vigeur, så wijda de icke genom dhenne påstående tractaten per expressum förandrade warda, och att swenske skeppen, gåandes genom Sundet, icke skole till mehra förplichtade wara än at tee derasz siöpasz, dermedh at bewijsza, at dee tillhöre wåre vndersåtare, uthan någon wijdare anställande inquisition eller visitation aff the danske. Desslijkes skole dhe danske icke hafwa macht at giöra någon tractat medh andra nationer, swenske frijheeten i Sundet till præjuditz och förfångh, såsom redemptionstractaten med holländarne warit hafwer, hwarigenom wåre vndersåtare per indirectum för andre nationers ofrijheet för tullen i Sundet densamma kunne underkastas.

Och såsom uthi Brömseebroos pacterne är förafskedat, at swenske örlighsskepp, gåendes genom Sundet, till intet mehra skole förbundne wara än at hälsza Chroneborgs schlott medh swenska löszn, altså bör och dhet förafskedas, at the danske örlighskeppen, passerandes Sundet och Helszingborgs slott, såsom vårt effter pacterne, till åhra skole gifwa i lijka måtto danske löszn, och wele wij ingalunda vara förbundne till någon notification, när wij anten fåå eller fleere flottetahls af våre örlighsskepp genom Sundet sände, hwilket vthtryckeligen förafskedas och så wijda Brömsebroos pacta förandras moste.

Dett kan och röras därom, at, när om quarteeringen här i landet för wår armee in till uårdag thalas, att the danske och böre sorg draga at skaffa dhem frijtt härifrån öfwer siön, dijt wij dhem kunde behöfua.

Emedan wij äre kombne i förfahrenheet, dedh Reinkingh skall wara author till thet skammelige scriptum, som kallas Jus feciale armatæ Daniæ, så befinne wij honom icke wara wärde at beholla dhet godzet widh Hamborg, som han fördhetta hafft, och wij fördenskull i nåder præsidenten Biörenkloo confererat hafwer, hwarförre är härmed vår nådige willie och befallning, dett I låten eder denna saken wara wijdh tractaten befallat, på dhet densamma uthan någon wijdare klander eller åthtaal må finna sin richtigheet. Detta wij edher till rättelsze icke hafwa welat förhålla och befalla edher etc. Datum hufwudhquarteeret Faxö etc. [1])

Redan dagen innan detta brev avfattades, hade man med en efter århundradets förhållanden enastående snabbhet i Vordingborg börjat de egentliga förhandlingarne. Tiden skyndade. »Därför blefvo också», säger Pufendorf, »de vid andra traktater brukliga och blott till yttre prakt tjänande ceremonierna aflysta: sedan fullmakterna utväxlats, skred man omedelbart till verket [2]).»

Om de förhandlingar, som fördes i Vordingborg, eger man en utförlig berättelse, vilken även sträcker sig till den följande underhandlingen i Tostrup. Denna berättelse härrör, såsom handstilen visar, från den svenske sekreteraren

[1]) Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 246.

[2]) Samuel Pufendorf, Sieben Bücher von denen Thaten Carl Gustavs, Königs in Schweden. Nürnberg 1697. 5: § 8, sid. 414.

Henric Hoghusen [1]). Såväl i Vordingborg och Tostrup som även i Roskilde var det denne man, som å svenska sidan förde protokollet. Han spelade väl icke för händelsernas gång en roll jämförlig med de båda andra sekreterarnes, hofrådet Peter Julius Coyets och Edvard Philipsson Ehrenstens. Men hans berättelse är byggd på vid tillfället förda protokoll; den är i hög grad detaljerad och följer meningsutbytena mellan fredskommissarierna replik för replik.

Hvad Hoghusen har att berätta om Vordingborgsförhandlingarne är följande [2]).

Sedhan K. M:t dädan [ɔ: från Vordingborg] var upbruten och inemoot afften, kom till de svenske gesandter den engelsche abgesandt h. Philip Meadow, som hoos de danske commissarier var, och sadhe, huruledes icke allenast han på sin h. och principals vägnar (som gott förtroend desse begge

[1]) Henric Hoghusen var född 1624 i Stockholm och av ofrälse börd. Från rikskanslärn Eric Oxenstiernas tjenst hade han avancerat till sekreterare vid förhandlingarne i Königsberg 1656. Blev följande året kungl. sekreterare vid svenska kansliet i Polen. Var sekreterare vid förhandlingarne i Vordingborg—Roskilde och i Köpenhamn året 1658, ävensom vid fredsunderhandlingarne 1659—1660. Adlad 1662. Slutligen kansliråd och häradshövding i Hälsingland. Död 1684. Hofrådet Peter Julius Coyet var gift med hans syster Gertrud Hoghusen.

[2]) Hoghusens berättelse, som med uteslutande av några oväsentliga delar här tryckes, föreligger i ett koncept om 14 ark, varav dock det 4:de, innehållande det svenska förslaget till fredsvillkor i Vordingborg, saknas. I en likaledes ofullständigt bevarad avskrift, gjord, såsom språket ger vid handen, av en dansk hand, återfinnes dock största delen av det förkomna. Berättelsen föreligger i den samling i det danska rigsarkivet, som bär namnet »Coyetske Papirer» och som utgöres av de akter, vilka vid fredsbrottet i augusti 1658 beslagtogos hos den svenska legationen, då Sten Bielke arresterades. Dessa »Coyetske Papirer» bestå huvudsakligen av brev, koncept, räkenskaper m. m. från Peter Julius Coyets diplomatiska beskickningar till England 1655—56 och till Danmark 1658. Men samlingen innehåller även åtskilliga svenska statsakter, till det kungliga kansliet ankomna brev m. m., vilka kommit att hamna hos Coyet i hans egenskap av Karl Gustafs högt betrodde sekreterare; den rymmer därjemte handlingar, lämnade till Coyet för utredningar af i hans diplomatiska verksamhet förekommande frågor. De »Coyetske Papirer» utgöra nu 6 volymer; men tillhörande handlingar återfinnas även spridda i andra samlingar i det danska rigsarkivet.

nordische konungar och rjken emellan högeligen önskade och åstundade) sigh, uthan danske commissarier sigh stoorligen glädiade [och] frögdade, at K. M:t i Sverige icke haffver velat utslå fredz tanckarne, uthan de godhe herrar förordnat, at de medel och vägar sökia skulle at bjleggia alle irringar och denne itände feigde at uthsläckia och roo och enigheet igen anstiffta och uprätta. Och såsom önskeligit vore, at medh sådhant hugneligit och gott värket icke motte varda förhalat, uthan därpå iu för iu heller en begynnelse skee, ty förmodade han, at dee godhe herrar svenske commissarier icke skola låta finna sigh mindre än de danske där till benägne at anträda medh det forderligaste denne negotiationen. Och at facilitera detta verket så mycket mehra, sökte han de godhe herrar vele uthlåta sigh, hureledes de befunne, at conferencer sigh bäst kunde låta giöra, at därvidh ingen disput om preseancen erstå motte, såsom och hvilken ort de såsom tertium locum därtill beqvembligen monde finna, på det man således oförtöffat och uthan onödig förhalning motte kunna till sielffva huffvudvärket skrjdha. Hvar på greffven aff Ulfeld honom svarade, beprisande på Konungl. Maij:t, vår nådigste konungs och herres vägner then affectionen hans högheet protecteuren emoot begge desse loffvlige konungerjken testmoignerade förmedelst den omsorg han drager at förljka dem genom sin vänligh interposition och underhandlingh, iämvähl och berömandes hans affgesandtenes iffver och nijtt, den han genast utj begynnelsen nu lät påskjna och spöria, sådhant högt värke, som nu förhänderne var, till gott och önskelight uthslagh til befrämia, förhoppandes, han därvidh hareffter ingalunda skulle trötas och ledze bliffva, helst emedh[an] därgenom han sigh hoos K. Maij:tt i Sverige icke allenast högst recommendera kunde, uthan och alle dem demerera, som effter den önskelighe freedhen medh störsten tränkten och alffvar suckade och tränktade. Önskade derhoos, at man här i Danmark tillförende medh sådhant njt hade sökt at hålla uprätt och i sin vigeur den fördetta emellan desse konungrjke[n] medh så stoor mödho förvärffvade freedhen, som man nu läte merkia all alffvar den rooligheet och vänskap igen at återkalla och upbyggia, hvilke de genom åtskillighe fahrlighe och ogrundade consilier uthaff en utj gemeen vahnligh oförnögeheet att tåla godhe daghar hadhe föringat och under fötterne trädt, då mycket oskyldigt blodh hadhe varit spart, och så månge menskior uthan deras vållande icke utj ruin och förderff så diupt satte, at de nepligen och en deel till effventyrs alldrigh sigh däruthur

lärer förhielpa kunna. Och såsom sakerne således nu förrevette, att den högste gudh K. M:t så underligen hade bered och vjst vägen at hemnas den oförrätt honom oförskyld är genom detta krjget tillfogat, således at han sine segerrjke vapen haffver kunnat förd och satt ante portas et muros uthaff stadhen Kiöpenhampn, och K. M:t fördenskull såsom en herre, den icke allenast erkennde sådhan den höchstes guds nådes hielp och bjstånd, uthan och som en klook och förståndigh krigshielte viste deriempte, at honom icke tillstodhe nu at låta des vapn slakna och förmedelst denne freds tilbiudande ljka såsom genom en sött sirene sång dem uthur händerne falla, uthan fast mehra den fortun, gudh honom så merkeligen viste, at fulfölia och stadfästa: altså trodde de godhe herrar K. M:ts commiss., at man å danske sjdhan icke sigh skulle låta beljsta medh några fåfenge och till ingen ting tienlige disputer, såsom i synnerheet om preseancen och annat, desslickes emootstå den alffvar K. M. hade medh hast och uthan försenelse at affhielpa denna brinnande krigslågon. De på deras sjdha kunnde försäkra honom, at de intet högre åstundade än att man utj sådhant pressant värket sigh medh inga punctualiteter (hvilke då allenast kunde observeras, när intet periculum in mora vore) ville befatta; hade och fördenskull ett expedient funnit, at man om ingen loco tertio stoort taalte, uthan at begge sjdhors commissarier alternatim iempte mediatorerne hvar å sin sjdha besökte, hvarigenom all disput om högheet kunne undflys och huffvudh saken bäst utj vählnligheet bliffve affhandlat och affgiord. Hvilket de till vänligit svar honom, affgesandten, upå hans anbringande för denne gången ville uptäckia, hoppandes, han det hoos de danske således ville anbringa, at de därtill motte samtyckia, till frede[n]s forderligast inrättande. Den engelsche abgesandten befan detta förslagh icke vara uthur vägen, uthan at dett medh desse tjdhernes conjuncturer bäst öffverenskom, allenast befruchtade, at, ehuruvähl detta medelt syntes vara beqvämbligast at undfly all vidhlyfftigheet vidh sammankombsten, så skulle det ljkvähl lätteligen någon irring aff sigh födha, i det någon svårighet bliffva kunde, hvilke af commissarierne hoos de andre den förste visiten affleggia moste, helst emedhan af den förste visiten ett argument till preseancen stoodhe at tagha. Hvarupå de svenske commissarier replicerade, dem uthaff deras nådigaste konung och herre icke någon befalning haffva att amusera sigh länge medh sådhane punctualiteter; trodde eij heller, at de konungl. danske commissarier där till någon fogh skulle haffva, så frampt de

medh alffvar meente at affhielpa all ytterligare fahra, som dem och rjket Danmark öffver huffvudhet sväffvadhe. Och såsom detta förslaget uthaff dem skedde icke utj anseende till någon preseance (hvilken hvarken K. M:t i Sverige öffver K. M:t i Danmark begärde, eller K. M:t i Danmark öffver K. M:t i Sverige prætendera kunde eller förmodeligen ville), alltså kunde de danske commissarier icke däraff sluta något præjudicerligit för dem, om de svenske commiss. där på stodhe, at hoos dem den första visiten skedde, i synnerheet emedhan de såsom fremmande utj landet och de danske däremoot som införde och hemmastadde in loco vore, hembstellandes den engelsche abgesandtens egen dijudication, hvadh emellan sljk persohner annorstedhes utj ceremonier och civiliteter pläger sedhvanligit vara. Loffvadhe däriempte, at, så frampt de medh denne tillbörlighe höffligheet aff första visiten uthaff de danske bleffve mötte, de däremoot, när de från hvar annan skilias skulle, den senaste visiten affläggia ville.

Hvilken deras mening och förklaring de den frantzöske ambassadeuren chevalier Trellon (ɔ: Terlon), den ochså tillstädes var hoos de svänske commissarier, ombode iempte den engelske abgesandten tilljka de danske att förrebringa och remonstrera, huru onödigt vore medh sådhant vidh desse tijdher, där sakerna ingen drögsmåhl tåla kunne, huffvudhet myckit at bryta.

Hvarupå begge desse tilljka ifrån de svänske commissarier affträdde och till de danske gingo. Men något däreffter kom den frantzösche ambassadeuren igen tillbakars, berättandes, at han de danske remonstrerad hadde nödvändigheeten att fortsätta detta fredzvärket, som nu genom några disputer om höcheeter och andre solenniteter icke kunde eller borde förhalas och fördrögas, och at han förmodde hoos dem en vissare och fastare resolution vara, huruledes iu för iu heller sakerne utj Danmarks rjke igen utj en fredligh stat och tillståndh kunde bringas och inrättas än at de genom fåfänge petitesser och onödigt criticerande dörren till vjdare olägenheet och missförstånd vele öpna. Fördenskull och så förhoppades, at de så mycket mehra de svenske commissariers förschlag om förste visitens affleggiande hoos sigh skulle skiäligh befinna, som det sigh berodde uppå den plägeseedh, hvilken allestädes practiceras, at de fremmande aff de inhembske först besökte bliffva. Hvarupå, sadhe han, de danske hade samtyckt strax däreffter att infinna sigh hoos de svenske commissarier och således giöra upå denna tillstundande freds-

handlingen en begynnelse. Hvilket och så skedde. Ty något vidh pass en halff tjma däreffter komme de danske commissarier till de konungl. svenske, hoos sigh haffvandes den engelske abgesandten, hvilke vore utj porten aff deras logementen medh största höffligheet och courtoisie undfinge och utj saalen, därtill förordnat och beredd, införde. Hvarest, sedhan de sigh alle nedsatt hadde, greffve aff Ulfeld först taalet sååledes begynte:

Edle, vählborne, vählbyrdige Danmarks rjkes rådh och commissarier, godhe herrar och naboor. K. Maj:t, vår allernådigste konung och herre, haffver oss affärdat i den intention och mening medh edher, godhe herrar, at sammanträda och sökia mögelige medhel och vägar detta itände och uti desse rjken om sigh frätande krigh at dämpa, släckia och stilla. Och ehuruvähl vitterligit är inför heela verlden, huru oskyldigt H. K. M:t, vår allernådigste konung och herre, utj detta blodiga kriget är kommen och inråkader, i det K. M:t i Danmark K. M:t ifrån des stoora conqvester i Påhlen dragit haffver och K. M:t, där han medh så mechtige fiender, Pohlen och Muskoviten, var engagerat, nödgat at vända sina vapen ifrån them och dem in utj desse orter bringa, där doch K. M:ts åstundan och största begärligheet varit haffver, at desse begge lofflige nordische konungarjken emellan gott förtroende, vänskap och enigheet motte städze cultiverad bliffva, hvarföre och K. M:t aff heela den opassionerde werlden så myckit mehra för all det oskyldiga bloden, som utj denna feigd är utgiuten vorden, kan excuseras och uhrsechtas, så ljkvähl detta oachtad sökier K. M:ts fridälskande gemuth afflåta aff den rättigheet gudh och natur honom eliest tillstädie, ia den almecht[ige] gudh så merkeligen vägen vjst haffver at hempnas den oförrätt och stoora skada K. M:t och des rjker tillfogad är; fördenskul oss i commission giffvit at sökia på hvadh sätt denne krigslågon uthan drögsmåhl förmedelst fridligit accord och fördragh motte uthsläckias och så mongen oskyldige menniskia (medh hvilken Hans M:t såsom en christlig herre och potentat stoort medljdande drager) ifrån vjdhare ruin, olycko och fördärff frälsad bliffva. Och låter K. M:t denna sin fredlige intention icke allenast nu först spöria, uthan haffver denna åtskillige reesor tillförende å dagha giffvit i synnerheet förmedelst den declaration han genom K. M:t i Frankrjkes ambas[sadeur] h. de Meules hoos K. M:t i Danmark haffver låtit insinuera, hvilken K. M:t offererande till fredlig förljkning och affhandling, så ringe på edher sidha är skattader och æstimerader bliffven, at man

och så densamma icke något svar haffver värdig hållit. Och såsom man nu förnimmer uthaff hans höchheets protecteurens abgesandte h:r Medow, K. M:t i Danmark vara benägen och gerna förstå till desse konungrjkens förrige enigheet, altså låter H. K. M:t sigh stoorligen behaga, at man omsjder medh dess fredlighe tankar och inclination vill öffverensstemma till desse rijkers soulagement och däraf flytande heela cristenheetens bästa gagn och välfärdh. Vj kunna fördenskull först och frembst icke annat giöra än at tacka den höchste gudh, som desse strjdhande mechtige potentater sådhane fridsamma sinnen och tanckar haffver ingiffva velat, sedhan och at önska, det han än ytterligare sin välsignelse täcktes förlähna till detta hugneliga värket, som vj nu i den helge treefaldigheets nampn sinnade ähro att begynna att anträdha, och at han detta vårt upsåt på begge sjdhor medh helsosahm[me] och godhe rådh secundera och hielpa ville, at det måtte vinna dett rätta uthslaget, hvareffter så månge beträngde menniskior aff allt hierta souspirera och sucka. Vj äro utj den förhopning, at såsom vj för våre persohner intet underlåtandes varde, hvadh till en god frids stadfästelse kan erfordras, altså och I, godhe herrar, skole vela giöra alt det som här till tiänligit och giörligit lärer befinnas.

Sedhan greffven aff Ulfeld sitt taal ändat hade, svarade den danske rjkshoffmästaren på detta sättet: Edle, vählborne, vählbördige Sveriges rjkes rådh, commissarier och godhe naboor. Emedhan den höchste gudh, sedan han oss medh denna oss omkringschväffvande krigsflamman haffver risat och hembsöckt, återigen os vägen öpnar förmedelst vänligit fördragh och alle irringars fridligh affhandling at affhielpa vjdhare fördärff, som aff denne blodighe örlogs continuerande kunne följa och däremoot sättia desse stridande loff-lige konungriken utj godh förtroende inbördes och den förre vänskap, hvarföre kunne vj för sådhan högh vählgerning icke nogsamb och tillfyllest hans guddomblige may:t tack och loff hembähra. Och haffver K. M:t, vår allernådigste konung, denna lägenheet velat embrassera och emoottagha icke allenast i anseende af K. M:t i Frankrjke och hans höchheets protecteuren i Engeland, Skott- och Jrland inrådande, uthan kunne vj edher, godhe herrar, försäkra, at H. M:ts hugh och sinne aldrigh ifrån godh correspondences uprättande emellan begge desse konungrjken haffver varit alien och söndrad, uthan bådhe strax af begynnels[en] städze varit benägen där till, at all missförstånd förmedelst fredligit accord motte bliffva schlichtad och bjlagd så vähl som och utj sådhan sin fredligh

inclination och bevågenheet in till dags framhärdar och stadigt förbliffver och sigh vidh detta väsendet så comporterad, at heela den ehrbare verld[en] K. M:t lärer vela excusera och frie giöra för allt vållande, at denna feigd sigh så vjdha infrätit haffver. Ty kan först och frembst ingen opassionerad annorledes döma än skiäligit vara, at H. K. M:t desse confedererade[s] vilkor och bästa haffver most beobachta och fördenskull efftertrachta och sökia, at de utj tractaten medh K. M:t och cronan Sverie tjllika motte includerade och inslutne bliffva. Sedhan och belangande K. M:t i Sveriges declaration, som genom K. M:t i Frankrjkes ambassadeur mons. de Meules K. M:t, vår nådigste konung, hade skolat insinueras, så kunne vj edher, godhe herrar, det försäkra, at vj alldrig någon sin därom hörd haffver, för än monsieur le chevalier de Terlon nu för en halff tjme sedhan hoos oss därom taalte. Ty mons. de Meules bleffv utj Kopenhagen strax medh en häfftig siukdohm befallen och medh dödhen affgik, för än vj medh honom till någon conferenz komma kunde och aff honom K. M:t i Sveriges intention förnimma. Doch ehuru därom är, så hugne vj oss, at vj en gång kunde komma i conferenz om fredens restabilierande, önskandes, at den allsmechtige gudh ville giffva lycka och vählsignelse därtill at rjkerne kunde sättias i sitt förre välstånd igen. Eliest kunne I, godhe herrar, vara försäkradhe, at vj för våra persohner icke skulle undandragha oss utj det som raisonnabelt och skiäligt kan pröffvas, och är vår begähran, at I vele giöra upå värket en ouverture, låtandes os förståå, hvadh K. M:ts i Sverige egentlig intention och mening monde vara.

De svenske commissarier bodhe dem härupå, at dem behagade låta författa ett project, huruledes de bäst meente, at freden igen skulle kunna upprättas, och emedhan värket ingen drögsmåhl tåla kunde, att det samma affton skee motte, då de sedhan deras mening och förklaring däremoot dem ville öffvergiffva. Hvilket de danske commissarier loffvade vela giöra, och därmedh toghe uthaff de svenske commissarier deras affsked och sigh iempte den engelsche mediatorn tillbakars till deras logemente begoffve.

Strax däreffter skickades secretaren till de danske commissarier at säga dem, det, emedhan föraffskedat var at begge sjdhors commissarier medh tillbörlige salveconductier skulle försees och K. M:t i Sverige därföre dem allaredo en tillskickad hade, men däremoot uthaff K. M:t i Danmark ingen för de k. svenske commissarier var ankommet, de för-

denskull på behörig ort därom medh det snaraste ville påminnelse giöra, att hvadh som härutinnan föraffskedat var motte bliffva effterleffvad.

Den danske rjkshoffmästaren sadhe, at uthaff deras sjdha ännu inga salveconductos vore inkomne, detsamma icke skee uthaff någon försumelse eller förgätenheet, uthan at man i sådhan hast, när de ifrån Kiöpenhamn förreste, icke haffver kunnat därmedh färdige bliffva; förväntade altså dem nu mehra hvar ögneblick till sigh. De vele och så till öffverflöd affärda en express till Kiöpenhampn, att man deras förfärdigande skulle påskynda; så snart de ankomme, vele de dem de svenske commissa[rier] till handa ställa.

J ljka motte bleffv och så strax däreffter secreter [skickad] till den frantzösche ambassadeuren mons. le chevalier de Terlon medh K. M:t i Sveriges plenipotenz för dess commissarier, begärandes han, ambassadeuren ville detsamme dem danske emoot extraditionen aff deras fulmacht öffverleffvera; det han loffvade vela giöra strax andra morgon bitighen, emedhan det då något seent in på affton lidit var, och han då ärnade at begiffva sigh till roo.

Seent om affton vidh pass klockan 10 bleffv uthaff de danske commissarier ett project inleffvererad så lydande:

[Tom plats lämnad med orden: »Jnseratur hic projectus Danicus [1].»]

Dagen däreffter, som var den 12, sammanträdde de svenske commissarier och dett inleffvererade danska projectet öffverlade; och emedhan de intet därutinnan befunne, som kunde huffvudsaken befrämia, ty läte de genast därpå författa ett annat opsatt däremoot upå effterföliande sätt och vjss [2]):

Såsom osz uthaf Kongl. May:tt i Danmarckz commissarier några puncter ähre inlefrerade wordne, förmedelst hwilcke dhe förmehne, alle dhe irringar, hwar uthaf detta påstående krigh upwuxit ähr, kunna slättas och uphäfwas och begge rijkerne igen uthi gått förtroende ställes: Alltså haffwe wj utj effterföliande puncter både wårt swar såsom och hwarupå wj befinne, at fredens inrättande fastare sigh beroor, lätit författa.

1. Att förtroligh wänskap i stället för denne ofreed begge potentaterne och chronorne emillan måtte stifftas, således att all owillia och hwadh uthj warande feigd passerad

[1]) Detta danska fredsförslag har icke kunnat återfinnas.

[2]) Det svenska fredsförslaget är här ovan meddelat efter ett i Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde 1658 (Sv. Riksark.) förvaradt utkast.

åhr sättias afsijdes och förglömes, och att, sedan således all miszförstånd undanrymbd, gått förtroende restabilierad och uprättadt åhr, då om en närmare och strictare förbundh taales, och att nå sådan bepröfwas af nöden wara: 1) Att Hans May:tt och chronan af Danmarck renuncierar alle the allianccr, medh hwem de och kunna wara ingångne, som Kongl. May:t af Swerige antingen directe eller per indirectum till præiuditz och skada åhro eller lända; 2) Att effter denne dagh Hans M:t och chronan Danmarck ingen af Kongl. M:t i Swerige fijender, på hwariehanda sätt eller under huadh prætext dett wara kan, någon assistence och bijstånd görer; 3) Att H:s M:t aff Danmarck här effter icke tillstädier, att något örlogsskepp genom Beltet eller Sundet åth Östersiön passerar och löper.

2. Hwadh fångarne på begge sijdor belangar, åhr bäst, att dhe militarische effter det cartellet, som för detta emillan Kongl. May:t i Swerige och den Romerske keijaren hafwer warit uprättadt, sigh rancionera; och dhe civilbetiänte för sigh bethale effter den affskeedh och besluth, som wid Kgl. May:tz uthi Swerige armée där om giord åhr.

3. Anlangande restitutionen af dhe inkrächtade länder uppå begge sijder, så emädan där uthi en stoor disproportion och olijkheet finnes; ty måste där medh således förfaras, att emoth dhe månge länders inrymmande, som Kgl. May:t uthi Swerige förmedelst des sägerfulle wapn af Hans May:t i Danmarck wunnit haffwer och possederer, Kongl. May:t i Swerige till ewärdeligh egendomb extraderas desse länder och provincier, såsom åhre Blekinge, Skåne med Hwen och Saltholmen, Bornholm och Möön, Hallandh (hwilket till dags loco assecurationis warit hafwer och genom påstående kriget till Kongl. May:t och chronan Swerige förfallit åhr), Anholt och Lessöö, därtill och Bahuus lähn med alle appertinentier.

4. Den Brömsebroische tractaten blifwer här effter uthi sin fulla vigeur, såsom den och intill denna dagh utaf Kongl. May:t uthi Swerige obrotzligen och sancte åhr observerader worden; och såsom Kongl. May:t uti Swerige aldrig tillstått hafwer någon tulltächt uthi Sundet, altså will högstbem:te Kongl. May:t icke, att effter denne dagh någon sin swenske skepp, ehwadh godz dhe innehafwe, medh någon certifikation och visitation beswäres skulle, och om någon nation genom special pact och afftaal welle för sigh ingå tullgifften uthi Sundet, då kan Kongl. M:t det wäl lijda, allenast att allt det swenska godzet, som uppå samme nationers skepp finnes,

förmedelst behörige certification för all gravamen sigh befrijar.

5. Och emedhan uthaf dem, som dhe kongl. danske commissarier begäre att inneslutthas uthi detta fördraget, en deel Kongl. M:ts uthi Swerige uppenbahre fijender ähre, deels och Kongl. M:tz wänner; hwarföre kan sådan inclusion eij så simpliciter skee, uthan Kongl. May:t warder sig således emoth dem comporterandes, att denne tractat ingen præiuditz på en wäg eller annan tillfogat blifwer.

1. Och aldenstundh Kgl. M:t af Swerige genom dette kriget en merklig skada tillfogat ähr, i dett Kongl. M:t icke allenast store fördeelar och advantager emoth desz fijender så i Pohlen, Preussen, Littowen som och Moskowiten ähro uthur händerne tagne, dess länder och provincier Lifflandh och Jngermanlandh devasterade, ja hela rijket högt beswäradt, uthan och deszföruthan åthskillige och månge fijender emoth H:s K. M:t reetade och uphitzade, hwarigenom Kongl. M:t till store omkåstnader ähr bracht worden, hwarföre begärer K. M:t till satisfaction och wedergällning för alt sådant, att först H. Kgl. M:t uthi Swerige Trunhiems lähn med alle sine appertinentier, Island och Ferröö iämpte greffweskapet Pinnenbergh afträdes, sedan och uthi penningar en million rixdaler, och det på fyra terminer betales, där till medh tolff af dheres örlogskepp (hwilke wy nämpnandes warde) medh all tillbehörig uthrustning, jämwähl och att bådhe dhe orther, som af K. M:t och chronan Swerige uthi dette kriget tagne ähre, så wähl som dhe swenske skeppen, hwilke uti Sundet blefwe anhållne, medh all derpå löpande omkåstnadh restitueras och tillbakars igen gifwes.

2. Effter som man för uthan nöijachtig assecuration sig icke trygdt förlåta kan upå det som negocieras och afhandlas, hwarföre begärer K. M:t för sig och Sweriges chrono Aggershus lähn medh alle des appertinentier på trettijo åhrs tidh till försäkring, att emoth det, som förmedelst påstående tractat afskedas kan, inthet skee skall; och ifall H. M:t och chronan Danmarck i warande 30 åhrs tidh uthan skälig och billig orsaak något krig emoth H. M:t i Swerige movera skulle, då detta lähn medh alle dess tillbehörigheeter Sweriges chrono vnder ewärdeligh possession och egendomb må wara hemfallen.

3. Att dhe prætensioner Kongl. May:t i Swerige hafwer uppå grefweskapet Dellmenhorst och Ditmarschen H:s. M:t icke göres twistige och disputabelt.

4. Att ehwad jus och rättigheed H:s K. M:t och chronan af Dannemarck kan hafwa så uppå några godz uppå land

Rügen såsom och på geestlicheeten därsammastädes, det alltsammans H. M:t af Swerige cederes och inrymmes.

5. Emädan och K. M:t i Swerige hafwer täckts åthskillige des ministri och betiänte medh donationer uthaf någre godz utj H:s M:ts af Danmarck länder att benåda, att demsamma, hwilke sådan benådning undfått haffwe, tillbörlig satisfaction och åthnöijo derföre præsteras måtte.

6. Såsom och K. M:t för detta kriget skull, hafwer måst beswära någre ständer uthi Romerske rijket och enkannerligen hertigerne aff Mecklenburg; altså befinner K. M:t skäligt, att hwad anspråk och tilltaal däruthaf kan påkomma, därtill af H:s M:t och chronan Danmarck swares och all erledne skadeståndh wederböranden ersättias måtte.

7. Och aldenstund hans furstl. d:hl:t af Holstein widh denne feigd allermäst hafwer måst lida och vndergå; ty måste honom både för erleden skada satisfaction giöras, såsom och assecuration och försäkring gifwes, att han för slijkt här effter städse skall wara befrijad och oturberadh.

8. Att greffwe Corfitz Vlefeldt in integrum restitueras uthi alle sine ägor, lööse och faste, som han i Danmarck och Norie hafft hafwer och hafwer, såsom och uthi alle dhe godz honem och hans gemåhl uthi dheras lifstijdh af konung Christian den fierde, höglåfflig i åminnelse, hafwe warit förundt; jämwäl och i dhe samma som höghbe:te konung hans barn förundt och tillagdt hafver; honom dessföruthan all skada och erleden afsaknadh igen erläggies och godh giöres; han uthi landet medh sin swärmoder, allt sin slächt, wänner och tiänare må wista, byggia och boo uthan någon molest; hans greffwinna hennes fullkomblige titul restitueres, vnnes och igengifwes.

9. Hwad gen. majoren Ebbe Vhlefeldt uthi ett eller annat i Danmark kan hafwa att pretendera och påfordra, att detsamma honom gått göres jempte behörig contentering för all lijden skadeståndh.

10. Aldenstundh manifestet, som H:s M:t och chronan Danmark emoth Kongl. M:t i Swerige hafwer låtit af trycket uthgå och divulgeras, heelt upfyldt ähr medh orimlige håniske ordh; hwarföre will Kgl. M:t i Swerige, att alle exemplaria däraf måtte upsökias, aboleras och uthaff wägen skaffas.

11. J lijka måtto och emädhan till stadfästelsen af stadig fredh och wänskap af nöden ähr, att allt undanrymmas, hwar uthaf gemütherne månde choqueras och förargas; och wetterligit är, några tapeter wara, som Sweriges chrono till wahn ähra och schimpf upfundne och giorde äre; hwarföre

måste sådane antingen aldeles förbrännas eller medh andre färger öfwerstrykas.

12. Ytterligare att Kongl. M:t i Swerige armée tillstädies uthi desze länder att logera och ther uthur desz uppehälle niuta in till medium maij; aldenstundh för åhrsenz tidz obeqvämligheet skull den omöijeligen uthi hastigheet och forbe:te termin hädan kan afföras.

Detta hafwe wij Danmarcks rijkes rådh och commissarier welat insinuera, oss förbehållandes här uthinnan ytterligare att tilläggia och ifrån taga, effter som sakerne och tidzens beskaffenhet kunna befinnas dedh att requirera och påfordra [1]).

Medh detta projectet fohre de konungl. svenske commissarier till de danske, haffvandes medh sigh den frantzösche ambassadeuren, och dem detsamma öffverleffvereradhe, at de det öffversee, sigh emellan öffverväga och deras gottfinnande däröffver giffva ville, på det man sedhan utj ytterligare conferenz komma och sakerne till ett gott uthslagh iu för iv heller bringa kunde. Droghe ochså, strax de projectet aff sigh antvardad hadde, tillbakars till deras logemente, lämbnande den frantzösche ambassadeuren hoos de danske, som ochså något däreffter kom tillbakar. Effter måltjdhen foor h. Sten Bielke allena till den engelske abgesandten att affleggia hoos honom en visite.

Samma dagh inleffvererade de danske läigdebreffvet för de svenske commissarier.

Dagen däreffter, som var den 13 febr., läte de danske förmärke, sigh det svenske projectet, som däm var öffverleffverad, innehålla svåre och oskälighe petita, och at de däröffver icke vähl kunde resolvera sigh, för de hoos konungen i Danmark om hans meningh därutinnan vjdhare hade informerad sigh, till hvilken ända de sinnade vore samme dagh at begiffva sigh åt Kiöpenhampn tillbaakars. Hvilket de svenske commissarier befunne mechta fremmande vara och ingalunda öffverensstämma medh det allfvar och njt de utj begynnelsen testmoignerad hadde at bringa denne negotiationen uthan något drögsmåhl till ett slut och ändskap. Beslöte och därföre sigh emellan at fahra bort till dem och dem remonstrera den ofogh de hadde under prætext aff det

[1]) Det anmärkes under dokumentet: Detta bleffv upå frantzösche traducerat och därutinnan remittered: 1) Möön, 2) Jsland, 3) Förröe, 4) Agerhuus lähn, 5) 4 örlogskep. — Detta bleff them danske commissarierne præsenterat uthi Wåhrenborgh på Seelandh den 12 feb. a:o 1658.

svenske opsattes objlligheet at omstöta det hoppet, som de hoos så mange menniskior upvächt hadde om den förre fredens och vänskaps restabilierande. Droge och således dit till dem i deras logemente, hvarest, sedhan de aff de danske medh vahnligh ceremonie vore undfångne och sigh hoos dem utj deras kammare nedsatt hadde, greffve Ulfeld them talltalde säyandes:

Vj haffve, godhe herrar Danmarks rjkes rådh och commissarier, fast annorlunda dömbd och slutet uthaff de höghe contestationer I för detta giord haffva om eder alffvar och njt at befrämia detta påbegynte fredzvärket, än som vj nu ogärna och oförmodeligen måste spöria och höra. Ty i stället vj väntade uthaff edher ett vänligit svaar upå vårt opsatt, at haffva därigenom tillfälle och anledningh at desbattera alle tvistigheeter och adjoustera hvadh som kunde synas förhindra fredhen, utsprjda och divulgera I en hoop qvereler emoot vårt project och oss medh beskylningar angripe, som anmodade vj edher obillighe och orjmlighe saker. Uthaff dette edhert procedere kunne vj icke annorledes judicera än att antingen I icke instruerade ähre medh oss att tractera; eller och at I sielffve till freden kaltsinnige äro, dän icke medh allfvar, såsom I vähl förregiffva, efftertrachta, uthan intagne uthaff, hvem vedh, hvadh för fåfenglige tanckar och inbilningar, värket sökie at trainera och upskiuta. Uthaff hvilke, om det förre sig således förrevar, hvarföre haffve [I] velat inlåta edher medh oss utj någon handling? Är och det senare sant, så lär den heele ehrbahre verlden lätteligen kunne see, hvilken deelen den olyckan tillskriffvas bör, som än ytterligare uthaff detta blodige krige[t] kan skee och hända.

Här interromperade den danske rijkshoffmästaren greffve Ulfelds taall, säijandes sigh medh sin medhbroder visserligen vara instruerader medh de godhe herrar svenske commissarier att negociera och handla; men ingen ordre haffva at ingå sådane obilligheeter, som de svenske commissarier begährade.

Hvarpå Sten Bielke svarade: Vj styrkias än mehra utj vår mening om edher, godhe herrar, aversion till fredhen och see vähl, at [I] medh detta förvand om våre petiters orjmligheet icke allenast vela bemantla och besköna edher trögheet till fredhen, uthan och sökia därigenom giöra oss hoos andra nationer (menandes därmedh mediatoren) stinckande och förhateligthe. Vj äro fördenskull hjt till edher komna at låta edher see den billigheet och dee skiähl, hvarupå våre postulater sigh beroo, på det de godhe herrar me-

diatorer tilljka motte see, anten vj något otilbörligt aff edher fordra, eller och om I uthan skiäl edher öffver vår iniqvitet beklagha och besvära. Hvilket, att det desto ordentligare skee motte, vele vj utj en hast vår project, der edher, godhe herrar, så täckes, puncteviss igenom löpa. Och vadh vidhkommer först och fremb[st] renunciationen af alle K. M:t i Sverige præjudicerligh alliancer, förmodhe vj icke, at I den finna ogrundad och uthan skiähl. Ty vele K. M:t och cronan Danmark medh H. K. M:t och cronan Sverige ingå en godh fredh, den städze cultivera och vidh macht hålla, följer nödvändigt, at alt undanrymes och fördages, hvadh antingen i begynnelsen vänskapen kan förhindra eller och framdeles, sedhan han en gång inrättad är, lätteligen omkullkasta och sönderriffva; hvilket aff intet snarare kan komma än at man enthera fördeelachtige alliancer vill maintenera eller och i framtjdhen medh endera parthens vjdhrige sigh förbinda.

De danske svarade: När fredhen medh K. M:t i Sverie vore sluten, då alt detta sigh sielffver skulle och motte giffva.

H. Sten Bielke sadhe sådhant icke var nogh, uthan emedhan detta vore rätta grundhen, hvarupå fredhen moste först byggias och sedhan uprätthållas, ty bör detta i synnerheet föraffskedas och klarlighen nemnas och uthföras.

Greffve Ulfeld. Vj kunne ochså icke vähl veet[a], hvadh skiähl I påståå, när I förvägre edher at hindra, det ingen fremmande örlogsflotta må passera genom Sundet och Belt in utj Östersiön; i synnerheet befinna vj mechta fremmad vara, at I detta vår postulatum emoot protecteurens aff Engeland abgesandter haffve velat exaggerera, ljka som luppe det emoot skiäll och rätt och hans, protecteuren, bästa, där doch edher staats vählfärd och säkerheet därutj stoor, at ingen fremmande potentat sigh utj östersiösche affaire inmänger, såsom och at inga fremmande örlogskep utj Östersiö gå motte.

Christen Skiähl. Dett är oss omögeligit att kunna förhindrat, där någon örlogsflotta medh macht skulle vela löpa igenom Sundet, enkannerlighen nu vj så bådhe upå medhel och folk blottade ähro.

Ulfeld. Om I, godhe herrar, haffve allenast hugh därtill, at, så myckit edher står till at giöra, emootstå fremmande örlogsflottas igenomfart, så lährer fuller uthvägar yppa sigh sådhant värkeligen at kunna giöra.

H:r Sten Bielke. Hvadh den 2 puncten om fångerne beträffar, kan man förmodeligen derutinnan ingen oskiähl finna, emedhan det sigh beroor upå krigsstyln och den altjdh observerade sedvana ibland cavalliers. Är och icke annat

än tilbörligit, at en fången man till discretion emoot densamma cavallieren förbunden bliffver, som hans liff sine händer emellan hafft haffver. Därtill medh fordrar raison de guerre dät, at K. M:t maintenerar och beskyddar så officerar som andre aff soldatesqven vidh den rättigheet, de medh fahra och liffs vågande öffver fångerne vunnit haffva, och därigenom hålla armeen utj villigheet och godh humeur, hvilken eliest, där man ingen rançon uthaff fångerne hade at förvänta, mechta skulle stötas för huffvudet, letteligen tresk och trögh bliffva. Det är och för sielffve fångernes säkerheet mechta angeleget, at de billigh lösen för sigh giffva motte; ty skole deesamme, utj hvilkes händer dee äro råkade, merkia och see deras hop om rançon vara förgäffves och aldeles uthe, då toorde de lätteligen däraff fatta någon aigreur emoot fångerne och dem sökia på ett sätt eller annat att affrontera, illa handtera, ia och aldeeles ombringa och aff dagha at tagha.

Gerstorff. Emedhan detta är en saak, som myckit hänger utaff cavallierenes civilitet sigh emellan, altså tviffvle vj icke, medh mindre de på bägge sidhor således härutinnan lährer begägna hvarannan, at för rançons skul ingen svårigheet lärer upväxa. Vj förhoppas och, at där bägge deras M:t M:t motte mundteligen taalas vidh, de hvar annan det cederandes varde, som mycket mehra importera kunde än lösen för fångerne.

Bielke. Det kan vähl skee, at K. M:t, vår allernådigste konung och herre, något cederade till at testmoignera så myckit klarare sin benägenheet till gott förtroende medh K. M:t i Danmark; men de godhe herrar kunne däremoot försäkra sigh, at K. M:t icke lätteligen något effterlåtandes varder utj det, som kan lända K. M:t till säkerheet och des armée till conservation och styrkio.

Chr. Skiähl. Det kunne nu vähl vara en sak medh de fångar, som ähro militairsche persohner och vapen förd haffva; men om de andre, som civil betiente ähro och utj kriget ingen charge beklädt haffva, kunne vj icke tala.

Bielke. De civil betiente haffva ljka medh de militairsche varit i tienst hoos den h., som H. K. M:t, vår allernådigste konung och herre, feigd uppå fördt haffver, och en deel aff dhem tillfogad K. M:t medh rådh och annat ingen mindre skadha än de krjgsbetiente vedh vapen och väria.

G. Ulfeld. Vj haffve utj det öffvrighe icke mindre förmodat än at I icke allenast skole vela beskylla oss för obilligheet, efftersom vj på vår nådigste konungs och herres vägnar satisfaction begähra för den skada K. M:t förmedelst detta

krjget tillfogat är; uthan och tilbiuda, at de å bådha sidhor occuperade lande simpliciter igen motte affträdas och inrymas.

Hvadh rättmätighe och skiählige ohrsaker K. M:t haffver att fordra den satisfactionen utj vårt projecte försatt är, sådhant alt är den heela ehrbahre verlden kunnigt och hvar och en opassionerat menniskia lätte at döma, när han allenast vill vända sine ögon till de fördeelar, som K. M:t icke allenast i händerne hade, uthan förmedelst den välsignelsen, medh hvilken den höchste gudh des vapen bistodh, ytterligare hade kunnat bekomma, hvilke alle K. M:t, nödgader aff detta kriget, haffver måst fahra låta till sin och des rjkes stoora affsaknat. Eller skatta I, godhe herrar, det ringe at haffva uthan raison trängt K. M:t ifrån de advantager, som medh så svår mödho och liffsfahra, ia mången redligh cavalliers hierteblodh, haffva varit vunne och conquesterade. Skulle skadeståndet K. M:t och cronan S[verige] härigenom ljdit haffver mesureras effter edher gissning och förschlagh, så kunne vj nogsampt tänkia, uthaff hvadh värde dän lärer skattas, emedhan I genom detta krjget haffva låtit påskjna, hvadh I oss ärnade, där den höchste gud edher upsåt och desseiner icke således hade studzat och dämpet i begynnelsen, för än de nått dett måhlet de vore dirigerade till, nembligen K. M:t och hans k. fäderneslands total ruin och undergång. Den vedergelning och den säkerheet vj begähra uthropa I för ohörligh; men den skadhan K. M:t ljdit haffver entenuera I och ringa skatta den mechta; där doch satisfaction vi begähra däremoot alldrigh kan balancera. K. M:t haffver, såsom sagd är, måst släppa sine fördeelar utj Preussen och Pohlen, där giffva des fiender tjdh och rådhrum at recolligera och igen förstärkia sigh, och i stället han var krafft- och machtlööss bleffven, reppe igen till modh och sättia sigh utj postur at skadha K. M:t och disputera honom där giorde conqvester. Däriempte är K. M:t nödgader vorden at undandragha sigh des allierade och vänner utj Pohlen och sleppa dem hielpe löösse, hvarigenom de utj största skada och ruin råkadhe och så månge tusende siälar utj barbarers händer och en affgressligh sclaverie och träldom falne ähro. Och såsom K. M:t städse haffver måst haffva ett vakande ögon upå den diversion, som K. M:t vähl merkia kunde hädhan effter att villa komma, så haffver K. M:t sigh altjdh måtta i redo holla att kunna densamme emootståå, fördenskul ochså sin macht tillsammans haffva på de orter, uthur hvilke han snarast kunne emoot gåå edher force, hvarigenom hans länder Liffland och Jngermanland, äro blotte aff folk bliffven, muskoviten tillfälle öpnat och

lägenheet giffven impune och nästan uthan motstånd där at grassera, devastera och förderffva landet, således at det till effventyrs aldrigh igen vederholer sigh, dräpa och tyrannisera på så mången oskyldigh menniskia och at bortföhra så månge sielar till evinnerligh träldohm. At nu I, godhe herrar, alt detta så entenuerar och ringa achta och däremoot oss för girighe och snåle blasmera, det ene som hade det icke på sigh, det andre som vore alt oskiäligt, hvadh eder icke behagade, det kommer oss något fremmat före. Jagh kan icke vähl troo, att, så frampt I döma något cervel hoos oss finnes, I medh alffvar mena, när I oss anmoda, at de occuperade länder på begge sjdhor iempt och pari passu afftredas motte. Hvadh skulle var och en rättsinnigh tänkia om oss, som någorlunda kunde öffverläggia och mesurera denna merkeliga disproportionen och oljkheeten, som emellan dem är? Eller hvadh domb och census skulle I hoos edher sielffve giöra, om K. M:t så skulle giffva alla de occuperade länder uthur des händer emoot en mihl längs iord I crona Sverig i detta kriget affhänd haffva? Jagh förhoppas, I visare tanckar och resolutioner fattandes og edher skiäligare till H. K. M:t och dess undersåtars satisfaction förklarandes varde, så frampt edher intention till fredh och enigheet dirigerader ähr.

Gersdorff. Emellan den skada, I förregiffva edher at haffva ljdit och det I till vedergelning därförre begähra, är ingen ljkheet. Ty I sökia at affhända oss fast alt det Danmarks crona ägher, däremoot några edher provincier allenast kunne haffva något udstât, det doch ljkvähl igen kan repareras, när de utj rooligheet äro brachte bliffve. Sedan och haffve vj emoot edher någon faute begången, så haffve I och den nogsambt revangerad, i det alle våre skiöne provincier aff edher armee ruinerade och fördärffvade ähro. Haffve I ochså icke nog satisfaction därigenom nåt, at edher armee, emedhan dän här utj rjket är, sigh mechta medh ett och annat förseed och utj ett gott postur bracht haffver.

G. Ulfeld. Hvadh för proportion emellan vår liden skada och den satisfaction aff oss begährat är, är oss bäst bekand, som veete, utj hvadh estat våre saker hade kunnat vara, så frampt denne diversion uthaff edher oss icke hade påkommit, och huruledes de nu förreveta. Hvadh anlangar det edher synes, som hade vj tillfyllest oss emoot edher revangerad, och at K. M:t, vår allernådigste konungs armee nogsambt satisfaction uthur de occuperade Danmarks provincier åtniuter, så veete vj edher ingenting till godho därföre, uthan hembbähre den rättvise gudhen taak, at han vår nådigste k[onungs] va-

pen så vjdha haffver velat felicitera och vählsigna, at dett onda I emoot oss haffve machinerad och stämplat uthaff Hans Maij:t och dess undersåtare nu upå edher sielffve är vänd vordet.

Sten Bielke. Vj haffve upå de godhe h. mediatorers böhn och vähnlige anhållande effterlåtit den puncten i vårt upsat om assecurationen. Men aldenstund vj nu genast i begynnelsen spöria edher vankelmodh, i det I utj munden före contestationer om begärligheet till fredh, men utj värket fast contrariament oss see låtit, så lähre vj motte vara mehra betenkte om vår säkerheet och åter begynna tänkia på denna assecurations puncten.

Skiehl. I haffva assecuration nogh, när I blotta oss upå så åtskillige våre provincier, och kunne I däsföruthan försäkra edher, at, där någon godh och skiählig fredh emellan desse begge konungrijken kunde slutas, vj å vår sjdha alt contribuerandes varde, hvadh som lärer bepröffvas till des stadhfästelse at lända.

G. Ulfeld. Angående svenske skeppens frja genomfahrt genom Sundet och Belt kan ljka som utj de andre våre petiter ochså därutinnan ingen oskiähl bevisas, emedhan det fast det samma är, hvadh som för detta i Brömbsebroische tractat är affhandlat; allenast at vj nu begähra certificationernes affskaffande, och det för den orsak skull, at vj see, så frampt certificationerne bleffve vidh macht, I då altjdh, när edher igen lyster, kunne haffva materie och förvand till örlogh.

Gerstorff. Däruthaff skall mången fatta tilfälle att under svenskt nampn förschnilla oss utj Sundet.

G. Ulfeld. Händer sigh, at någon edher förrekommer, hvilken I om sådant skiäligen soupçonnera kunde, då ståår edher frjt en sådhan at anholla, upfordra och tillbörligen at straffa.

Gerstorff. Hadhe vj skolat anhålla alle dem, hvilke för detta medh fländ och lorendrägerije utj Sundet ähro omgångne?

Ulfeld. Dett hadhe varit för edher och mången menniskia bättre än resolvera till detta kriget.

Bielke. Hvadh svare I, godhe herrar, oss upå den puncten om K. M:t, vår allernådigste konungs och herres prætensioner på Delmenhorst och Ditmarschen?

Gerstorff. Dätt är en saak, som vi för oss allene icke kunne decidera, aldenstund fleere än vår nådigste konung därutinnan interesserade ähro. Så är och, rätt till sägandes,

sakens egentligheet oss obekant, och haffve ingen effterrättelse eller information därom.

Bielke. Vj taale medh edher om denne saak intet vjdhare än hvadh K. M:t i Danmark allenast concernerar, och på det I, godhe herrar, nöijachtigh underrättelse härom motte haffva, loffve vj att vele communicera medh edher de documenter här tillhörige ähro och vj vedh handen haffva.

St. B. Huruledhes kunne I, godhe herrar, befinna oskiähligt, at H. K. M., vår allernådigste konung, sökier att maintenera de donationer, hvarmedh han des betiente för deras troo och godhe tienster haffver velat benådha. K. M. är altför jalouse däröffver, at man des nådige promesser vill omkulstötta och omyndige giöra, emedhan Hans M. den herre ähr, som intet högre æstimerar än att holla, hvadh man tillsagt och loffvat haffver.

Skeel. J, godhe h., kunne vähl sielffve erachta, utj hvadh älendight tillstånd vj råke, där vj, föruthan den ruin och affsaknad vj på våre ägher och medhel ljdha måste, och så skulle nödgas medh stoora omkostnadher at redimera det lilla, som än upå våre egodeehlar kunne vara i behåld och öffvriget och, så frampt vj dett icke kunne giöre (hvilket sannerligen oss nu omögeligit är), alldeeles bliffva öde giorde och förderffvade. Hvadh effect kunne vj i sådhan fall uthaff fredhen niuta annan än blotta liffvet.

St. Bielke. Alt detta borde I haffva hooss edher öffverlagd, för än I resolverade at påträngia K. M., vår allernådigste herre, dett ogrundade krjget. Där till medh må I skatta detta för en lycka, att godzen äro bortgiffne; ty förmedelst sådhant ähro de aff donatarierne bleffne conserverade och vidh macht hållne. Man kan och vähl finna sådhane uthvägar, så frampt I å edher sjdha någorlunda vela skicka edher därutj, at hvarken I uthaff desse donationer synnerligen skulle förolempas, eij heller för donatarierne denna aff K. M:t dem beviste nådhe aldeeles gagnlöss vara.

Skiehl. Jagh veet icke, om någon potentat kan utj de occuperade länder bortgiffva ett eller annat godz, så at den, hvilken det giffvet är, sigh värkeligen detsamma tillägna kan, för än sådhane länder förmedelst tractat och fredsslut honom cederade och tillägnade ähro.

Bielke. Att haffva exempel därupå, dät sådhant bådhe kan och plägar, böre vj icke gå längre än till instrumentum pacis, som emellan K. M. och cronan Sverige och den römerske keysarn är opråttad vorden.

Gerstorff. Må vj få ljstan upå summerne, som på god-

zen satte åhro, at vj således kunde see, hvadh härutinnan stoode att giöra eller icke.

Sten Bielke. Hade I tillförende därom nembd, skulle vj allaredo haffva skaffad edher den; vele och ännu see till, at I medh det förste den kunne bekomma.

St. Bielke. Hvadh resolvera I, godhe herrar, om hertigarnes aff Mäkelenburg satisfaction, därföre at deras land för detta kriget skull så mechta är medtagit?

Gerstorff. Hvj skulle vj erleggia dem någon skadha, där vj dem ingen genom någon durchmarche, plundering eller annat besvär haffva tillfogat?

St. Bielke Ehuruvähl edher armee icke utj desse länder varit haffver, så åhr K. M:t, vår nådigste konung, uthaff edher nödgader vorden därgenom at marchera och därmedh vara hertigarne och dess undersåtar till besvär; hvilket, emedhan det ingalunda hade skeet, där I icke orsak därtill giffvit hade, fordrar billigheet, at I såsom vållande svara dem för skadeståndet.

Gerstorff. Är den affbrek tillfogat genom durchmarchen, så kommer den icke up emoot den vj här utj vårt rjke och våre provincier haffva måst uthstå.

St. Bielke. Däremellan är stoor åtskillnad, emedhan ingen tyske furste är plichtigh för edher skull at emoottagha fremmande krigsfolk eller medh krigstunger och last utj sine länder at besväras och graveras.

G. Ulfeld. H. K. M:t, vår allernådigste konung och herre, kan medh rätta ochså icke annorledes än tala för h. förstl. durchl. af Holstein Gottorp, såsom den där H. K. M:ts svärfadher är och blott för K. M. skull stoora hostiliteter måst lijda, ehuruvähl han sigh neutral hullit haffver, ia mehra sigh vinlagd om en vähnligh förljkning emellan begge de strjdhande K. M. och K. M., än at han genom någon vjdrigheet emoot K. M. och cronan Danmark skulle haffva förskyld det fiendlige procedere man emoot H. F. N., dess land och undersåtare haffver öffvat och brukat.

Gerstorff. Är H. F. D., dess land och undersåtare något ond tillfogat, det är emoot allas vår vilia och intention, i ty vj sökt haffva hans F. N:s land at conservera och till dän ända befalt honom såsom neutral at handtera och medhfahra.

St. Bielke. Vj veta fast annorlunda, hvadh disposition I utj Flensborg om H. F. N:s land haffva giord; i synnerheet uthvisa E. Excel:s (menade Gerstorff) egne skriffvelser, huruledes I medh H. F. N. meent haffva, utj hvilke I rådhe at rasera alt, hvadh emellan Flensborgh och högden vore.

Gerstorff. Thetsamma haffver raison de guerre på den tjdh rådh och dicterad.

Bielke. Det är ochså nu raison ljkmätigt, at den, som oskyldigt haffver måst ljdha, därföre contentement och åtnögo niuter.

Alt hvadh som emellan begge sjdhors commissarier således i svenska tungemåhlen bleffv taalat och handlat, uthtyddes för den engelske mediatorn (som allena tillstädes var) på frantzösche. Och sedhan desse puncter, hvarupå de danske sigh mest stötte, i så motte vore igenomlupne och examinerade, vände greffve aff Ulfeld sigh till den engelske mediatoren och sade: Såsom vj nu uthi Edhers Excell:s närvaru haffve igenomsett vårt project och billigheet uthaff des innehold de godhe h. commissarier bevjsat och remonstrerat, altså hoppas vj E. Excell. sielff lärer kunna häraff döma, huru oskyldigt vj blasmeras och uthropas för de som ogeene och medh skiähl och rätta icke öffverenskommande saaker förreslåå och begähre. Vj förmodhe E. E. således håreffter varder den ene parternes beskylningar örat tilvändandes, at han det andra för den beskyldes förklaring och esclaircissement öpet håller och icke sigh genast intaga låter uthaff den honom först tilltalar. Orsaken till at säija sådhan giffver E. E:s contenance emoot oss i går, då han syntes villa träda ifrån mediateurens embete och hängia sigh vidh de godhe h. danske commissarier. Föll därifrån genast upå skiämpt och raillerie medh den engelsche mediateuren, at så högt hade berömbd och uthropat Helsingborg, som vore den ort makelööss. Hvarupå den engelske redendo svarade, han vele giärna snart adjoustera begge parterne, därföre måste han sökia åtskillige uthvägar sådhant at giöra.

Sedhan taalte greffve Ulfeld till de danske commissarier, frågandes dem, huruledes man skulle uptaga denne deras resa till Copenhagen, om de därigenom vele abrumpera tractaten eller eliest värket sökia at trainera och opskiuta.

Gerstorff protesterade, dem ingalunda vela abrumpera tractaten och att K. M. i Danmark eller dem intet högre om hiertat vore än som bringa den till gott uthslagh. Men bodhe, at uthan irring kunde skee, det de till Kiöpenh. förresa motte, sigh om deras nådigste konungs och herres ytterligare mening utj ett och annat att informera och bättre kungiöra. Påminte däriempt[e], at de svenske commissarier vele försetta någon dagh och något rum, när och där de igen motte möttas, utj vjdhare handling träda och giöra upå sakerne ett vist slut.

Greff Ulfeld. Tjdh och ruhm kunne vj icke sättia, eme-

dhan vj befahra, vår allernådigste konung betenkiande tagandes varder sigh något vjdhare utj tractat att inlåta, där han seer sin[e] offerter till freeden ännu ingalunda achtas uthan eluderas, såsom man dem tillförende städze i vädret slagit haffver. Men kunne vj något hoos vår allern. konung förmå till det gemena bästa, skulle vj vår fljt så mycket möijeligit haffva ospart; recommendera imedler[tidh] edher, godhe [herrar], detta högha värket på bästa sättet, at de utj tjdh sökia at förrekomma och undanryma, hvadh som dett samma studza kunde, och disponera K. M., deras nådigste konung, därhän, at detta blodiga kriget utj en önskeligh fredh iv [förr] iv heller motte förvandlas till så mânge nödlijdande menniskiors hugnad och glädie och begge rjkernes gagn och vählfärdh. Vj önske edher sluteligen däriempte upå edher reesa lycka och vählgång, beständigh helsa och sundheet.

Denna av Henric Hoghusen uppsatta berättelse lämnar ej en alldeles uttömmande skildring av förhandlingarna i Vordingborg.

Vad som av Hoghusen meddelas för den 12 februari kompletteras av ett brev från Sten Bielke till Karl Gustaf. Det heter här:

Wij haffva vthi denne dagen arbetat huadh vij haffva kunat, doch intet kåmmit så vitt, att E. K. M. vij vnderdånigst något vist än kunna berätta. Mädh Blekingh, Skåne och Hallandh gåå vij vist bårt, och haffva dee sigh nogsampt emoot mediatorerne märkia låtit, att dee dedh cedera vela. Män åm dädh andra, serdeles Trunhems lään, skall hålla hårt. Mediatorerne haffva bedhit osz ville sättia våre final meningar vp. Då haffva vij vpsatt alt dädh E. K. M. osz nådigst igåår befalte och vthi dädh sista förslaget äffterlåtit Möön, Islandh, Förröö, 4 örligh skeep (ty vij satte dem först på 12, så att vij nu ståå på 8 alenast) och Aggershuus lään. Dee offerera 2000 man till häst och 2000 man till foot mädh fulkåmligh armatur; huar emoot vij dädh skola kuna räckna, veta vij intet E. K. M. nådigste villia. Wij haffva intet velat accordera åm dem, emädhan E. K. M. nådigste befalningh vij derpå intet haffva, ei häller veta vij, åm fålket något duger, som dee E. K. M. vplåta vela. När vij nu fåå deras svar dhärpå våår ingiffne skrifft, skall E. K. M. dädh vnderdånigst berättas. Och skola vij äffter våår vnderdånigste pflicht all möegligheet använda E. K. M. osz allernådigste giffna befalningh att hörsamligest äffterleffva; ville alenast

önska, att vij dervthi så kunde reussera, att E. K. M. därtil ett nådigt behagh haffva måtte. Önskar E. K. M. härmädh beståndigh liffs disposition och all behiärlig kgl. prosperitet, serdeles vthi denne expeditionen en lykeligh framgångh, dädh iagh aff hiärtat önskar kunna.

Wardingborg den 12 febr. 1658.

G. Vlfelt giör sin vnderdånige excus hoos E. K. M., dädh han E. K. M. intet siälff huadh häär passerar vnderdånigst aviserar. Han ähr temelig opaslígh [1]).

Karl Gustaf mottog detta Sten Bielkes brev i Köge, dit han anlänt den 13 februari och där han med sin här låg stilla följande dag [2]). Med anledning av brevet tillställde han ($^{13}/_{2}$) sina kommissarier ytterligare förhållningsorder.

1.

C. G. Wår synnerlige ynnest etc. Såsom hoos osz, trogne män och commissarier, I edher befrågan, och I, h. Steen Bielcke, uthi edhert vnderdånige skrifvelsze af d. 12 feb:r i synnerheet ihughkomma, dedh dee danske 2000 man till häst och 2000 till foot medh dheres fullkomligh armatur osz offerere, menn I icke wette, hvaremoot dhe skulle beräknas eller af hvilke giorde prætensioner wij något dheremot skole wela falla låtha; så hafwe wij edher i nåder icke kunnat förhålla, at wij wäl ären tillfridz at acceptera offerten, doch icke sinnade dherförre något uthi andre våre postulatis, enkannerlighen om skeppen, efftergifwa. Dy först äre wij icke förwiszade, om dhe så mycket dugeligit, särdeles fremmande, krigsfolck hafwa, och sedhan kunne wij dheras folck widh afdanckningen, hvilken necessario måste betingas, deszföruthan bekomma; dhen advantagen medh offererade armaturen kan icke komma uthi någon consideration emoot den wij elliest aff upsatte länder eller skiepp kunne hafwa; männ wele dee ultro och till betee sin villigheet at gåå osz tillhanda förobligera sigh at lefuerera osz 4000 man fullkomligen armerade till häst och foot, så är thet intet at uthslå och dheremoot kunne een proportionerat summa af begiärade penningarne efftergifwas, uthi dhet öfrige lichuäl urgeras hvadh wårt ultimatum warit hafuer. I fall the danske om Trondheems lähn medh alle norr om belägne länder och öijer stoora difficulteter giöra, så måste förreslås permuta-

[1]) Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

[2]) Ehrenstens dagboksanteckningar i Handl. rör. Skandinaviens historia XXXIX, 358.

tionen deraff emoot cessionen af wåre hafwande prætensioner och rättigheeter på Dellmenhorst och Dittmarschen, hvaraff wij edher effterrättelszerne härmedh tillskickia, på dedh I så mycket mehra Trondheem af de danske erhålla måge. Skulle och dhe danske någon swårigheet finna at effterlåta wår armée in till wåren quarteer här på Zelandh, så låte wij osz behaga Zelandh för inquarterningen at befrija, allenast Jutlandt, Fühnen, Lalandh, Falster och dee andre öijer blifwa den vnderkastade, doch således att dhe först, huilket innan kort tijdh skee måste, osz inrymma cederade fästningarne på andre sijdhan och så wijda exequere slutne fredhen. Wij sände edher tillhanda een dansk book, hwaraf I stoore vnderrättelse af lähnen i Norrge hafwa kunne, hvilket I således kunne i acht taga. Och wij befalle edher etc. Af hufwudhquarteret Köghe etc.

P. S. medh kongens egen handh.

Vthaf här hoos gåande book bekomme I at see, huru månge härader uthi hwart lähn äre. Jagh blifwer i mårgon här stadder, wille I giöre något anstalt, at dhe knechter, som hoos edher äre, giöre någon anstallt ått ett förrådh af brödh och öel för arméen [1]).

2.

C. G. Vnsern wohlgebohrne besonders liebe getreue etc. Wir übersenden euch hiebeygehandt einige documenta betreffendt die prætension, so wir wegen vnsers herzogthumbs Bremen uff Dellmenhorst haben, welche Ihr dan bey obhandener negotiation euch vnserm voreröfneten willen nach zur information dienen laszen könnet. Sonsten erinnern wir vnsz gleichsfalsz, dasz der graff von Oldenburg einen zoll uff der Weser hatt; weilen nun derselbe unter andern auch unsere lande incommodiret, so wollet Ihr bey den gegenwertigen tractaten es dahin zu behandelln suchen, dasz nach absterben desz itzigen graffen vnsz sothane zollgerechtigkeit zufallen, oder da solches endtlich nicht zu erhalten, gleichwol gedachter maszen nach desz graffen ableben solcher zoll vndt deszen gerechtsame gantz expiriren vndt auffgehoben sein möge. Welches ihr also zu beobachten angelegen halten wollet, vndt wir sindt euch schliesslich etc. Gegeben in vnserm haubt quartier Köge.

---

[1]) Riksregistraturet 1658 jan.—mars, 248 v—249.

S. R. M:tis P. S.

Det äre väl så mijna projecter, menn wärcket måste dherförre icke stanna, oansedt stifft Brehmen igenom samma tulltagningh mycket beswäres, hälst ther Dannemarck pro lubitu een eller annan förhögningh framdeles skulle giöra; greffwen uthaff Oldenburgh hafwer för 20 åhr sedhan först bekommit frijheet aff keyszaren och det churförstl. collegio att exercera detta jus [1]).

Hoghusens skildring af förhandlingarna i Vordingborg den 13 februari kan, lika litet som vad han haft att berätta om föregående dag, anses fullständig. Det nämnes där intet om de anbud, som i olika repriser från danskarnes sida genom medlarne framställdes. En anteckning av Sten Bielkes hand talar därom:

Copia af den sedel, såm mediatorerne migh see laat från danska commiss. den 13 feb. a:o 1658 vthi Woringborg: Les propositions presentées par leur excellences messieurs les commissaires de sa Maiesté de Svede sont si dures qu'il est impossible d'y pouvoir consentir. Mais en cas que sa Maiesté de Svede se contente d'une satisfaction en argent du pajement et en outre cederons à sa Maiesté 2000 hommes à cheval et autant à pied et qu'au reste le traité de Bremsebro soit observé en tous ses pointes et articles.

Derhoos sadhe engeländaren, att de hadhe giffwit honom vthi befalning att offerera Blekingh, Hallandh och Skåne och de 2000 man till häst och lika mykit till foot och 300000 rd. såsom och qvarter för arméen till april.

Män vij ville intet svara därtill, för än dee på våår jngiffne skrifft svarat hadhe. Derpå droghe dee bådha mediat. igen till dem och loffvade oss svaar. Äffter en tima kummo dee igen och brachte oss åter ett chartel af fransosens handh, som aff högre consideration vaahr. Män vij sadhe oss intet kunna för Hans May:ts respects skuld något svara, för än vij fåå svar på wåår skrifft; därmädh gick engelendaren bårt åter till dem och fransosen bleff litet hos oss. Discourerende sadhe han, att fångarne bordhe vthlössas, där dee ända igåår sadhe, att de burdhe vthwäxlas.

Det föreligger även ett verkligt motförslag å de svenska fredsvillkoren från dansk sida. Detta är af högt intresse,

[1]) Riksregistraturet 1658 jan.—mars, 250.

då det visar, att ombuden redan i Vordingborg ansågo sig böra i ej obetydliga delar tillmötesgå de svenska anspråken. Och först med detta förslag såsom bakgrund får den av Hoghusen refererade diskussionen den 13 februari mellan de båda makternas representanter sin rätta belysning: det framgår därav, att meningsutbytet så gott som uteslutande rört sig om de punkter i det svenska förslaget, vilka Gersdorf och Skeel funnit så hårda, att de alldeles vägrat att besvara dem. Det danska motförslaget lydde:

Pour respondre aux propositions de leurs Excell:s Mss. les commissaires de sa Maj:té de Svede, les commissaires de sa Maj:té de Dannemark promettent d'induire le roy leur maistre d'approuver les articles svivants.

1. L'on mettera les troupes de sa Maj:té de Svede en qvartier jusques à ce qv'on les pvisse embarqver, et au plus tard jusqves au 2 d'Auril, avecque condition qve sa dite Maj:té les face vivre avecque ordre.
2. Pour la rançon des prisonniers de gverre on accordera ce qvi est raisonable et de coustume.
3. Pour l'argent l'on remet aux deux royx.
4. Les provinces de Hallant, Schone et Bleking pour estre perpetuées à la couronne de Svede, avecque condition qve sa M:té Svedoise ne pretende aucun droit pour le passage du Sundt.
5. La restitution des biens, meubles et immeubles de son excell:ce le comte d'Ulfeldt.
6. Qve cette paix pour ce qvi touche l'inclusion des alliez se remettra aussy aux deux roys.
7. Qv'on donnera deux mille chevaux et deux mil hommes de pieds.
8. Qvand au manifeste et les tapisseries que sa M:té de Svede sera contentée.
9. Pour ce qvi est des autres articles et demandes de les dites propositions on n'y respond rien, pvis qv'on les treuve trop dures.
10. Qvand nous aurons communiqvés tout cela au nostre roy, nous remettrons l'entier accommodement à la conference qvi se pvisse faire à Kiöge ou à un autre part plus proche de Coppenhagven. [1])

[1]) Odat. förslag i Coyetske Papirer VI. Danska Rigsark. Även i Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde. Sv. Riksark.

Såsom av Hoghusens berättelse framgått, hade Gersdorf och Skeel dragit sig för att tillämpa den sekreta artikeln i instruktionen och gå in på svenskarnes, såsom de ansågo, oskäliga villkor. Avskurna från direkt förbindelse med Fredrik III, i saknad av underrättelser om vad som försiggick i Köpenhamn och om den svenska härens framryckande, hade de den 13 avbrutit förhandlingarna i Vordingborg. De kunde ej, hade de föregivit, giva något definitivt svar, förrän de inhämtat sin konungs mening. De hade ej vunnit vad de i första hand åsyftat: tidsutdräkt.

Ulfeld och Bielke togo efter förhandlingarnas avbrytande vägen över Prestö, där de dröjde natten till den 14 februari, och anlände mellan klockan 7 och 8 på aftonen denna dag efter uppehåll i Faxe till Karl Gustaf i Köge. Med dem följde chevalier de Terlon [1]). Gersdorf och Skeel avreste tillsammans med Meadowe. Hunna till Köge, skildes de. Meadowe uppsökte här den svenske konungen för att erhålla hans ultimatum; Gersdorf och Skeel fortsatte direkt till Köpenhamn [2]).

När underrättelsen om avbrytandet av förhandlingarna i Vordingborg nådde Karl Gustaf, »resolverade» han att med arméen »begiffva sigh närmahre Kiöpenhampn och see hvadh de danske utj sköldhen föra motte, om de sinnadhe vore extrema att undergåå, eller ochså om de ännu till fridh inclinerade» [3]).

---

[1]) Hoghusens berättelse.

[2]) Meadowe till Thurloe $^{14}/_{2}$. Thurloe, State papers VI, 802.

[3]) Hoghusens berättelse.

III. Preliminäröverenskommelsen i Tostrup.

Fredrik III har i dessa kritiska dagar, då händelserna utvecklade sig med svindlande hastighet, såvitt man kan se, saknat varje underrättelse från sina underhandlare i Vordingborg. Han kände djupt olägenheten härav. När nyheten kom till Köpenhamn den 14 februari, att Karl Gustaf med sin armée stod vid Köge, kallade han också sin förutvarande resident vid det svenska hofvet Ove Juel, »om afftenen wed ni slet», säger denne i sin dagbok. [1]) Han erhöll order att hos Gersdorf och Skeel göra sig underrättad om förhandlingarnas gång.

Men därjämte — och detta var en huvuduppgift — hade Ove Juel att till Karl Gustaf överbringa ett handbrev från Fredrik III och »fornemme Hans K:ts endelig resolution om raisonables propositioner till de forehafuende fredstractater». [2]) Han skulle söka utverka stillestånd för förhandlingarnas slutförande, »hworwed en nermere och woplöslige alliance och fortrolig wenskap kunde sluttes och giöris imellem oss och fiendskab vdi fred och eenighed igien forwandles».

Ordern till Ove Juel hade i sin helhet följande lydelse:

Wi bede dig och naad. wille, at du dig strax begiffuer herfra till wore forordnede gesanter till fredstractaterne mellem oss och kongen aff Swerrige och dig hoss dennem angifue, at du er skicket med et woris haandbref till kongen aff Swerrige at offuerlefuere, huorfore du och med dennem

[1]) Hist. Tidskrift III: 3, 558.

[2]) Fredrik III till Gersdorf och Skeel (14/2). Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

hafuer at communicere, huorwiit tractaterne ere kommene, men dersom du fornemmer, at kongen aff Swerrige er andensteds at finde och wore commissarier icke ere hos hannem, da hafuer du hannem först at söge med begiering, naar du ankommer, at maa admitteris till hemmelig audience och effter afflagde curialia offuerlefuere Hans K:t det woris dig tilstillede haandbref, huis indhold du selff vdförligere mundtlig kand vdföre, giörendes wed god leilighed derhos erindring, om Hans K:t icke skulde were inclinerit till paa nogen wisse och kort tiid stilstand med oss at indgaa, imidlertiid mand des sickere kunde handle om en oprictig och bestandig fred imellem oss och disse nordiske kongeriger, huorwed en nærmere och woplöslige alliance och fortrolig wenskab kunde sluttes och giöris imellem oss och fiendskab vdi fred och eenighed igien forwandles, begge woris vndersaatter till merckelig gaffn och gode, huortill wi paa wor siide all muelig flied wille anwende, saa frembt Hans K:t till raisonables freds conditiones med oss at indgaa inclinerer och icke de yderste extremiteter, huoraff vdgangen ere wwisse, mod oss söger, huilcket du wiitlöfftigere Hans K:t kand remonstrere, och giöre dit beste till Hans K:ts intention och meening herom at sondere och begiere skrifftlig giensuar paa bem:te woris skriffuelse. Wdi det öffuerige haffuer du din egen conduite at bruge, som wi dig tiltroer, och bliffuer dig med kongelig gunst welbewaagen. Hafniæ den 14 febr. 1658. [1])

Redan natten mellan den 14 och 15 februari begav sig Ove Juel åstad. Efter en äventyrlig färd genom djup snö och i mörker — han var ej försedd med pass och blev arresterad av de svenska förposterna — erhöll han på morgonen följande dag, den 15, audiens hos Karl Gustaf. [2])

Av denna audiens ger Ove Juel en skildring i sin dagbok och tillskriver sig här förtjänsten att hava brakt till väga väl icke ett stillestånd, men »at arméen skulle udj nogle dage

[1]) Koncept i Sverige A. 1648—1657. Danska Rigsark. Det handbrev Ove Juel medförde till Karl Gustaf har ej kunnat återfinnas.

[2]) Ove Juels dagbok. Hist. Tidskrift III: 3, 557—560. Denna dagbok visar sig emellertid för denna tid, början af året 1658, icke vara nedskriven omedelbart efter de händelser, som skildras, utan först någon tid senare. Däri ligger förklaringen till, att Ove Juel exempelvis kan uppgiva avsikten med sin mission bl. a. vara att »berede weyen for gesanter til at tractere».

staae stille.» [1]) En sådan betydelse kan dock näppeligen tillmätas Ove Juels sändning. [2]) Arméen stod icke stilla; den marscherade hela dagen vidare. Och även om Karl Gustaf redan nu fattat beslutet att icke fortsätta marschen ända fram till Köpenhamn, har han säkerligen icke vid detta tillfälle anförtrott sig åt Ove Juel.

Under tiden hade de danska underhandlarne anlänt till Köpenhamn. Det skedde måndags morgon den 15 februari [3]).

Hela dagen den 15 fördes mellan Fredrik III och de i huvudstaden varande fåtaliga riksråden ivriga överläggningar, huruvida man skulle inlåta sig i vidare förhandling på de av svenskarne föreskrivna hårda villkoren eller våga ett yttersta försvar bakom Köpenhamns murar och, som det holländska sändebudet van Beuningen uttrycker det, »sätta kronan, det kungliga huset, flottan etc., med ett ord hela riket på spel» [4]).

Ställningen i Köpenhamn var i hög grad kritisk. Icke blott befästningarnes tillstånd och härens styrka oroade. Man var också alldeles isolerad och fullständigt i okunnighet, huruvida hjälp utifrån var att vänta. Isen hindrade varje underrättelse sjövägen, och till lands hade svenskarne spärrat förbindelserna. Ingen kom öfver Bälterna utan sträng visitation. Om de viktiga förhandlingar, som sedan slutet af december 1657 fördes i Berlin mellan Brandenburg och Österrike om gemensamt uppträdande mot Sverige till Danmarks hjälp, visste man så gott som intet. Det livgivande element,

---

[1]) Hist. Tidskrift III: 3, 560. — Hoghusen i sin berättelse lika litet som Krigsrelationen och Dahlberg i sin relation och dagbok hava något att meddela om Ove Juels mission den 15 februari och den stora betydelse han sjelv tillägger densamma.

[2]) Jmfr Fridericia, Adelsvældens sidste Dage, 313; och Weibull i Sveriges historia intill tjugonde seklet, V, 569.

[3]) Beuningen till Gen. Stat. $^{2}/_{3}$.

[4]) Beuningen till Gen. Stat. $^{2}/_{3}$. — Av överläggningarne i Köpenhamn och tillståndet där ger Pufendorf, sid. 416—417, en vidlyftig skildring, som till största delen är en nästan ordagrann kompilation efter Meadowes Narrative och Terlons Mémoires med fakta även hämtade ur Beuningens depescher till Gen. Stat.

som underrättelserna från den diplomatiska och militära skådebanan i Europa skulle kunnat medföra, uteblev. [1])

Konung Fredrik beslöt sig äntligen för underhandling. Meadowe avsändes till Karl Gustaf för att utverka fredskonferensernas återupptagande. Han mötte den svenska hären i dess framryckande mot Köpenhamn vid pass två mil därifrån. Det var på aftonen den 15, just som konungen ville hålla bönestund, säger Dahlberg i sin relation. Kort därefter ankom arméen till Torslunde magle. Karl Gustaf tog här sitt högkvarter.

Meadowes mission lyckades. Karl Gustaf gick in på en underhandling, under förutsättning att den gåve ett snabbt resultat. Han försäkrade sändebudet, att han ville »ännu några daghar låta des armee stilla liggia, allenast man å danske sjdan icke vele amusera sigh medh några fåfengheeter, uthan tee det alffvare at upretta en viss och säker fredh, som sådhan vichtigh saak fordrar och kräffver; där de än ytterligare sigh vele kaltsinnige vise, ljka som de härtill giord hade, då nödgades K. M:t at fortsättia sine vapen och hoppades at vara för hvar och en rättsinnig menniskia uhrsechtad för den olycka, som vjdhare kunde hända». [2])

Ännu samma dag, den 15, utfärdade Fredrik III order till Gersdorf och Skeel. Den innehöll stora eftergifter.

W. S. G. T. Wi hafuer erfaret de poster, som kongen aff Swerrige begierer wi skulle indgaa, om fred skall sluttes imellem oss; thi haffuer J eders beste at giöre till fred imellem oss at erlange med de liideligste conditioner mueligt er, och at det ringeste aff wort riige Norge skee kand affstaaes, dog huilcke poster, provincer, leene och monterede skiibe

---

[1]) Meadowe, Narrative, 49 ff. Pufendorf, 5: § 11, sid. 418. Beuningen till Gen. Stat. 2/8: »Ende dewijl men hier geen jonger brieven heeft als van den 10 januarij, alle naederhant gecoomen, soo men seijt, geintercipieert, sijnde ophouden, soo weet men niet wat van de Poolsche, Brandeborgsche ofte andere vrunden haere saecken, ende teegenwoordige intentie sijn mach». Beuningen uppgiver de i Köpenhamn varande trupperna till omkr. 3000 goda ryttare och nära 2000 man fotfolk och ett lika antal matroser, förutom borgare, studenter och alla slags hantverksgesäller, som beväpnats.

[2]) Hoghusens berättelse.

saa well som greffue h. Corfidtz Wldfelds goedts, huilcke icke kand afftinges, hafuer J paa wore wegne at indgaa och affstaa, och huis som aff eder saaledes forrettes skall aff oss wbrödelig holdes. Hafniæ 15 febr. 1658. [1])

Försedda med fullmakt och kreditiv, avreste Gersdorf och Skeel den 16 februari till Torslunde magle, dit de anlände »omtrent en tjma effter middagen». Efter audiens hos Karl Gustaf stego de tillsammans med Bielke och Ulfeld i vagn och begåvo sig till den $^1/_4$ mil från Torslunde belägna byn Tostrup. Svenskarne hade befallning att redan under vägen söka göra »på tractatens continuation en begynnelse». [2])

Kort innan dessa underhandlingar togo sin början, hade Fredrik III affärdat Ove Juel med ett nytt handbrev till Karl Gustaf. Det gällde att om möjligt stämma honom mildare och få till stånd ett personligt möte mellan de båda konungarne — en tanke, som framkastats af Fredrik III redan i order till Gersdorf och Skeel den 11 februari.

Durchleutiger, groszmechtiger fürst, freundtlicher, lieber vetter, bruder vnd nachbar. Mihr hat des herrn protectoris in Engelandt, Schottlandt vnd Irlandt abgesanter zur mediation der friedenshandlung, wie auch meine deputierte commisarij, heute diese stunde berichtett, was für schwere postulata von E. L. gevollmechtigten vorgeschlagen. Weiln nun dieselbe gantz vnerträglich und vielmehr zur weitleufftigkeitt als zur nachbahrlicher neherer zusammensetzung und vereinigung zielen, in erwegung dadurch diese reiche vnd lande derogestaltt würden dismembriret und erschopfft werden, das sie nur einen bloszen schatten mehr vbrig hetten, so verhoffe ich E. L. werden auff solchen harten vnd vnangenehmen conditionen nichtt bestehen, noch sich dazu von einigen friedtheszigen bewehgen laszen vndt dadurch mehreren extremiteten anlasz geben, sondern vielmehr dero gemühte zur billigkeitt lencken vnd sich selbst gegen mich in schrifften so raisonabel herauszlaszen, das ich vnd alle benachbahrte dero friedtliebendes gemüthe daraus verspuren vnd vnter

---

[1]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

[2]) Hoghusens berättelse. I Dahlbergs relation anges tiden för de danska kommissariernas ankomst till Torslunde till daggryningen.

vnsz beszere vertrawligheitt gestifftett vnd alle miszverstende auff einmahl auffgehoben werden. Da nun E. L. darzu geneigtt, wurde mihr lieb sein mit vnd verweilet E. L. mundtlich vnterrehdung zu pflegen; habe zu desto mehrer bezeigung meiner inclination zum ehrlichen, auffrichtigen frieden vnd bestendiger freundtschafft meinen ministro Owe Jul befohlen E. L. hier uber mundtlichen vortrag zu thun, welchen sie hierin glauben beymessen und sich darauff freundt- vetterlich vnd bruderlich erkleren wollen, und ich verbleibe

E. L.

Freundt, vetter, brueder und nachbar

Friderich.

Kopenhagen d. 15 febr. a:o 1658 [1]).

I sporrsträck ankom Ove Juel till högkvarteret i Torslunde, strax efter det att de officiella underhandlarne avrest till Tostrup. Karl Gustaf avslog emellertid varje personlig sammankomst — får man tro Dahlbergs relation, skall konungen, sedan Ove Juel avträtt, ha sagt, att blott på pistol och värja kunde han mötas med Fredrik III. Om stillestånd ville Karl Gustaf icke höra talas. Men han »consenterade», heter det i den officiella krigsrelationen, på Ove Juels »stadige anhållande till at stå den dagen och natten där stilla» — ett medgivande, som han otvivelaktigt redan föregående kväll gjort Meadowe. [2]) Med ett handbrev från Karl Gustaf återvände Ove Juel till Köpenhamn.

Ännu samma dag, den 16, utsändes Ove Juel i en ny beskickning dels till Karl Gustaf med svar å dennes handbrev, dels till gesanterna i Tostrup. Han fick nu i uppdrag att aktivt deltaga i själva förhandlingarna. Men därjämte hade han den speciella missionen att med fagra förespeglingar locka Corfitz Ulfeld till att åtaga sig Danmarks intressen — följande dag, den 17 februari, erhöll han genom hovmar-

[1]) Orig. i Sv. Riksark. Danska konungahusets originalbrev 1529—1675. Påskrift: »Pres. a Torslunda Magle den 16 feb. 1658».

[2]) Uppgifterna om huru länge Karl Gustaf medgivit att stå stilla med sin här, äro något varierande. Jfr även nedan Bielkes yttranden under konferenserna i Tostrup.

skalken Johan Christopher von Körbitz Fredrik III:s befallning att göra Ulfeld ännu större erbjudanden[1]).

De brev från Fredrik III Ove Juel medförde på sin beskickning den 16 februari voro följande:

1.

Till Ove Juel.

W. G. T. Wi bede dig och naad. wille, at du med forderligste begiffuer dig till wore forordnede commissarier till fredstractaterne imellem oss och kongen aff Swerrige och med dennem communicere och, saa wiit mueligt er, tilhielpe, at tractaterne paa beste maniere kand befordres effter den dennem derpaa giffuen instruction. Dermed skeer wor willie. Befalendes eder Gud. Skrefuet paa wort slot Kiö[benhaffn][2]).

2.

Till Jockum Gersdorf och Christen Skeel.

Frederich etc. Wor synderlige gunst tilforne. Wiider, att wi naadigst haffuer anbefalit os elsch. Offve Juell til Lundbeck, vor mand och tienner, sig till eder att begiffve och tillhielpe, at tractaterne imellem os och kongen aff Suerrige paa beste maniere kan befodris, thi haffuer J med hannem at communicere baade eders instructioner och andit bem.

[1]) Fredrik III:s order till von Körbitz var av följande lydelse: W. G. T. Wj bede dig och naad. wille, at du paa wore wegne beder oss elschl. Offue Juel at tale med h. Corfitz Wlfeldt och hannem formaar, at hand sig tienstagtig jmod oss och woris kongelig huus vdj disse tractater wille beviise, huorjmod bem:te Ofue Juel paa vore vegne hannem maae forsichre, at dersom vj hans wirchelig tieniste fornemmer, da ville wj det jmod hannem och hans gandsche huus och familie med kongl. gunst och naade igen vide at erkiende, och dersom hand saaledis kand mage det, at wj til cronen kan beholde Thrundhiemb och Bahuus lehne, da vj hannem selff forlehne hans liffstid med Thrundhiembs lehn och hans sön med Bahuus lehn, paa huilchen hand det begierer, ochsaa hans liffstid, och derforuden lade hannem restituere all hans godtz och formue, och lade all den misforstand falde som jmellem os och hannem werit haffwer etc. Hafn. d. 17 februarij 1658. Avskrift i Svenske akta 1657—1669. Danska Rigsark.

[2]) Koncept i Sverige A. 1648—1657. Danska Rigsark. Senare anteckning på baksidan: »Hafn. 16 feb. 58».

tractater angaaende, saa at hand sig der effter kand wiide at rette; dermed scheer vor wille, befalendis eder Gud. Skreffvit paa vort slaat Kiöbenhaffn den 16 feb. 1658.

Wnder vort zignete.

Postscriptum.

Freden haffuer J vden wiidere ophold at slutte med de beste conditioner mueligt er och I bekomme kand, saa at den swendske armee kunde igien wed warende frost komme her aff landet. [1])

3.

Till Ove Juel.

W. G. T. Wi bede dig och naad. wille, at du retter din leilighed effter at fölge wore forordnede gesanter till de berammede fredstractater imellem oss och kongen aff Swerrige giörendes dit beste till at komme greffue h. Corfidtz Wldfeld i tale och hannem paa wore wegne formane, at hand sig tienistactig imod oss och woris kongelig huss vdj disse tractater wille bewiise, huorimod du hannem paa wore wegne kand forsickre, at all den misforstand, som imellem oss och hannem weret haffuer, skall paa wor siide were forglembt, och dersom wi hans affection till det i disse tractater fornemmer, da wille wi det imod hannem och hans gandske huss och famille med all kongelig gunst och naade wiide at erkende, foruden den restitution, som hannem paa hans goedtz och formue giffues skall. Och till desto bedre forsickring kand du hannem denne woris skrifuelse till dig fremwiise. Hafniæ den 16 febr. 1658. [2])

4.

Till Karl Gustaf.

Durchleuchtiger, groszmechtiger furst, freundtlicher, lieber vetter, bruder vnd nachbahr. Das E. L. mein an dieselbe abgelaszene handt briefflein nicht allein wol auffgenommen, sondern auch dero sonderbahre begierde vnd zuneigung zum bestendigen frieden vnter unsz vnd diesen nordischen kronen in deszen beandtwortung bezeugen wollen, dafur bedancke ich mich freundt- vetter- vnd bruederlich vnd ob

[1]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

[2]) Koncept i Sverige A. 1648—1657. Danska Rigsark.

zwar durch diesen krieg so woll mihr als E. L. vnd meinen reichen vnd landen keine geringe vngelegenheitt entstanden, so muszen wir doch beyderseittz, weilln geschene dinge nichtt zu endern, dieselbe itzo da wihr zum bestendigen frieden geneigt, bey seitte setzen vnd vornemblich dahin trachten, das diese benachbahrte königreiche wiederumb in friedlichen standt, vorige sicherheitt vnd vertrawlichere freundtschafft gesetzet werden, zu dem ende ich dan meine commissarios derogestalt instruiret, das sie dazu verhoffentlich ohne weittleufftigkeitt einen gueten grundt legen vnd da E. L. sich mitt dero postulatis nuhr etwas neher zu heraus laszen, vnverweilett schlieszen werdet, vnd weilln die gröste securitet nicht so sehr in abtretung vieler lender vnd örtter als in bestendiger vertrawlicher vereinigung der gemuther bestehet, so trage ich zu E. L. die veste zuversicht, sie werden darauff oben so hart nicht bestehen, sondern mitt mihr zu billigmeszigen vnd erträglichen friedens conditionen geneigtt sein, auch ihren gevolmechtigten darzu befehligh ertheillen. Maszen dan von dieser meiner bestendigen vnd auffrichtigen intention vnd was zu befurterung dieser sachen sonst erspriesziich sein kan, vorzeiger mein minister Owe Jul E. L. nachteil ertheilen wirtt. Der allerhöchste, deszen schutz ich E. L. ergebe, wolle diese tractaten zum gewunschten ende gesegnen vnd ich verpleibe.

E. L.
freundtwilliger vetter, brueder vnd nachbahr
Friderich.

Kopenhagen d. 16 febr. a:o 1658 [1]).

Enligt vad Ove Juel berättar i sin dagbok, avreste han den 16 februari »om natten» från Köpenhamn. Han begav sig först till Tostrup; därefter följande dag »om morgenen tilig» till Karl Gustaf. [2]) Samma dag, den 17 februari, gav denne sitt egenhändiga svar på den af Ove Juel överlämnade skrivelsen från Fredrik III. Karl Gustaf uttalade däri sitt hopp, att freden hastigt måtte slutas och en närmare förtrolighet komma till stånd. Han önskar, att Gud måtte

---

[1]) Orig. i Sv. Riksark. Danska konungahusets originalbrev 1529—1675. Även i koncept i Ausländische Koncepten 1658 och i underhaltig renskrift infördt i Ausländischer Registrant 1658—1659. Danska Rigsark.

[2]) Hist. Tidskrift III: 3, 560—561.

förläna sin nåd till alla »consilia», som för de båda kronorna kunna vara till tjenst och gagn. [1]) Det stannade vid komplimenter och fraser.

I Tostrup mellan de båda makternas officiella underhandlare skulle Danmarks öde afgöras.

Här hade förhandlingarne omedelbart efter sändebudens ankomst tagit sin början. Hoghusen berättar:

Varandes där ankomne, trädde våra in till de danske commissarier utj deras appartenement, hvarest effter afflagde civiliteter emoot hvarannan greffve Ulfelt taalet således begynte: Ändoch H. K. M:t, vår allernådigste konung, för heela verlden hade kunnat vara entskyllat, om K. M:t medh sin krigsmagt hade fortfarit och genom svärdet förmedelst guds nådige behielp sökt giöra ändskap på detta väsendet, aldenstund I edhre contestationer at uthan upskoff affhandla alle tvistigheeter icke haffver effterkommit, uthan värket strax utj begynnelsen studsat, och det under förvand, som kunne I på våre petita uthan vjdhare förklaring hoos edher konung [ej svara], förhalat och upskiutet; ljkvähl och såsom H. K. M:t, vår allernådigste k. och h., ett till fredh och enigheet benäget gemuth haffver och i synnerheet emellan desse begge rjken förtrooligheet och godh correspondence gärna åstundar, iämvähl och aff h. högheet protecteurens abgesandte försäkrader vorden är att varda uthaff K. M:t och cronan Danmark medh ljka njt och alffvar till ehrligh fredh mötter; ty haffver K. M:t sigh nådigst låtit behagha, at vj medh edher här mötas skole och å nyo till handels träda. Vj äro fördenskul hjtt igen tillsammans komne och hoppes, at I, godhe herrar, uthaff edher nådigste konung och herre sådan information och förklaring läre haffva medhbracht, at uthan vjdare förhinder och interruption denna handling må kunna termineras och nå endligen ett nöijachtigt och önskeligit uthslagh. Och på det iu för iv heller skee måtte, hvarföre såge vj gerna, at i guds nampn nu genast där upå en begynnelse giöras motte, och vj till en conference skrjda kunde.

Hvarupå Sten Bielke continuerade säyandes sigh visserligen förmodha, de godhe herrar danske commissarier numehra haffva fulkombligh information om deras k. och herres villie uthöffver det project dem utj Vordenborgh vore inleffvereradh; dem i ljka måtto vähl allaredo då haffva in-

---

[1]) Fredrik III:s brevvexling med det svenske kongehus. Danska Rigsark.

tagit de skiähl, hvarupå sådhant sigh grundade, fördenskull så mycket mehra nu vara ombetenckte at påskynda slutet upå denna negotiationen och icke sökia medh vjdhare inkast den at skiuta på långe bänk. H. K. M:t ännu vela på några daghar hvila des armee att affsee, om emedler tjdh sakerne till richtigheet motte komma; hvilket där det icke skeer, nödgades K. M:t at försökia än ytterlighare des vapens lycka, hembställandes den höchste gudh sakerne och hemnen öffver dem, som all fredlig tillbodh emoot spiärna. Och på det intet drögsmåhl å K. M:ts sjdha motte vara, hadde K. M:t sin änteligh resolution emoot dem, des commissarier, upteckt, huruvjdha Hans M:t i anseende till sin säkerhet kunde upå det förre Wårdenburgsche förschlaget at relaschera, iämbvähl och hvarifrån K. M:t icke kunde vjka, uthan måste bliffva upå ståendes, så frampt en säker fredh för K. M:t skulle inrättad bliffva. Hvilket alt utj sielffve conferencen skulle sigh yttra, där dem, godhe herrar commissarier, täcktes, at man ännu å nyo igenom ginge puncterne, som dem för detta vore öffverleffvereradhe.

Hvilket, att det måtte skee, de danske samtyckte; toghe sammalunda därmedh puncterne vidh handen.

Och begynte greffve Ulfeld att taala angående förste puncten om renunciationen aff prœjudicerlighe alliancer.

Efftersom vj å begge sjdhor sökie icke allenast, huruledes detta krjget motte bliffva bjlagd förmedelst en fredh, som för någon tjdh allenast vara skall, effter hvilkens förlop man åter ett nytt krig och vapnskiffte hadde at förvänta, uthan at effter denna dagh en stadigh och evighvarande vänskap må vara och bliffva, således at effter denne tractat, där den genom guds hielp kand bliffva sluten, något skulle finnas därutinnan icke affhandlat eller affgiort, hvaruthaff tillfälle till irring och oenigheet skulle öpnas och giffvas, deriempte och vitterligit, hvadh förbundh I giord haffve, som allenast syffta till K. M:t och cronans Sverie affsaknadh och förfång, hvarföre är nödigt, at de renuncieras, och deras affskaffande för en grund- och hörnesteen skattas, hvarupå en rätt och uprichtigh fredh desse konungrjken emellan sigh först bör stödia. Billigheet till detta petitum motte I sielffve bekenna, så frampt edhre contestationer sanne äro, at I vela medh Sveriges crono häreffter menat uprichtigt och vähl och stå för en man emoot dem, som något emoot desse begge rjkens vählfärd ville eller sökiandes varde något at tentera.

Hvarupå de danske commissarier begärde, at, emedhan de svenske commissarier så hård påträngde, at andre allian-

cerne motte affsäijas, det de doch hulle för en saak, som aff sigh sielffv falla skulle, varandes det en necessarie effterfölgd upå denne tractat, de därutinnan måtte vilfahras, att denne renunciation utj instrumentet reciproqvement författad bleffve.

De svenske commiss. Ehuruvähl sådhant med rätta aff oss icke kan begähras, aldenstund vj inga förbund eller accorder medh någon giord haffva, hvaruthaff I på ett sätt eller annat något förfång kunna befruchta, dock ljkvähl at befrämia så mycket bättre denne fredshandlen, vele vj på K. M:ts vegnar condescendera utj denna edher begähran och vara edher därutinnan till vilie.

Greffve Ulfeld. Samme skiähl vj haffve at yrkia på renunciationen aff alliancer strjda för oss därutjnnan, att vj begähre, det I ingen örlogsflotta vele tillstädia genomfarten genom Sundet. Ty så vähl härupå som upå det andra och förre beroor Sveriges cronos och des underliggiande länders tryg- och säkerheet, [at] I en sådhan edher nådigste konungs resolution här uthinnan haffve, som rättvisan icke emoot sträffver och tiänligen är till fredens befrämiande.

Gerstorff. Den åtskilnad I, godhe herrar, giöre emellan satisfactionen och restitutionen är öffverflödigh, och synes dett vara i sielffva alt en saak.

Sten Bielke. Om I, godhe herrar, det befinne vara alt en saak, så är vår mening därom fast annorlunda, helst emedhan restitution seer upå de inkrächtade länders växlande emoot hvar annan, hvarutinnan de orter I innehaffva icke giöre tillfyllest emoot det K. M:t i Sverige aff edher possederar; men satisfaction angår vedergelningen upå den skadha I oss eliest tillfogat haffva, icke allenast affskiärandes oss oförskyldt de fördeelar vj i händerne så vähl hafft haffve som än ytterligare haffva kunna hafft, uthan och sättiandes K. M:ts länder deels utj störste ruin och förderffv, en deel utj största hazard och fahra och sådhan till at affvända bracht upå merkelighe och otrooliġhe omkostnader.

Greffve Ulfeld. Vj vele icke amusera oss medh sådhant criticerande, som är en onödig petitesse och utj huffvudsaken icke gagnar, uthan, om allvar skall vara till en godh fredh, moste vj realiter agera.

Skeehl. Vj skole snart finna utj saken en richtigheet och ändskap, så frampt I, godhe h., vele bruka moderation utj edhre postulater.

Greffve Ulfeld. Edh. Excell. discurera allenast om våre

petiters svårheet och icke däriempte betrachtar de skiählige orsaker oss der till bringe. Det är sant, de länder K. M:t begährer icke vara en ring deel uthaff K. M:t i Danmarks länder. Män så är det icke heller orimligit at till redimera heela Danmarks rjke (hvilket K. M:t genom gudz nådige vählsignelse mest uti händerne haffver) något däraff cedera. Sedhan och må E. E. Ex. Ex. sigh försäkra, K. M:t i Sverige begähran icke see på länderne för den vinsten däraff kunde flyta, uthan dem beghärer för des och Sveriges cronos säkerheet skull.

Gerstorff. Effter en godh fredh haffve I icke att befahre edher för något fiendlighit eller vidrigit uthaff oss.

St. Bielke. Vi vele önska, at man sigh därupå hade at förlåta. I haffve offta medh oss ingåt pacter, uprättad fredh och giffvit förtröstning om en evärdeligh freeds underhållande. Men huru är det hollit och effterkommit? Sådhant haffver Sveriges crono bliffvit varse, så offta sigh någon lägenhet teed haffver, vidh hvilken man i Danmark haffver dömbd någon advantage emoot Sverige stode at vinna. Det är onödigt till dettas beviss vederhola hvadh utj åtskilliges tjdh sked och passerad är. Vj vele allenast giöra reflexion upå det senaste slutet vidh Brömbsebroo a:o 1645. Hvadh kunne Sveriges crono större försäkring skee, än då giordes bådhe medh ord såsom och Hallands cession? J haffve icke kunnat underlåta det at öffverträda uthan all fogh och skiähl, sedhan I såge K. M:t i Sverige vara medh andre hefftige fiender engagerad och inveklad; fördenskull och mente nu vara lägenheeten mogen at omkulkasta K. M:t och Sveriges rjke. Nu den rättfärdige gudh K. M:ts vapen haffver velat vählsigna, skulle vj medh söte ord låta svatza oss ifrån de medhel, hvilke gudh oss giffvit haffver at försäkra våra land och gräntzer, då skulle H. K. M:t vara otacksahm emoot gudh och giöra sigh och sine undersåtare orätt. Och till at ytterlighare bevjsa vår begähran vara allenast rättad till en viss säkerheet för Sveriges crono, så ähre först och frembst meste infallen upå Vestergöttland skeed uthur Trundhiem, hvilket dem icke kan vara okunnigt, som historien om k. Karl Knutssons och k. Erichs tjdh haffva seet och genomläset. Där till medh synes gudh och naturen haffva satt en termin emellan Danmark och Sverie till dennes försäkring: dett är canalen i Sundet, och är för oss ingen trygheet, så länge K. M:t. i Danmark bliffver h[erre] öffver begge strenderne, aldenstund han då altjdh kan hindra commercierne och tränga in på våre gräntzer, när honom lyster. Hvarföre

om någon fredh är till at tractera och sluta, måste vj see på vår säkerhet, uthan hvilken vj icke kunne rådha K. M:t och Sveriges chrono at ingå någon fredh med Danmarks crono. Ja, edher eghen vählfärdh lährer vakla och löpa stoor hazard, om I vele stilla sittiandes see därupå, att andre effter deras behagh och godhtyckio må spatzera frjt in åt Östersiöön medh krjgs flotta och gå dedhan till deras heemvjst, det I icke skulle medh sanning kunna nekia, så frampt K. M:t och cronan Danmarks interesse edher eij okunnigt är.

Gerstorff. Vj haffve allareda tillförende remonstrerad E. Excell. omögeligheten för oss at kunna förhindra, där någon merkeligh örlogs flotta med macht ville tagha sigh genomfarten och giöra sigh passagen frj genom Sundet, enkannerlighen nu oss macht på folk så vähl som andre där till nödvändige medel genom detta kriget affskurit och mycket förtaghen är. Dett allenast kunne vj loffva, at vj alldrigh godhvilligen något sådant tillstädia, mycket mindre där till på en vägh eller annan förhielpa skulle, uthan sökia sådhant genom vänlighe medhel at affväria och eliest, så myckit oss mögelighet är, däremoot sträffva.

St. Bielke. Där I allenast oss försäkra ville, at I å edher sjdha sådhant förhindra vele, då lährer man fuller finna uthvägar och medhel, huruledes edher handen därutj må varda räckt.

Om fångarne distinguerade de danske först emellan de militarsche och civil betiente. Sedhan och sadhe de, det vähl skählight vore, at fångerne utj varande krjget sigh igenlöste och frjgiorde, men at sedhan fredhen vore inrättad och sluten, då denna rättigheet till rançon tilljka medh kriget återvände och ophörde.

H. Sten Bielke sade först denna åtskilnad emellan fångerne uthaff deras charger icke vara rättmätigh eller grundader, uthan dem alla vara underkastade en sort, som är fängsle, och fördenskul ljka plichtige till alt hvadh som däraff följde; därtilmedh kunde de civil betiente icke befrjas därigenom, at de ingen väpnad hand emot K. M:t och cronan Sverie förd haffde, ljka som arma allenast till rançon emellan öffvervinnar och den öffvervunde egentligen orsak vore. Ty de civilte betiänte stundom och offta mehra skadha kunne åstadh komma än en beväpnad fiende. Angående det at tilljka medh kriget skyldigheeten at rançonera sigh, hvartill de fängslige labundne ähro, bör var[a] ophäffven, så haffver intet folk det i sedh och skeer alldrigh, med mindre något special pactum därom giöres utj det öffvrige, föruthan

det at billigheeten till rançon sigh fonderar opå den naturlighe rätten och ibland alt civilt folk brukeligh sedhvänio. Så kan K. M:t i Svärige för des eget interesse skull icke sådhant remittera, i anseende at först K. M:ts soldatesque förmedelst sådhant mechta skole stötas för huffvudh och gjöras ovillige; sedhan och skulle K. M:t därmedh ett stoort besvär tillväxa, emedhan hvadh nu så månge åtskillige fångar böre giffva hvar för sigh effter rättvisan till officerarnas contentement och åtnöge, det alt komme tilljka K. M:t på händerne, ty officerare elle[r] hvem det är som en fånge haffver måste nödvändigt haffva för honom sin satisfaction, antingen den uthaff fångarne (hvilket ske bör) eller och uthaff K. M:t (det I sökie) härkommer.

Gerstorff. Jagh hoppas, at K. M:t i Sverige såsom en genereux herre sigh därutjnnan så förklarandes varder, at tractaten därpå icke lärer studza.

St. Bielke. Jagh troor vähl, at K. M:t, effterleffvande sin anfödde generositet, därmedh en moderation kunne giöra; men vj moste i medler tjdh först föraffskeda något obligatorium.

Gerstorff. Låter det bliffva därvedh, som det var utj förra krjget.

St. Bielke. Vj kunne icke gå utj alt lika medh det som då skedde, och haffver eliest altjdh brukeligt varit, at fångerna för sigh lösen giffva. Där till medh haffve och så månge allaredo loffvat deras rançon föruth.

At Brömbsebroos pacterne skulle hereffter förbliffva utj deras fulla krafft och vigeur, undantagandes hvadh som förmedelst denne påstående tractat däruti motte förandrat bliffva, därom vorde begge parterne ense.

St. Bielke. Aldenstund I orsak och prætexte till detta kriget ibland annat och uthaff certificationerne tagit haffva, låtandes därmedh see, at, så snart någon lägenheet sig yppas at angripa Sveriges crone medh feigd och örligh, hvadhan I då materie lichledes tagha kunne at giffva saken någon skeen och färja, efftersom det och icke allenast nu uthan och tilförende utj bruk och sedhvano varit haffver; hvarföre och på det denne gången en sådhan fredh må uprättas, som vahrachtigh kunde vara, och man icke åter innan kort eller longst uthur offvannembde orsak må råka utj sådhane tvister och disputer igen, som intet annat kunna, när de försåteligen anställas och fomenteras, än uthslå till örligh och feigde; dy är aff nödhen, at alle svenske skep K. M:ts undersåtare, som under Sveriges crono antingen ähro eller hereffter bringas kunne,

ehvadh godz the innehaffva, genom Sundet och Belt frje för all certification passera, komma och gåå motte.

Gerstdorff. Om certificationern[e] ophäffves, skulle heela verlden under svenske flaggor vara frj, hvarigenom oss medheln så sägande till at leffva undanskäres, och stoor undersleffv emoot oss brukas kunde. Vj hoppas fördenskul E. Excell. varde bäste befinnande, det man förbliffver härutinnan vidh de Brömbsebroische pacter.

St. Bielke. Neij, för omrörde orsaker skull kan dett icke skee; uthan där ... certificationerne kunne vj vähl däraff sluta, hvadh hän I syffte, nemblighen at haffva händerne frje att giöra oss vidh lägenheet nya rättegångs processer och confiscationer och altså vickla oss åter utj en ny labyrinth.

Gerstedorff. Jagh veet icke, om cronan Sveriges interesse därutj kan beståå, at hvar och en motte haffva macht frjt genom Sundet at passera.

St. Bielke. Såsom K. M:t, vår nådigste konung, aldrigh haffver beståått K. M:t i Danmark någon rättigheet till tultächten i Sundet eller Belt, altså urgerar K. M:t ännu sådhan frjheet icke allenast i anseende till pacterne och affskeed, förmedelst hvilke de svänske bör niuta frjtt in- och uthlop i Sundet, uthan fast mehra därföre, emedhan Sundet är en transitus, som jure gentium och naturæ bör och måste vara liber. Och är emellan Sundet eller Belt och portum i rjkerne ingen gemeenskap, ljka som en stoor åtskilnad är emellan liberum transitum per fretum et vectigalium immunitatem utj rjken, där varurne lossas eller hampna.

Gerstorff. Om skiönt man än kunne tillåta, att svenske skep heelt lastade med svenske godz frjt genom Sundet och Belt gingo, så förmodhe vj, man sådhant icke hoos oss anmodha vele angående de svenske skepen, som och så fremmande godz innehaffva; ty därigenom skole alle commercier tragas oss uthur händerne, och hvar och en sökia bruka svenske skep at niuta den frjheet de haffve.

St. Bielke. Dee fahror I bähra, at commercierne edher draghas under händerne, är fåfeng: ty de svenske skep äro icke så månge, at utj dem alt hvadh som [genom] Sundet in i Östersiön föres eller dädhan uthföres kan lastad bliffva.

Gerstorff interromperade honom sägandes: edhre skep ähre månge nogh och tagha utj taalet dageligen till.

Bielke. Gudh giffve, de toghe mehra till. Men at komma till det förra vårt taal, så vele vj ändteligen haffva Sundet och Belt yppet och frjt så i in- som i uthfarten för alle vahrur, ehvadh nampn de och haffva kunne. Ty skulle svenske

skeepen låta besvära och gravera sigh medh någon certification, inqvisition eller uppehållande för några fremmade vahrur, som därutj kunde vara inskeppade. Sedhan och emedhan icke okunnigt är, huru månge eller hvilke skeppen ähro, ty haffve I lät at förrekomma all undersleffv, som I befruchten, någon fremmande nation under svensk flagga emoot edher skal sökia at bröka, i synnerhet efftersom I, där [I] någon rättmätigh soubçon upå något skep stille, och det sigh förmedhelst richtigh attestation och siöpass icke förmår legitimera, meddlen i händerne haffva effter rätta sådhant at straffva och neffsa.

De danske sadhe omsjdher detta vähl kunna nå sin richtigheet, så at däruthaff intet förhinder utj tractaten bliffva skulle.

Om inclusionen bleffve de och så eense, at, där någon vele utj denne tractat bliffva innelycht, skulle det skee communi utriusque regis consensu.

Greffve Ulfeld. Vi hålla onödigt at repetera de skiähl, vj Edher Excell. för detta demonstrerat haffve till den satisfaction K. M:t för tillfogade skadestånd genom detta kriget begährer. J ljka motte tviffvle vj icke medh mindre I, godhe herrer, föruthan någon vjdhare vår deduction hoos edher sielffve skiählmätigt och raisonnabelt befinne, at K. M:t, vår nådigste konung, de fördeelar, som den höchste K. M:t emoot edher utj händerne giffvit haffver, fahra låter but a but emoot det I utj denna feigdetjd haffve kunnat K. M:t och kronan Sverie affhändat. Förmodhe fördenskuld, at I kunne icke förtänka oss, om vj, varandes klokare bliffvne genom vår egen skadha, sökia att försäkra oss, at, när vj en annan gången medh andre fiender haffve at giöra, de på denne sjdhan motte sittia tryggie och icke rädes thet som Danmark vidh sådane occasioner emoot Sverige haffver bracht på bahnen. Vele altså I, godhe h., icke förstå till detta, moste K. M:t i Sverige behålla det han haffver i händerne.

Skeehl. Vj veele giöra hvadh mögeligit är, men att giffva alt som I begähra kunne vj icke giöra.

St. Bielke. J skole vähl intet vela giffva oss!

Skehl. Om I, godhe herrar, något vele relaschera och effterlåta.

St. Bielke. K. M:t, vår allernådigste konung, haffver mehra relascherat än vj haffve förmodat, och dät till den ända, at man mott[e] spöria K. M:t icke uthaff begärlighet eller ambition sökia det han påfordrar.

Den frantzösche ambassadeuren begärte därupå, at de svenske commissarier vele låta dem veeta hvadh K. M:t i Sverieéffterlåtit hadde.

St. Bielke svarade: Först ehuruvähl K. M:t största fogh och rätt hadde att behålla greffvskapet Pinnenberg, så haffver K. M:t ljkvähl velat det cedera och affträda. Sedhan vele K. M:t icke stå på at begähra Jsland och Ferröö uthan sådhant remittera. Och vill iagh säga än mehra, K. M:t varder ochså rebatterander utj penningar och till effventyrs utj någre andre puncter, allenast honom först skeer åtnöije utj det han till sin säkerheet begährer.

Hvarpå den engelske abgesandten frågade, om utj K. M:ts prætensioner upå Delmenhorst ingen förandring stodhe at vänta.

St. Bielke. Vj vela taale därom sedhan, och måste detta först visideras och slutas.

Greffve Ulfeld. Jagh seer icke hvadh orsak I haffve at difficultera i synnerhet om Bahuss, efftersom iagh där till förrende gouverneur varit haffver och därföre vähl veet, denne orten icke vara uthaff så stoor importance, som I den vele uthmåla.

Skeehl. Bahuss, det är fast.

St. Bielke. Därföre begähra vi det.

Gerstorff. Aff samma raison kunne I, godhe herrar, ochså begähra Kiöpenhampn.

St. Bielke. K. M:t haffver resolverad i dagh allenast eller, om någon ljknelse till gott uthslagh på tractaten bliffver, och så morgon att ligga stilla; men vele I medh onödige disputer trainera saken, hvem veet hvadh som skeer.

Gerstorp. Få vj hielp, vj drages medh edher.

St. Bielke. Vj tillmäta oss ingen macht eller lycka härutinnan, men försäkra edher, går denne tractat icke vähl för sigh och att vj komma till action, det lährer badda heet.

Greff Ulfeld. Vj veele considerera egenskapen aff de begährde länder särskild; så skall utj sielffve sanningen sigh saken yttra vara icke så oddräghligh, som I förregifve. Ty Skåne är vähl ett gott land; allenast är icke sufficant at gå ljka up emoot de lande och provincier, som K. M:t innehaffver, aff hvilke en deel utj godheet medh Skåne ljka åhr, en deel vjdha öffvergår. Hvadh är Bleking? Ett magert land, och som allenast tvenne arme gouvernementer haffver. Medh 400 man vill iagh hålla således Christianstadh innestängt, at de därutj äro skulle försmechta och förgåås. Halland anlangande, så giffve I oss det icke, uthan det är numehra aff

sigh sielff utj krafft aff Brömbsebrosche tractat K. M:t och cronan Sverige hembfallen. Utj det öffvrige, hvadh draghe I för nytta eller gagn uthur Bahuss?

Gerstorff. Där är en mechta hampn.

Ulfeld. Ljka såsom i Marstrand, hvadhan, när man en gång där är inkommen, man största mödha haffver at kunna komma uth igen.

Skehl. Utj Marstrand är en fortresse.

Ulfeld. Där har aldrigh varit annat än ett blockhuss. Och om, Skiähl, I vela byggia aldrigh så höghe murer om kringh stadhen, så kan stadhen ändoch aff dem icke beskyddas, emedhan bergen däromkring så höghe är, att man aff dem således kan tvinga stadhen, att ingen skall drista låta see sigh på gatorne. För hvilken orsaak skull och så konung Christian alldrigh haffver velat låta befästa den orten. Där till medh haffva I uthur Bahuss ringa inkomster, hvilke icke öffver 40000 rdr åhrligen stjga kunne.

St. Bielke. Härutj måtte skee en resolution; elliest är bättre, at vj iu för iv heller skilias åt.

Gärstorff. När vj tillbiuda oss at contentera edher, hvadh vele I mehra sökia?

St. Bielke. Det giöre I icke.

Skeehl. Är det icke nogh, när vj effterlåta edher Halland, Skåne, Bleking, Bahuss.

Gr. Ulfeld. Neij, Trundhiem och Bornholm motte vara medh.

Gärstorff. J sökie at förtagha oss all våre kraffter och affhända oss de orter, uthur hvilke vj vårt bäste krigsfolk pläge bekomma.

G. Ulfeld. Skulle vj hären ffter gå säker, så kunne vj icke annorlunda giöra.

Gärsdorff. Hvadh ville I haffva större säkerhet aff oss än våre fästningar i Skåne?

G. Ulfeld. Det bleffve vj vähl varse, om I skoole see oss i necessitet.

St. Bielke. Vj merkie vähl, I, godhe herrar, allenast see på det som vj begähre och icke där bredhe vidh sättia, hvadh vj affträda och effterlåta. Och ändoch klart är, at, om medh fredzslutet fördröijes och upskiutes, I däraff edher värst befinna läre, ljkvähl och på det I må nu merkia, at vj oss så myckeligit till fred lämpa, vill iagh för denna gången gå något uthan K. M:t min nådigste k[onungs] ordre och begähra aff edher Trundhiem på sådhan condition som

Halland in till dags Sverige tillhört haffver och vil tillsee, huru H. K. M:t iagh detta kan försvara.

Den engelsche förschlog, om man terminen upå 10 åhr icke vela anställa.

Hvarupå Sten Bielke svarade, det kunne vara ljka; allenast då något annat aff ljka värde och beschaffenhet i stellet goffves [1]).

Detta antogo de danske commissarier ad deliberandum.

Härupå giorde h. Sten Bielke påminnelse om satisfaction för hans furstl. durchl. aff Holstein Gottorp, säijandes H. K. M:t i Sverige ändteligen därpå ståå, at H. F. N. motte åtnöge skee; och ehuruvähl han därom nu icke vjdlyfftigt vele om H. Nådes begährans rättmättighet disputera, alldenstund des eghen abgesandte dageligen vore at förvänta, den sådhan sielffver giöra skal, så kunde han ljkvähl icke mindre än at dem danske commissarier till éffterrättelse proponera, hvarutjnan H. F. N:s petita bestode, såsom vore först, at Svabstädh motte restitueras; 2 att communionen motte affskaffas; 3 att lähntagande uthaff Schlessvjk måtte återvända; 4 at H. F. N. för ljden skadha utj detta kriget motte satisfaction skee.

Gerstorff sadhe, de vele låta detta anståå till den gottorpsche gesandtens ankombst, då de sigh effter billigheeten accomodera skulle [2]).

---

[1]) I ett odat. brev från Sten Bielke till Karl Gustaf (Danica: Underhandl. om freden i Roskilde. Sv. Riksark.) vilket otvivelaktigt hänsyftar på dessa förhandlingar, heter det:

»Wij haffva varit hårt ehoop mädh dem, och dee låssa intet vela på Trunhem och Bornholm. Doch tycktes migh på mediatorerne, att dädh än skall gåå, där man remitterar på skepen till 5 st. och så modererar vthi dee andra puncterne. Män E. K. M. ville nådigst intet låta sigh annat märkia, emoot huem däd och vara kunde, ty åm dädh komer aldrigh så litet vth, att E. K. M. vill relachera något på budene, så kåma vj ingen värt därmädh. Huadh en Muller berättade åm deras resolution vthi Kiöpenhamn däråm vardher g. Ulfelt E. K. M. vidhare åm berätta.»

[2]) Sannolikt av denna eller nästa dag är följande Fredrik III:s odaterade order till Gersdorf och Skeel angående hertigens af Holstein fordringar:

»W. S. G. T. Wiider, at efftersom wj kommer udj erfaring, at Hans K:tt, hertugen aff Gottorff, schulle haffue of:rsendt til de suendsche commissarier éffterschre:ne postulata, nemlig at wj schulle affstaae til hannem vor festning Rendesborg, saauel som Swabsted lehn, saa och at betalle hannem en summa penge for huis schade hand prætenderer formedelst denne kriig at haffue liidt och for det siidste, at hand hertogdommet Sleszuig maatte

Härmedh stodhe de op, emedhan seent upå affton ljden var, och reste greffve Ulfeld tillbakars till K. M:t; men h. Sten Bielke bleffv qvar hoos de danske commissarier, hvilke dän affton på Konungl. Maj:tt i Sverie vägnar tracterade bleffve.

Samma dagh inleffvererade de danske commissarier ett nytt lejgdebreff.

Daghen effter, som var d. 17 febr. om morgen bjtjdha, sedhan greffve Ulfeld och h. Sten Bielke ifrån Torslunna Magle till Torstrup vore ankomne, kom den engelsche abgesandten till dem, begärandes, de vele låta terminen, in till hvilken Trundhiem skulle bliffva under Sverie, bliffva 10 eller till den längste 20 åhrs tjdh.

De svenske h. h. commissarier svarade därupå, detta icke kunna skee, uthan måste till den ringaste vara 30 åhr, och det således, at när de förlupne och tjdhen förhanden vore, att Trundhiem borde cronan Danmark åter inrymas, då något annat aff ljka värde och importance för cronan Sverige i stället skulle giffvas; aldeles upå de sätt och viss, som vidh Hallands cession för detta haffver varit föraffskedat.

Greffv Ulfeld sade: Här hoos är tvenne vilkor at achta, hvilke Edhers Excell. täcktes å våra vägnar de godhe h. h. danske commissarier förredraga, at de sig däröffver förklara. Det första är, Danmark K. M:t och cronan Sverie upå 30 åhr Trundhiem inrymer på föromtalde sätt och condition, och därhoos K. M:t i Sverie giffver 1 million rdr., betaalar rançon för fångerne, öffverlåter K. M:t i Sverige greffvskapet Pinnenberg, såsom och de skeppen vj begähre; sidst låter K. M:t förbehålla des prætensioner på Delmenhorst och Ditmarschen. Det andra är, att K. M:t och cronan Danmark affträder K. M:t och cronan Sverige Trundhiems lähn icke till en viss tjdh uthan evärdeligen och till oigenkalleligh ägendhomb, och at K. M:t i Sverige däremoot remitterar offvanomrörde 5 andre petiter. Hvilket E. Ex. effter sin bepröffvad dexteritet ville de godhe h. commissarier förreställa och dem till ett

---

nyde frj och iche som et lehn der aff vort riige Danmarch dependerer; da endog wj oss iche kand indbilde, saadant aff Hans K:tt at schulle begieris, heldst fordj at eders skrifuelszer til osz indtet derom formelder, wille wj dog iche wnderlade eder derom at advertere, paa det J eder dereffter kunde viide at rette, och, om det aff de suendsche commissarier eller af Hans K:tt herttugens fuldmegtige blef proponerit, I sligt ichou ad referendum wilde optage och eder udj ingen tractater derpaa indlade». Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

ändligh uthslagh disponera: ty sakerne tåla icke något längre drögsmåhl.

Hvilket han upå sigh togh att förrätta, och gick därmedh bort till de danske. J medler tjdh bleffv effterföliande puncter så för den frantzösche ambassadeurens som den engelsche abgesandtes skull vtj frantzösche språket upsatte.

Memoire

des poinctes sur lesqvels l'on insiste de la part de la couronne de Suede.

1. La renonciation des alliances, qvi sont faites au prejudice de Sa Maj:té de Suede.

2. De ne point faire alliance contre Sa Maj:té de Suede, n'y d'assister null de ses ennemis, en qvelle façon qvi ce soit.

3. Qv'on ne laisse pas passer nulle flotte ennemie armée par le Sont dans la mer Balthiqve.

4. Le traitté de Brömbsebroo demeurera en son entier, en tout qve ce traitté cy ne le change.

5. Il n'est pas necessaire de parler d'inclusion pour a cet heure pour qvi qve ce soit; mais qvand le traitté sera fait, ceux qvi en voudront participer, ils se presenteront a deux parties pour traitter avec eux.

6. Qve le roy de Suede pretende de ne point payer comme il n'a jamais faict, nulle gabelle dans le Sond ou Belt pour ses subjects, ainsi de passer qvit et franc touts ceux qvi sont sous son domaine, et les vaisseaux de dessous son domaine n'estre obligés ny a visitation, ny a certification, si non seulement aux passport de mer: mais s'il y a des hardes de ses subjects dans les vaisseaux estrangers, qvi payent gabelles, ceux là seront obligés avec certification les affranchir.

7. La satisfaction qvi a esté accordée, a sçavoir Bleking, Skåne, Halland, tout le gouvernement de Bahus, avec touts les droicts et appartenences, rien de reservé.

8. Pour Trounthiem avec toutes ses appartenences ensemble Bornholm, qvi de mesme demeureront a perpetuité a la couronne de Suede sans aucune exception: en contreschange du qvel Sa M:té cede ce qvi svit:

   1. La rançon de touts les prisonniers.
   2. Le comté de Pinnenberg.
   3. De ce million qv'on demandoit on en relasche huict cens mille rdr.
   4. Les vaisseaux qv'on demandoit de la couronne.

5. Les pretensions de Ditmarche et Delmenhorst: ensemble les revenues ordinaires de Bornholm, qv'on cede a celuy qvi les possede a cet heur pour le temps de sa vie.

9. Restitution de toutes les places prises sur le roy de Suede en qvel endroit qvi ce soit; ensemble la restitution des vaisseaux svedois prises aux suedois avec la dommage qvi en depende.

10. Qv'on cede au roy de Suede touts les biens dont le roy de Dannemarck a disposition sur le pays de Rughen; ensemble la jurisdiction ecclesiastiqve, qv'il y a.

11. Les pertes, dommages de son altesse serenissime du duc d'Holstein en cette guere et autres pretensions justes; qv'il en aye sa recompense et sa seurté.

12. L'entière restitution du comte d'Ulfeld de luy, de ses enfans, amis, et serviteurs; restitution des titres de sa dame; et recompense pour ses dommages; et seurté pour luy et les siens de demeurer dans le royaume où bon luy semblera.

13. Les pretensions qve le general major Ebbe Ulfeld peut avoir; qv'elles soient adjoustées, qvand il les proposera.

14. Qve le dernier manifest contre le roy de Suede soit aboly.

15. Qve la tapisserie faite a l'opprobre de Suede soit teincte de sorte, qv'on n'y voye plus rien.

16. Toutte l'armée de Sa Maj:té de Suede soit entretenue dans le pays du roy de Dannemarck où le roy de Suede le trouvera bon, jusqves à 15 de May inclusivement.

17. Qve les deux milles chevaux et deux mille fantasins soient livrez a Sa M:té de Suede des trouppes du roy de Dannemarck, et cela incontinent.

Något ljtet däreffter kom den engelsche ambassadeuren tillbakars till de konungl. svenske commissarier, berättandes, huruledes han dem konungl. danske commissarier förrebracht hadde de godhe herrars svenske comissariernes resolution och meningh om Trundhiem och des cession till K. Maij:tt och cronan Sverige och dem sökt förmedelst de skiählen, de godhe herrar honom hadde giffvit vidh handen, at disponera till ett ändtligit uthslag och slut upå saken. Hvartill de godh förhopning honom, ambassadeuren, hadde giffvit, i det de loffvade att villia bequäma sigh så myckit mögeligit till ett fulkombligit slut och affhandlingh, när de igen komme medh de godhe herrar svenske commissarierne utj conference och sambtaal.

Upå denne ambassadeurens rapport betackade comissarierne honom för hans haffde möde och beslöte sigh emellan uthan drögsmåhl och strax medh de danske att sammanträda; förfogade sigh och, sedan ambassadeuren ifrån dem tillbakars igen till de danske var gången, genast till dem, medh sigh haffvandes den frantzösche ambassadeuren mons. le chevalier Terlon. Hvarest, när de vore inkomne och sigh nedsatte hadde, giorde greffve Ulfelt ouverturen på conferencen på sådant sätt.

Greffv Ulfeld. Huru högt det månge menniskiors vählferd åliggier, att med slut på närvarande tractat motte skyndas, skatte vj öffverflödigt medh vidhlyfftighe skiähl å nyo E. E. att ställa för ögonen, helst effter både saken för sigh sielffv tillfyllest taler, och vj för detta allaredo förmodeligen nogsambt därom talat och sagt haffve. Vj förhoppas allenast E. Excell. sigh alt detta väl haffva förd till gemuthe och sigh skulle låta bequäma därhän, att vj utj godh vänskap och medh en önskeligh igenbracht fredh må skiljas från hvarannan; hvarupå vj så myckit mehra trängia, som K. M:t, vår allernådigste konungs och herres nådigste åter reiterade ordre aff oss fordrar äntligen i dagh at veeta, hvadh man sigh till denne tractat skall haffva att försee. För hvadh skull vj och E. E. E. E. genom Hans Excell. ambassadeuren först haffva communicerad högstbemelte K. Maij:tts ultimat resolution, sedhan och upå den aff honom, ambassadeuren, oss giffvne gode förtröstningh på E. E. E. E. vägnar om en final affhandlingh oss icke haffva velat försuma, uthan nu iempte Hans Exell. h. ambassadeuren Terlon medh E. E. E. E. sammanträda utj den godhe tillförsicht, E. E. E. E. icke varda låtandes omkullfalla dett hoppet, de utj oss genom ambassadeuren haffva upväckt, men utj mediatorernes närvahru och förmedelst deras godhe medhvärkiande affhielpa, hvarupå freden, effter hvilken så månge tränkte, sigh kan befinna att studza.

Härtill svarade h. Gerstorff således: Vj tviffvle intet, att iu uthur den conferencen i går hölts skall vara kundbahr, huruledes K. M:t, vår nådigst konung, med allffvar sigh låter vara angeleget att affhielpa detta blodige kriget, i det vj, föliandes K. M:ts nådigst oss giffvne befalning, oss utj alt emoot E. E. E. E. bequämat haffve således, att oss synes intet tvistigit mehra återstår än hvadh Trundhiem och des cession vidhkommer. Hvarutinnan såsom vj bedie E. E. E. E. sigh någorlunda accommodera ville och icke för hårt saken trängia; altså ähre vj beredde därutinnan ett slut att fatta

och i så motto i dagh all den tillbakars stående tvistigheet att slutta.

H. Ulfeld. Angående först den conferencen igår, hvarutinnan E. E. E. E. förregiffver mäste svårigheeterne vara affhandlat, så bekenne vj, att myckit därom är bleffven taalt, men intet cathegorischt aff E. E. slutet, och är altså vår vänlig begähran, det E. E. täcktes, att vj puncterne vidh handen igen taga och E. E. E. E. oss sedhan upå hvardera ett sluteligit och vist svar giffve. Om Trundhiem och huruvjdha K. M:t, vår nådigste konung och herre, därutinnan kan gå, det haffve genom H. E. den engelsche abgesandten vj E. E. allaredo giffvit tillkänna och kunne därutinnan intet något mehra föranderligit giöra.

Härpå toghes puncterne igen förre, och samtyckte de danske till den första om præjudicerlige alliancers och förbunds renuntiation; begärandes allenast därhoos som tillförende, att denne articul reciproqvement motte författad bliffva.

Den 2, att inthet förbund medh K. M:ts i Sverige fiender aff K. M:t eller cronan Danmark skulle effter denna dagh inrättas, bleffv aldeles gillat och sambtyckt.

Vidh d. 3. om Sundets defension allegerade de danske igen omöijeligheeten, utj hvilken de sigh befunne medh någon macht att stå emoot, där en eller annan fiendlig flott[a] sigh förretoge våldsamlingen genom Sundet att löpa.

Hvaremoot aff de godhe herrar svenske commissarierne svarades, såsom deras intention och mening icke vara, att de danske till någon omögeligheet skulle obligeras, varandes det en förgäffves saak; altså ville dem åliggia att förresee sigh, det Danmark icke under skeen aff omögeligheet aldeles må undandraga sigh att defendera Sundet utj den händelsen, där någon sigh understodho att kränkia den rättigheet begge nordiske M:t M:t och cronorne allenast vederbör; och i så motto colludera medh någon emoot Sverige, skylandes ett ont upsått under en prætenderad oförmögenheet.

H. Gerstorff replicerade härpå, att så myckit mindre deras upsåt vara kunde att låta godvilligen någon gå medh våld genom Sundet, som de noghsambt vjste, huru högt Danmarks cronos interesse fordrade, att denna passagen frj och oviolerader maintenerad bleffve. Men huru omögeligit dem fölle att engagera sigh nu utj någon real defension, vpre lätt att döma för hvar och en, som betrachta ville, hurulunde detta kriget dem om deras mandom, penningemedel och länder bracht haffver.

Effter således aff begge sjdhors commissarier hållen dis-

cours om denne punct bleffv omsjdher beviliat, att bemelte punct icke så simpliciter motte upföras, uthan således, att man till Sundets försvar effter mögeligheten därutinnan förplichtades.

Angående d. 6 puncten bleffve de vedh det, som dagen tillförende därom var bleffven talt, och fördenskull denne puncten gillade och approberade effter des innehål.

Om den 7 bleffve de vedh det som allaredo dagen nästföregående därom var taalt och föraffskedat.

Vidh den 8 yrkade de danske därpå, att samme punct dem svår föll att ingå, och taalte därom.h. Gerstorff sålunda: Vj haffve när oss öffverlagt det förslaget E. E. E. E. oss förreställte utj Trundhiembs cession, nembligen att det upå en viss tjdh upå sätt och viss, som Halland haffver varit tillförende Sveriges crono inrymbd, motte affträdas, och noga denne sak genomskådandes förmerckt, att den fullan utj första anblicket ett skeen och ljknelse haffver, som vore detta drägeligare än E. E. E. E. förre anhollande om Trundhiems perpetuel cession, men utj sielffve effecten på detsamma medh det förre uthgår och ingen lindring eller relaschement medh sigh haffver. Ty vj fast altjdh det effventyr moste vara underkastad, att man medh oss omsjdher skulle sökia något omsveffv och tagandes aff det ringaste orsak att tilmäta oss något fredzbrott, tilldöma Sveriges crona possessionen aff Trundhiemb; sedhan och hvar och detta icke skulle skee, hvadh ljsa haffve vj, när vj emoot Trundhiemb effter den tjdsens (därom man kunde ense bliffva) förlop, annat land aff samma godheet och värde skulle igen giffva? Vj förhoppas E. E. E. E. ville härutinnan något remittera i anseende aff det arme tillstånd vj äre stadde utj.

H. St. B. De svårigheeter E. E. framställer, at vårt förreslagh innehåller, äro utj sielffve sanningen inge svårigheeter, uthan E. E. giörer sigh sielffve värket tunckt och odrägeligh. Ty vill man gå till det hvadh tillförende emellan cronorne är passerat, skall man lätteligen befinna, att aff Danmark snarare orsak till krigh är vorden giffven, än at Sverige örlogh haffver sökt, så at E. E. icke må bähra någon fahra därförre, att K. M:t och Sveriges crono skulle för Trundhiems skul sökia tillfälle till någon vidlyfftigheet, så frambt I på edher sjdha allenast sinnade ähro stadigt och uprichteligen at förbliffva utj godh vänskap medh K. M:t och Sveriges crono.

Angående det andre, så begähre vj icke simpliciter, att Trundhiemb upå sådhant sätt som Halland cederas motte, uthan ställe E. E. utj vahlet antingen på sådhant sätt öffver-

låta oss Trundhiemb eller och evärdeligen emoot en hoop andre stoore advantager, som K. M:t, min nådigste konung och herre, afftrāder; hvilke om I ville rätt öffverväga, finner iagh intet medh hvadh skiähl I kunne beskylla vårt förslagh för obilligheet, hvarutinnan E. E. förmodeligen oss bjfall läre giffva, så frambt de icke ville allenast considerera, hvadh vj begähre, uthan och däriempte öffverläggia och skärskåda, hvadh vj remittere och effterlåta.

H. Gerstorff. Jagh kan inte veeta, huruledes det medh prætensionen på Ditmarschen och Delmenhorst förrevetter, aldenstund denne sak migh icke rätt kunnigh är.

H. Bielke. E. E. ville vj och kunne vj nogsambt giffva information härutinnan uthur de acter hoos oss därom finnas, dem vj E. E. ville frambtee, där E. E. till des underrättelse sådant begähre.

H. Gerstorff. Den penningsumman E. E. aff oss begährar är oss omögligh att upbringa utj detta vår tillstånd, nu alle medel oss affhände äro.

H. Bielke. Danmarks crono haffver credit.

H. Gerstorff. Den lilla crediten Danmark för detta haffver hafft är nu alldeeles nederfallen. Ty hvem vill creditera Danmark på bahra orden något, seendes, huruledes de bäste våre länder oss ifrån tagne ähro?

H. Bielke. E. E. haffve vj sagt K. M:t, vår allernådigste konungs och herres ytterste mening, och kunne vj intet gå därifrån; uthan så frambt något skall bliffva aff denne tractat, måste upå enthera aff våre förreslagh resolveras.

Hvarpå de danske sambtyckte där till, att Trundhiem Sveriges crono till evärdeligh egendohm aff Danmarks crono affträdas motte.

Den 9 såsom och den 10 bleffve accepterade, uthaff hvilke den förre förobligerar konungen i Danmark att restituera K. M:t i Sverige alle utj varande feigde occuperade länder och städer tilljkia medh svenske skepen, som i Sundet blefve anholdne, och ersättiandet aff därigenom tilfogat skadestående; den andra att cedera K. M:t i Sverige det jus episcopale, som K. M:t i Danmark haffver öffver förstendömet Rügen etc.

Vidh d. 11 sade H. Gerstorff. Emedhan ... [1]).

---

[1]) Förhandlingarna under denna dag belysas ytterligare från svensk sida av följande egenhändiga brev från Sten Bielke till Karl Gustaf, daterat Tostrup $^{17}/_{2}$:

»Sedhan engeländaren ähr några gånger emellan oss gången och vij mente, att alt vahr richtigt, kummo vij tilhopa och lupo alla puncterne

Hoghusens berättelse är här plötsligen mitt i en sats avbruten. Den är emellertid förd fram till den viktiga punkt, då de danska underhandlarne beslutat sig för att till evärdlig tid afstå Trondhjems län till den svenska kronan.

I det längsta hade Fredrik III sökt rädda åt sig denna provins, som tillhörde hans arvrike, bl. a. genom att i stället erbjuda Bornholm. Han skrev den 17:

Friderick etc. Wor synderlige gunst tilforne. Wi haffuer aff e:s relation erfaret, huorwiit tractaterne kommene ere, och efftersom wi vdi eders forslag fornemmer, at J icke

---

igenom; då approberade dee d[ä]dh, såm E. K. M. seer vahra antecknat in margine. Män vthi första puncten, såm a[n]tecknat ähr, nemligen åm Hallandh, Skåne, Bleking och Bahus lään, kåm våår först[a] disput, huru såm dädh skulle förhållas mädh adelens friheet, att dee skulle bliffva vidh sina privilegier, j lika måtto och borgarne vthi städherne, huilket vij mykit betänkeligit hölle, i dädh vij befruchtade, att dee några priviligier haffva kunde, såm kan ströffva emoot E. K. M. disposition, såvääl att ordonera militien såsåm och att disponera åm commertierne. Älliest skulle dädh och giöra dee swänska sviriga, att desse skulle haffva större friheet. Åm Bornholm taltes intet, vthan gecks så mädh stille tigande förbij, vthantviffvel för dädh såm honom, Gerstorf, toucherade. Män därpå läre vij intet stana. Åm Trunthem ähr största svirigheten, män åm vij ståå derpå, vij kåmma vääl igenom. Dee vänta huart moment svaar från kungen häråm. Män iagh seer, att dee alenast mena Trunhems lään och intet stifftet, derigenom gåår dädh aff, såm ligger högre vp såm Varhuus (ehuru vääl dädh intet mykit duger). Dee begiära och, att alla particular personer måtte bliffva vidh sina friheter, särdeles en Muller, såm haffver berättat secret. Philipson sit anliggande. På dee 200,000 rdr. dificultera dee högt och skydda omögligheten före. Åm restit. aff skepen mädh all ombkåstnat mena dee vara för indifflinit satt.

Hans durchl. härtigen aff Holstein låffva dee all satisfaction. Vij förehölle dem 4 puncter. Svabsted låffvade dee, såsåm och att vphäffva communion. Män åm Rensburgh och lentagningen hölle dee vara hårt; låffvade ändå att tractera deråm. Åm armeens logering bodhe dee E. K. M. ville äffter mögligheten förskona dem, och serdeles bedhia dee för att förskona Selandt. Jagh menar, där E. K. M. ståår fast härpå och låssar intet vela slåå häraff, att dädh gåår för sigh. Där E. K. M. nådigst täcktes resolvera, huru vij oss skola förhålla mädh dene offvanbemelte åthskilnan, så kuna vij fahra fort, åm vij få något svaar aff kungen vthi Danmark. E. K. M. haffver iagh detta vnderdånigst berättat och vardher E. K. M. dädh vidhare aff see. Philipson förnimmandes. Förbliffver härmädh äffter min högsta plicht etc.» Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde. Sv. Riksark.

haffuer naffngiffuet Bornholm, saa seer wi heller, at bem:te land affstaaes med saa skiell, at Trundhiembs leen derwed kunde bliffue conserveret. Dereffter J eder kand wiide at rette; befalendes eder Gud. Skreffuet paa wort slott Kiöbenhaffn den 17 februarij anno 1658. Wnder wort signette.

Postscriptum. Dersom och Ferrö imod Bahuss leen kunde affstaaes, da saa wi det helst; dog at det [icke] foraarsager nogen ophold [1]).

Men innan dagen var förliden, hade Fredrik III givit efter även i denna punkt och befallt sina sändebud att sluta freden, som den kunde fås:

W. S. G. T. Efftersom wi aff eders skrifuelse erfarer, at kongen vdi Swerrige endnu persisterer vdi hans postulatis med Skaane, Halland, Blegind, Bornholm, Trundhiemb och Bahuss leene med andet meere, saa haffuer J strax och vden wiidere ophold at slutte freden paa de conditioner I bekomme kand. Hafniæ den 17 febr. 1658 [2]).

Enligt vad sekreteraren Edvard Philipsson Ehrensten berättar i sin levernesbeskrivning skall emellertid Karl Gustaf varit benägen att »i fall af stor difficultet» nöja sig med ettdera, antingen Bornholm eller Trondhjems län, och givit Ehrensten, som förmedlade förbindelsen mellan högkvarteret i Torslunde och underhandlarne i Tostrup, en muntlig order i denna riktning att framföra till Sten Bielke. Men genom Klas Tott, som legat dold och hört ett samtal mellan Meadowe och Terlon, skall Bielke hava blivit underrättad, »att de danske wille cedera bägge», dock först sedan de gjort motstånd till det yttersta: »de skulle stiga upp ifrån bordet och låtas, som alt skulle brytas». Sten Bielke skall också lugnt hava sett Gersdorf och Skeel resa sig och »hota bortgång»; de togo »resekapporna» på, heter det, men hunna ut

[1]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark. Uppenbarligen var det i detta sammanhang, som Fredrik III hade förmått sig till det förödmjukande steget att befalla Ove Juel lova den förhatade Korfitz Ulfeld förläning på livstid af båda dessa landsdelar, Trondhjems län och Bohuslän, det förra åt honom själv, det senare åt en av hans söner, blott han så lagade, att landen bevarades åt Danmark. Se ovan sid. 59 not. 1.

[2]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

på gården, »cederade de ändteligen bägge». »För ett Bornholm och Trundhem släppa wi icke freden», skall Ove Juel hava sagt till Ehrensten [1]). Anekdoten målar otvivelaktigt på ett ypperligt sätt, huru hårt de båda makternas representanter stötte samman, men att den, sådan den av Ehrensten senare nedskrivits, överensstämmer med vad som verkligen passerat, torde i varje fall kunna betvivlas.

När den 17 februari gick till ända, närmade sig förhandlingarna sitt slut. De båda parterna hade blivit ense i »essentialia». Enstaka punkter återstodo dock att reglera, och fredsvillkorens avfattning tarvade i sin helhet en förnyad granskning.

Efter avsändandet av sista ordern den 17 februari vände sig emellertid Fredrik III till riksrådet och sände det »en skrifuelse fra wore commissarier till de forordnede tractater med kongen vdi Swerige, saa och fortegnelse aff de puncter, som aff oss till fred at slutte begieris». Han anhöll om dess skriftliga utlåtande »om huor post och huad I eracter eller paa huilcke conditioner I formeener os freden at skall slutte». Mellan fem och sex följande morgon äskade han utlåtandet [2]).

I enlighet härmed avgav riksrådet följande dag sitt betänkande. Det har efter allt att döma för förhandlingarna haft en synnerligen stor betydelse. Freden kom icke alldeles att slutas på de villkor svenskarne uppsatt och vidhållit den 17 — »de conditioner» Gersdorf och Skeel denna dag »bekomme kunde». De i betänkandet omförmälda §§ avgjordes i Tostrup

---

[1]) Anecdoter om namnkunniga och märkvärdiga svenska män, utg. af S. Loenbom. Stockholm 1771. Bd I, 5: 63—65. Pufendorf har (5 § 11) en härmed nära överensstämmande, om ock kortare berättelse, som synbarligen stöder sig på meddelande från Ehrensten. — I sin dagbok (Hist. Tidskr. III: 3, 562) förtäljer Ove Juel om ett liknande uppträde från svenskarnes sida under eftermiddagen den 17 februari. De svenska sändebuden hade låtit spänna för sina sex vita hästar och sutto redan i vagnen, »udj mening at bryde tractaterne», men sedan Ove Juel lovat dem, att koncept till fredstraktaten från danska sidan skulle tillställas dem ännu samma afton, avstodo de från sin avsikt.

[2]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark. Å konceptet är oriktigt påtecknat, att det är ställt till Gersdorf och Skeel.

helt eller delvis i samma riktning, för vilken det danska riksrådet uttalade sig.

Efftersom wij haffuer bekommit E. K. M:tts naadigste missive, dateret Kiöbenhaffn dend 17 feb., j meening at wij E. K. M:tt vnderdanigst woris skrifftlige meening skulde forstendige om huer post aff de puncter, som kongen j Swerrig af E. K. M:tt til fred at slutte begærer, oc huad wij eracter hoes huer post at skulde erindris, eller paa huilcke conditioner wij formeene, at E. K. M:tt skulde freden slutte, da er her paa woris allerunderdanigste suar, at, saa fremt freden icke allerede epter E. K. M:tts naadigste befaling til commissarierne er sluttet paa de conditioner, som bekommis kand, da synis osz hoes disze efftersкreffne poster dette endnu at kunde erindris oc forsöges, om det staar til at erlange: först at de tuende förste poster, som paa dend suenske side begæris, maatte werre reciproques; for det andet at j dend siuffuende oc ottende post, som melder om nogle prowintzers oc lehnis affstaaelse til de swenske, maatte betingis, at indbyggerne aff alle stands personer skulde mainteneris oc erholdis weed de lowe, privilegier och frijheder, som de nydt haffue dend stund de vnder crone Danmark haffue werrit; for det tredie at forsöges maatte, om dend 16 post, som melder om det swenske kriigsfolckis vnderhold her i landene, kunde derhen modereris, at det strax effter freden er sluttet skulde af Danmarck vdmarchere. Och v-anseet alle de andre poster ere saa haarde, at mand billigen j dennem kunde haffue at sige, dersom tiderne waar anderledis, icke des mindre saa forbliffuer wij weed woris forrige vota, at det er bedre at conservere E. K. M:tts person med dronningen oc det gandske kongelig huus oc en deel aff cronen end at sette alting i ögensiunlig hazard, huorudaff lettelig kunde entstaa dend ælendighed oc v-lycke, som siden intet stod til at reparere. Haffn. dend 18 feb. 1658.

E. Kongl. M:tts
altid vnderdanigste raad

Offue Gedde. mpp.	*Christoph Vrne.*	*Olluff Parszberiigh.* Eg. haand.
Jörgen Seefeldt Christofferszen.	*Frederich Rud.* Egen hand.	*P. Reetz* [1]).

[1]) Rigens raads breve. Vol. 62. Danska Rigsark.

Med anledning närmast av detta riksrådets utlåtande lät Fredrik III den 18 februari avfatta följande order till sina underhandlare:

Fred. etc. W. S. G. T. Wi bede eder och naadigste ville, att I ved de förehaffvende tractater iackt tager effterschreffne paaster: 1) at adelen saa vel som kiöbstederne i Schaane, Halland, Blegind, saa vel som indvaanerne paa Boringholm och i Thrundhiembs saa vel som Bahuus leene maa forbliffve och mainteneris ved deres privilegier och dend hid intil brugte loff och rett, disligeste ochsaa de, som med geislig gods vdi capittelerne ere forleente, maa dett nyde deris liffs tid, saa och de bisper, som der nu ere vdi bestillingerne; 2) att de dansche vndersaater, som bruger deris handel anten med ved fra Blegind eller med sæd och fisch fra Thrundhiem at hente, maa forvndis med dend sædvanlig toldh, som hid indtil haffver været brugeligt aff samme vare at giffve, hereffter maa forbliffve; 3) att huis stöcker, munition och proviant, som findis i festningerne, derfra maa bortföris; 4) att de tuende tönder guld, som kong. aff S. endnu prætend., maa affhandlis; 5) restitution aff alle vore provincer och lande saa vel som festninger, som kong. aff S. fra Dan. och Holdst. nu i denne krig bemecktigit haffver; 6) at der maatte specificeris huis schade, som prætenderis ved de schiffve, som i Sundit er bleffven optagne; 7) desligeste ochsaa dend satisfaction, som prætenderis f. hertugen aff Holdst., enten at maa neffnis och nu strax der om sluttis, eller och till sær tractater imellem os och Hans K. hertugen selff remitteris, paa huad maade och maniere wi selff der om best kand forenis; 8) at huis schuder, schiffve, smacker, baade och andit faretöy, som i haffnerne ved Fyen, Langeland och Falster, Möen, Laaland och Sielland ere beliggendis, maatte styermenderne tilstillis och forbliffve; 9) vill iackt tagis, at ingen told i Sundit hereffter formedelst Skaanis affstaaelse prætend. Dereffter I eder kand wiide at rette, befalendes eder Gud. Skreffvit paa vort slaat Kiöb. den 18 feb. 1658. Vnder vort zigneto.

Postscriptum. Herforvden haffver I iackt at tage, at de tuende förste paaster vdi den os tilskickede memorial bliffver reciproque; 2) at greff Wlfelds restitution expliceris, huor wit dend bör at forstaais, nemlig hans egit gods och formuffve, saa vel som her i riget tilstaende penge, huortill vi os ville forstaa, saa vell som hans dames tilbörlige greffvinde titul, dog icke aff Slesvig, Holdsten, och paa dett dend paast

icke i tractaten schall indföris, kand I forsikre Hans K. kong. aff S. saa vel som g. Wlfeld, at wi hannem derpaa vil giffve voris egen revers à part, saa att hand dermed schall være till freds; 3) schall her Ebbe Wlfelds fodring effter ricktig liquidation bliffve gaatgiortt; 4) att dend specificerede manifestis abolition maa effterladis, efftersom den ved fredstractaten sig selff abolerer; 5) at vi ville lade vdslette det schrifft, som findis paa de specificerte tapisser, saa ingen kand wide, huad dett siden betyder, huorfor J haffver at affvende, saa vit mueligt er, at de specificerte paaster icke i tractaten indföris, anseendis dett allene particulier sager angaar; 6) om soldateschens affstaaelse kand wi os endnu icke resolvere; men vil selff widere tale mundtlig med Hans K. derom; forhaaber och icke saa megit om denne punckt vrgeris; 7) at de Hans K. vndersaater i fyrstendöm. Bremen saa vel som Jempteland maa nyde en general amnestie och förige frihed baade paa deris gods och förmuffve; giörendis deris beste till at obtinere de beste conditioner aff forschreffne punckter mueligt er; vdi det öffrige haffver I eder effter eders förige instructioner at forholde, saa at det suensche folck det förste mueligt kommer aff landet [1]).

Rörande konferenserna den 18 februari föreligger endast ett kortfattat meddelande från Sten Bielke till Karl Gustaf:

Vthi största vnderdånigheet vndtfinge vij rätt nu E. K. M. allernådigste handbreff och förnimma därvthur E. K. M. nådigste villia, att vij skola oss hasta mädh tractaten och intet sökia att kåmma till Roskildh. Så låta vij E. K. M. vnderdånigst veta, att vij arbeta på värket dädh flitigaste vij kuna, haffva och på bäggie sidhor kåmmit till vpsatt, och vaar våår största differens, 1. att dee ville, vij skulle förobligera oss att intet pretendera på tullen i Sundet, huartil vij svaradhe, att E. K. M. aldrig haffver, ei häller än tilståår Danmark någen rätt vthi Sundet att taga tull. Och där E. K. M. detta nu skulle ingå, voro dädh en tacita concessio, och huadh dee svänska skepen niuto skulle vahra såm ett privilegium aff Danmark. Män huadh andra giffva ville dädh kunde E. K. M. vääl lidha. 2. Disputen vahr åm Trunhem, där ville dee restringera länet, såm Peder Wibe dädh nu haffver, män vij sadhe, att dädh skulle vahra hela Trunthems lään mädh alla sina appertinentier. Dädh andra vahr aff ingen consideration, och dätta menar iagh skall och nu snart slättas. När vij nu be-

---

[1]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

kåma dädh aff dem rent vnderskreffvit, skola vij vnderdånigst därmädh begiffva oss till E. K. M., såsåm dee och lära giörat till deras härre, så att vij vthi morgon dagen kuna råkas vthi Roskildh (ty hää̈r ähr alt för trångt, så att vij förhindras till att arbeta). E. K. M. ville nådigst troo, att vij ingen fliit spara skolla, och altidh förbliffva etc. [1]).

Ännu samma dag, »lidet offuer middag» [2]), underskrevos av underhandlarne och medlarne fredspreliminärerna i Tostrup. De fingo följande lydelse:

Puncter hwaröfwer begge nordiske chroners fullmechtige commissarier ähre förlikte och öfwer eens komne, där medh den öhrlog och det miszförståndh som emällan begge rijken warit hafwer, at bijläggia.

[1.]

Skall här effter emällan begge konungar och rijken, så och desz jnnebyggare wara och blifwa een richtig och efwigwarande frijdh; så at här effter ophäfwes all irring och miszförståndh och oenigheet, och däremoth igen oprättas ett gott förtroende, stadig wänskap, fridh och eenigheet; och således genom een general amnistie förgätes och heelt vthsläckes alt hwadh på begge sijdor så för som uthi warande krijgh kan wara förelupet.

2.

Att på begge sijder renuncieras alle alliencer, som kunne wara giorde eendera af parterne till præiudice.

3.

Att här effter den eene ingen alliance giör emoth den andra, heller uthi någon måtto assisterer den andres fiende.

4.

Att begge parterne förhindre, så wijda möijeligit ähr, att ingen fiendtlig örlogs flotta, passerar igenom Sundet och Bält in uthi Östersiöen.

5.

Bremszebroes tractater förblifwer uthi desz förrige krafft och fulle vigeur, så wida den widh denne tractaten icke förandras.

[1]) Bielke till Karl Gustaf. Tostrup $^{18}/_{2}$. Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde. Sv. Riksark.

[2]) Ove Juels dagbok i Hist. Tidskr. III: 3, 564.

6.

Hwilke konungar eller republiqver, potentater eller furstar, som begiäre at vthi denne fredh inslutas, dee hafwe det hoos begge konunger at sökia.

7.

Alle swänske skepp, som swänske vndersåthare tillhörer, at passera igenom Sundet och Bält, frie förvthan någon tuls erleggiande, visitation eller certification, när dee allenast på Hans Kongl. Maij:tz aff Danmark tullbodh richtigt siöpasz framwisa: Men medh swänske godz skeppat och inladdat vthj främmandes skepp förhålles häreffter som tillförende, att dee skole hafwa richtige certificationer, effter Bremszebroes pacters innehåldh, hwar wedh dee sigh för tulltagande och annan beswär befrija kunne.

8.

Gifwes Hans Kongl. Maij:tt af Swärie till satisfaction emoth dee occuperande länders affträdande så wäl som den erledne skada uthi detta kriget Hallandh, Skåne, Bleckingh, deszlijkes Bornholm medh desz vnderliggande öijer, såszom och Bahus slott och lähn i Norie medh alle deres högheeter och rättigh[et]er och appertinentier, intet vndantagandes, lijka som chronan Danmark här till det brukat och nutit hafwer.

9.

Sammaledes cederes Kongl. Maij:tt och chronan Swärige, af Kongl. Maij:tt och chronan Danmark Tronhems lähn medh alle desz appertinentier, som medh rätta där till hörer och där till hört hafwer till watten och landh, at incorporeras Swäriges chrona till efwerdeligh egendomb.

10.

Hans Kongl. Maij:tt af Swärie hafwer deremoth, att restituera alle dee länder och fästninger, som Hans Maij:tt sigh vthi warande feijgde hafwer bemechtigat, det ware sigh uthi Danmark, Norie, Schleszwigk, Holsteen och grefweskapet Pinneberg; j lijka måtto afstår Hans Kongl. Maij:tt aff Swärie för sigh och sine effterkommande alle dee prætentioner och rättigheter, som Hans Maij:tt ratione ducatus Bremensis hafwer eller kan hafwa på grefskapet Delmenhorst och Dittmarsken.

11.

Deszlijkest skole alle fångar på begge sijder, höge och

låge af hwadh ståndh och condition dee och kunne wara vthan all rantzon strax leedige och löösze gifwas.

12.

Hans Kongl. Maij:ttz af Swärie armee skall vthur Hans Kongl. Maij:tz af Danmarks landh det förste och snaraste, som möijeliget kan wara och till det seenaste innan den 2 maij sig begifwa, och i medler tijdh skole dee niuta deras nödige vnderhåldh, doch at där hålles godh ordre och disciplin.

13.

Åhr bewilliat att alle ständer, adell så wäl som oadell, andelige och wärdtzlige vthi dee wedh desze tractater bortgifne länder och lähn i Danmark och Norie skole niuta den samma lagh och dee privilegier (så wida dee icke kunna strida emoth dee fundamentale constitutioner af chronan Swärie, elliest lofwes af Kongl. Maij:t i Swärie, at snarare willia förmeera deres privilegier än dem förminska) som dee här till hafft hafwa, och för sigh och deras efterkommande behålla alt det godz och den egendomb, som dem antingen igenom arff, kiöp, pant eller annan måtto medh rätta kan tillkomma.

14.

Hans Kongl. Maij:tt af Swärie skall och restitueras alle dee landh och platzer, som uthi warande feijgd ähre blefne occuperade och Swäries chrona affhände, ehwarest dee och kunde wara belägne, så wäl såszom och dee tre swänske skep, som wedh krigetz begynnelsze vthi Sundet äro anhåldne blefne skole effter certificationens lydelsze medh deras lading eller desz billige wärde i lijka måtto blifwa restituerade.

15.

Affstås till Hans Kongl. Maij:tt af Swärie all den iurisdiction andelig och wärdzlig, så wida Hans Kongl. Maij:tt af Danmark hafwer på det godz vppå Landtrügen.

16.

Fästningerne skole på begge sijder öfwerlefwereras förvthan några stycker och ammunition, så wäl dee som vthi detta kriget äro eröfrade blefne, såszom och dee andre hwilke vthi tractaten afstås, och bönderne vthj dee lähn där samma fästninger äro belägne, wara plichtige samma stycker och ammunition till stranden at framföra, hwarest det bäst och lägeligast kunne inskeppas.

17.

Hertigen af Holsten skall Hans Kongl. Maij:tt af Danmark gifwa effter billigheeten contentement, hwarom medh honom sielf skall tracteras och slutas.

18.

Lofwes ochså här medh, at gref Vlefeldt skall skee restitution af sitt godz och löösköre, så och inkomsten där af ifrån den tijd commissarierne dem till sigh annammat hafwa och in till denne dagh, och skall det honom fritt stå sampt hans grefwinna, swärmoder, barn, wänner och tiänare, at byggia och boo vthi Danmark frij och säker hwarest honom och dem lyster. Dee lähn som grefwe Vlefeldt och hans son nembl. Hirscholm, Munkelie och S:t Hans closter vthi Norie hafwer waret förlänte medh, hafwe dee både effter förlänings brefwens lydelsze, at niuta och behålla och hans gemahl hennes tillbörlige titel fullkomlig att restitueras.

19.

Det vthgångne Manifestt skall igen afskaffas, och icke mehra vplägas och sällias.

20.

Hans Kongl. Maij:tt af Danmark låfwer ochså, at öfwerlåta till Hans Kongl. Maij:tt af Swärie tutuszende till häst och tutuszende till footh.

Att detta ofwanskrefne, som af begge parters fullmechtige commissarier belefwat är skall orvggeligen hållas, hafwe iempte osz de herrar mediatorer af Hans Konungl. Maij:tt i Frankrijke och Hans Högheet protectoren aff Engelandh såszom wittnen detta vnderskrifwit och förseglat vthi Torstrup den 18 februarij anno 1658.

Le cheualier de Terlon. *Ph. Meadowe.*
Corfitz greffue aff Wllffeld. *Sten Bielke* [1]).

Det hade under förhandlingarna i Tostrup för Karl Gustaf gällt att skyndsammast komma till ett resultat och få huvudsaken fixerad på pappret.

Trots det att Karl Gustaf med sina häravdelningar höll så gott som hela det egentliga Danmark med undantag av

[1]) Orig. med sigill i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

Köpenhamn och Skåne besatt, var hans ställning ej utan stora faror. Landet var, när man undantager Fredriksodde och Nakskov, utan fasta stödjepunkter, och den här, med vilken han stod två mil utanför Köpenhamn, torde ej hava uppgått till mer än 5,000 man [1]). Den hjälpstyrka från Gustaf Otto Stenbock, på vilken han räknade, anlände alltjämt ej. Från Torslunde hade väl Karl Gustaf den 16 februari låtit en ny kurir avgå med samma order som från Vordingborg, att Stenbock oförtövat skulle anrycka med förstärkningstrupper, men utan resultat. Det hjälpte föga, att svenskarne utspredo, att Stenbock med 6,000 man var i antågande mot Skåne: man trodde dem ej. Från det hållet voro danskarne bättre underrättade. Stenbock befann sig i verkligheten uppe i Bohuslän, och Karl Gustafs första kurir från Vordingborg hade blivit tagen af danskarne i Skåne; den andra ordern av den 16 nådde Stenbock först i Vänersborg den 2 mars samtidigt med underrättelsen om fredsslutet [2]).

[1]) Krigsrelationen. Svenska styrkan uppgives där till 3,500 man till häst och 1,500 fotfolk. Från motsidan närstående håll synes man ha varit böjd att antaga ett större antal. Beuningen uppgiver i brev till Gen. Staterna den $^{2}/_{3}$, att härens storlek av de fleste beräknas till omkr. 8,000 man. Meadowe (Narrative sid. 47) uppskattar den svenska hären till omkr. 7 eller 8,000 man »well disciplin'd and enured to hardships, whereof one half were horse and a small train of artillery of eight or ten field-pieces.» — Om danskarnes styrka hade Karl Gustaf (handbr. till Per Brahe, Torslunde $^{16}/_{2}$. Riksreg. 1658 jan.—mars, fol. 256) följ. uppfattning. »Fiendens force uthi stadhen består uthi Brokenhusen, Kay Lückes, Trampes, Bertram Rantzow, Axel Ureps och Gyldenlews regemente, iämpte några compagnier aff Seelandh och Skånes adelsz fahnen, item några fåå compagnier, som uthi siste rencontre uppå Fühnen sigh mästedeelsz öfuer ijsen till foot salverade. Infanterie är alzintet, och troor iagh, at han icke hafwer 800 knechter, som weta till hanteera deras gewehr, och bönder uppå Seelandh; och hafwer han uthi desze dagar, när iagh öffverkom uppå Selandh, sankat några 1000.» I Krigsrelationen uppgivas de i Köpenhamn varande trupperna till »3,000 hästar och emellan 5 och 6,000 til foot starcke, förutan dem aff borgerskapet», en uppgift som sammanfaller med den ovan (sid. 56 not 1) efter Beuningen återgivna.

[2]) Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 242. — Beuningen till Gen. Stat. $^{2}/_{3}$. — Stenbock till Karl Gustaf 1658 $^{2}/_{3}$. Acta Historica. Sv. Riksark. — Copiæ schwedischer undt andrer mit Ciffres geschriebene Brieffen, so in diesen letzten Kriegen vor undt nach dem Rotschildischen Frieden in den Jahren

Den nervösa iver, som behärskade Karl Gustaf, avspeglar sig i det postskriptum han bifogade sista brevet till Stenbock: »Ehwadh I giöre, så giöre snart, ty periculum in mora, och måste wij smijda järnet, medhan thet är warmt; ifall I gr. Stenbock äre uthi Norje, måste edher brodher eller och h. Gustaff Banér thenne mijn ordre efterföllia och poussera wärket, dragandes allt folket tillhopa uthan at cunctera» [1].

En annan faktor av största betydelse för Karl Gustaf att räkna med var väderleken. Ett inträffande töväder skulle helt avskära honom från förbindelsen med Fyn och Jylland och giva Generalstaterna tillfälle att med sin flotta komma Danmark till hjälp. Karl Gustaf var underkunnig om, att staterna Holland och Westfriesland kort förut för sin del fattat beslut att bistå Danmark med sådan hjälp, som omförmäldes i förra traktater och förbund [2], d. v. s. 6,000 man, eller med sådana andra verksamma medel, som kunde påfordras för upprätthållande av detta rike och som skulle bestämmas vid närmare överläggningar. Deras ansträngningar gingo ut på att förmå Generalstaterna att göra detta beslut till sitt [3].

En kanske ännu större anledning till oro och brådska gåvo förhållandena på en annan kant i Europa. Skulle underhandlingen i Berlin mellan kurfursten av Brandenburg

1657, 58, 59, 60 intercipiret undt auff Befehl dero zu Dennemarcken, Norwegen etc. Königl. May:tt deciffriret worden» av Zacharias Lundius, vilken här (fol. 71—77) såsom prov dechiffrerat det i chiffer skrivna brevet av 11/2. Detta hade av kuriren, då han greps, sönderrivits i små stycken. Danske Kongers Historie n:r 131 c. Danska Rigsark.

[1]) I handbrev från Karl Gustaf till Per Brahe s. d. heter det: »Gudh gifwe, at arméen uthur Swerige man och genast avancerade och thet uthi tijd måtte exequera ehvadh iagh edher och feldtmarskalken Stenbock uthi cifrer tilskrifvit hafver». Till Axel Lillie, som skulle erhålla order i denna angelägenhet från Stenbock, skrev Karl Gustaf s. d. följande egenhändiga P. S.: »J wille skynda uppå det alt måtte vinna sin fortgång iu för iu heller, ty periculum är in mora, och alles vår wälfärd står deruppå». Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 256 och 258.

[2]) Förbundstraktaten 1649 29/9 och Ampliatietraktaten 1657 7/6.

[3]) Sekr. res. 1658 12/22 januari. Avskrift bland Appelbooms depescher. Appelboom till Karl Gustaf 15/25 och 18/28 jan. 1658. Hollandica. Sv. Riksark.

och konungen av Ungarn leda till resultat? Det kom bud på bud, varslande en för Sverige ogynnsam utgång. Den 17 februari mottog Karl Gustaf i Torslunde en depesch från överbefälhavaren över de svenska trupperna i Holstein, pfaltzgreven Philip av Sulzbach i Kiel, vilken hade särskild order att hålla ett vakande öga åt detta håll — man talar, hette det däri, vid det brandenburgska hovet öppet om att konungen av Danmark oförtövat måste assisteras av Brandenburg och Österrike. Denna depesch var daterad den 9. Den 10 februari avsände pfaltzgreven en ny. Brandenburgarnes onda uppsåt konfirmeras från alla håll, hette det nu; man är besluten att, gällde det också egen ruin, inqvietera Eders Majestäts progress. Rykten gingo redan om trupprörelser, som kunde antagas stå i förbindelse därmed [1]). I verkligheten, fast Karl Gustaf ännu ej visste det, hade redan den 5 februari i Berlin en off- och defensivallians gent emot Sverige ingåtts mellan Fredrik Wilhelm och Leopold samt tillträtts av Polen. De lovade 23,000 man angreppstrupper att föras mot fienden, »där krigsraison det fordrade», ävensom att ej sluta fred utan varandras samtycke. Det planerades en kavalkad till Holstein, och inseende den oerhörda betydelsen av skyndsamhet, sökte Fredrik Wilhelm med all kraft påskynda de österrikiska truppernas marsch [2]).

Under allt detta hade Karl Gustaf emellertid den oskattbara fördelen, att danskarne svävade i fullständig okunnighet om vad sedan årets början tilldrog sig i Europa [3]). Väl hade Ahlefelt, på hemväg från förhandlingarna i Berlin sänt depesch på depesch med underrättelse om förbundets

---

[1]) Pfaltzgreven Philip av Sulzbach till Karl Gustaf, Kiel $^{9}/_{2}$ (å detta brev är påtecknadt, att det mottagits i Torslunde $^{17}/_{2}$) och $^{10}/_{2}$. Acta Historica. Sv. Riksark.

[2]) Se härom Droysen, Geschichte der preussischen Politik III: 2,275 o. f. Waddington, Le grand Électeur I, 402 o. f. Fördraget, antidateradt till $\frac{30 \text{ jan.}}{9 \text{ febr.}}$ 1658, tryckt hos Moerner, Kurbrandenburgs Staatsverträge, 683—691.

[3]) Se ovan sid. 55—56.

avslutande, hållna i hoppgivande, ja överdrivna ordalag, men ingen enda nådde sin bestämmelseort [1]).

Överlämnade åt sig själva, i storartad isolering bakom sin huvudstads otillräckliga befästningar, hade danskarne fallit till föga. På mindre än tre dagar hade förhandlingarna i Tostrup ändats. Karl Gustaf hade icke förgäves på en gång underhandlat och hotat med sin här: han hade gjort en militärisk fred, som han kallade det.

Men å andra sidan har Karl Gustaf ej kunnat helt diktera freden.

I Vordingborgförslaget hade Karl Gustaf som i en enda brännpunkt låtit utmynna den svenska stormaktspolitikens yttersta strävanden gent emot Danmark under de senaste decennierna. Med ett slag skulle dessa här omsättas i verklighet. Danmark skulle med upphävande av sitt förutvarande allianssystem i främsta rummet förbinda sig att medverka till realiserandet av de svenska planerna på ett Östersjövälde: det skulle giva sitt bistånd till att göra Östersjön till ett mare clausum, stängt för alla andra makters örlogsskepp — grunden och utgångspunkten till ett nytt politiskt system de nordiska länderna emellan skulle därmed läggas. Allt planer, vartill Axel Oxenstierna givit ett uppslag 1653 och på vilkas förverkligande den svenske residenten Magnus Durel ivrigt arbetat i Köpenhamn sedan 1655.

Andra bestämmelser i Vordingborgsförslaget syftade att fullborda Sveriges egen strävan mot havet. De svenska innanlanden skulle erhålla sina naturliga kustland genom Blekings, Skånes, Hallands och Bohusläns införlivande — ett redan

---

[1]) Ahlefeldts brev med bilagor rörande underhandlingarna i Berlin m. fl. andra handlingar beslagtogos senare av svenskarne i Flensburg. (Se härom Jacob de la Gardie till Karl Gustaf 15/3, 7/4, 18/4. Acta historica.) De föredrogos i svenska riksrådet 1658 4/4 (Gripenhielms rådsprotokoll. Sv. Riksark., däri utom andra handlingar nämnas Ahlefeldts depescher 9/19, 12, 16, 19 januari och 14, 17 februari) och befordrades något senare till trycket såsom bilagor till Brahes och Biörnklous i Frankfurt am Main den 5 aug. 1658 dat. Memorial till tyska rikets ständer. Därifrån ha de ingått i de stora samtida aktsamlingarna: Diarium Europæum och Londorph, Acta publica. De beslagtagna breven förvaras ännu åtminstone till stor del i Danica. Sv. Riksark.

under förhandlingarna i Brömsebro 1645 eftersträvat, men då ej uppnått mål. Danmark skulle icke längre ensam behärska inloppen till Östersjön. Ett slutgiltigt reglerande av tullförhållandena i Öresund avsågs. Men därutöver sträckte sig Karl Gustafs planer på landvinningar även till Oceanen: Trondhjems län, hela norra delen av Norge, i gynsammaste fall även Akershus län, skulle inkorporeras med Sverige. Såsom naturligt skulle genom freden även regleras de smärre tvistepunkter, danskarne föreburit såsom orsaker till kriget, ävensom de förhållanden ordnas, vartill kriget självt givit anledning. Bland annat gingo strävandena ut på ett stärkande av Sveriges allianssystem genom skapandet av en stark bundsförvant vid Danmarks södra gräns — hertigen av Holstein.

I den i Vordingborg utkastade formen lyckades Karl Gustaf icke i Tostrup förverkliga sina högtflygande syften. Det avprutades åtskilligt. Och i några fall lyckades danskarne genomdriva ändringar, som inneburo synnerligen väsentliga modifikationer av det ursprungliga svenska förslaget.

Detta gäller i främsta rummet i fråga om de bestämmelser, vilka upptagas i Vordingborgförslagets 1:sta § såsom skolande bilda grundvalen och utgångspunkten till en närmare allians, som senare skall ingås mellan de båda rikena, och vilka, utan att detta syfte är uttryckt, i delvis ändrad form återfinnas i Tostrupstraktatens § 2—4: bestämmelserna om »renunciationen aff præjudicerlighe alliancer» — »grund- och hörnesteenen, hvarupå en rätt och uprichtigh fredh desse konungrjken emellan sigh först bör stödia»[1]) — och om Östersjöns spärrning.

I det förstnämnda förslaget voro dessa bestämmelser avfattade från ensidigt svensk synpunkt. Det var där endast fråga om, att Danmark skulle avstå från alla sina allianser, »som Kongl. May:t av Swerige antingen directe eller per indirectum till præiuditz och skada åhro eller lända», och förbinda sig att ej göra Sveriges fiender, »på hwariehanda sätt

---

[1]) Yttrande av Ulfeld i Tostrup. Se ovan sid. 63.

eller under huadh prætext dett wara kan, någon assistence och bijstånd», ävensom icke tillstädja, »att något örlogsskepp genom Beltet eller Sundet åth Östersiön passerar och löper». I Tostrup däremot förpliktade sig båda makterna ömsesidigt i dessa avseenden, och §:erna erhöllo samtidigt en mera generell form samt utvidgades även att omfatta framtida allianser: »att här effter den eene ingen alliance giör emoth den andra». Men därutöver hade § 4:ras omfång i hög grad insnävrats och dess effektivitet avtrubbats genom två betydelsefulla klausuler, som danskarne under förhandlingarne hade lyckats insätta: Östersjön skulle spärras för »fientliga örlogsflottor», ej för örlogsskepp överhuvud, och parterna skulle utestänga dem endast »så wijda möijeligit ähr», den förra inskränkningen, så mycket viktigare som enligt tidens folkrätt en stat kunde bispringa en krigförande part, utan att därmed själv göra sig skyldig till fredskränkning. Så hade Holland — och det var för Karl Gustaf precedensfallet, vars upprepande han velat förebygga — med sin flotta år 1656 kommit Danzig till undsättning, under det Karl Gustaf belägrade det. Frågan om Östersjön såsom ett absolut mare clausum var tillsvidare åtminstone lämnad åsido.

Ändringarna av bestämmelserna i § 4 torde överhuvud få betraktas såsom det märkligaste medgivandet från Karl Gustafs sida i hela traktaten. Han hade i det avgörande ögonblicket ej upprätthållit och i traktatens ordalydelse fått in den principiella ståndpunkt i Östersjöspörsmålet, som han med en utomordentlig seghet under hela sin regering ända till doktrinarism förfäktat, som han energiskt fasthållit under förhandlingarna om förbund med England 1655—1656 och aldrig velat låta falla under alliansförhandlingarna i Köpenhamn 1655—1657.

Förklaringsgrunden till detta avsteg torde ligga däri, att §:en i dess ursprungliga form rönte starkt motstånd från den engelske medlarens sida [1]), och att Karl Gustaf under den för-

[1]) Meadowe, Narrative, sid. 61—62: »An article had been framed obliging both kings to hinder the passage of any forrain fleet of war into the Baltic, which though directly and immediately levelled against Holland, yet

handenvarande situationen ej ansett sig kunna våga försöket att genomdriva den oförändrad. Det torde även varit hänsyn till Europas makter, som åstadkommit, att det ej i traktaten inrycktes, att denna § jämte de andra förbunds§§ skulle vara att betrakta endast såsom grundvalen för en kommande allians [1]). Men när Karl Gustaf i § 4:ras formulering medgav denna eftergift, torde det hava skett från hans sida i den säkra förvissningen, att saken lätt nog skulle ordnas, när närmare stipulationer för §§:ernas utförande skulle träffas i den allianstraktat, som skulle slutas mellan de nordiska rikena ensamma utan inblandning av främmande makter. Det var nämligen hans uppfattning, att Danmark »igenom thesse provinciers separation, som nu igenom fredhen til Swerige kommer, blijfuer således försvagat och redigerat in ordinem, att medh tijdhen Dannemark sielf vltro skal sökia Sweriges protection, om icke aldheles medh tijdhen combinera sigh medh Swerige» [2]).

I själva verket uppgav Karl Gustaf icke sina planer i Östersjöspörsmålet; han menade sig endast hava uppskjutit deras genomförande. Men danskarne hade vunnit den fördelen, att lösningen av Östersjöspörsmålet, sådan Sverige ville den, var förd över från en »evigvarande» traktat till en kommande oviss alliansförhandling, som endast kunde leda till ett förbund för några år i sänder.

Vad de övriga villkoren och särskilt landavträdelserna beträffar, hade Bielke och Ulfelt redan den andra förhandlingsdagen i Vordingborg avstått från fordringar ungefär motsva-

---

obliquely and remotely reflected upon England, with which the english mediator not being satisfied, caused the word *inimica* to be inserted, and then the sense was this, that both kings to their power should endeavour to impede the passage of any forrain fleet of war enemy of both crowns. By which the edge of the article was rebated, and the king of Sueden displeased thereat, after acquiesced».

[1]) Jfr nedan tryckta konferensprotokoll från Roskilde $^{25}/_{2}$ av Hoghusen sid. 120.

[2]) Handbrev från Karl Gustaf till Biörnklou, Roskilde $^{2}/_{3}$. Adlersparre, Historiska samlingar V, 180.

rande vad under rådslaget den 11 februari uppsatts mera såsom prutmån: hela »assecurationen» eller Akershus län på 30 år [1]), Island, Färöarne och Mön samt 4 örlogsskepp av de begärda 12. Under de fortsatta förhandlingarna i Tostrup lämnades även andra anspråk åsido. Detta var fallet med de §§, som handlade om ersättning åt de svenskar, Karl Gustaf förlänat med gods i Danmark, samt åt hertigarne av Mecklenburg för den skada, deras land lidit av svenska härens genommarsch året 1657; likaså bestämmelserna om ersättning och skadestånd åt Ebbe Ulfeld och utplåning av de »Sweriges chrono till wahnähra och schimpf upfundne och giorde» tapeterna på Fredriksborg (§§ 5, 6, 9, 11).

Och det så högt eftertraktade Trondhjem — om vars vinnande konungen redan i Vordingborg uttalat farhågor, vilka han även fått bekräftade från Bielke i dennes första rapport från underhandlingen där [2]) — hade svenskarne lyckats erhålla först efter hårda strider, kanske endast med slumpens tillhjälp, och mot uppgivande av andra fordringar: Pinnenberg, anspråken på Delmenhorst och Ditmarsken, nedsättning av de begärda 1,000,000 riksdalerna till 200,000 [3]), örlogsskeppen — ursprungligen 12, men redan i Vordingborg reducerade till 8 — och lösepenningarne för fångarne. Och vad de erhöllo var icke, såsom Karl Gustaf önskat, Trondhjems stift, vartill även räknades Nordlanden och Vardöhus län, utan endast Trondhjems län. Formuleringen av dettas omfång var dessutom något otydlig [4]).

---

[1]) Det var detta, som av svenskarne i verkligheten begärdes under förhandlingarna i Vordingborg. Sådan »assecurationen» uppsatts under rådslaget eller: »hele Norie på 30 åhr», torde den aldrig ha framställts. Det vill synas som om Meadowe härutinnan övat något inflytande. Jfr Meadowe, Narrative, sid. 58.

[2]) Se ovan sid. 20 och 47.

[3]) Dessa 200,000 lyckades danskarne senare även avpruta. Ove Juel tillskriver sig i sin dagbok (Hist. Tidskr. III: 3, 561) skrytsamt att vid audiens hos Karl Gustaf personligen hava förmått honom att låta detta anspråk falla.

[4]) Det är anmärkningsvärt, att, när Karl Gustaf i Vordingborg först uppsatte sina fordringar, lydde de till formen på endast Trondhjems län, men

Vad Sverige efter dessa eftergifter vann i land: Skåne, Halland, Bleking, Bornholm, Bohus- och Trondhjems län, vann det ej utan förbehåll, såsom Karl Gustaf från början tänkt sig. En särskild paragraf (§ 13) tillförsäkrade de avträdda landsdelarnes innebyggare att förbliva vid deras förra lag och privilegier — dock med den inskränkningen: »så wida dee icke kunna strida emoth dee fundamentale constitutioner af chronan Swärie» — och Karl Gustaf hade utfäst sig att snarare förmera än förminska privilegierna.

Även Vordingborgsförslagets övriga §§ hade i Tostrup mildrats. Så hade underhandlarne — för att blott anföra de viktigaste — ur den § (Vordingborg § 4, Tostrup § 7), vilken medgav svenska skepp med innehavande gods fri genomfart genom Sundet och vilken i enlighet med Brömsebrotraktaten förklarade svenskt gods i främmande skepp tullfritt mot uppvisande av certifikat, låtit utgå det i Vordingborgförslaget förefintliga principuttalandet från svensk sida, att Sverige aldrig erkänt sundstullens berättigande, liksom även den i samband därmed förekommande vädjan till andra makter, förstucken i orden: »om någon nation genom special pact och afftaal welle för sig ingå tullgifften uthi Sundet». Bestämmelserna om de svenska truppernas avmarsch från Danmark och underhållet av dem (§ 12) hade lindrats därhän,

---

han åsyftade därmed hela norra delen av Norge eller m. a. o. stiftet: skillnaden mellan dessa begrepp synes i brådskan ej ha stått rätt klar för honom. Jfr hans ovan sid. 24 tryckta order från Faxe $^{12}/_{2}$.

Ove Juel berättar i sin dagbok (Hist. Tidskr. III: 3, 564), att han, utan att svenskarne i hastigheten observerade det, i det slutliga fredsinstrumentet lyckats införa »Trundhiembs ampt» i stället för »Trundhiembs stifft». I det sista traktatförslag, som svenskarne den 17 februari uppsatte i Tostrup, står emellertid: »Trundhiems lähn med alle des underliggiande små lähn och alle lande appertinenta till watz och land uthan någon exception». Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde. Sv. Riksark. Senare förebrådde Peter Julius Coyet under den schism, som vid de följande förhandlingarna i Köpenhamn 1658 rådde mellan honom och hans kollega Sten Bielke, i skrivelser till Ehrensten den 14 och 19 april, de svenska underhandlarne i Tostrup att ej nog starkt ha stått på de svenska anspråken härutinnan. Danica: Sten Bielkes och P. J. Coyets brev till Kungl. Maj:t 1658. Sv. Riksark.

att ej blott tiden för utrymningen ändrats från den 15 maj till »det förste och snaraste som möijeliget kan wara och till det seenaste den 2 maij», utan §:en även försetts med tillägget: »doch at där hålles godh ordre och disciplin». Vad beträffar den av svenskarne framställda fordran på satisfaktion åt hertigen av Holstein (Vordingborg § 7, Tostrup § 17), hade danskarne väl förpliktat sig att giva honom »contentement», men med de försvagande tilläggen i Tostruptraktaten, att det skulle ske »effter billigheeten» och att därom skulle »med honom sielf tracteras och slutas», alltså utan att de av svenskarne under förhandlingarna härför angivna riktlinjerna på minsta sätt antyddes och utan att någon tidpunkt för dessa förhandlingars avslutande utsatts.

Utöver vad svenskarne från början fordrat, hade de emellertid även erhållit en betydande reel vinst. Danmark hade förpliktigat sig (§ 20) att avstå 2,000 man till häst och 2,000 till fots. Om tidpunkten för överlämnandet hade man dock icke kunnat enas.

De i Tostrup den 18 februari träffade och av båda sidornas fullmäktige samt medlarne underskrivna och beseglade avtalen bekräftades följande dag av konungarne. Det skedde från Fredrik III:s sida först i form av ett handbrev, som av Ove Juel överbraktes till Karl Gustaf i Köge, dit denne med hären den 19 dragit sig tillbaka. Följande dag, den 20 februari, skedde själva utväxlingen av ratifikationerna, hvarefter freden förkunnades och utblåstes i svenska lägret [1]).

Till den svenske residenten i Holland Harald Appelboom skrev Karl Gustaf ett par dagar senare ($^{21}/_{2}$), att han vid denna traktaten ej syftat till annat än fred och säkerhet, »förmodandes nu, at, emedan medh bägge sijdhors con-

---

[1]) Ratifikationen $^{19}/_{2}$, tryckt på latin i Expositio causarum etc. sid. 29—30. Kreditiv för Ove Juel $^{19}/_{2}$. Fredrik III till Karl Gustaf febr. 1658, å baksidan påtecknat: »Psent. Köge den 20 febr. a:o 1658». Danska konungahusets originalbrev 1529—1675. Sv. Riksark. — Memorialanteckning av Hoghusen $^{19}/_{2}$. Sten Bielke till Karl Gustaf, Roskilde $^{20}/_{2}$. Coyetske Papirer VI. Danska Rigsark. — Fredspatent, Köge $^{20}/_{2}$. Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 265.

tentement så afluppit är, hàreffter medh dhe nordiske cronorne skole ett bättre förståndh upprättas, effter som wij ingalunda intentionerade äre, våre naboer i någon måtto at förorätta och wij sielffve till våre länder kunne någorlunda wara förseedde och försäkrade» [1]).

[1]) Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 275 v.

IV. **Fredslutet i Roskilde.**

Fördraget i Tostrup hade endast karaktär av en preliminäröverenskommelse: det var förutsatt, att den skulle »bättre utarbetas, uti tillbörlig form sättas och vidare deduceras», på samma gång man skulle förhandla »om exekutionen av själva freden» [1]). Detta skulle ske i Roskilde, då i Tostrup icke fanns något »bequemt rum» [2]).

Redan dagen efter fredsslutet, den 19 februari, emot klockan 1 eftermiddagen kommo Ulfeld och Bielke till Roskilde; en halv timme därefter även Gersdorf och Skeel [3]).

De förhandlingar, som här den 20 februari togo sin egentliga början, rörde sig de första dagarne huvudsakligen om fredsexekutionen. Men därjämte sökte svenskarne, då några sändebud från hertigen av Holstein, vilken Karl Gustaf redan från Nyborg den 5 februari inbjudit att deltaga i förhandlingarna med Danmark, ej anlänt, taga frågan om storleken av skadeersättningen åt denne i sin hand och få den avgjord på samma gång som de övriga spörsmålen. Om de förhandlingar, som härom försiggingo i Roskilde den 20 februari, berättar ett kortfattat memorialprotokoll av Hoghusen:

Om efftermiddagen den 20 februari voro de våre hoos de danske commissarier och begynte greffve Ulfeld säga, at såsom de numehra i sakerne så vidha komne var, at man utj huffvudpuncterne öffverens voro, altså vore tienligit bådhe

---

1) Ratifikationen av Tostrupsfördraget.

2) Karl Gustaf till Biörnklou, Köge 20/2. Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 269 v.

3) Memorialprotokoll av Hoghusen 19/2. Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

till stadfestelse af de uprättade pacta såsom och till landzens egen bästa och gagn, at man söker sättia tractaten utj execution. Och på det att desto richtigare härmedh måtte gåås till värke, hade de svenske commissarier låtet författa modum executionis utj visse puncter och dem de danske öffverleffvera vele at däröffver sigh emellan consultera och deras betenkia[nde] uptenkia. Hvilke Gerstorff emoot togh, loffvandes sigh samme medh sin collega at villia öffverlöpa och sedhan igen skrifftlig svar därupå giffva.

Sedhan begynte Ulfeld ånyo at påminna om h. af Gottorps saak, säijandes, at, ehuruvähl utj Torstrup af dem danske var tillsagd, at h. skulle skee någon satisfaction, ljkvähl had[e] K. M:t gerna, att dett mehr speciale motte omröras. H. furstl. d. hade allare förordnad sine commissarier, som därom sielffv[e] tractera skulle; men emedhan de deels för tjdzens och vägens obeqvämheet deels ochså deras egen opassligheet skull än icke haffver kunnat hunet hjt at bevista tractaten, hvarföre kunde de icke mindre än i deras frånvahru giöra påminnelse hoos de danske om de petita, som de viste H. F. N. haffva. Hvarupå de danske begåhrade dem måtte skrifftligen upsättas, hvadh f[urstens] begähran kunde vara, då de samma skrifft ville öffverskicka åt Kiöpenhampn och därupå vänta deras k[onungs] förklaring. Hvilket dem tillsades och öffvergaffs dem genast om affton genom secr. desse puncter [1]).

Det i Hoghusens memorialprotokoll omförmälda förslaget till fredens exekution, vilket av svenskarne överlämnades, var av följande lydelse:

Effterskreffne puncter synes aff nöden wara att sättia tractaten wthj execution.

1. Hanss Kongl. M:t i Swerige begiährer, att det uthloffwede follket nu geenast öffwerleffreras, hwilket så snart dätt bliffwer effterkommit och i wärket stält, will Kongl. M:t låta förläggia regementerna.

2. Hans Kongl. M:t will quittera Seelandh, så snart orternar i Skåne inrymbde bliffwa.

3. Såsom Kongl. M:t i Swerie begiährer, att Helsingborgh, Landzkrona, Malmöö och Christian Staad den 26 febr. måtte inrymmas: altså will Kongl. M:t å samma dagh åt Kongl. M:t i Danmark affträda Naskow.

4. Christianopel och Bahus inrymes den 4 martij, Bre-

[1]) Coyetske Papirer VI. Danska Rigsark.

merförde den 15 eiusd., i lijka motta både affträdes Trondhems lähn, såsom och restitueres Skantzen wthj Jutlandh, iämbwäl och cederes Bornholm, så snart H:s M:t i Danmarks ordre dijt hän komma kan, hwilket doch icke längre skall extenderas ähn till med april.

5. Fredriks Vdde, Halschantz och Pinnenbärg mädh alla andra orter will H. M:t den andre maij inrymma eller och förr, nähr H. M:t qvarteren lärer kunna qvittera.

6. Så begiähres och upå alle dee länder, som Kongl. M:t i Swerie cederes, särdeles cessions breeff aff Kongl. M:t och chronan Danmark.

7. Hwilka commisser aff endera parten vthlopne ähro och till äffwentyrs priser giord haffwe, som ännu icke äro inbrachte, skola restitueras, nähr man fåår weta, att tee skada giord haffwe.

Roschild den 20 feb. 1658 [1]).

Följande dag avgåvo danskarne sitt svar på det svenska förslaget.

Suar paa deris excellentzers de suendsche commissariers indlagde punchter.

1. Hans Kong. May:s:t aff Dannemarch vil udj alle maader effterkomme den puncht om det krigsfolchis offuerladelsze til hest och fods, och det saa snart Hans Kong. May:st aff Suerrigis armee aff landet och riget ehr udmarcherit, och i det szeniste inden aprilis maanetz udgang.

2. Paa huilchen dag Siælland och Laaland kand vorde evacueret, ehrbydis der imod de schonsche festninger, nemlig Helszenborg, Landskrone och Malmöe at indrömme, kunde det sche inden den 26 feb., var mand der med til freds.

3. Christianstad och Christianopel kand indrömmis til huilchen dag folchet aff Fyen kand afföris.

4. Bahus och Friderichs Odde och Halsschandtze indrömmis paa en dag imod hinanden.

5. Pinnenberg och Bræmerförde indrömmis den 2 maij.

6. Trundhiem och Bornholm szaa sznart mueligt och i det szeniste först i majo.

7. Cession paa landene schal strax vorde forferdiget, de commisfahrende affschaffuet.

Roschild den 21 feb. 1658 [2]).

---

[1]) Utkast i Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde. Sv. Riksark.

[2]) Utkast i Coyetske Papirer VI. Danska Rigsark. Även i Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde. Sv. Riksark.

Vid sidan av dessa förhandlingar har emellertid gått en annan, förd av Fredrik III med Karl Gustaf genom Ove Juel, som den 19 utsänts till Köge. Officielt hade han att meddela den svenske konungen, att Fredrik III godtog överenskommelsen i Tostrup, och att inbjuda till personlig sammankomst [1]). Men huvudändamålet med hans sändning var att utverka eftergift i en bestämd punkt av traktaten, den om överlämnandet av krigsfolket [2]). Ove Juels bemödanden kröntes med framgång. Han brakte det därhän, att Karl Gustaf, såsom Fredrik III skrev till Gersdorf och Skeel den 21 februari, »godwilligen haffuer cederet och affstaaet de prætenderte 2000 mand till foedtz, som wi effter trac[ta]terne till Hans K:t offuerlade skulle» [3]). Vad än orsaken till detta tillmötesgående från den svenske konungens sida kan ha varit, säkert var det ej så, som Beuningen antyder, [4]) att Karl Gustaf till gengäld betingat sig att erhålla de i traktaten utlovade 2000 ryttarne, innan han lämnade Sjælland. Om än Fredrik III ett ögonblick synes ha varit böjd för att omedelbart uppfylla denna fredsbestämmelse, så ändrade han sig snart, och i en order till Gersdorf och Skeel, skriven efter det att resultatet av Ove Juels sändning var känt av honom, fasthöll han i huvudsak det i danskarnes motförslag ($^{21}/_{2}$) gjorda yrkandet, att det skulle ske, först sedan svenska hären marscherat ur landet »paa en visse sted och tiid, enten mit vdi aprilis maanet paa de holstenske grendtzer eller andensteds, naar och huor begieris, dog vden nogen specification aff regimenter, förend vi selff kommer Hans K:t vdi tale». [5])

---

[1]) Se ovan sid. 99.

[2]) Ove Juels dagbog i Hist. Tidskr. 3 R. III, 564—565.

[3]) Fredrik III till Gersdorf och Skeel $^{21}/_{2}$. Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

[4]) Beuningen till Gen. Stat. $^{6}/_{3}$.

[5]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark. I konceptet hade punkten om ryttarnes överlämnande först följande lydelse, som överkorsats: — — »saa maa I forsickre, at vi bem:te 2000 ryttere med forderligste ville forskaffe, dog vden nogen specification aff huilcke regimenter det were skall, indtill wi selff kommer Hans K:t vdi tale, dog at J icke lengere deroffuer maatte bliffue opholdet».

Den 21 februari avlämnade svenskarne med anledning av det danska exekutionsförslaget ett nytt, något modereradt. Det lydde:

Det andre projectet af Konungl. May:ts i Swerige commissarier öffwergiffvit angående fredz tractatens execution.

1. Hans Konungl. May:t i Swerige begährer, at det uthloffwadhe folk till hest skall här öffwerleffwereras, för än H. M:t Seeland qvitterer.

2. När fästningarne utj Skåne, nembligen Helsingborg, Landzkrona, Malmöö och Christianstadh bliffwe H. K. M:t i Swerige indrymbde, då wil H. K. M:t på samme tjdh affträda Naskow åt H. M:t i Danmark.

3. At Cristianopel och Bornholm H. M:t i Swerige d. 12 martij indrymes.

4. Såsom och begähres at Bahus den 15 martij inrymbd bliffwer: altså skall på samma dagh Haldiskantz medh de andre der hoos liggande skantzor affträdas.

5. At Trundheim H. K. M:t i Swerige d. 12 april medh alle appertinentier indrymes, såsom och på samma tjdh Jemptlandh och de skantzor där kunna wara intagne restitueres och igen giffwes.

6. Fredrichs Ödde sampt Fynen såsom och Pinnenberg skall H. K. M:t i Danmark öffwerantwardas, när H. K. M:t i Swerie uthaff landet marcherar och skall däremoot till K. M:t i Swerie Bremerförde med hwadh där till hörer och K. M:t och cronan Danmark i händerne haffwer strax igen öffwerleffweres.

Roschild d. 21 Febr. a:o 1658. [1])

När den 21 februari gick till ända, hade något resultat, oroligt väntat av Karl Gustaf i Köge, ännu ej nåtts i något av de omdebatterade huvudspörsmålen, varken angående tidpunkterna för svenska härens avmarsch ur Danmarks olika delar, de erövrade landskapens och ryttarnes överlämnande eller storleken av skadeersättningen åt hertigen av Holstein. I den svenske konungens livliga själ uppstodo genast misstankar, att danskarne drogo ut på tiden, i avsikt att om möjligt omkullkasta hela traktaten. Utan tvivel icke minst för att skaffa upplysningar angående orsakerna till dröjsmålet, avsände han då på aftonen Ehrensten med order

[1]) Utkast i Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde. Sv. Riksark.

att »berätta» Ulfeld och Bielke konungens »villie öffwer någre stycker och passager, som vij hålle nödigt att enteligen motte wäl clausuleras. Och emädan af nödhen är, at man i ett och annat klart och wäl exprimerer hvadh som skall vara i pacterne föraffskedat der medh at vndwijka i framtijden alle widrige uthtydningar och controversier, ty wille I sådant ställe edher till vnderdånigh effterrättelsze och i dhet öffrige wår intention aff offwanb:te secreterare förnimma och aftaga». [1])

De rapporter, som under förra delen av följande dag, den 22 februari, avgingo från Ehrensten och Bielke, voro icke ägnade att skingra Karl Gustafs farhågor [2]). Någon överenskommelse var då ännu ej träffad om de 2000 ryttarnes lika litet som om ländernas överlämnande, och vad beträffar de av svenskarne framställda fordringarne för hertigen av Holsteins räkning — länsfrihet för den hertigliga delen av Slesvig, upphävande av samregeringen (»kommunionen») för de bägge härtigdömena, erhållande av Svabsteds amt med det slesvigska kapitelgodset och domkyrkan samt såsom krigsskadeersättning Rendsburgs fästning och amt — hade danskarne rest ett energiskt motstånd mot särskilt det sistnämnda anspråket.

Ehrensten skrev:

Jagh kom i natt hijt och hafuer straxt i morgons bittijda opwachtatt dheres ex:r h. h. commissarierne, som på dheres sijda fullan intet säija sigh manquera med all ijfwer att fullbringa wärkett. Dhe hafua öfuergifuit till the danske dheres opsatt, men the samme hafua än intet swarat, iagh kan icke wäl indicera, om dhet är af irresolution, eller om the motte wijdh huar period hafua nyie ordre, eller om något annat må wara förefallit, huarigenom the de industria

[1]) Karl Gustaf till Ulfeld och Bielke, Köge $^{21}/_{2}$. Riksregistr. 1658 jan. —mars, fol. 276.

[2]) Till G. O. Stenbock skrev Karl Gustaf $^{22}/_{2}$, att han förmärker, »at dhet går något långsambt till och allahanda insagur kastas uthi wägen wijdh executions tractaten, hwarföre wele I draga troupperne tillsamman och hålla edher på all fall allert, gifwandes noga acht på dhe danskes förehafwande». Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 283 v.

sökia att hala tijden. Vppå efterfölliande synes dett mäst häfta. 1) Wijdh dhen Holstenske saken, huarest gr. Ulefelt sade migh att, fast om Swabstedt skulle föraccorderas, stå the danske på, att regieringz communionen icke kan ophäfues utan riddarskapetz dersammestädes samptyckie, huilke förmedelst deres privilegier skole hafwa ther uti att säija. Feudi solutionen håller gr. Ulefelt half impossibel (huarest iagh åter ingererade E. M:tz förslagh om duratione familiæ) och huad satisfactionen wijdhkommer, willie the danske här till icke annars än inhærera generalibus. Rensburg hålla the före wara alltför stort, och mente grefve Ulefelt, att Hans Durchl. skulle snarare annorstädes fåå satisfaction, beklagande, att H. Durchl:tz abgesanter icke är ankommen, som kunde dem om dess intention bättre informera. 2) Om executions recessen fatte the danske och the förslagh, att så snart E. M:t will marchera, tå skulle först the 2,000 man till häst lefuereras. 3. Om *Tronhem* håller h. gr. Ulefelt, att dett fullan kan nåå sin richtigheet äfter E. K. M:tz nådigste behagh. Och läre h. h. commissarierne fullan stå på E. M:tz interesse. Dhet wärste är att the danske söla så längie att willia gifua swar; iagh will icke hoppas, att the döllia här under någon list, som fullan Danmark fordom i tractater sökt hafuer, eller om ifrån Swerie skulle någre tiender wara komne, med huilke the trösta sigh . . .

Bielke rapporterade:

Wij öffverleffvereradhe i förgåår projecten aff executions recessen, såsåm och Hans Durchl. af Holsteins petita. På dädh första finge vij vääl svar igåår, män såm dee aldeles voro långt ifrån vår meningh, ty sände vij dem ett annat proiect, såm vaar något litet mehra äffter deras meningh, doch aldeles conformt E. K. M. oss giffna allernådigste ordre, därpå vij inga svar sedhan bekåmmit haffva, vthan mrs Trellon ville i dagh försäkra oss, att en courier skulle vara affärdigat hädhan till konungen mädh begiäran, att han ville i morgon låta öffverleffverera E. K. M. dee 2000 hästarne. Män på härtigens saak fåå vij inga svaar, och menar mrs Trellon och g. Ulfelt, at dädh intet försigh gåå kan mädh Rensburgh. Doch kan iagh därvthi intet cedera, för än E. K. M. expres allernådigste ordre iagh därpå bekåmma kan. Gudh måå veta, åm de mädh villia trainera sakerne, häller åm hoos dem en sådhan irresolution och långsamheet ähr. Wij haffva proiecten aff fredhen färdigh, och vänta alenast äffter att få inserera härtigens satisfaction och prætention. Wij vela genast

äffter middagen gåå till dem och tala mädh dem till värkets befordhran. Mrs Berner kåm rätt nu hiit och berättadhe, dädh E. K. M. nådigst hadhe befalt, att wij skulle sända öffver projecten på fulmachten till dhen närmare aliencen. Huilken, såsnart han bliffver färdigh, skall E. K. M. tillsändhas [1]).

Oron och misstankarne hos Karl Gustaf närdes ytterligare av de underrättelser han under dagens lopp mottog utifrån Europa. Pfaltzgreven Philip av Sulzbach skrev från Kiel, att trupperna i Cleve och garnisonerna i Minden satt sig i marsch; han förstod ej annat, än att det gällde en »formerad dessein» mot Karl Gustaf. Andra fakta pekade i samma riktning. De främmande underhandlarne i Berlin hade, såsom svenske residenten där, Wolfsberg, meddelat, på ett »förstulet» sätt skingrats; den lüneburgska milisen rörde på sig. Generalmajor Ahlefeldt hade även, så berättade pfaltzgreven, samlat alla snapphanar och landtfolk till Glückstadt och Krempe, en åtgärd, som synbarligen stode i samband med de andra misstänkta rörelserna. Den brevpacke Karl Gustaf mottog från Sulzbach hade än vidare att meddela, att Generalstaterna beslutit att utrusta 48 örlogsskepp. Det var visserligen så, att detta beslut ej riktade sin udd direkt mot Sverige, men det låg i denna projekterade flottsamling ett oförtydbart hot och en ej ringa fara [2]).

Under det omedelbara intrycket av dessa underrättelser lät Karl Gustav avgå order i olika riktningar till överbefälhavarne över de skilda svenska armékårerna i Danmark att hålla regementena väl tillsammans [3]) och till Sten Bielke skrev han egenhändigt — pfaltzgrevens suppositioner hade då i hans livliga fantasi transformerats till säkra fakta — : »Jagh bedher edher, at man gå snart uppå wercket och lagha så, at jagh får arméen och orterne uthur händerne aff Danmark.

[1]) Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde. Sv. Riksark.

[2]) Pfaltzgreven Philip av Sulzbach till Karl Gustaf, Kiel $^{14}/_{24}$ febr. Å brevet antecknat, att det mottagits i Köge $^{22}/_{2}$. Såsom bilagor äro fogade till brevet skrivelser från Appelboom i Haag $^{8}/_{18}$ febr., från Wolfsberg i Berlin $^{6}/_{2}$ och $^{9}/_{2}$ samt en extraktskrivelse från Bremen $^{8}/_{2}$. Acta historica. Sv. Riksark.

[3]) Karl Gustaf till Jacob de la Gardie och pfaltzgreven av Sulzbach $^{22}/_{2}$. Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 282 v. och 284 v.

Ty holländske örlogzflottan ligger ferdigh och Brandenburg dragher alt sitt folck till hoop till at gå uppå migh löst, altså kan skee kan dhet blifwa ett återkast hoos Danmark, ty iagh måste genast hafwa the 2,000 hästar ifrån honom, elliest råkar wij på nytt ihoop och synes, at Danmark will» [1]).

De meddelanden, som sent på aftonen avgingo från Roskilde voro emellertid ägnade att återbringa Karl Gustaf hans lugn och skingra hans misstankar. I enlighet med tillstyrkande utlåtande från riksrådet hade Fredrik III befallt Gersdorf och Skeel att i huvudsak gå in på det svenska exekutionsförslaget, på samma gång de skulle låta Terlon och Meadowe förmärka, att konungen »eij paatuiffler, at dieris herre io denne fred och disse tractater guaranterer» [2]), och innan dagen var förliden, hade dessa med Ulfeld och Bielke träffat avtal angående de 2,000 ryttarnes överlämnande. Det skulle ske den 24 februari vid Köge Kro.

Det danska riksrådets utlåtande, belysande för dess besinningsfulla hållning, var av följande lydelse:

Stormeg:te höibaarne förste, allernaadigste kong och herre.

Efftersom E. Kongl. M:ts naadigste befalling, daterit Hafnia den 22 februarii, indeholder, at wi underdanigste skulle give voris betenckende paa de poster, som de svenske commissariers offuerleverede project om freds tractatens execution medbringer, da er der paa voris vnderdanigste betenckende. 1 och 2: At io för io bedre, at Sieland kunde befriis fra de svenske folck, och faae de 2,000 ryttere aff vore, som til dem skulle offuerladis, oc det emeden isen end nu tiener til at marchere tilbage paa igien, siunis os best och raadeligst for E. Kongl. M:t oc landet. Och at Loland, Falster, Möen oc Langeland med Nagskow tillige motte oc igien leveris. Om den 3, 4 oc 5 poster: Da effterdi disze steder ved tractater ere nu affstaaede til svensken, da see wi icke, at

---

[1]) Ibid. fol. 282. Även i order åt andra håll förnimmes en återklang av det intryck pfaltzgrevens brev gjort. Så heter det i egenhändigt postskriptum av konungen till Friesendorf och Fleetwood i England: »Ich mache mir keinen zweiffel, dasz Brandenburg loszbrechen werde und werde suchen, quocunque modo die execution dieszer tractaten zu verhindern». Ibid. fol. 284.

[2]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

disze foreslagne terminer til deris offuerlevering kand præjudicere E. Kongl. M:t noget, och var at ynske, at det til de tider kunde i verck stillis. Och for det 6: At Bremerförde motte, det förste mueligt kand vere, offuerleveris och deremod Fyn och Jutland ochsaa tillige at indrömmis os des snarer igien, for at faae aff landene besaaede det meste mueligt kand vere rette tide, paa det hunger och anden elendighed ej skulle tuinge almuen til desperation och farlige attentater. Wi forblive altid

E. Kong M:ts
vnderdanigste raad

O. Gedde. mpp. *Jörgen Seefeldt Christofferszen.* mpp.

Christoph Vrne. *Frederich Rud.* Egen hand.

Oluff Parszberiigh.

Axel Vrop. *P. Reetz* [1]).

I den holsteinska frågan lyckades man däremot ej komma till något resultat den 22 februari. Danskarne förklarade sig vilja följa bestämmelserna i det av båda konungarne ratificerade Tostrupsfördraget och underhandla ensamt med hertigens sändebud. De menade, att svenskarne, som ej hade någon fullmakt från hertigen att uppvisa, saknade befogenhet att taga denna sak i sin hand. Under trycket av detta motstånd skrev Sten Bielke till Karl Gustaf: »För än dädh på härtigens saak skall stutza, tyckes migh, att dädh voro bättre att låta tractaten gåå för sigh, och när wij fåå orterne vthi våra händer, då lärer härtigen ändå tviffvels vthan få sin satisfaction». Samtidigt förfrågade sig båda gesanterna, huruvida, för den händelse danskarne gingo in på deras villkor med undantag av krigsskadeersättningen (Rendsburg), de ej skulle låta anstå med den senare [2]). Mot dagens slut lät det mera hoppfullt. Bielke skrev: »Så mykit migh tyckes, och vij märkia kuna, så lära dee condescendera vthi dee andra puncterne vthi Hans Durchl. härtigens saak förvthan satisfactionen vthi Rensburg» [3]).

---

[1]) Rigens Raads Breve. Vol. 62. Danska Rigsark..

[2]) Sten Bielke till Karl Gustaf, Roskilde $^{22}/_{2}$. Memorialprotokoll av Hoghusen s. d. Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

[3]) Sten Bielke till Karl Gustaf, Roskilde $^{22}/_{2}$. Påtecknat: »psent. Kiöge

I främsta rummet om denna holstein-gottorpska fråga kommo följande dags förhandlingar att röra sig. Karl Gustaf infann sig själv i Roskilde. Fredrik III tillgrep ånyo den utvägen att vända sig direkt till Karl Gustaf. Det skedde genom hertig Ernst Gynther till Holstein-Sönderborg. I det handbrev, med vilket denne avsändes, uttalade Fredrik sin tillförsikt till att Karl Gustaf skulle, i enlighet med det en gång gjorda avtalet i Tostrup, vilja låta hänskjuta saken till partikuliär traktat; han anhöll, att den svenske konungen ville bevilja Ernst Gynther enskild audiens och åter affärda honom med en resolution i denna riktning [1]).

Det föreligger från Fredrik III:s sida i den holsteinska saken två order av denna dag till Gersdorf och Skeel. I den ena ger han sitt bifall till att sändebuden gå in på de svenska anspråken med undantag av fordran på Rendsburg »med saa skiell I eracter woris tieniste derwed at kand söges och ingen anden condition mueligt er at obtinere, saa at tractaterne derofuer skall opholdes». I den andra anser han sig ej kunna bifalla de två svenska anspråken: att samregeringen skulle upphävas och länsbandet lösas. Han är besluten, att »remittere det den Höiest» [2]). Det låter sig näppeligen med full säkerhet bestämma, vilkendera av dessa order är den tidigaste. Sannolikt ha de emellertid följt i den ordning de här anförts.

I själva förhandlingarna om de tre punkterna, som

---

den 22 feb. a:o 1658». Ehrensten skrev ungefär samtidigt: »P. S. H. gr. Ulefelt mener, att thet lärer häfta hårdast på Hans Durchl:tz saak till Gottorp, och slår med sitt rådh före, att om med Swabstedt, alternations ophäfningh och liberatione feudi kunde (det han förmoder, så wäl som hr Terlon) blijfua richtigtt, så kunde satisfactions puncten fattas sub generali clausula, således att, när H. Durchl:tz abgesanter föredrager skadan, att man på bäste sätt söker den att boota, huruwäl och h. Ulefelt synes dubitera, om han skall kunna så widt bringatt». Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

[1]) Fredrik III till Karl Gustaf $^{23}/_{2}$. Danska konungahusets originalbrev 1529—1675. Sv. Riksark.

[2]) Koncepter i Sverige A. 1658. Danska Rigsark. Se för övrigt angående denna sak P. Lauridsen, Holstein-Gottorp og Kronen 1658. Hist. Tidskr. 7 R. V, 26 ff.

svenskarne ett ögonblick trodde sig kunna genomdriva [1]), kom man i själva verket ingen vart: danskarne gjorde uti dem, såsom Sten Bielke skriver, »större oredha än åm dee bleffve orördhe». Slutligen förenade man sig om ett av Meadowe framställt förslag, att frågan om skadeersättningen åt hertigen av Holstein skulle överlämnas till avgörande mellan konungens av Danmark och hertigens kommissarier, med tillfogande utöver Tostrupstrakten av den bestämmelsen, att detta avgörande skulle vara träffat, förrän svenskarne utrymde Jylland — ett förslag, som även följande dag vann Karl Gustafs bifall [2]).

Även frågan om tidpunkten för ländernas överlämnande slutbehandlades denna dag, huvudsakligen i enlighet med följande av svenskarne framställda tredje förslag:

Det 3 project angående freedzfördragets execution, aff K. M. i Sverige commissarier opsatt och K. M. i Danmark commissarier öffverantvardat i Roschild d. 23 febr. 1658.

1.

När utj Skååne Helsingborg, Landzcrona, Malmöö och Cristianstadh H. Konungl. Maij:tt utj Sverige fulmechtige öffverleffvererade bliffva; då vill H. K. Maij:tt strax qvittera Seeland åt H. K. M:tt i Danmark såsom och inryma och affträda Naskow. Och synes osz, at Helsingborg kunde H. K. M:tt i Sverie den 27 febr., Landzcrona den 28 febr., Malmöe den 1 martij, Cristianstadh d. 4 ejusdem öffverleffvereras.

2.

Begäresz, at H. Konungl. Maij:tt i Sverie Christianopel och Bornholm den 15 martij, såsom och Bahus den 18 ejusdem, inrymes; hvaremoot skall igen cederas på samma tjdh åt H. K. M:tts i Danmark commissarier Haldschantz medh därom liggiande skantzar.

---

[1]) Ehrensten skrev ännu den 23 februari från Roskilde: »Huad H. Durchl:tz till Gottorp saak wijdkommer, tyckes dhet derhän länkia sigh, att desz satisfaction kan någott utställas sub fida clausula, att innan E. K. M:tz armée går uhr Jutland, H. Durchl. skall hafua nöijachtigh satisfaction: altså kan den saken antingen på dett sättett eller med concessione af the 3 förre puncter och någon dher tillagd satisfaction blijfua richtigh.»

[2]) Memorialprotokoll av Hoghusen 23/2. Bielke till Karl Gustaf, Roskilde 23/2, 24/2. Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

3.

At Trundhiem med Jempteland och des appertinentier H. K. M:tt i Sveriges fulmechtige den 1 maij såsom och då tilljka Bremerförde och alle andre platser, som K. Maij:tt i Danmarck i denna feigd kunne haffva occuperad, ehvarest de och ähro belägne, leffvereras och restitueras; hvaremoot då till K. Maij:tt uti Danmarck fulmechtige inrymas skulle alle insuler sampt Jutland och Fredrichsode medh alle andre platzer, som utj K. M:tt i Sverie gevalt och händer i denna feigd kunne vara komne [1]).

Återstod traktatens bringande i slutgiltig form. Ännu samma afton den 23 överlämnade svenskarne sitt koncept till densamma. Men innan ännu den slutgiltiga fredsurkunden förelåg, vidtogos den följande dagen, den 24 februari, viktiga åtgärder till fredens realiserande. De särskilda cessionsbrev å de avträdda landskapen, som Karl Gustaf fordrat ($^{20}/_{2}$) och av danskarne beviljats ($^{21}/_{2}$), utfärdades [2]). Det var även denna dag överlämnandet av ryttarne ägde rum. Fredrik III hade för detta ändamål föregående dag givit order åt generalen Axel Urup, översten Frans Joachim Trampe och översten Bertram Rantzau att med sina regementen jämte ryttmästaren Drachenfeldts kompani den 24 februari uttåga till Köge Kro, där trupperna skulle mottagas av svenskarne — tillsammans en truppstyrka, som enligt de av officerarne underskrivna och en vecka tidigare ($^{16}/_{2}$) inlämnade rullorna, efter vilka soldens utbetalande skett, utgjorde ej mindre än 2692 man till häst [3]).

---

[1]) Utkast av Hoghusen i Coyetske Papirer VI. Danska Rigsark.

[2]) Cessionsbrevet å Skåne utg. och facsimileradt hos C. Hallendorff, Minnesskrift på 250 årsdagen av freden i Roskilde. Karl Gustaf på Själland 1658, sid. 33—35.

[3]) Order i Koncepter til inländ. Registrant 1658 $^{23}/_{2}$ och Sjællandske Tegnelser 1658 fol. 397 v. Danska Rigsark. — I det brev, varmed Fredrik III den $^{23}/_{2}$ underrättade Gersdorf och Skeel om de åtgärder, som vidtagits för ryttarnes överlämnande, heter det: »Dersom nogle faa vdi de vdloffuede 2000 mand kunde mangle, da hafuer I det paa beste maniere mueligt er derhen at midle, at det der ved kunde förblifue, saa at vi eij skulde foraarsages meere aff woris rytterie at afstaae, men efftersom midlerne eij haffuer kundet tilstrecke dennem penge vdi en hast at giffue, saa hafuer J med de suenske

Själva utförandet stötte emellertid på stora svårigheter. Betecknande nog är, att Lave Beck, vilken såsom konungens kommissarie skulle följa trupperna och verkställa överlämnandet, skulle göra detta »simulerendes, at vi samme folch vil coniungere med hans kierl. kongen af Sweriges armée».

Under starkt missnöje bland trupperna skedde avmarschen. Desertion egde i stor skala rum under vägen. Vid framkomsten till Köge, där de mottogos av de å svensk sida utsedde kommissarierna generalmajor Fabian Berends och regeringsrådet Sveder Dietrich Kleihe, befunnos de utgöra endast 936 man. Orsaken låg tydligen icke enbart i desertionen, utan även däri, att regementenas verkliga styrka vid uppbrottet från Köpenhamn ej motsvarade rullornas uppgifter. Fredrik III sökte omedelbart förmå Karl Gustaf att nöja sig med det erhållna antalet. Men Karl Gustaf visade sig härutinnan ej så medgörlig som några dagar förut i fråga om de honom i traktaten beviljade 2000 man fotfolk. Han uppgav ej sina anspråk på regementenas komplettering [1].

Först följande dag försiggick överläggningen om fredstraktatens slutgiltiga form. Å det svenska konceptet härtill av den 23 februari hade danskarne den 24 på aftonen ingivit sitt svar [2]. De båda förslagen divergerade högst avsevärdt från varandra ej blott i fråga om §§:ernas form, utan även i fråga om innehållet. Svenskarne hade i sitt förslag inryckt

---

commissarierne at offuerlegge, at der maatte simuleris, at vi samme folck med Hans K:ts armée vilde lade conjungere, paa det at folckene skulle vere desto villigere, indtill de udi Holsteen kunde komme, huor de da vedh voris tillforordnede commissarier dieris eed skulde vorde entlediget och det siden skall forblifue ved det som en gang afftalt er».

[1]) Beuningen till Gen. Stat. 6/3, 10/3. Becker, Samlinger til Danmarks historie under kong Frederik den tredies regiering I, 399—400. — Fredrik III till Ernst Gynther 24/2. Koncepter til Inländ. Registrant. Danska Rigsark. — Fridericia, Adelsvældens sidste Dage, 318.

[2]) Till det svenska förslaget föreligger utkast i fragmentarisk form i Coyetske Papirer (Danska Rigsark.) ävensom en äldre redaktion i Danica: Underhandlingar ang. freden i Roskilde (Sv. Riksark). — Det danska förslaget har däremot ej kunnat påträffas. Nedan tryckta memorialprotokoll är dock ägnadt att i någon mån ge en föreställning om dess innehåll.

åtminstone ett par bestämmelser, som gingo utöver Tostrupsfördraget. Danskarne svarade med samma mynt. Beuningens inflytande hade gjort sig gällande.

Denne hade satt in hela sin kraft på att förmå danskarne att draga ut på förhandlingarna i Roskilde, förespeglande dem en hjälpsändning inom fjorton dagar [1]. Särskildt Tostruptraktatens första §§ hade han funnit strida emot Generalstaternas intressen och de mellan dem och Danmark bestående förbunden. Han hade mot dessa §§ inlagt en energisk protest, och Fredrik III hade låtit sig så tillvida påverkas därav, att han den 21 februari till Gersdorf och Skeel översändt Beuningens protestskrivelse, »huis indhold I hafuer hosz tractaterne i act at tage saa wiit mueligt och woris interesse wedkommer» [2]. Detta Beuningens memorial lydde:

Aen sijne Con. Ma:t van Deenemarcken.

Den ondergeschreven extraordinaris Ambassadeur van de Ho. Mo. Heeren Staten General der vereenichde Neederlanden in ervaeringe gecomen sijnde, dat op de vreedens tractaeten tusschen commissarisen van sijne Con. M:t ende van den coninck van Sweeden van de sijde van sijne Ma:t van Sweeden soude werden geiusteert, dat in deselve tractaten, soude moeten influeeren twee verscheijden articulen bijt' eene vant' welcke de hooge contrahenten souden verbonden sijn des anders vijanden niet t'assisteeren ende bijt' ander soo veel mogel. is te beletten, dat geen vijantl. oorlochsvloot door de Sont ofte Belt in de Oostzee passeere, ende verstaen hebbende, dat dien aengaende eenich proiect is opgerecht, vindt sich verobligeert om aen sijn Con. Ma:t te remonstreeren, dat het voors. eerste poinct van des anders vijanden niet te assisteeren in soo generale termen gecoucheert werdende, dat sijn Ma:t daer door soude sijn verhindert sijn geallieert, welcke in tijde ende wijle van de croon Sweeden mochten werden aengetast, volgens aengegaen tractaten bij

[1] Terlon till Mazarin, Roskilde ¹⁴/₃. Correspondance politique: Danemark t. 9, fol. 208—215. Archives des affaires étrangeres. Paris. Meadowe till Thurloe i Thurloe, State Papers VI, 838.

[2] Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

te springen, het welcke notoirl. soude derogeren aen de alliantie, welcke sijn Con. Ma:t heeft met haer Ho. Mo., meedebrengende dat men den anderen teegen alle attacquanten hulpe sall leijsten ende dat het selve sijne Con. Ma:t ende deese croon soude onbequaem maecken om eenige alliantie selve defensive te hebben ofte in het toecomende te contraheeren: niet vermogende generale reciproque belofte van assistentie teegens alle attacquanten te doen, ende alsoodanige contrainte noch billich nochte met de engagementen, dewelcke deese coning met andere staten heeft, overeencomende is, oock claerl. strijdende met de souveraine vrijheijt van dit rijck om door defensive alliantie teegens alle attacquanten sich ende sijn vrunden te strecken, ende dat sulcx ontwijffelijck niet accordeert met d' intentie van sijne Con. Ma:t selve, soo versoeckt opgem. ambassadeur, dat allesints die voorsieninge mach werden gedaen, dat het voors. art:l in soodaenige termen werde gecoucheert, dat het niet applicabel sij, als opde geene die de croon Sweeden offensive mochte aentasten, dat is op attacquerende vijanden etc., niet op de geene die bij deselve aengetast ende daer door tot middelen van genootsaeckte defensie verobligeert mochten werden, ofte dat ingevall haere Ho. Mo. alliantien met deese croon bij een expres articul moge werden gesalveert. Ende voor soo veel het voors. tweede point aengaet, alsoo haer Ho. Mo. niet connen werden gepreiudicieert, om als t'gewelt ende t'ongel. dat haer ofte haer geallierden in tijden ende wijlen ervaeren mochte op de Oostzee op een genecessiteerde defensie selff door oorlochsvlooten de Zont te passeeren, aen haer Ho. Mo. wel expressel. blijft by voorgaende tractaten volgens t' geextraheerde articul van de Ampliatie van alliantie verl:n jaer geslooten aen deesen annex, soo versoeckt opgem. ambassad:r, dat het voors. tweede point ofte geheel. niet ingewillicht ofte in soodaenige terme mach werden gestelt, dat voorgaende tractaten van haer Ho. Mo. blijven, ofte in alle gevall dat de verhinderinge aen de passagie van vijantl:e vlooten te doen, niet verder can werden verstaen, als de geene die offensie teegens de croon Sweeden ende niet tot defensie van haer Ho. Mo. Staet, ofte van derselver geallieerde soude mogen werden gebruijckt, wesende notorie teegens de reeden niet alleen, maer oock teegens d'interessen van dit rijck, dat het selve soude engagement maecken om teegens soodaenige middelen van defensie anderen te gevall sich t'opponeeren ende sijn vrunden aen de Oostzee met dewelcke het selve gemeenschap van jnteressen heeft, niet alleen niet te mogen

assisteeren, maer oock hier alle hulpe te waeter van anderen aff te snijden [1]).

I det danska traktatförslaget den 24 februari hade åsikter snarlika de av Beuningen i detta memorial framlagda kommit till synes. Det framställdes däri tillika begäran, att Generalstaterna skulle inneslutas i freden, ett yrkande, som stötte på starkt motstånd även från den franske medlarens sida.

Under dessa förhållanden var det först efter ett intensivt arbete, som man lyckades utjämna skiljaktigheterna och bringa de olika meningarne till enhet. Om dessa förhandlingar berätta dels memorialprotokoll, dels brev.

1.

Ehrensten till Karl Gustaf.

Sedan E. K. M:tz h. h. commissarier i förgår öfuerlefuererade them danske dhet opsattett, som man förmeente tiena till pacternes rätta instrument, hade man förmodat för den ijfuer h. Skeel wijste till werkett, att dhet icke allenast skulle hafua blijfuit följdt, såsom dhet närmast kommer öfuereens med Torstruppiske slutett, vtan att the danske, gifuandes in ther hoos, om the så hadde, theres notuler och betänkiande, skulle hafua mehra accelererat werkett; men som E. M:tz commissarier hafue i går in till aftonen derefter wentatt och genom engeländaren ther på fodratt, är skiett, att i aftons näst för måltijdh ett danskt gegenproject är insendt, huarest är författatt deels en wijdlyftigh superfluiteet, deels aliena, deels contraria af dhet Torstrupiske, deels och sådant inmengtt, som i Torstrup är reent afslagitt, huarföre skickades Hoghusen till the danske sielfue att wijsa dem dhette irregular procedere och ofogh medh notification, att h. h. commissarierne wille dhem som nu denne morgonen besökia och huar punct coram igenomlöpa att mesurera dhesz iustitie och æquiteet att desto snarare komma till slut. Jagh blef och sender till h. Terlon att wijsa honom en particulier the ofogligen inslutne saker med begiäran, han wille taga med sigh engelendaren och strax remonstrera dem danske sådant, och efter h. h. commissarierne wille them här öfuer besökia,

---

[1]) Avskrift bland Appelbooms depescher 1658 jan.—mars, fol. 685—686. Hollandica. Sv. Riksark.

han och h. Medou skulle in antecessum disponera dhem till raison eller att the motte förklara, om the hafue alfuar med saken. Detta hafuer h. Terlon giordt och med chaleur påmint dem danske fidem promissorum och denne tijdhen, som dhem lärer mäst gravera, om the den haala, och att E. K. M:t will wara wisz om werket. Dherpå hafua the danske swaratt, att dhe fåå saker, som kunne wara tillsatte, touschera dhem temmeligen högdt, och att den Hollenske hafuer och gifuit dem en request i handen, dhe kunde icke mindre än proponera något, hoppades, att när the swenske commisarierne wille med them munteligen conferera, werket skulle finna sin gångh och faciliteet, efter som och the wille föllia dhet Torstrupiske så stricte, som någon tijdh möijeligitt kan wara [1]. Här på läre nu wåre commiss. besökia the danske, huar med förmodeligen allt skall gifua sigh; så snart dhet är aflupit, och iagh hörer, huad dhet ene och andre på beroor, will iagh öfuerkomma till E. K. M:t vnderdånigst att berätta, huru ett och annatt är fatt. H. Terlon lät migh förstå, att dett afficierer them danske, dhet Sefeltz bibliothech så distraheres, och att dhet angrijpes nu sedan Torstrupiske slutet [2]. E. K. M:t befaller iagh uthi Guds milde och mechtige beskydd trounderdånigst, som är i döden

E. K. M:tz vnderdånigste tienare

Roskilt den 25 feb. 1658.

Ed. Philipson [3]).

---

[1]) Terlon ger en vidlyftig skildring av detta sitt samtal i sin depesch till Mazarin $^{14}/_{3}$.

[2]) Riksrådet Jörgen Seefelds bibliotek, vilket av Karl Gustaf skänkts till Korfitz Ulfeld, hade av denne ej hunnit bortföras före fördraget i Tostrup. Fredrik III hade $^{28}/_{2}$ befallt Gersdorf och Skeel att »erindre at osz elsch. Jörgen Seefelds bibliotech paa Ringsted maatte nu, effter at freden er publicerit, v-forrygt forbliffue, och at huis som der fra fört er, motte igen tilstede komme». Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark. — Denna fråga angives av Terlon i brev till Mazarin ($^{14}/_{3}$) vid sidan av två andra spörsmål — »några ord som svenskarne hade infört i traktaten, vilka stötte adelns i de afträdda landskapen privilegier», och »en ägendom, vilken tillhör Korfitz Ulfeld, men vilken konungen i Danmark har givit drottningen» — ha varit av den vikt, att traktaten så när på den brutits. Terlon löste den på så sätt, att han köpte biblioteket, som ansågs värdt 40000 riksdaler, av Ulfeldt för 5000 för att återställa det åt Seefeld. Affären gick dock om intet, enär Seefeld vägrade att betala denna summa för att återfå sin ägendom. Se Fridericia, Adelsvælden, 319, och där cit. litteratur.

[3]) Coyetske Papirer IV. Danske Rigsark.

2.

Memorialprotokoll af Hoghusen.

D. 25 febr.

De svänske förundrade sigh därupå, at emoot deras förhopning de måste see, huruledes utj deras öffverleffvererade project månge noviteter funnes. Om de vele haffva ända på värket, skiede sådhant icke. J haffv[e] i Holstenske saken så stricte velat fölia Torsslund projectet. Och står igen åtskill[igt] såsom om privilegierne etc.

De dansk[e] vella bliffva vidh det förrige. De sadhe os haffva införd saker, hvarom aldrigh hade varit taalt, altså stodhe dem icke at förtenkia, det de något insat haffver, hvarom där vahr omtaalt, men icke resolverat.

De vele antagha den lyckan vj haffva såsom straffet uthaff gudh och hoppes altså vår k. skall vela troligen handla medh dem, ty lyckan är retad.

De svensk[e]. I taale om religion utj project. Dät skole choquera kong[en]. Det är konungs edh.

De dansk[e]. Vi see, at drotningen haffver changerat.

De sven[ske]. Han kan bliffva catholisk för sin persohn, men aldrig förbliffva vedh rjket.

Därmedh lases deres project up. Påmintes därom, at historien icke rätt var införd, huru nembligen först var beslutit at tractera på Sproo. Sedhan och at konung i Frankrjk ickie haffver skickat den här varande ambassadeur till tractaten uthan mons. de Meles [ɔ: Meules]. Den är hade ingen instruction där till, uthan för den vänskap emellan K. M:t i Sverige och Frankrj vore, hade Konigl. M:t icke velat udslå, at denne chevalier motte gå emeellan både strjdande parternes commissarier.

Om Sproo påminte de danske, at det vore ett ordstäff utj Danmark, när de ville önska någon olycka, önska de honom på Sproo.

De svenske vore till fredz, att det motte udlembnas.

1. punkten. 2. Hvadh förstå I medh contracten? Svare de dansk[e]: nogen particulier contract, som kunde vara giord till exempell om rançon eller eliest sljkt.

Giörs uthaff 3 articul 1. Resolverades, at när de hade läset igenom och om hvilke puncter de då bleffve ense, at uthaff begge sjdhor en secret. sammanträdde och tilljka författa.

Måste införas en general amnestie etc.

4 punct i d. project. *Offensiv-alliance.* Svenske: det

most stå alle alliancer, det bör ochså icke stå därvid, at vj skulle träda utj närmare alliance, för dy den giffver ombrage. Deres 4 bliffver vedh den svenskes projects andre punct.

D. 5. De danska. Tillstädia. Det ordet vela de danske haffva förandrad, förståendes, at de skule vara förplichtade der igenom at medh vapen förhindra sådhan. De våra svarade, at det ordet tillstädia dem icke var till præjudiz, uthan allenast at ingen flotta medh deras consens motte löpa genom Sundet. *Medh gemene macht* at det måtte utslättas. De svenska svarade, at vj det hade insatt till deras advantage. Danske, at det sedhan utj den närmare alliancen skulle sättas, var vedh det bleffv.

D. 3 articl. Vår bliffver utj stället för den danske.

D. 6. Orsaken till den articulj sade de danske vara, at den engelske ambassadeur hade inlagt ett memorial hoos k. i Danmark, at de motte inslutas, och haffver fördenskull K. M. skriffvit oss till, at vj skole sökia det så mycket angeleget var.

Beslötes, at om inclusionen *man skulle bliffva* effter Torstrupische pacten.

D. 7 uthlåtes, emedhan han includeras utj den Torstrupische.

D. 4 s. Utj allt most sättas H. M:t och cronan Danmark, hvilke samtyckte.

J stället för bevilning utj den danske skulle sättas ingånget och samtyckt; sättes och därutj *skep* medh innehaffvande godz: deras *richtigt sjöpass* includerar alt annat.

Hvarföre vele I sättia utj tractaten, att certificationerna haffva giffvit orsaken till krjgh? Det vele vj nu icke omtala. Danske sadhe, detta var skeed utj Brömbsebrosche pact. Svensk[e]. Dee haffve varit då orsaken till krigh, men nu haffve I taget det till orsak. *Beslöts, at det uthur danska projectet skulle uthlåtas.* Trodde icke, at de skole vele criticera, om det vore små fahrkoster och seija, det vore ickie skep. De danske sadhe neij.

Skall sättias *richtigt pass och richtigh* certification.

Sätties därutj *undersåter, som bygge och boo utj Sveriges rjke* eller därunder sorterande land, provincier och städher. Om skottarn[e] påmintes, at de några skotter hadde bekommit, hvilke varande freedh hade passerat för svensk[e], men utj krjget sadhe de sigh icke vara svenske. Hvarpå vj sadhe, att dee vore holländare utj Sverige, som hade deras boo der, men icke vore borgare.

Sättes *värde och obevärde, små och stoore, ehvadh godz*

de innehaffvande. Så frampt de icke richtige certificationer haffva, at de då vore tullgifften underkastad.

D. 9. Sättes Bahuss slott och lähn. Sättes Trunhiemss gård och lähn.

Vj see icke gärna, at I modere[ra] någon qvæstion om tollen, sade fördenskul giärna at I icke vele mentionera därom, för vj tillstå k. i Danmark ingen toll, och vi begähre aldrigh någon tull därutj.

De svenske sadhe, när de kommo utj närmare alliance, de ville icke allenast icke förhindra edher at niuta tollen, uthan och förhielpa dem, om de kunne förbättra deras profit uthur tullen. De danske sadhe: än om denne konungen dödde, skole successoren vela gå ifrån hans parol och tagha medh oss halffparten utj tollen?

De svenske: Neij, Sveriges interesse icke tillstädia sådhan[t].

Om *tull* . . . . . mentionera; *som skeer utj* det danske project *skall uthlåtas*, såsom den utj vår icke omröres.

Vår § gillade de.

De vele haffva Trundhiems lähn, såsom ländsmannen det nu haffver.

Vore sade neij. Hvadh som icke är Varhuss och Norlands lähn, at det hörer till Trundhiems lähn, emedhan Trundhiems stifft divideras utj Trundhiems lähn, Varhuss lähn och Norland.

Hvadh som Trundhiems stifft vidhkom där om wahr härunder intet, *uthan hvadh som till Trundhiems* lähn egentligen hörer, hvilket senare skall sättias.

D. 10 om documenternes extradition kome de öffvereens bliffva.

Uthj d. 12 deras moste insättias Langland, Laaland. Den bliffver effter de danske. 13. Danske, at hvadh de adeligh hus i Holsten vedh vj icke, huru vi förstå. Hasellev. At för en tjdh sedhan vore patenter aff Slesvig uthgången, at hvadh godz utj Holsten vore, som voro lehnhefftig åt stifft Brehm, skulle finna sig in, uthan och bleffve caduc. Hvilket konungen i Danmark och fursten aff Holstein tillskickades at affgiör[a]. Hvarpå de aff Glückstad skreffve dem aff Brehmen till hvadh sådhane patenter skole betyda; då svara de, at de finna utj deras archiver några godz i synnerhet Hasellev.

S. Vj vele skaffa edher documenter, men vj vele icke vara obligerade at haffva med process utj Brehmen at giöra. Sätties så *frampt några godz wahre i Holstein som lähn* haffva taget aff Brehmen, lichså cedera.

Således *till Hs M:t aff Danmark såsom hertigh aff Holsten.*

D. 7. Vår. De Bernekover måste och taalas om. Bernekov ist gekommen zu Christian d. 3, der hat entdecket, das die güter währen auff land Rügen, die den bischoff zu Roschild . . . . . ihm zu danksagen ein lehn . . . . . för hans descend.

Bliffver vidh de formalier *så vjdh Hans M:t i Danmark haffver*. Sätties *förstendomet Rügen*.

D. 15. Om Delmenhorst skep. Detta är taget varande kriget, men de våre för krjget.

D. Delmenhorst är taget i hampn. S. Men lenge och vähl . . . . utj stellet. Uthlåtes om Delmenhorst skep, remitteras till K. M. om någon . . . K. M. därom tala vill.

D. 15 bliffver vidh den 14 i Torstrup.

Alt hvad prise äro tagne och för Torsdrup utj hambn. Alt hvadh som taget till land och vatten eller inbracht är sedhan Torstrupische fördraget skall restitueras.

D. 16 bliffver vidh de danske. Bliffver vidh vår svensk concept 14 och 15 pun[cten].

D. 17. Om fångarne.

1. Om kosten. De danske svarade: haffver han giort stoort onödig depen[s], den ville vi icke betala. Försäkra edher, at så frampt någon orlogh imellan oss häreffter skeer, at aldrigh någon prisonnier . . . qvartter.

2. Om det arester. folket. Desse tiena; de hållas icke för fångar.

Om fångernes kost skall sättias utj Neben artiklen.

De danske mente, att officererna icke skal tagha några kostpenningar uthaff hvar annan, men allenast . . . .; det skolle restringeres till värdzhusen och borgarne utj städerne. Rantzon bliffver effter afftall, angående kosten remitteres till K. M. bevelnin[g].

De som godhvilligen haffva giffvit sigh under äro inga fångar.

Om d. 2000 hästar. Bliffver.

19. Om evacuationen.

Vår mening är, at strax Kongl. M:t bekommer de 2000 soldater, vill han begynna låta uthmarcher[a] folket uhr Seeland, men qvittera Seland heell och hollit, när honom leffveras festningarne i Skåne till försäkring. Men Langland och Falster kan då icke strax tilljka afftreda.

Sedhan och kunne vj icke förbinda oss, at d. 1 Maij alt folket skall vara affmarcheret, uthan då skola de begynna marchera.

Fynen qvitteras icke för den 2 maij. Trundhiem, Jempte-

land, Bremerforde på samma dagh; Seeland qvitteras nu strax, när Helsingbor

När Skåne leffvereras, qvitteras Laaland och Falster.

Seeland emoot 3 fästningar: Malmöö, Helsinbor, Landzcrona. *När* heela Skåne, Falster och Laaland.

20. Dansches project. *Sättes commissarier på hvardera.* Vjdhare dem icke skall affprässas, än effter begge commiss. ordinancien nödtorfft finnes.

21. Emoot denne bevilies den 15. 22. Exempl. där är månge, som Kongl. M:tt haffver giffvit något, och de haffva ännu icke kunna fört bårt dem, skole de fördenskull mista dem? Exempl. (Wrangel) är feldmarskal mobilier giffvne; han haffver låtit stå dem här qvar; skall han mista? Sättes fördenskull hvadh effter freedh tagit är skall restitueras, doch så förståendes att hvadh skenkt är för den tjdh och icke afförd eller emoot tagit, skall icke härunder förståås.

De danske ville haffva, så vida om han haffver hafft dett utj possession och händer. Alt hvadh för Torsdruper fördraget ej var bortgiffvit utj possession och taget utj löössören, hvadh nampn det haffver, och sedhan ljk vähl är borttaget, skall restitueras. De danske ville angående possession skole vara realiter tagit i possession. De danske vell haffva det ordet där utj och haffva utj possession. De danske giffva förschlag, at det ordet possession motte insättias och till K. M. decision lempnas.

23. 1. Om restancer, at de icke kunne betalas, för der ähro så månge ehn tillbakars stående restantier; hvadh besvär skulle det vara.

2. Sedhan och ähro de land myckit medhtagne vtj detta krjget; huru skall det falla bonden svår at tvinga honom därtill.

De danske skulle nu icke haffva rätt at fordra för gield.

Beslöts, at skulle giöras ett åhr restance

från Philipi Jacobi a:o 57 till a. 8 restancie skulle erleggas, och hvadh de omögligen finnes at erlägga dem skall där närmare termin ställas.

2. Tillgång till lähnen.

Om kyrkioordinancen. S. Det är onödigt at där om taales, ty effter vj skolle vara ett, så . . . edhre präster haffva bättre hoos osz, emedhan de kunna admitteras till vota. Om någre ceremonier voro.

Om bergsbrugen och des . . . . vill K. M:t sigh icke låta binda, doçh eliest d . . . komma i hugh dem.

Om panter. Cronan Sverie skall ståå så frjtt dem att

lösa, som k. i Danmark. Hvadh rättigheet kron. Danmark haffver därpå, det skall k. Sve[rige] haffva, såsom kronan Danmark haffver att betala sin gield haffva altså haffva de tagit crone godz utj Skåne etc. och deele under folket behållandes sigh rättigheeten om .... *Måste fråga* Ulfeld därom.

Sätties aff *cronan eller privatis* så vidha som det aff tecknan utj tingböckerne kan bevisas, hvadh för detta krjget är pantsatt.

Om privilegier förstååś, at de som utj Sverige incorporeres skole admitteras till all digniteter som en svensk. Men de som haffve boe [1]) i Danmark, och haffve allenast .... aff godz i Danmark, kan det icke prætendera. Hans May:t lär giffva de[m] ställen på Riddarhuset.

Sätties som den 13 puncten i Torstrup.

Sätties *ljka medh de svenske infödde niuta sine frjheeter.*

Hans M:t har loffvad confirmera dem vidh deras bergsbruken, men detta motte icke sättias i denne tractaten. Kommer den puncten om bergverken utj neben tractaten.

D. 25. Danske. Om religion[en]. Den slutes uth.

D. 26. Sättie vj tullen högt opå några vahrur, så achtar sigh vähl kiöpma[nnen] at föra det in, ty vj sättie tullen icke på nation. Och emedhan härom richtigh efflerrättelse finnes utj Brömbsebros pacter, altså mentioneras om denne puncten här icke utj denne tractaten; men om den änteligen skall införas, at man beroopar sigh på Brömbsebross fördraget.

27. Adelen angående utj hvadh som angår utförsle af alt hvadh som till deras godz behörer, skall bliffva såsom deres privilegier, som de haffve (därföre giffves recognition), som rjkerne haffve emellan.

28. Emedhan det uthaff sigh sielff rätt är, at hvad obligation som är betale, är onödig at denne puncten införes.

29. Om beneficiis ecclesiasticis. Toges exempel, at de aff Ma ... haffve prætention på åtskillige gods här i Danmark, men få icke niuta dem.

De danske distinguerade emellan det som personal beneficium ex aliqvo var confererad aff K. M:t i Danmark till lijffstjdh och emellan det som under hospitalen till everdeligh tjdh var lagd. Det förre mente dee vähl kunne remitteras, dett senare icke.

Våre sadhe: det icke vara tienligit, uthur det rjket skulle academien och kyrkior vppehållas utj andra rjken, och vj kunne icke vara tributant åt någon.

---

[1]) Står ursprungligen: godz.

Denne sätties uthur tractaten och skall sedhan discuteras.

D. 29. D. Puncten skall gå effter landzlagen. Exciperade allenast de godzen, som vore inneflytte utj städerne, varande krigh, att dem sådhant omolesterad tillbakars giffves.

30 bliffver, 31 bliffver. 32. Den om amnistie emellan k. i D. och f. af Gottorp sätties, som är d. 19.

31. Skall restitueras för sin skada emellan den tjdh och S. Johans dagh; omitteras thed om æqvivalencen, därutinnan loffvar han ville accommodera sigh såsom han uthaff...

32. Bliffver allenast vid Jus feciale och danske Manifestet, inneslutandes Gegen-Manifestet.

De loffva på troo och loffven, att Jus feciale iempte Manifestet skall affskaffas och nempnes allenast det danske Manifestet [1]).

3.

Sten Bielke till Karl Gustaf, Roskilde den 25 februari.

Jfrån klåckan 7 och alt in till nu klåckan 1 haffva vij varit hoos dee danska commiss. (aff huilka Gersdorff aldeles ligger till sängs) där vij dem mykit bättre funnit haffva än vij trott och deras skrifft, dee osz i gåår öffverleffvereradhe, håpningh gaff. Dee excuserade siälff en deel, såm dee haffva måst insättia att contentera andra mädh, däriblant och Böningen åhr, huilken ville, att man Gen. Stat. skulle includera till guarant aff detta värket. Och att få dem in, nembde dee och engeländerne, män Medeou sadhe, att han dädh intet ville begiära, vthan contenterade sigh dermädh, dädh han nogsambt viste, dädh nu intet bleff slutit, såm hans härre till meens vahr, och att han sedhan vääl kunde includeras, när han ville, emädhan han förmodhadhe honom vahra vääl mädh E. K. M. och Danmark. Åm kåstens betalningh för fångarne voro vij längie discrepent. Doch lato dee dädh äntteligen bliffva och sadhe sigh vela vidhare åm dädh hoos E. K. M. anhålla. Wij sadhe, att E. K. M. osz fulmacht giffvit haffver, och att dee sedhan ingen annan beskedh hoos E. K. M. bekåmandes vardher. Trunhem angåendes hadhe vij och wdhvexlingh nogh. Doch bleff änteligen afftalt, att aff Trunhems stifft skall afftagas Warhuus lään och Norlandhen, och resten räcknas för Trunhems lään, och serdeles tilstodho dee, att Rumsdalen därtill lydher. Nu veta vij intet annat än att troupparna ähra i gåår leffvereradhe, därföre håppas dee,

[1]) Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

att E. K. M. nu börriar att låta arméen marchera, så att denn kan qvittera Selandh, då E. K. M. fåår Helsingeborg, Landhscrona och Malmöö, såm skall skee den 27—28 hujus och första martij. E.. K. M. ville då nådigst låta dem emoottaga, och detta landhet evacuera, såm dem siälff behagar och täckes. Elliest bliffva vij häär dageligen och stundhligen öffverlupna aff dee brandhskatter, såm aff officerarne tvingas, så att vij dädh intet remediera kuna, vthan vela vnderdånigst bedhia E. K. M. täcktes därvthi den nådigste anstalt giöra, att dee nu äffter sedhan stilståndhet och snarare saght fridhen ähr bevilliat, ickie måtte aldeles spolieras [1]) . . .

Det var i det svenska förslaget särskildt två punkter, som stötte danskarne för huvudet: den ena gällde invånarnes i de avträdda landskapens rättigheter, den andra de donationer av lösöre Karl Gustaf gjort före Tostrupsfördraget. Vad beträffar den förra, så hade svenskarne genom tillägg och omredigering av Tostrupstraktatens bestämmelser i detta avseende (§ 13) sökt att i realiteten upphäva de förmåner de tillförsäkrat de avträdda landskapens innebyggare [2]). Den se-

---

[1]) Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark. — Tillståndet var sådant, att icke ens underhandlaren Christen Skeel var skyddad för soldateskens anspråk, såsom framgår av följande odat. brev från Ulfeld och Bielke till Karl Gustaf: »Sedhan alt vaar förbij mädh tractaten, börriade h. Christer Schel sigh att beklaga, huruledhes gen. major Vavasour honom hadhe menacerat, att han hans gårdh Wallö ville sköffla, där han honom ickie 2,000 rdr leffvereradhe. Då vij dädh så affslogo såm vij kunde. Och emädhan summan intet högre vaar, låffvadhe, att E. K. M. vääl skulle contentera honom Vavasour och laga, att hans gårdh och mobilier skulle bliffva ospolierat. Där E. K. M. nu nådigst ville denne våår låffvan godh giöra, bedhia vij vnderdånigst och förvänta E. K. M. allernådigst svaar» etc. Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

[2]) §:en löd i det svenska förslaget:

»Där emoth hafwe på Kongl. May:ttz och Sweriges chronos wägnar wij låfwat och tillsagt, att alle ständer, adell och oadel, andelige och werdzlige, borgare och bönder uthj dhe widh desze tractater cederade länder och lähn i Danmarck och Nårie skohle behålla dheres godz och egendomb, som dem anten genom arff, kiöp, byte eller pant aff privatis sigh emillan, medh rätta tillkommer, och här effter mechtige wara dem att besittia, nyttia, bruka och behålla, jemwäl dem att försällia och sigh afhända som tillförende, såsom och blifwa widh dheres wahnlige rätt, lagh och gamble privilegier och frijheeter, oturberade och obehindrade så wijda dhe icke löpa eller strijda contra leges fundamentales af Sweriges chrono, *desz interesse, stat och andre under-*

nare var en nyhet, som svenskarne utöver Tostrupstraktaten ville införa. Fredrik III hänvände sig till riksrådet och infordrade dess utlåtande, och en skrivelse från honom till Gersdorf och Skeel, upprepande den av riksrådet framställda uppfattningen föreligger även. Den senare är daterad den 27 februari och har, om den överhuvud blivit avfärdad, ej kunnat i tid nå underhandlarne i Roskilde [1]. Riksrådets utlåtande var av följande lydelse:

Efftersom det er H. K. M:tts woris allernaadigste herris naadigste wilie, at wij skulde giffue woris vnderdanigst skrifftlig betenckende om effterskrefne tuende de suenskis postulatis: Först at de swenske commissarier staar derpaa, at foruden det, som j dend trettende post j Tostrup er bleffuen affhandlet oc aff deris M:tt M:tt j Danmarck oc Swerrig paa begge sider ratificeret, nemmelig at stenderne j de cederede lande oc prowintzer skulde nyde deris forrige privilegier, saa wiit de icke kand striide imod de fundamentall constitutioner aff crone Swerrig, endnu disze formalia skulde tilleggis, *Cronens interesse, stat oc andre vndersaatters gauffn oc beste.* For det andit, at bem. suenske commissarier endelig wille, at de donationer aff lösöere, som kongen j Swerrig haffuer giffuit sine officerer, för tractaterne bleff sluttit, skulde holdis, endog j de förste tractater intet derom meldis.

Da er om dend förste post woris allerunderdanigste betenckende, at effterdj det aff dette de swenskis postulato wel kand eractis, at de som haffuer macten j haanden, naar som prowintzerne oc landene dennem indrömmis, icke anderledis agter at forstaa de ord, som j dend j Tostrup behandlede tractat findis end som de dennem nu forklarer, det da waar gauffnligt, at H. Kongl. M:tt wilde beordre de danske commissarier, at de deris beste skulde giörre det der hen at bringe, at j tractaterne specificeris maatte: 1) at adelen maatte nyde hals oc haand som til forn offuer deris tienere, 2) at deris vggedags bönder maatte werre frij for vdskriffning, 3) at de med told, skat oc accise icke skulde wiidere besuærgis end samtlige de suenske stender med dennem consenterer helst

såtares gagn och vählfärd, medh hwilcke desze cederade landh och lähn till ewärdelig tidh häreffter incorporeras skohle». Traktatförslag i Coyetske Papirer VI. Danska Rigsark. Påtecknadt: »Detta project ähr åtskillige gånger förändradt uthi Rohschildh».

[1]) Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

effterdj kongen j Suerrig loffuit oc ratificerit haffuer stendernes privilegier, som de hiid indtil hafft haffuer, snarere at wilde formerre end formindske.

Om dend anden post er woris vnderdanigst betenckende dette, at det ald billighed gemes er, at derpaa maatte staais oc urgeris, at en huer skulde nyde, huis som icke förend freden bleff sluttit waar enten borttagit eller fört fra de stæder, huor det fantis, oc at icke under det naffn lösöre maatte forstaais korn, quæg, bygning paa gaarde, kiöbstæd godtz eller detz lige, effterdj der ellers paa dend maneer wilde werre liden forskel imellem de swenskis förste postulatis om det bortgiffne oc sit egit godtz at rançonnere (som dog er effterlat) oc dette. Wij forbliffue altid

E. K. M:tts
vnderdanigste raad

O. Gedde. mpp. *Christoph Vrne.* *Oluff Parszberiigh.*
Jörgen Seefeldt *Christoffersžen.* mpp. *Frederich Rud.* Egen hand. *P. Reetz.*

Haffn. in feb. 1658 [1]).

Den 26 februari förelågo traktatens bestämmelser i slutgiltig form. Dagen därpå mellan klockan 12 och 1 underskrevs och beseglades den av underhandlare och medlare. Det skall från Gersdorfs sida hava skett i det han till den engelske medlaren viskade de klassiska orden: Utinam nescirem literas [2]).

Fredsfördraget i Roskilde.

Dens stormechtigste högborne furstes och herres, herr Carl Gustafs, med gudz nåde Sweriges, Göthes och Wendes konungs, storfurstes till Finlandh, hertigs uthi Estlandh, Carelen, Brehmen, Vehrden, Stettin, Pommern, Cassuben och Wenden, furstes till Rügen, herres öfwer Jngermanlandh och Wiszmar; Så och pfaltzgrefwes widh Rhein i Beijern, till Gülich, Cleue och Bergen hertigs etc. Wår allernådigste konungs och herres fullmechtige commissarier, wij vnderskrefne Cor-

---

[1]) Rigens Raads Breve. Vol. 62. Danska Rigsark.

[2]) Meadowe, Narrative sid. 57, och tydligen efter honom Pufendorf 5 § 12, sid. 421.

fitz, greffwe aff Vhlefeldt, herre till Gratlitz och Herszmannitz, riddare, högstbemälte Kongl. May:tz geheme rådh; Steeno Bielke, frijherre til Korppo, herre till Gäddeholm, Grääszöön och Tånga, högstbemälte Kongl. May:tz och desz rijkes rådh, admiral och admiralitetz rådh, Giöre här medh witterligit, att efftersom nu en tidh bort åth några miszförståndh och irringar ähre upwuxne emillan högstbemälte H:s Kongl. May:t och Sweriges chrono på den ene, och den stormechtigste högborne furste och herre, herr Friederich den tridie, Danmarckes, Norges Wendes och Gottes konung, hertigh uthi Schleszwig, Holsteen, Stormarn, och Ditmarchen, grefwe uthi Oldenburg och Dellmenhorst etc. och Danmarcks chrono på then andra sidan: hwilcke alle på sidlychtone så wijda ähre uthbrustne, att dhe hafwe af sigh födt och itändt den nu swäfwande feigde och wapenskiffte, theres May:ter May:ter och desze låflige rijken emillan, till ingen ringa begge rijkernes och dheres vndersåthares och jnbyggiares skada, afsaknadh, hinder och fördärf. Så hafwer först den stormechtigste högborne furste och herre, herr Ludwich den fiortonde, christligste konung i Franckrijke och Nawarra, såsom och sedan den durchleuchtigste herr protecteuren aff Engelandh, Skottlandh och Jrlandh, aff synnerlig affection till begge sigh emillan strijdande konungar och desze låfflige rijken, funnit gått, att sökia möyelige medell därigenom denne itände och kring sigh frätande krigslåga i thesze Nordiske rijken kunde släckias och dämpas, och i samma stadh, fridh, rooligheet, wänskap och gått förtroende åter stifftas och upprättas igen, där medh all ytterligare olycko att förekomma, till hwilcken ända både Hans May:tt till Franckrijke, som hans högheet protecteuren i Engelandh dheres extraordinaries affgesandter, till begges dheres May:ter May:ter i Swerige och Dannmarck affärdat, medh ordre att remonstrera begge dheres May:ter May:ter christenheetenes tillståndh och fahra, som af detta inbördes krigedh, dem kunde öfwer huffwudet hängia, till att styrckia så mycket mehra och förmahna till förlijkning och fredlige consilia, såsom och tillbiudes dheres h:rs h:rs och principalers vnderhandlingh och interposition, där medh så mycket mehre at kunne befrämia detta låflige fridzwärkedh. Hwarföre och Hans May:tt wår nådigste konung och herre, så wäl beweekt aff Hans May:tt i Franckrijke, och hans högheets protecteurens i Engelandh inrådande, som aff sin egen begärligheet och åstundan, att släckia och dämpa denne krigslågan, och att niuta och conservera fredh och rooligheet innom alle desz rixgräntzer, så och förtrooligh wänskap och

gått förståndh medh alle desz naboer och grannar, enkannerligen medh Danmarck och Nårie, som uthi widhlyfftige gräntzer, och månge andre måttor mycken gemehnskap hafwe medh Sweriges rijke; hafwer låtit sigh desz bundzförwandters wänlige rådh och vnderhandling behaga: Och såsom nu ändtligen Hans May:tt i Danmarck i lijka måtto sin benägenheet genom hans högheets protecteurens hoos sigh wahrande extraordinarie affgesandter, där till hafwer förklarat; är där på fölgdt, att ett möthe först i Rudhkiöping på Langelandh, emillan begge rijkernes commissarier och fullmäcktige åhr bewilliat och förafskedat wordet. Men såsom i medlertidh Hans May:tt wår allernådigste konung och herre, fullfölliandes och nyttiandes sine wapens lycka, medh heela arméen avancerade öfwer Langelandh till Lahland och Falster, och fördenskull dhe danske commissarier ähre förorsakade wordne, att tillijka medh hans högheets protecteurens affgesandte, mötha Hans Kongl. May:tt widh Wordingborgh här på Seelandh; Så hafwer Hans Kongl. May:tt till att bewijsa sin benägenheet till fridh och eenigheet, icke welat denna lägenheet förbijgåå, vthan osz til sine commissarier på sine och sitt rijkes wägnar förordnat, och medh tillbörligh fullmacht försedt. Hwar uppå wij föreskrefne ähre kombne till möthes medh högstbemälte Hans May:tz och Danmarckes rijkes rådh och fullmechtige commissarier, dhe edle, wälborne och wälbördige her Jochim Gerstorff till Tundbyholm, riddare, rijkzhoffmäster och befallningsman öfwer Bornholm, och Christian Skiehl till Fuhsinge, befallningsman öfwer Tryggewälde; Och sedan wij hwars annars fullmacht och procuratoria hadhe öfwerseedt, richtige och nöijachtige befunnit, och på begge sijdor förwäxlat och öfwerlefrerat, tå åhre wij i then heelige treefaldigheetz nampn tillsamman trädde, och hafwe på sielfwe tractaten en begynnelse giordt. Och ändoch dhe danske commissarier till bättre informera sigh om dheres herres willie och ytterligare förklaring öfwer, aff osz då föreslagne puncter, ähre till Kiöpenhambn förreeste, Så ähr lijkwäl där medh tractaten icke abrumperadh, emädan dhe uthlåfwade, att wela medh dedh forderligste osz mötha på någon beqwämb orth igen: Hwilcked och så skedde, i dedh dhe sigh först hoosz Hans Kongl. May:tt wår allernådigste konung och herre i hufwudhqwarteret Torszlundamagle, och sedan i byen Tostrup därsammestädes medh osz begyndte fridzhandelen att continuera, infunnit hafwe; Hwarest wij medh den christligste kongens i Franckrijkes och Nawarrens rådh och ordinarie ambassadeur widh Kongl. May:tz i Swerige hoff, den wälborne

herre Hugo Terlon riddare aff S:te Johan i Hierusalem; Såsom och hans högheets protecteurens commissarius och extraordinarie affgesandter till Hans May:t i Danmarck, den wälborne her Philip Medow, medh högste flijth hafwe öfwerlagdt och examineradt dhe strider och twister, som rijken hafwe warit emillan, betänckt all medell och wägar dem att bijläggia, och en godh warachtig och förtroolig wänskap igen att stiffta och uprätta. Hwaruthinnan åfwanbemälte mediatorer på dheres principalers wägnar dheres högsta flijt, förståndh, dexteritet, mödho och arbethe så länge oförtrutet hafwe anwändt, att wij på lychtone osz emillan ähre på dheres May:ters May:ters wåre allernådigste konungars, dheres successorers och chronornes Sweriges och Danmarcks wägnar öfwer wisze puncter föreente och förlijkte, hwilcke nu här i Rohskild genom gudz nåde medh gemehn samtycke aff begge sijdors commissarier bättre utharbetade, uthi wisz form satte, och wijdare deducerade ähre, där medh all stridh och irringar uthi framtijden att förekomma på sätt och wijsz som efflterföllier.

1.

Först skall emillan begge dheres May:ter May:ter, dheres successorer, rijken, länder, rådh, tiänare och vndersåthare och jnbyggiare i Swerige, Danmarck och Nårie, wara en stadigh ewigwahrande och oigenkalleligh fridh, således, att här effter all miszförståndh, owillia, twädräckt, oeenigheet, fijendskap, krigh och feigde uphäfwes och ändes, jämwäl och hwadh å begge sijdor så wäl förr, som uthi warande örlogs tijdh kan wara föreluppit, förmedelst en general och till alle sigh sträckiande amnistie aldeles förgäthes, och aldrigh någon sin mehre ihugkommas eller påörekias. Och ther emoth och i stället igen vprättas, stifftas och erhållas, stadigh wänskap, gått förtroende, eenigheet och trogen naboeskap, så att den ena parthen dens andres gagn och bästa medh ordh och giärningar, lijka som sitt eget befordrar och förswarar; och hwad som hälst then andres persohn, regering, rijken, landh och vndersåthare kan wara förnähr och till skada, thed sökia att afwända, och så mycket möijeligit är, förhindra.

2.

Och på dedh sådant desto bättre måtte skee, och godh förtrooligheet vnderhållas emillan begge dheres May:ter May:ter och rijken Swerige och Danmarck, skohle på begge sijdor re-

nuncieras och ophäfwas alle dhe alliancer och förbundh medh andre potentater, konungar, furstar, estater och republiquer, ehwem the wara kunne ingångne och uprättade, enthere parthen till præiuditz och förfångh; Såsom ock effter denne dagh ingen alliance giöras af den ene, emoth den andre, eller den andres fijende uthi någon måtto, eller vnder hwariehanda prætext och förewandt assisteras och vnderstödias.

3.

Till samme ände åhr osz emillan förafskedat, belefwat, och på begge sijdor vthlåfwat, att icke tillstädia någon fremmande fijendtligh öhrlogsflotta, ehoo den och wara kan, att passera och löpa genom Sundet eller Beldt in uthi Östersiön, uthan dedh sökia hwar å sin sida, effter all möijeligheet, att förhindra och afwäria.

4.

Dedh åhr och förafskedat och beslutit, att alle the skepp Hans Kongl. May:tt i Swerige, desz vndersåthare, och the som byggia och boo i Swerige, eller där under sorterande provincier, landh och städer, ingen vndantagandes, tillhörige, bewärde och obewärde, små och store medh hwadh godz dhe innehafwa, uthan åthskilnadh, icke allenast skohle ware uthi Öresundh och Beldt frije och exempte för all tull, inquisitioner, visitationer, anhållningar, eller andre molester och beswär, dhe hafwa nampn huru dhe hafwa, eller erdichtas kunne; Vthan och icke wara skylldige, eller bundne till att hafwa, eller wijsa några certificationer på innehafwande wahrur, allenast dhe på på Kongl. May:tz af Danmarck tullbodh i Helsingöhr och Nyborgh richtigt siöpasz framtee och upwijse. Men medh dedh godz och dhe wahrur Hans Kongl. May:tt desz successorer, vndersåthare och jnbyggiare uthi Swerige och alle där under liggiande provincier, länder och städher tillhöre, och uthi fremmende skepp lastade och skeppade ähre, förhålles här effter, hwadh certificationerne widhkommer, såsom för detta, effter Bromsebroes pacters innehåldh; således, att när the upwijsa allenast sine richtige certificationer, då uthan hinder, yppehåldning, förbudh eller tulltächt i någon måtto, genom Öhresundh och Beldt, frije till- och ifrån passera skohle: Men medh swenske godz uthi fremmande skepp inlastadt, som icke kan framwijsa sin rätta certification, skall tulltächten uthi Sundet och Beldt wara vnderkastadt.

5.

Efftersom Hans Kongl. May:tt i Swerige sigh uthi thenne feigde hafwer bemächtigat, och genom wappnen tillwälladh åthskillige Kongl. May:tz i Danmarck landh, provincier och öijar, och där på warande fästningar och städer, och dem jure belli nu besitter: Så haffwer Kongl. May:tt i Danmarck bewilliadt och samtyckt på sin, sine successorer, Danmarcks och Nåries konungars och chronors wägnar, bådhe till satisfaction och wederlagh emoth dhe occuperade länders restitution, såsom och till wedergällning för den, genom detta krigedh Kongl. May:tt och chronan Swerige tillfogade skada och förorsakade märckelige omkåstnader, jämwäl och att vndanwijka större widlyfftigheeter, att afstå och afftråda till Hans Kongl. May:tt, desz successorer Sweriges konungar och chrono provincierne Hallandh (som för detta chronan Swerige till försäkring hafwer warit inrymbd) Skåhne, Blekinge, Bornholm, medh alle till bemälte provincier, landh och lähn liggiande städer slått och fästningar, öijar, skiär, högheeter, herligheeter, iurisdictioner, andelige och werldzlige, skatter, jngiälder, tuller, räntter och rättigheeter till landz och wattn, såsom Dannmarcks och Nåries konungar them åthniutit och besuttit hafwe, att föllia här effter Hans Kongl. M:t, thesz successorer och Sweriges chrono till ewärdeligh opåtaldt possession och egendomb.

6.

Sammaledes cederes Kongl. May:tt och chronan Swerige aff Kongl. May:tt och chronan Dannmarck, Bahuus slått och lähn, sampt Trundhiems gårdh och lähn, medh alle vnderliggiande städer, slått och fästningar, sampt andelige och werldzlige godz, lähn och appertinentier, som där till medh rätte hörer, och för detta lydt och hördt hafwer, till landz och wattn, att incorporeras Sweriges chrono till ewärdeligh possession och egendomb; effter som här uppå, så wäl som uppå dhe andre cederade, och uthi nästföregående articul opreppade landh och provincier särdeles författade cessionsbrefwen aff Kongl. May:tt och Danmarcks rijkes rådh vnderskrefne och förseglade, wijdare uth wijse.

7.

Renuncierar och affstår deszlijkes till Kongl. May:tt, desz successorer och chronan Swerige, Hans Kongl. May:tt,

desz successorer och chronan Danmarck, alle den iurisdiction och rättigheet, andeligh och werldzligh, så wijda han hafwer på dhe godzen i furstendömet Rugen.

8.

Och skohle alle the aff adell, som uthi dhe cederade provincier, landh och lähn, godhz hafwe, och där boendes ähre, wara plichtige att göra Hans Kongl. Maij:tt, desz successorer och Sweriges chrono theres huldheets eedh, och sigh till lydno, trooheet och tiänst obligera, såsom the Danmarcks konungar för detta, skyldige warit hafwe. J lijka måtto skohle alle andre i bemälte provincier boende, andelige och werldzlige, borgare och bönder effter denne dagh Kongl. May:tt, desz successorer och chronan Swerige allena och ewärdeligen wara förobligerade, och alle probster och prester föllia den biskop, eller superintendent och consistorium, som Kongl. May:tt i Swerige dem förordnandes warder.

9.

Däremoth ähr på Kongl. May:tz och Sweriges chrones wägnar låfwat och tillsagdt, att alle ständer, adell och oadell, andelige och werldzlige, borgare och bönder, uthi the widh desze tractater cederade länder och lähn i Danmarck och Nårie, skohle behålla dheres godz och egendomb, som dem anten genom arff, kiöp, bythe eller panth för kriged, antingen af chronan eller privatis sigh emillan, medh rätta tillkommer och härefter mechtige wara dem att besittia, nyttia, bruka och behålla, jemwäl dem att försällia och sigh afhända som tillförne; Såsom och blifwa widh dheres wahnlige rätt, lagh och gamble privilegier och frijheeter oturberade och obehindrade så wijda dhe icke löpa eller strida contra leges fundamentales aff Sweriges chrono, medh hvilke desze cederade landh och lähn till ewärdeligh tidh här effter incorporeras skohle. Och på dedh man må förnimma Kongl. May:tz i Swerige nådigste benägenheet snarare dheres wilckor att förbättra, än förringa, ähr tillsagdt, att alle så adell som oadell, hwilcke sigh vnder Kongl. May:tz och chronones Sweriges jurisdiction aldeles begifwe, må åthniuta medh dhe infödde swenske, lijka tillträde till beneficia och honores.

10.

Thed ähr och ther hoos aftaalt, att när fästningarne och landen inrymmes Kongl. May:tt och Sweriges fullmäch-

tige, att då tilljka hwadh efflerrättelse och documenter som finnas widh handen om ländernes och däri liggiande godzens lägenheeter, räntor och jngiäldh, så och om gräntzorne, råmärcken och byeskilnaden, sampt hwadh justitien angåhr, sådane skrifter, jordeböcker och vnderrättelser tillijka öfwerantwardas skohle, och sedan medh dedh förste förordnas wisze fullmechtige twå eller tree på både sijdor, som kunne besichtiga, åtskillia och adjustera alle gräntzer, råmärcken och twister emillan dhe afträdde och inrymbde och där näst belägne behåldne provincier och lähn, på dedh all träta och missförståndh deste beqwämare måtte förebyggias, och hwar i roo niuta dedh han ähr berättigadh till.

11.

Hans Kongl. May:t af Swerige skall och restitueras alle dhe landh och platzer, som uthi warande feigde ähre blefne occuperade och chronan Swerige afhändigade, ehwar dhe och kunne wara belägne; så wäl som och dhe tree swenske skiepp, som widh krigets begynnelse uthi Sundet ähr blefne anhåldne, skohle effter certifications lydelse medh dheres lahdingh, eller desz billige wärde i lijka måtto blifwa restituerade. Så ähr och på begge sijdor bewilliat, att the prijser, som förmedelst uthgifne commissioner kunne wara tagne och för det Torstrupske fördraged icke ähre inbrachte, skohle dheres ägare igen restitueres. Hwad annat godz och mobilier effter den tidh ifrån den ene eller andre parthens vndersåthare till wattn och landh kan afhändt wara, som icke för åfwanbemälte fördragh aff Kongl. Kgl. May:ter May:ter till Swerige och Danmarck kan wara donerat eller bortgifwit, skall deszlijkest igengifwes och lefreras.

12.

Häremoth afstår Kongl. May:tt, desz successorer och chronan Swerige, till Kongl. May:tt, desz successorer och chronan Danmarck all den rättigheet som Hans May:t jure belli kan hafwa till alla dhe fästningar, skantzar, öijar, provincier, städer och territoria, som Hans May:tt uthi detta krigh, förmedelst des wapn hafwer inbekommit, särdeles dhe provincier, Seelandh, Laalandh, Falster och Langelandh medh festningen Naschou: Item Fühnen, Juthland, Schleszwigh, Hollstein, Stormarn och Ditmarschen, medh fästningen Frederichs Vdde, Hallskantz, huuset och greffweskapet Pin-

nenberg, så och öijarne Alsz och Arröö, medh dhe furstlige huusen Sönderborg och Norborgh, sampt alle uthi desze twenne konungarijken, Danmarck och Nårie, så wäl som uthi bemälte furstendömen och där under hörige provincier och öijar occuperade städer, fästningar, skantzar, lähn, adelige huusen och territoria, ehwadh nampn dhe hafwa kunne, och icke i dette fördragh per expressum ähre undantagne; och skohle dhe sedan dhe effter detta fördrags innehåldh igen ähre öfwerlefrerade, medh alle dheres appertinentier och rättigheeter föllia Kongl. May:tt, desz successorer och Danmarcks chrono obehindrade i alle måtto.

13.

J lijka måtto afstår Hans Kongl. May:tt för sigh, desz successorer och chronan Swerige alle dhe rättigheeter och prætensioner, som Hans Kongl. May:tt ratione ducatus Bremensis hafwer, eller kan hafwa vppå greffweskapedh Dellmenhorst och Ditmarschen, och den till Kongl. May:tt aff Danmarck, desz successorer och hertigerne aff husedh Hollsteen, konglige och Gottorpische linier cederar och afträder, så att Kongl. M:t aff Swerige och desz sucessorer aldrig något åtaal där uppå wijdare hafwa skohle. Och där Hans Kongl. May:tt till Swerige skulle hafwa ratione dicti ducatus Bremensis någon prætension på något adeligit godz i Hollsteen, cederar sådant sammalunda här medh och låfwes att dhe documenter som förhanden och hijthörande ähro, skohle Hans Kongl. May:tt i Danmarck, och huuset Holstein, konunglige och Gottorpische linien, extraderas.

14.

Och såsom fästningarne på begge sijdor, så wäl dhe som uthi detta krigh ähre blefne eröfrade, som dhe andre, som uthi krafft af dette fridzfördragedt afståås, blotta och uthan stycken, ammunition och provision öfwerlefreras skohle: Altså ähr där widh förafskeedat och afftaalt, att bönderne uthi dhe lähn, hwarest sådane fästningar ähre belägne, skohle plichtige wara samma stycken, munition och provision till stranden att framföra, hwarest dhe bäst och lägligst kunne blifwa inskeppade och afförde.

15.

Där iempte ähr och beslutit, belefwat och aftaalt, att uthi fästningarne, som af ene eller andre parthen afstås

och inrymmes, wisze rum deputerade warde; hwarest dem, som fästningen eller orthen afträder, sin ammunition och provision uthi säkert behåldh och förwahring hafwa kunde, in till desz det beqwämligen dädan kan borttfördt och afhämptat blifwa.

16.

Och på dedh medh evacuationen och förwäxlingen af åfwan nämbde provincier, städer och fästningar, desto richtigare på den ene och andre sidan kan tillgå, ähre begge partherne däröfwer således föreente, att så snart dhe tutusende ryttare (som Kongl. May:tt i Swerige här medh uthaf Kongl. May:tt i Danmarck uthlåfwad ähr att öfwerlåtas) ähro lefrerade, den swenske armée strax uthur Seelandh marchera skall, och där på Helsingborgh den 27 februarij, Landscrona den 28 ejusdem, Mallmö den 1 martij öfwerlefreras, jämwäl skall den 4:de ejusdem Christianstadh till Kongl. May:tz i Swerige fullmechtige och samma dagh Naschou till Kongl. May:tz i Danmarck commissarier afträdes; På hwilcken tidh den swenske armée aff Lalandh, Falster och Langelandh skall uthföras. Den 15 martij skall skall Christianopell och resten af Blekinge medh Bornholm, så frampt dedh möijeligit och wäderleeken tillstädier, så och Bahuus den 18 ejusdem inrymmes. Den 1 maij skall Tronhiem, Jemptelandh och Brehmervehrde, så wäl som alle andre platzer, som Hans May:tt i Danmarck i denne feigde kan hafwa occuperat, ehwarest dhe belägne ähre, Kongl. May:tt i Swerige commissarier restitueras: hwaremoth Kongl. May:tz i Swerige heele armée på samma dagh af Fyhnen, Juthlandh, Schleszwigh, Hollstein, Stormarn och Ditmarschen sampt vnderliggiande öijar, fästningar, skantzar och adelige huusz, ehwadh nampn dhe hafwa kunne, begynna att vthmarchera, och fästningarne Fredrichs Vdde, Pinnenbergh, Hall Skantz, sampt alle andre platzer, ehwarest dhe och ähre belägne, som uthi Kongl. May:tz i Swerige wåldh i denne feigde kunne wara kombne, till samma dagh den 1 maij uthi dhe Kongl. danske fullmechtiges händer lefreras. Skall ochså på samma tidh insulen Alsz medh Sonnerborgh och Norborg dheres rätte herrer cederes och inrymmes, så och där som något annat kunde finnas uthi åfwanbe:de rijken, provincier, furstendöme och öijar, på enthera sidan intagit och eröfradt; Skall sådhant allt quitteras, lijka som dedh här expresse in-

fördt woro, och den som thet tillförne tillhördt hafwer, affträdas och öfwerlefreras.

17.

Och på dedh när vthwäxlingen af fästningerne skeer, eller krigzfolckedh aff städerne och provincierne på bemälte terminer vthföres, jnwåhnarne ingen gewaldt eller öfwerwåldh må wederfahras, skall på begge sijdor commissarier wara tillstädes, som gått inseende där medh hafwe, att vndersåtharne inthed med wåldh ifråntages, eller något otillbörligt anmodas. Och såsom den swenske arméen, så länge den här uthi landet blifwer, nödwändigt vnderhåldh gifwas måste; Altså skall den och vnder godh ordre och disciplin hållas, således att vndersåtharne ifrån dhen dagh friden sluten ähr, inthed mehra, anten medh brandskattningar, eller andre krigsbeswär, ehwadh nampn dhe hafwa kunne, afpreszas eller affordras skall, än hwadh krigzfolcked till dheres nödtårftige vnderhåldh, effter den ordinance, som aff commissarierne på begge sijdor, därom kan göras, så länge dhe ähre här uthi rijked, behöfwer.

18.

Hwadh tillförene förmält ähr om landens restitution och inrymmande på dhe föreskrefne terminer, skall förstååś effter landzlagh; således att dhe som lähnen nu besittia, skohle inkompsten där af niuta, intill Phillippi Iacobi dagh nästkommande, så och restancen däraf vppbära ifrån be:te Philippi Iacobi 1657 til a:o 1658. Doch så att hwadh som ey strax kan afläggias, då tidh och respit gifwa, dedh på wisze terminer att bethala.

19.

Desslijkest skohle alla fångar på begge sidor, höge och låge, aff hwadh ståndh och condition dhe wara kunde, föruthan någon rantzon strax ledige och löhse gifwas. Doch hwadh theres kåst angåhr, effter billighet bethala.

20.

Alla the vndersåthare eller jnbyggiare som aff åfwanbe:te cederade länder och provincier lust hafwe till att flyttia till andres städer och orther, dem må sådant stå fridt, doch

att dedh skeer effter landets lagh och städernes thedan dhe flyttia, privilegier. Men hwadh dedh godz anlangar, som i städerne inflychtad åhr wid desze krigstijder, dedh må ägaren obelastadt och obehindrat åther uthföra.

21.

Dhe förre fördragen, nembligen dedh Stettinische, Siöredsche och Bromsebroische, som emillan desze låflige konungarijken ähre uprättade wordne, skohla blifwa aldeles, och uthi alla dheres artiklar oförkränckte, och uthi dheres fulla krafft och vigeur, som dhe för denne feigdens begynnelse warit hafwe, och lijka som woro dhe ordh ifrån ordh här införde; Så wijda dhe förmedelst denne tractat express icke förandrade ähre.

22.

Hans Kongl. May:t aff Danmarck skall gifwa Hans Furstl. Durchl:t aff Schleszwig, Holstein Gottorp effter billigheet, contentement; hwar om begge parthers Hans Kongl. May:tz i Danmarck och Hans Furstl. Durchl:tz commissarier tractera skohle: doch så att sluthed därpå skeer, innan den andre maij.

23.

Däriempte och hwadh uthi denne feigd månde wara händt och föreluppit, som emillan Hans Kongl. May:tt och chronan Danmarck, och Hans Furstl. Durchl:t aff Schleszwig Holstein Gottorp, i en måtto och annan kunde förorsaka något miszhaag och miszförståndh, eller aff Kongl. May:tt i Danmarck, och Hans Furstl. Durchl:t antingen emoth hwar andra sjelfwa, eller hwars annars ministri, tiänare och vndersåthare annorledes än wäl vthtydes; alt dedh samme skall effter denne dagh alldrigh till någons förfång och beswär ihugkommit och påörckiat, uthan genom detta fredzfördraged på begge sijdor alldeles bijlagdt, förglömt och uphäfwit wara.

24.

Låfwes och härmedh, att her Corfitz grefwe aff Vhlefeldt, innan den andre april uthi innewarande åhr, till allt sitt godz både i Danmarck och Nårie, löhse och faste, skall restitueras, iämwäl och för all liden skada, nöyachtig weder-

lagh och satisfaction innan S:te Iohannis dagh nästkommande, niuta, och honom sampt hans greffwinna, swärmoder, barn, wänner och tiänare fritt skall stå att byggia och boo uthi Danmarck, frij och säker hwarest honom och dem sielfwe lyster och behagar. Dhe lähn, som greffwe Vhlefeldt och hans sohn, nemblich Hirszholm, Munckelin och S:te Hans closter uthi Nårie, medh förlähnt hafwer warit, hafwe dhe effter förlähningsbreffwen att niuta och behålla, och skall i lijka måtto hans gemåhl, hennes tillbörlige titul fullkombligen restitueradh warda.

25.

Hwilcke konger, eller republiquer, potentater eller furster, som begäre uthi denne fridh att inneslutthas, dhe hafwe dedh hoos begge konungar att sökia.

26.

Åhr och samtyckt, att dedh jus feciale och dansche Manifestedh skall igen afskaffas, och icke mehra vpplagdt eller försåldt blifwa.

27.

Att nu allt detta uthi ordh och gärning som föreskrifwit står skall och må på begge sijdor tryggeligen, trooligen, vprichteligen och wäl, nu och i framtijden hållas och effterkommas: Ty ähr låfwat och tillsagdt, att desze wåre wänlige vpprättade pacter och fördragh skohle af begge rijkernes konungar, konung Carll Gustaff i Swerige, och konung Friedrich den tridie i Danmarck medh egen handh och secret stadfästade och confirmerade: Och till yttermehre förwahring af begge rijkernes rådh vnderskrefne, och medh dheres egne jnsegell befästade warda.

28.

Så ähr och låfwat och förafskedat, att en aff rijkzens rådh och en secreterare på hwarie sijda uthi Helsingeöhr skohle möthas åth den 2 april, hafwandes medh sigh desze förbemälte pacters ratification, medh begge sijdors hand och segell, effter den form, som här aftalt ähr, stadfästade och bekräfftade: Så wäl som the danske hafwe medh sigh ces-

sions brefwen vppå Halland, Bleking, Skåhne, Bornholm, Bahuus och Trundhiem, och dem dhe swensche commissarier på samma tidh öfwerlefrera, till fridens och slutne fördrags styrckio, stadfästelse och effterfölgdh.

Til yttermehra wiszo och högre förwaringh, att detta således aff osz, som förbem:t står i alla sine puncter ähr giordt, aftaldt, förafskeedat och beslutit, och skall på Kongl. May:tz wår allernådigste konungs och Sweriges chronos sijda, trooligen, fast och oryggeligen hållit och effterkommit warda, och ratificationen därnäst till föreskrefne dagh skaffas tillhanda, och öfwerantwardas, dy hafwe wij detta medh egne händer vnderskrifwit, och wåre signethen vndertrycht, begärandes där hoos aff Hans Kongl. May:t i Franckrijke, och hans högheets protecteuren i Engelandh etc. respective ordinarie ambassadeur och extraordinarie affgesandter, som mediatorer widh denne fridztractat, att the till mehre styrckio och fastare witnesbördh detta medh osz vnderskrifwa och försegla wille. Actum uthi Rohskildh den 26 februarij anno 1658.

Le chevalier de Terlon. (L. S.)	*Philip Medeawe.* (L. S.)
Corfitz greffwe *aff Vhlefeldt.* (L. S.)	*Steeno Bielcke.* (L. S.) [1])

De skrivelser, med vilka underhandlarne översände fredstraktaten till sina respektive monarker äro båda i behåll. Sten Bielkes och Korfitz Ulfelds röjer osäkerhet och räddhåga inför Karl Gustafs omdöme om resultatet. I Gersdorfs och Skeels ligger de besegrades resignation under övermakten.

1.

Till Karl Gustaf.

Stoormechtigste konungh, allernådigste herre.

J dagh klockan emellan 12 och 1 ähra vij så widha komna, att tractaterne ähra vnderskreffna, såm vij den och nu vthi största vnderdånigheet E. K. M. allervnderdånigst

[1]) Tryckt efter det ($^{24}/_{3}$) ratificerade exemplaret på pergament i Sverige A. Danska Rigsark. Det i Roskilde underskrivna originalet på papper ibid.

öffversända mädh önskan, att dädh vij äffter vårt yttersta förståndh ospart all skyldigh fliit och mödha haffva äffter E. K. M. allernådigste befalning förrättat så måtte vara giort, att E. K. M. därtill ett nådigt behagh haffva måtte, och E. K. M. mädh cronon denn avantage och nytta finna, såm vij vnderdånigst åstunda och allertroligest önska. Och där något feel därvthi kunde finnas, E. K. M. allernådigst osz dedh förlåta täcktes, emädhan dädh aldeles vthan vpsååt ähr skett, och att vij dädh annorledhes intet förstått haffva. Hans Durchl. hertigen aff Holsteins saak haffva vij på dädh högsta i acht, och skall till högb:te Hans Durchl. satisfaction contribuera alt dädh osz mögeligit ähr. Wij sända nu mädh mons. Cojet proiecten aff den fulmacht, såm E. K. M. osz nådigst haffver låffvat till den närmare aliencen och tractaten, såm än skall hållas. Huadh E. K. M. nu därvthi nådigst befalla täcktes, skall mädh mindre vnderdånigh hörsamheet ickie iacht tagas än alt annat E. K. M. osz nådigst haffver anbefalt, vthi huilket vij skola temognera, såsåm och vidh alla begevenheter, dädh vij aff alla kraffter ähro och äffter vnderdånigst skyldighet förbliffva

Edhers Kongl. Majestets vnderdånigste och allerhörsamste tiänare

Corfitz greffue aff Wlffelt. *Sten Bielke.*[1])
Roskill den 27 feb. a:o 1658.

2.

Till Fredrik III.

Stormegtigste höyborne förste, aller naadigste konung oc herre.

Wj haffue nu j Herrens naffn effter lang oc besuerlig vnderhandling fuldendt tractaterne med de suenske commissarier, oc nu paa timen jnstrumenterne vdvexlet, huor aff E. Mtt copie her jndlagt tilsendis. Wj for vore persohner ville önske, att ded motte haffue veret bedre. Gud skal kiende, att wj haffue giort voris der til, medens huercken raison eller motiver haffuer kundt gielde jmod macten. Dj haffuer endnu nogle poster, som icke ere jndfört j tractaterne, som wj venter huer time. Som wj dette skreff, kom deris secretarius dermed oc bestod ded ickun j h. Ebbe Vlfelds fordring oc j tapizerjet att lade offuerstryge. Effterdj alle fangerne ere nu löss, da var ded gott, att rigens raad, som ere i Fyn,

bleffue forskreffne, om ded Eders Mtt behagede. Wj ville hermed befale E. Mtt med ded gandske kong. huusz vnder Gudz beskiermelse oc forbliffue

Raaskilde den 27 feb. 1658.

E. K. Mtts vnderdanigste tro raad

J Gerstorff. *Christen Skiel*[1]).
mpria.

De i Gersdorfs och Skeels skrivelse omnämnda — i Vordingborg begärda, men i Tostrup utelämnade — fordringarne, med vilka svenskarne efter traktatens underskrivande ryckte fram, sågo sig de danska kommissarierna nödsakade att ännu samma dag bevilja. De innehållas i följande två artiklar:

Efftersom wed Guds naadige hielp och formedelst wenlig affhandling dee för opwoxede missforstand och irringer nu mere ere bilagte och affgiorte och altingest er bleffwen debatteret och affhandelet, saa når som nogle faa poster, som mand for serdelis aarsager schyld ike udj instrumento pacis haffwer wildet insereret och indfört, da haffwer wj underschreffne for got befundet at lade dennem udj nogen apart reces fatte och udföre och oss deroffwer at forene och foraffschede paa samme wjss och maneer som fölger.

1.

Er loffwet och foraffschedet, at hwiss prætentioner general major Ebbe Ulfeld udj Danmark udj en eller andre maader kand haffwe at prætendere schal hannem derudj effter louv, ret och billighed fornöjess och satisfaction giöriss och wederfariss.

2.

Och paa det alt hvad som nogen irring med sig förer, eller gemytterne paa den ene eller anden side choqvere eller forarge kunde, maa wære affschaffet och vdrommet, til fredsens mehre, stadfestelse och forbædring, da er foraffschedet och afftalt, at dee tapeter, som Swerrigiss krone til wanähre och disreputation for dette giort ere och ennu udj Danmark conserveris och forwariss, schal med andre farffwer ofwerstrygiss och offwerfarwiss.

---

[1]) Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

[2]) Sverige B. Relationer 1630—1660. Danska Rigsark.

Och alligewel disse punchter udj freds instrumento ike ere indförde, haffwer wj dog loffwet och tilsagt at dee ike diss mindre schal haffwe deriss krafft, ligesom dee ord fra ord med de andre ratificerede puncter ware indförde och tillagde. Til ydermere wisshed haffwer wj ded med egne hender underschreffwet och med woriss signeter bekrefftet.
Vdi Roschild den 27 feb. a:o 1658.

Joachim Gerstorff m:pia. *Christen Skiel*[1]) mp.

Traktaten i Roskilde hade på flera punkter givit Sverige mera än preliminäröverenskommelsen i Tostrup, om ock resultaten på grund av danskarnas energiska motstånd ej blevo så betydande, som ursprungligen avsetts.

På tre punkter, om de två sekreta biartiklarna medräknas, hade Karl Gustaf infört bestämmelser, som saknade varje motsvarighet i Tostrupsfördraget och ej heller kunde anses falla under fredsexekutionen. Av dessa var den betydelsefullast (slutet av § 11), som generellt bekräftade alla de donationer av undersåtares »godz och mobilier», vilka gjorts av någondera parten före fördraget i Tostrup — den innebar ett tillfredsställande av soldateskens fordringar. Karl Gustaf hade trots danskarnes opposition genomdrivit denna bekräftelse: den gällde ej blott, såsom danskarne velat, de donationer, som donatorerna före fördraget tagit i besittning, utan även dem de då ej ännu hunnit bortföra. Det var en ringa tröst för danskarne, att §:en fått en prägel av ömsesidighet: bytet var uteslutande på svenskarnes sida.

I fråga om andra i Tostrupstraktaten redan förefintliga §§, hade Karl Gustaf ernått tillägg och förtydliganden, vilka inneburo otvetydiga fördelar. Så var förhållandet i fråga om skadeersättningen åt hertigen av Holstein (Tostrup 17, Roskilde 22). Någon fixering av denna hade väl ej uppnåtts, men till Tostrupstraktatens bestämmelse om »contentement» åt hertigen, hade fogats det betydelsefulla tillägget, att förhandlingarna i denna sak mellan Danmarks och hertigens

[1]) Orig. på papper med sigill i Sv. Riksark.

kommissarier skulle vara avslutade innan den 2 maj, en tidpunkt sammanfallande med den, då den svenska hären skulle börja utrymma Fyn och Jylland [1]). I bestämmelsen om Trondhjems läns avträdande hade även en omredigering av vikt ägt rum (Tostrup § 9, Roskilde § 6). I den form, denna erhöll i Roskilde inbegreps — vad däremot kunde vara tvivelaktigt nog i Tostrups§:ens formulering — därunder obestridligen även Romsdalen, vilket sedan 1646 låg under Trondhjems län, men före denna tid under vissa perioder varit ett självständigt län [2]).

---

[1]) §:en i dess slutgiltiga form hade erhållit en något annorlunda lydelse än i Roskilde den 23 februari överenskommet (se sid. 112). I ett traktatutkast av Hoghusens hand lyder tilläggets formulering: »doch så at slutet medh nöge af H. F. D. skeer för dee terminer, innom hvilke K. M. aff Sveriges armée Jutland och Holstein efter desze pacters innehold qvittera skall». Coyetske Papirer. Danska Rigsark. Denna bestämmelse synes man från svensk sida — för så vidt det ej är fråga om en ännu skarpare formulering — hava uppfattat så, att krigshärens avmarsch i själva §:en satts i direkt beroende av holsteinska frågans lösning, åtminstone att döma av en berättelse av det till förhandlingarna destinerade holsteinska sändebudet Levin Claus von Moltke, vilken den 25 febr. för sent anlände till Roskilde. Den 27 febr. besökte denne rikshofmästaren Gersdorf. Moltke framhöll, att innan hertigens fordringar fullständigt voro avhandlade, den svenska arméen icke skulle avmarschera ur Jylland, »emedan sådant innehölles i traktatens 22:dra §». Gersdorf påstod däremot, att något dylikt ej stod däri. Följande dag vid besök hos Bielke omförmälde Moltke sitt samtal med Gersdorf, varvid Bielke yttrade: »dasz man expresse in dem articulo hette einrücken wollen, dasz die schwedische armee, bevor I. Durchl. sache zur endschafft gebracht, nicht solte abmarchiren, es hetten aber die dänische commissarii so viel gebeten, dasz man solche worte auszlaszen mögte, es were doch eben so viel in den worten begriffen, dasz der schlusz darinnen innerhalb den 2:dern maij geschehe, vnd were dieses alles ausz den protocollen klährlich zu ersehen». Moltkes diarium. Danska Rigsark.

[2]) Det saknar ej intresse att följa de svenska sekreterarnes arbete på denna §:s utformande. I den äldsta föreliggande redaktionen är bestämmelsen om Trondhjems län utan vidare upptagen jämte de övriga landavträdelserna i § 5 och med de allmänna stipulationerna för dessa (se Roskilde § 5). Trondhjems län förságs därefter med följande särskilda beskrivning:» med dee tillhörige Romdals lähn, Rjns closter och Tutteröns godz medh alle andre små lähn, clöster och vogdeij, som under Trundhiems lähn nu ähro el:r för detta legat haffve, iempte alle, till offvannembde cederade provincier, landh

Tostrupstraktatens § 13, som tillförsäkrade de avträdda landskapens innebyggare deras gamla lag och privilegier, hade Karl Gustaf väl varken lyckats omredigera därhän, att till den häri förefintliga inskränkningen: »Så wida dee icke kunna strida emoth dee fundamentale constitutioner af chronan Swärie» ytterligare lades orden: »desz interesse, stat och andre undersåtares gagn och wählfärd», varigenom §:ens hela kraft skulle förtagits, ej heller hade han lyckats återtaga det i samma § givna löftet att snarare vilja förmera än förminska privilegierna. Men löftet om privilegiernas ökande fick sin särskilda förklaring och en inskränkande sådan. Det slogs i Roskilde (§ 9) fast att därmed avsågs endast »lijka tilträde til beneficia och honores medh dhe infödde svenske», och det, väl att märka, endast för dem, »hwilcke sig vnder Kongl. May:tz och chronones Sweriges jurisdiction aldeles begifwe».

Äfven ifråga om Tostrupsfördragets viktiga § 4 har Karl Gustaf uppenbarligen menat sig hava vunnit ett avsevärdt

---

och lähn liggiande öijar och skär samt där till competerande högheeter», för att slutligen jämte Bohuslän utflyttas i en särskild § så lydande: »I ljka mätte cederas och till evärdeligh egendhom affträdes H. K. M:t desz successorer och cronan Sverighe, uthaff H. M:t des successorer och cronan Danmark Bahuusz slot och lähn och Trundhiems slott och lähn medh där till hörige Romdalen, Rjns closter och Tutteröörs godz medh alle andre små lähn, clöster, andelighe och verdslige, och fögderj, som under beggie desze lähnen nu äro eller för detta lägat haffve, iämvähl och alle höögheeter, herligheeter, jurisdictioner andelige och verdzlige, skatter, jngiälder, tullar, räntor och rättigheeter till landz och vatn, således at the cronan Sverige effter denne dagh tillägnas och därmedh incorporeras, effter som härupå så vähl som opå de andre cederade och utj nästföregående articul uprepade land och provincier särdeeles författade cessionsbreffven aff K. Maij:tt och Danmarks rjkes rådh underskriffvne och förseglade vjdare uthvjsa». Sannolikt i denna form har §:en förekommit i det traktatförslag, svenskarne inlämnade $^{28}/_{2}$. §:en i dess slutgiltiga formulering är till sin natur ett sammandrag av denna. Traktatförslag. Coyetske Papirer. Danska Rigsark.

Jmfr. uttalanden från svensk sida ang. §:ens innebörd ovan sid. 121 och 125, Coyets brev till Karl Gustaf $^{28}/_{7}$ (Adlersparre, Hist. saml. V, 151 och 155), vars innehåll återges i Expositio causarum 87—90. — Ang. Romsdalen i äldre tid se Yngvar Nielsen, Kampen om Trondhjem 1657—1660, sid. 17—18.

medgivande. Ett projekteradt tillägg, att »medh gemehne macht, där sådant kan behöfvas», försvara passagen in i Östersjön, hade av danskarne avvisats under hänvisning till den kommande allianstraktaten. Men han hade fått in en annan tillsats: framför ordet »fientliga örlogsflottor» hade satts ordet »främmande». Härmed har han synbarligen velat markera en uppfattning av §:en i överensstämmelse med dess ursprungliga lydelse i Vordingborgförslaget och tänkt sig, att den skulle avse »främmande» örlogsskepp överhuvud och kunna tjäna till språngbräde för denna tolkning. I realiteten torde dock detta tillägg — det är uppenbart — även med den våldsammaste prässning av orden, ej kunna anses hava i ringaste mån ändrat Tostrups§:ens bestämmelse [1]).

Danskarne hade emellertid under Roskildedagarnas diplomatiska arbete ej blott lyckats hindra svenskarne att genomdriva sina anspråk i deras mest extrema form, särskildt att avvärja försöket att helt bryta udden av § 13. De kunde också anteckna verkliga vinster. Först och främst att Karl Gustaf efterskänkt de i Tostrupstraktatens § 20 utlovade 2000 man till fots och att Hörsholms slott i verkligheten mot ett litet vederlag återlämnats till Sophia Amalia, ehuru likväl detta senare i traktaten kom att stå såsom avträdt till Korfitz Ulfeld (§ 24) [2]). De hade vidare i den §, som handlade om Brömsebrotraktatens ännu gällande kraft, fått in ett tillägg till sin favör. I Tostrupsfördraget (§ 5) stod, att denna traktat skulle förblifva i sin »förrige krafft och fulle vigeur, så wida den widh denne tractaten icke föran-

[1]) Jmfr utläggningen i Expositio causarum etc. sid. 29, där det hävdas, att orden främmande och fientliga äro att betrakta såsom synonyma begrepp, och Lewin Blomgren, Ägde Karl X Gustaf rättmätiga och giltiga skäl för sitt fredsbrott i augusti 1658, sid. 28. — Karl Gustaf till Bielke och Coyet 1658 $^{22}/_{5}$. Danica. Sv. Riksark.

[2]) Redan i en order av $^{10}/_{2}$ hade Fredrik III befallt Gersdorf och Skeel att göra sitt bästa, »at Hirsholm osz aff grefue Wllfeld afftrædes for en wisze aarlig penges affgifft, som liidelig och billig kand vere». Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark. — Fredrik III hade ernått denna personliga tillfredsställelse tack vare Terlons bemedling. Vederlaget utgjordes av 2000 rdr årligen. Terlon till Mazarin $^{14}/_{3}$.

dras». I Roskilde (§ 21) hade därtill fogats ordet *express:* »express icke förandrade ährc». Detta tillägg fick en särskild betydelse därigenom, att Bielke och Ulfeld — en underlåtenhet, för vilken de av Karl Gustaf fingo uppbära klander — ej sörjt för att i traktaten uttryckligen införts bestämmelser om vissa förändringar av Brömsebrotraktaten, som betingades med hänsyn till att Danmark nu ej längre var ägare till Sundets båda stränder och som erfordrades med hänsyn till Sveriges prestige: frågan om saluteringen från danska och svenska skepp, som seglade i farvattnet mellan Helsingborg och Kronborg, samt upphävandet av den anmälningsskyldighet, som enligt Brömsebrotraktaten ålåg svenska örlogsskepp, vilka passerade Sundet och voro flera än 5 [1]).

---

[1]) Bestämmelser härutinnan hade krävts av Karl Gustaf redan från Faxe $^{12}/_{2}$ (sid. 25). Coyet skrev vid de svårigheter denna saks genomdrivande senare medförde för svenskarne till Ehrensten $^{14}/_{4}$ följande:

»Dett som jagh längesedhan, ja alredhan j Tostrup, män enkannerlig j Roskildt fruchtat hafwer, befinner jagh nu blifwa föröfwat aff dee danske, j dett dee sigh præcise widh fördragetz orden holla och uthi ambiguis emoot oss, som klarare hafwa thala kunnat, uthtydningen däraff giöra wela. Jagh är aff hiärtat gladh, dett M. H. H. collega wittne wara kan, migh noghsamt hafwa då uppåmint, dett man apertius wår meningh, medhan wij legem dedimus contractui, uthtryckia skulle, till att undfly widrige explicationer uthi framtijdhen. Män dett hafwer då intet hulpit; migh bleff aff wåre commissarier swarat, dett wore man juristerij, dee danske förstode orden som wij, och fördenskull wore däraff intet att fruchta. Hwarföre jagh in omnem eventum genom ett breeff till M. H. H. migh endskyllade, så framt i framtijdhen missförståndh emillan oss och Danmark skulle upwäxa aff fredzslutetz wrängiande. Iblandh annat är M. H. H. collega siälff wäll witterligit, huruledes jagh enkannerligen urgerade, att icke uthi fredzslutet skulle införas widh ändan aff den 21 artikulen dett ordet *express*, emedhan dett förtoge H. K. M:tt att förandra uthi Brömsebroos pacterne alt hwadh per necessariam consequentiam bådhe för Skånes cession, som bättre conditioners betingiande för swenska skeppen, förandra tiäntes, och då dett ändtligh aff wåra commissarier non obstante hac admonitione lijkwäll bleeff infördh, huruledes jagh esomofftast hafwer uppåmint att om skiutande och hälssande aff swenske öhrligsskeppen j Sundet, så och fordom requirerade notifications afskaffande, hälst emedhan dee därtill express ordre hadhe, och jagh fruchtade, dem danske, på en annan tijdh styrckte af den 21 artikulen aff Roschildiske fredzslutet, icke skole wela lätteligen därtill förståå.» Danica: Bielkes och Coyets brev till Kungl. Maj:t 1658. Sv. Riksark.

Omedelbart efter freden skulle överlämnandet av de avträdda landskapen och utrymningen av Danmark taga sin början. Det hette härom i fredsfördraget, »att så snart dhe tutusende ryttare . . . ähro lefrerade, den swenske armée strax uthur Seelandh marchera skall, och där på Helsingborgh den 27 februarij, Landscrona den 28 ejusdem, Mallmö den 1 martij öfwerlefreras», Kristianstad den 4 och sist även Trondhjem den 1 maj, på vilken dag Karl Gustaf å sin sida skulle bl. a. återlämna Fredriksodde och svenska hären »begynna» utmarschera ur Fyen och Jylland. Redan innan fredsslutet hade från båda håll träffats förberedande anstalter för detta ändamål. Fredrik III gav samma dag som cessionsbreven utfärdades ($^{24}/_{2}$) order åt de olika länsmännen att till utsatt tid överlämna sina län åt konungens av Sverige fullmäktige och följande dag, att det till befolkningen under kriget utlämnade vapenmaterialet skulle insamlas och föras till tyghuset i Köpenhamn [1]). Till kommissarier att närvara vid de skånska fästningarnas överlämnande utsågos bröderna Niels och Iver Krabbe. De hade även att å Fredrik III:s vägnar lösa innebyggarne från deras tro- och huldhetsed [2]).

Karl Gustaf å sin sida hade redan den 20 februari

---

[1]) Skaanske Tegnelser 1657—1660, fol. 136. Danska Rigsark. Det heter i brevet, att länen skulle överlämnas »med huis jordeböger oc anden effterretning lehnet tilhörer, mens huis artillerie oc krigszmunition, som der findis, were sig stöcker, musqveter, siidegevehr, lundter, krud, kugler, proviant eller andet sligt, saauelsom klockerne oc huis træ bordschab, som tienlig eragtes, det hafuer I hiid til wor kiöbstæd Kiöbenhafn at lade schicke, huortil wi sielf en deel skuder oc skiibe, som sligt offuerföre kand, fremsende wille, saa frembt icke nock dertil hos eder sielf kand findis. Huis korn oc prouiant wdj beholding er schal oc hiid til schibs fremföris. Dog ere wi naadigst tilfreds, at deraf igen saauiit maa adelen, borgerne eller andre tilstilles, som det til festningens fornödenhed forstragt hafuer; dog restantzer der i lehnet hafuer I, saa snart mueligt er, at indkrefue. Huad krigszfolchet wedkommer, da wille wi naadigst, at det geworben hiid ofuerschichis, mensz de andre officerer, som offuer landfolch ere, at afftackis oc forlöfuis, tillige med bem:te landfolch at drage, huor dennem löster, effterat offuer- och vnder gewehret fra dennem taget er. Huis veed som der i forraad er, wille wj oc sielf lade afhente, naar derpaa specification gifues huad der findis».

[2]) 1658 $^{26}/_{2}$. Ibid. fol. 138.

låtit underrätta Gustaf Otto Stenbock, att denne vore utsedd att å hans vägnar »immittera och tillträda» Skåne, och beordrat honom att med 2000 man omedelbart ställa marschen på Hälsingborg. Till att utföra samma värv i de övriga landskapen bestämde han Axel Lillie för Bleking, Eric Stenbock och Harald Stake för Bohuslän, Christer Bonde med Lorentz Creutz och Abraham Lejonhufvud för Trondhjems län [1]).

Det blev emellertid i verkligheten icke Gustaf Otto Stenbock, som kom att å svenska kronans vägnar taga Skåne i besittning. Inga underrättelser inlupo från honom; man visste ej, var han befann sig. Uppdraget blev då i stället givet åt Klas Tott [2]), och samtidigt beordrades översten Johan von Essen att med sina fyra regementen och det småländska regementet till häst avtåga till den mellan Köpenhamn och Helsingör belägna Rungsteds Kro, dit även Vestgötarne befaldes, och att därifrån om möjligt på isen över Hven begiva sig till Landskrona [3]).

På väg att utföra sina order möttes Klas Tott emellertid av en ny från Karl Gustaf. Den återkallade honom. Händelser hade inträffat, som hos den svenske konungen uppväckt misstro till danskarnes avsikt att uppfylla fredsvillkoren.

Straxt efter fredsslutet hade Ove Juel, sänd av Fredrik III, anlänt till Karl Gustaf i Ringsted, dit han nu dragit sig tillbaka med hären. Han framhöll omöjligheten att i fråga om de skånska fästningarnas evakuation iakttaga de i traktaten fixerade tidpunkterna, ävensom svårigheten att på en gång skaffa underhåll åt de svenska trupperna på Själland, vilka på grund av töväder sannolikt ej så snart skulle kunna

---

[1]) Karl Gustaf till G. O. Stenbock 20/2. Till Lillie och de öfriga utfärdades 22/2 order att hålla sig redo. Vidare order till Stenbock i denna angelägenhet 22/2, 25/2, 26/2. Fullmakt för Eric Stenbock och Stake utfärdades 28/2 och 2/3; för Lillie 2/3. Riksregistraturet 1658 jan.—mars.

[2]) Fullmakt för både Stenbock och Tott utfärdades 25/2, för Tott ensam 26/2. Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 296, 392, 305.

[3]) 26/2. Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 299 v.—300.

bortföras, och åt de anländande skånska fästningstrupperna, samt anhöll, att med fästningarnas utrymmande skulle anstå, tills svenskarne lemnat Själland. Likväl förklarade han, att Fredrik vore villig att omedelbart avträda Hälsingborg [1]). Ove Juel försökte därjämte förmå Karl Gustaf att avstå från några trupptransporter över till Skåne: i de skånska fästningarne kunde lämpligen inläggas det »folch, som jmod Skaane werit haffuer», menade han [2]).

Karl Gustaf uppfattade denna Ove Juels anhållan om uppskov med de skånska fästningarnas utrymmande såsom ett attentat mot den nyss slutna freden [3]). Han grep genast till extraordinära åtgärder. Icke blott Klas Tott fick order att återvända. De trupper, som redan avtågat till Vordingborg och Korsör för att därifrån på isen övergå till Fyn, återkallades. Markgreven Karl Magnus av Baden beordrades att med sex regementen till häst bryta upp från Ringsted, tåga genom Roskilde, förena sig med Totts sex regementen och marschera rakt på Köpenhamn. Ännu under nattens lopp ryckte han till de i sin sömn av pukslagen och trumpetstötarne väckta invånarnes förskräckelse genom Roskilde och närmade sig den danska huvudstaden på en mils avstånd [4]). Gustaf Otto Stenbock fick befallning att i enlighet med förut given order taga sin marsch på Helsingborg och

---

[1]) Karl Gustaf till Bielke och Ulfeld 1658 $^{27}/_{2}$, till G. O. Stenbock $^{27}/_{2}$. Riksregistraturet 1658, jan.—mars.

[2]) Fredrik III till Ove Juel 1658 $^{27}/_{2}$. Avskrift i Svenske akta 1658—1669. Danska Rigsark.

[3]) Dahlberg säger härom i sin relation: »der konig befandt sich hierüber nicht wenig alteriret, als der da wohl wuste, das der hollandsche ambassadeur Böning seinen högsten fleis thete vmb das spiel zu tresniren, ja wo möglich gahr den frieden vberm haufen zu werfen, als der alszdan im nahmen seiner principalen dem konige eine grosze assistence zu waszer undt lande prommitiret, welches vndt als der konig auf diesem fall da die evacuationen nicht solten geschehen, worauf die execution des friedesschlusses vornemblich bestanden, gahr keine reale assecuration sondern viel mehr blosze worte vndt pappir in henden hette, vndt sich vergewiszerte das hierunter was verborgen sein muste».

[4]) Dahlbergs relation. Krigsrelationen. Pufendorf 5 § 12 sid. 420.

söka, »doch först med maneer och behörligen, att den fästningen och de andre måge blifwa osz inrymbde, hafwandes god acht på dee danskes förehafwande, och där dee difficultera fästningarne att öfwerlefwerera och I förnimme, at här åter på denne sijdan är kommet till ruptur, det I aff fångarne kunna erfahra, så hafwa I då at giöra edert bästa och taga tillfällen uthj acht, efftersom raison af affairerne bäst kunna medgifwa och dictera» [1].

Samtidigt sändes Ehrensten såsom ilbud till Ulfeld och Bielke i Roskilde. Han skulle framhålla för dem, att de i vissa punkter missförstått konungens vilja och att rättelse härutinnan måste ske. Karl Gustafs order lydde:

C. G. Vnszern etc. Wohlgebohrne etc. Demnach wir bey ankunfft vnszeres secretarij Ehrensteins verstanden, dasz ihr bey denen executions tractaten vndt bevorab wegen evacuirung der hinc inde abzutretten bewilligten örther vnszer euch so wohl mündlich alsz in vnszerm handtschreiben schrifftlich eröffnete meinung nicht gnugsamb begriffen; so haben wir ernanten Ehrenstein an euch mit dieszem wieder zurücksenden vndt dabeneben euch nochmalen gnädigst befehlen wollen, dasz ihr die articul, worinnen wir vnszere intention nicht völlig obtiniret zu sein verstanden solchergestalt einrichtet vndt behandellt, wie wir ihm, Ehrenstein, unszere eigentliche meinung darüber mit mehrem gegenwertig declariret, vndt dieselbe euch so fort zu hinterbringen befohlen; welches ihr auch vor vollenziehung desz werkes der gebühr zu adjoustiren angelegen halten werdet; habet euch darnach zu richten, vndt wir sindt euch etc. Gegeben in vnszerem haubtquartier Ringstädt [2].

Det svar Bielke och Ulfeld i anledning härav avgåvo till Karl Gustaf är i hög grad upplysande. Ävenså Karl Gustafs därav föranledda order till de båda kommissarierna.

---

[1]) Karl Gustaf till Stenbock $^{27}/_{2}$. Gen. guv. ark. Landsark. i Lund.

[2]) Karl Gustaf till Bielke och Ulfeld $^{27}/_{2}$. Riksregistraturet 1658 jan.—mars, fol. 308.

1.

Korfitz Ulfeld och Sten Bielke till Karl Gustaf.

Wij bekummo i natt tvenne E. K. M. allernådigste skriffvelser, den första mädh secret. Philipson klåkan 12 och den andra mädh liffknechten klåckan 3, därvthaff vij mädh största consternation och bedröffvelse haffva förstått, dädh vij vthj alt ickie så haffva begripit E. K. M. allernådigste intention, såm vij dädh gärna hadhe önskat; såsåm och dädh våår meningh synes haffva ett annat förståndh, än vij dädh vnderdånigst och aller troligeste tänckt haffva. Huadh dädh första, såm evacuationen anbelangar, så haffver altidh mädh E. K. M. allernådigste meningh våår vnderdånige villia varit öffvereens, att E. K. M. intet skulle qvittera landhet, för än orterne vthi Skåne (särdeles Helsingeborg, Landhscrona och Malmöö) skulle vara vthi E. K. M. händher. Och haffva vij ment E. K. M. derigenom vahra tiänter, att executions terminerne så kårta sattes, på dädh att, så snart E. K. M. fulmächtige mädh folket kummo, att då orterne skulle ståå öpne och färdiga att inrymas. Wij (och serdeles iagh Steen Bielke) haffva intet annat vist, än att secret. Törnskiöldh skulle haffva hafft evacuations puncterne mädh sigh till E. K. M. Ty när han, Törnskiöld, bort reste, badh han migh, att iagh ville sända förbe:te puncter äffter till E. K. M., och då iagh befalte dem att affskriffvas, sadhes vthi vårt cancellie, att han dem allaredhan bekåmmit hadhe. Huilket iagh, Steen Bielke, ändå ickie aldeles ville ställa troo till, vthan 2 gånger den affton frågade mons. Cojet däråm, den migh och däråm confirmeradhe. E. K. M. ville derföre nådigst ingen onådhe för den orsakan på osz kasta.

Nu i dagh wille vij haffva gått till dee danska commiss., då kåm Christer Scheel till osz; vij lato honom genast veta, huadh Ove Juul E. K. M. haffver bracht från konungen vthi Danmark, demonstrerade derhoos, att oachtat E. K. M. ingen satisfaction aff cronan Danmark än vthi någen punct haffver nått, ickie desto mindre haffver E. K. M. börriat att draga sigh aff och skickat fålk äffter afftaal att emoot taga orterne vthi Skåne. Män äffter E. K. M. nu seer, att dee danska på dädh sättet börria att agera, dåå haffva dee måst resolvera häär att ståå, tildäs E. K. M. visz kunskap haffver, att alt ähr dem vthi Skåne inrymt, såm affskedhat ähr. Han, Christer Scheel, togh detta mykit illa vp, att konungen vthi Danmark haffver detta egenom Juul giort; talte derhoos hårdha ordh

emoot sådhant procedere: män obligerade sigh på sin ähra (ja sadhe sigh vela vara giszel derföre), att där E. K. M. alenast vill fortfahra att låta sigh inryma orterne, att dädh intet förhinder skall vara i vägen och önskar, att E. K. M. intet ville revocera Totten. Wij repeterade åter och sadhe, att dee hadhe sigh hääräffter och intet annat att rätta, att E. K. M. intet moverar, för än alla orterne vthi Skåne ähra vthi E. K. M. händher, och när dädh skett ähr, då vill E. K. M. genast Zeland qvittera, åm Gudhs vedherleek och mögligheten dädh tillåter. Detta bleff aff osz på beggie sidhor protocollerat, och dee sände genast en härmädh till Köpenhampn. Huadh Lalandh och Falster vidhkåmmer, däråm sänder g. Vlfelt siälff ett breff till E. K. M. och låter veta orsakerne, huarföre dädh cederat ähr.

Dee bevilliade contributionerne mena vij ingen disput vahra åm, och beståår E. K. M. armées nödhvändige vnderhåldh ickie vthi maat och drika, vthan och vthi skiälige penningemedhel, och haffva vij meent, att detta voro en saak, såm bäggie cronornens commiss. dertill förordhnadhe skulle sigh emellan affhandla och afftaala. Skiutandhe anbelangandhe vthi Sundhet för bäggie slåten vaar såå afftaalat, att där åm skulle göras ett afftaal vthi den fölliande tractaten, män där E. K. M. vill, att dädh vthi en bijtractat mädh dädh andra häär göras skall, så måste vij dädh fulända. Ty hela tractaten häärföre att kulkasta veta vij intet, åm dädh E. K. M. nådigste villia vahra skall. Huadh E. K. M. osz nådigste herom vidhare befallandes vardher, skola vij aller vnderdånigst äffterleffva etc.

Roskill den 28 febr. a:o 1658.

[P. S.] Rätt såm vij sluta skulle, kåm en aff commiss. hoffiuncker till osz, berättadhe, att dee budh från Köpenhampn fått haffva, att kungen haffver giort h. Nils Krabbe och Ivar Krabbe Månson till commissarier att öffverleffverera orterne därsammastädhes, och ähra alredha öffver [1]).

2.

Karl Gustaf till Korfitz Ulfeld och Sten Bielke.

C. G. Wår synnerlige ynnest etc. Aff edher breeff i dagh till oss, trogne män och commissarier, uthi underdånigheet

[1]) Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

skrefne, förnimme wij nådeligen, huadh I på wåre förledne natt edher tillkomne breeff swaren, eenkannerligen dhet h. Christian Skeel illa hafuer uptagit, huadh oss h. k:t konungen i Dannemark igenom Ofwe Juul hadhe låtit förredraga, och att han wore försäkrade ortherne otwijfwelachteligen oss skulle i Skåne inrymmas, när wij allenast icke wille revocera troupperne, som dijt hän wore sände. Nu är det fuller icke uthan, at ju kortare evacuations terminerne på ortherne i Skåne sättias, huru bätter thet oss till säkerheet skulle tiäna, menn swårigheeten finna wij lijkwäl dherutinnan bestå, at man till större säkerheet uthi sielfue evacuations puncten, icke præcaverat hafuer, dhet i fall wårt folck på förreskrefne terminen icke wore wijdh handen, sådant icke wår rätt skulle præjudicera någon tijdh dhereffter, så snart dhet möijeligit wara kunde, cederade fästningarne at emottaga låta; sedhan och dhet man icke vthtryckeligen å wår sijdha medh dhenna condition förafskedat hafuer, at wij dheremot Zelandh, så frampt dhet möijeligt wore och åhrsens tijdh och wedherleek transporten aff arméen icke förhindrade, strax quittera skole. Desslijkes wele wij fuller Naskou på föresatten tijd öfuerlefuerera, men folket af landet strax att föra är een omöijeligheet, hwilke fördenskuldh aff adeliga godzen i Lalandh sitt vnderhåldh i medlertijdh hafua måste; ty såsom wij ingaledes sinnade äro dhet ringaste att handla låtha, som kunne för någon contravention aff fredzslutet hållas, så wele wij icke heller dhem danske tillfälle gifua oss dherförre att beskylla, och fördenskul nödigt erachta, att medh dhem om sådane händelser icke allenast wist afftaal giörs, utan och uthi nebenrecessen införas skall. Samma beskaffenheten är dhet och medh arméens vnderhåldh, så länge quarteererne här i Dannemark wara, på dhet i framtijden alle disputer undwijkas och beskyldningar af fredzbrått förreböijas måge. Hwad skiutningen och hälssningen för Helsingborghz och Chroneborgz slotter aff Kongl. örlighz skeepp så och notificationen om någons flottas ankombst till Sundet wijdkommer, hadhe bäst tiänt uthi sielfue fredztractaten at införas och deruppå ett uthslagh göras, medhan dhetta ett ewigtwahrande wärck wara måste och fördhenskull till fölliande allience tractaten icke uthskiutas kan, som allenast på några åhr slutas bör; doch effter dhet uthi fredzfördraget att ihughkomma är försummat, så måste förreskrefne puncter och dhe andra aff samma natur och egenskap, sammeledes uthi een bijtractat och förklaring öfuer sielfue fredzinstrumentet afhandlas och klarligen uthsättias, på dhet alle irringar här aff kunne förekommas.

Wij åstunda etc. och befalle etc. Ringstedt den 28 februarius 1658.

P. S. S. R. M. Wijdh Korsör kan iagh inthet komma öfuer, vthan att slepa båten vppå ijsen; the regiementer, som öfuer Lalandt gångne äro, hoppas iagh warda kommandes öfuer åth Langelandh. Jagh låter gå allt bagage och rytterije nu forth åth Falster för uth, och wij wille fulle så sachta föllia effter, sedan marggrefuen kommer tillbakar; några regiementer, som skole gå åth Juthlandh, är bästh the gienge öfuer till siös ifrån Caleborgs lähn; allience tractaten kan man och incaminera; mediatorerne hafuer jagh recommenderat hertighen aff Hollsteens saak.

P. S. Deth är wår nådige willie, at I så länge i Roskildh quar blifuen, till dess största deelen på executionen af fredzfördraget hafwer fått sin framgång, där till I och the danske commissarierne kunne sökia at disponera, på deth at påkommande irringar och disordres uthan drögzmåhl kunne afhulpne blifwa. Datum ut in literis [1]).

De förhandlingar, som den 28 februari ägde rum i Roskilde, resulterade i, att en särskild recess om Skånes avträdande upprättades. Evakuationsterminerna fixerades ej så kategoriskt som förut, och Karl Gustaf medgav tillsvidare fria kvarter i Skåne åt besättningarne i fästningarna där [2]).

Hanss Kongl. Maij:ts af Danmarks fuldmegtige commissarier til dee dansche och swensche tractater, wij vnderschreffne, her Joakim Gierstorff til Tundbyholm, ridder, Danmarkiss rigiss hoffmester och raad, och befalningsmand, paa Borringholm och Christen Skiel til Fusinge, Danmarkiss rigiss raad och befallings mand paa Tryggewelde,

Giöre witterligt, at efftersom der er indfalden nogen difficultet offwer den samtale, som Offwe Juel haffwer hafft med Hans Kongl. Maij:t i Swerige om evacuationen af dee skaansche festinger, da er hermed udloffwet, at hwiss om saadanne festingerss evacuation wed tractaterne er foraffschedet, schal paa wor side i alle maader bliffwe effterkommet, saaledis at saa snart och paa hwad tid dee swensche commissarier ankommer schal festingerne dennem indrömmis,

---

[1]) Riksregistraturet 1658 jan.—mars.

[2]) Karl Gustaf gav även order om, att antalet trupper, som sändes från Själland till Skåne, inskränktes. Karl Gustaf till Klas Tott. Riksregistraturet 1658 jan.—mars fol. 308.

om ded endschiönt ike saa lige til den satte dag schee kand, dog hwiss gvarnisonen och krigsfolkene er anlangendiss, beretter Offwe Juel, at Hans Kongl. Maij:t i Swerrig, effter Hans Kongl. Maij:ts i Danmarkiss anmoding, er tilfreds, at dee paa nogle dags tid nyde deris verpfflegung nogensteds paa landet under swensche commissariers anordning, intil dee kunde hidoffwer komme, hwilket och strax schal schee, saa snart Sielland er evacueret. Til ydermere bekrefftning haffwer wj woris hender underschreffwet och wore zigneter vndertrycht vdi Roschild den 28 feb. 1658.

J. Gersdorff. mpia. *Christen Skiel*[1]. mp.

Med följande skrivelse översände Bielke och Ulfeld birecessen:

Rätt nu kåm mons. Kleij och brachte osz E. K. M. allernådigste skriffvelse, såsåm och en skriffvelse äffter E. K. M. nådigste befalningh aff mons. Cojet till sec. Philipson. Huadh E. K. M. osz vthi des nådigste skriffvelse allernådigst befaller, haffva vij genast vthrättat hoos gesanterne, huilke sigh mykit facil haffva funnit till alt dädh vij aff dem vthi detta fallet begiärt haffva och stält denne skrifft, såm nu mädh föllier. Och protestera dee högt, att dee aldrigh haffva tänckt att förhindra, dädh E. K. M. ickie skulle få possessionen aff fästningarne, vthan önska E. K. M. ville hasta dem att emoottaga låta. Effter E. K. M. tilseielse pretendera dee på qvarter för deras fålk vthi Skåne, tildäs E. K. M. hädhan reser. Och emädhan E. K. M. osz däråm och nådigst ordre giffvit haffver, ähr dädh aff osz så bevilliat till vidhare E. K. M. nådigste behag, doch mädh dedh afftaalet, att huadh aff skoneska, blekingiska och andra vthur dee cederade länderne soldater wara kunde, dee skulle äffterlåtas att gåå hem. Dädh andra E. K. M. osz nådigst befaller igenom h. Cojet till hr Philipson skall aff osz och vnderdånigst och allerhörsamligest äffterleffvas, där E. K. M. dädh änteligen nådigst behagar; män vij haffva ickie mindre achtat vahra våår vnderdånige skyldigheet E. K. M. våårt allervnderdånigste betänkiande giffva åm denne saken och för huad orsak vij häärtill däråm intet rört haffva, än den nu genast att äffterkåmma. Och haffva vij ment, att när Danmark cederar all högheet och regalier på länderne, dåå behöffves intet, att E. K. M.

[1] Orig. på papper med sigill i Sv. Riksark.

skulle begiära aff dem att igenom föra fålk och skep igenom sina egna länder och strömar, och mente vij, att dädh giordhes aff osz siälffva disputerligit dädh E. K. M. ofehlbart tillhördhe. Elliest haffva vij intet vela movera något aff ländernas rättigheter, för en vij dädh ex possessorio giöra kunde. Huadh E. K. M. nu nådigst will, att vij giöra skulle vthi denne saken, bedhia vij E. K. M. allernådigste finala resolution. E. K. M. ville etc. [1])

Ovädret hade dragit över. Klas Tott kunde fullfölja sitt värv och taga Skåne i besittning. Den 1 mars skrev han därom till Karl Gustaf:

Rätt nu kom Eders Kungl. May:tz page och brachte migh Eders K. M:tz allernådigste ordres, dem iagh medh underdånigh hörsamheet skall sökia att effterleffva. Jagh berättade E. K. M:t ifrån Helsingborgh hwadh der i dagh passerade veedh euacuationen, derifrån reeste iagh genast hijt, der migh straxt inrymbdes denna oorten nästan på samma sätt som Helsingborgh. Här var rätt slätt folck inne; eemädan Sven Pålszon, som och haffwer leghat här, allareeda i morros var uthmarcherat medh (som de seija) 120 draguner. Jagh haffwer låtit knechtarna på slåttet, och alleena låtit gee een roota uthi huardeera poorten. Och ryttarna, som ära 80 commenderade medh een major liggia och haffwa wacht uthi staden. Eszen ähr reedan på den wägen åth Malmöö, och hoppas iagh, att oorten skall wara leffwererat uthi E. K. M:tz händer för middagen. Denna oorten seer elliest rätt wäl uth och ähr medh lijten bekostnat till att giöra heelt och holli fast. Slottet ähr lijtet och på den sijdan åth staden ähr muren något lågh, men det haffwer een good graff. Alla acter och documenter, iordeböcker medh hwadh mehra lemnas här kwar, fogdarna så wäl här som i Helsingeborgh synas haffwa stoor lust att bliffwa uthi E. K. M:tz tienst och gemeena talet uthi landet ähr, att mäst alla tacka Gudh, att dee haffwa fått een öffwerheet, som kan förswara dem. Styckerna lemnas her kwar, Hwadh elliest aff ammunition här ähr, haffwer iagh låtit affträda dem ett rumm, der dee den uthi kunne förwara, till des lägenheet giffwes den att bor[t]föra låta. Vthi Helsingborgh finnes inga prommar, uthan dee ähra alla ree-

[1]) $^{28}/_{2}$. Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark.

dan bortförda. Vthaff fältmarskalcken Stenbocken höres alldeeles intet. Jagh önskar etc. [1])

I skrivelse till Karl Gustaf avgav Fredrik III förklaring angående den anhållan genom Ove Juel, som givit anledning till så mycken oro, och bjöd honom samtidigt såsom gäst till Fredriksborgs slott [2]). Karl Gustaf antog inbjudningen och den 3 mars ankom han dit. Tre dagar tillbrakte de båda furstarne här tillsammans. Hvad dem emellan avhandlades har endast antydningsvis kommit till samtidens och eftervärldens kännedom. De mera officiella samtalen lekte lätt även vid de nyss skedda händelserna. De privata konungarne emellan syftade mot framtiden och torde i främsta rummet ha rört sig kring det politiska systemskifte i Norden, vilket Karl Gustaf avsett skola resultera av freden. Ryktet förmälde även, att Karl Gustaf skulle hava efterskänkt återstoden av de 2,000 ryttarne. Säkert är, att han gav Sophia Amalia Hörsholms slott, fritt från hvarje vederlag till Korfitz Ulfeld [3]), och att Jockum Gersdorf fick brev på att njuta Bornholm som förläning under sin livstid. Belöningar utdelades åt de män, som tagit del i den senaste tidens händelser. De sträckte sig så långt ned som till Fredrik III:s hovnarr. Han fick på sin lott en kvarn i Ravlunda socken i Skåne [4]).

---

[1]) Till Karl Gustaf, dat. Landskrona $^{1}/_{3}$. Coyetske Papirer IV. Danska Rigsarkivet.

[2]) Koncept i Sverige A. Fredrik III:s brevvexling med det svenske kongehus 1648—1669. Danska Rigsark. Även i orig. i Danica: Danska konungahusets originalbrev 1529—1675. Sv. Riksark. Det heter i brevet: »aarsagen, huorfor wi bem. Offve Juel till Ed. K. afferdigit haffver, war, at wi E. K. meening om festningernes evacuation wilde fornemme, efftersom wi befryctede, at saadant weirlig skulde infalde, at arméen her aff landet icke saa hastig skulde kunde marchere». I konceptet står ursprungligen, men överkorsat, att orsaken var, »at wi E. K. naboevenligen ville erindre, at dette vor land Sæland tillige ochsaa med forderligste mueligt for E. K. armée maatte entlediges, saa at wi till voris hoffhaltings fornödenhed icke j fremtiden schulle liide mangel, efftersom wi befröchte, at E. K. icke ellers saa hastig vdi værende frost schulle ville lade arméen tilbage marchere».

[3]) Korfits Ulfeld fick först senare på omvägar kunskap om, att Karl Gustaf gjort denna skänk. Se Ulfeld till Karl Gustaf, Malmö 1658 $^{6}/_{4}$.

[4]) Ang. Fredriksborgsmötet se Fridericia, Adelsvælden, 324—325, och

I Fredrik III:s lustjakt for Karl Gustaf den 5 mars från Helsingör över Sundet att taga de nyförvärvade landskapen i besittning, medan från Kronborgs slott det sköts en tredubbel salut med några och sjuttio kanoner. På Hälsingborgs skeppsbrygga mottogs konungen av Skånes adel och av det skånska kleresiet med biskopen Peder Winstrup i spetsen [1].

Skåneland var förenat med Sverige.

---

där anförda aktstycken och litteratur samt Dahlbergs hittills obegagnade relation. Sv. Riksark.

[1]) Dahlbergs relation.

V. Efter freden i Roskilde.

Det intryck freden i Roskilde gjorde på Europa var överväldigande. De stora landvinningar Sverige gjort, det sällsporda i själva händelserna: krigshärens marsch över de frusna haven och den enastående snabbhet, med vilken freden slutits, allt samverkade härtill. Med ett slag var Karl Gustafs hela politiska ställning, nyss förut så hotad, förändrad, hans krigaranseende brakt till sin höjdpunkt och Sverige obestridt den härskande makten i Norden.

Verkningarne visade sig omedelbart i den europeiska politiken. Det med så mycken möda hopsmidda, till utseendet åtminstone så fruktansvärda förbundet gent emot Sverige mellan Österrike, Brandenburg och Polen kom icke till utförande; den planerade kavalkaden till Holstein inställdes. En var av de förbundna återgick att iakttaga sina egna närmast till hands liggande intressen. På samma sätt förföllo planerna från Generalstaternas sida att med väpnad hand ingripa i förhållandena i Norden.

Efter freden i Roskilde gingo Karl Gustafs egna planer framför allt i riktning av ett kraftigt återupptagande och fullföljande av politiken och kriget i Östeuropa, utvidgat att omfatta även Brandenburg. Ty mot detta land syftade han nu närmast. Men dessförinnan skulle förhållandet till Danmark slutgiltigt ordnas. Det hade, enligt hans mening, ej helt skett i och med den nyss avslutade freden. Freden i Roskilde fordrade med nödvändighet sitt komplement i ett nära förbund mellan de nordiska rikena. Ett nytt politiskt system skulle inaugureras, Roskildefredens ord om »en sta-

digh, evigvarande och oigenkallelig frid . . ., stadig vänskap, godt förtroende, enighet och trogen naboskap» i vidsträcktaste mån gå i uppfyllelse, dess bestämmelser om Östersjöns spärrning utvidgas och närmare specificeras i en allianstraktat.

Under fredsförhandlingarna, såväl i Roskilde som Vordingborg och Tostrup, hade de båda nordiska monarkernas tankar ofta kretsat kring frågan om denna närmare allians, hvars frö redan låg i de föregående årens diplomatiska meningsutbyten; den synes även hava varit föremål för överläggningar, utan att man dock närmare kan följa dem. Tankarne på alliansen kommo från dansk sida först till synes i den instruktion, som den 8 februari utfärdades för Gersdorf och Skeel, då de begåvo sig till det föreslagna fredsmötet i Rudköbing, men de förekommo där i en form, som visar, att det i Danmark i grund och botten ej fanns något intresse för en dylik politisk kombination. Från svensk sida togo sig förbundssträvandena ett pregnant uttryck redan i det första förslaget till fredsvillkor i Vordingborg. Ett par dagar därefter grep Fredrik III ånyo till allianstanken, denna gång i form av ett direkt erbjudande, framfört till Karl Gustaf genom Ove Juel, men alliansanbudet var här i första hand ett medel att söka ernå freden på så billiga villkor som möjligt.

I Roskilde gick man vidare. Karl Gustaf gav från högkvarteret i Köge den 21 februari sin sekreterare Peter Julius Coyet order att översända ett förslag till fullmakt »att med kronan Danmark förhandla om ett närmare förbund och en allians», »på det att vi däröver må förklara oss och detsamma expediera och att verket i sig självt utan dröjsmål må fortsättas» [1]). När senare Karl Gustaf avsände Klas Tott såsom fullmäktig att taga Skåne i besittning, gav han denne, den 25 februari, även i uppdrag att på vägen uppvakta Fredrik III »och å våre wägnar contestera wårt wällmeente

---

[1]) Karl Gustaf till Coyet, Köge $^{21}/_{2}$. Coyetske Papirer VI. Danska Rigsark.

opsååth, at den osz och desze nordiske rijken emillan nu igenbrachte wänskap och eenigheet må icke allenast blifua stadigwarande vnderhållin, vthan och medh all inbördes förtroligh cooperation till begges wår och wåre rijkens och provinciers sampt det allgemeene ewangeliske wäsendets säkerheet och bästa styrkt och förmeehradt» [1]). Fredrik III å sin sida översände samma dag till Gersdorf och Skeel fullmakt »at indgaa en nærmere och fortrolig alliance med Hans K:t kongen i Sverrige», men tillägges det: »dog hafuer J eder vell dervdi at forrsee och oss om bem:te alliances poster tilforne avisere och voris meening fornemme, huorvdi den bestaa skulle, förend J noget endelig sluttandes vorder» [2]).

Frågan om det nordiska förbundet upptogs med iver från svensk sida omedelbart efter fredsslutet. Samtidigt som Bielke och Ulfeld underrättade Karl Gustaf om det senare, översände de förslaget till fullmakt för alliansunderhandlingen. Redan den 1 mars utfärdade Karl Gustaf fullmakten från Ringsted [3]). Den lydde på Bielke och Ulfeld. Det säges häri, att de båda konungarne hade »till yttermehre stadfästelse af freden, så och till desz bättre förswar och conservation af begge wåre landh och rijken, på både sijdor gått funnit att träda medh hwar andra uthi ett närmare förbundh och alliance tillsamman». I enlighet härmed skulle Bielke och Coyet med kommissarier för Danmark »öfwerläggia och slutha, hwadh till en närmare alliances befordran emillan osz och begge rijkerne nödigt finnas kunne». Denna fullmakt kom väl aldrig till användning [4]) — på Terlons anhållan lät

---

[1]) Kreditiv för Klas Tott, Köge $^{25}/_{2}$. Orig. i Fredrik III:s brevvexling med det svenske kongehus. Danska Rigsark.

[2]) Fredrik III till Gersdorf och Skeel 1658 $^{25}/_{2}$. Koncept i Sverige A. 1658. Danska Rigsark.

[3]) Orig. på pergament i Sverige A. Danska Rigsark.

[4]) Häremot strider skenbart, att fullmakten befinner sig i Danska Rigsark. i samlingen av Danmarks traktater och utväxlade fullmakter, men förhållandet är, att den kommit i dansk ägo först tillsammans med de handlingar, som beslagtogos vid Bielkes arrestering 1658 (jmfr sid. 26 not 2). I ett

Karl Gustaf, Fredrik III till behag, Korfitz Ulfeld falla såsom underhandlare [1]). Men åtta dagar senare ($^{9}/_{3}$) daterar den svenske konungen från Landskrona en ny fullmakt, till innehållet likalydande, denna gång för Bielke och Coyet [2]), och den 13 mars fingo dessa i en från Malmö utställd instruktion [3]) om ej mindre än 33 §§:er noggrannt angivet ändamålet med ambassaden.

En storslagen svensk tanke detta förslag till förbund, vars grundlinjer i denna instruktion uppdrogos, men för visso icke baserad på uppfattningen av någon jämnbördighet mellan de allierade. Det var ett förbund mellan ett övermäktigt Sverige och ett försvagat Danmark, avsett att tjäna den svenske konungens syften. När Karl Gustaf gick att lösa konflikten i det Baltiska havets sydöstra hörn i syfte göra Östersjön till ett svenskt inhav, från vars flodmynningar, tätt besatta med tullstationer, den indräktiga handeln på innanlanden skattsattes, skulle Danmark vara Sveriges gränsvakt vid Öresund.

Den allians som bjöds Danmark var byggd på samma grundtankar, som Karl Gustaf gjort gällande i Vordingborg: det var i själva verket ett återupptagande och närmare utförande av planerna därifrån. Alliansen skulle rikta sig mot »främmande» örlogsskepp överhuvud, som togo färden in i Östersjön, och ingen, utom de båda allierade, skulle ega rättighet att »hava och hålla» örlogsskepp därstädes [4]). Det gällde en utvidgning av freden i Roskilde.

Men utom själva alliansunderhandlingen uppdrogs även åt Bielke och Coyet att kräva förtydliganden av Roskildetraktaten på vissa punkter och därom med de danska kommissarierna upprätta en »nebenrecess och förklaring». Som skäl angavs, att »wijdh sidsthåldne fredztractaten man för

av Marcus Meibom och Peder Schumacher-Griffenfeld 1663 $^{18}/_{7}$ uppgjordt inventarium över dessa handlingar finnes den också upptagen.

[1]) Terlon, Memoires I, 112.

[2]) Orig. på pergament i Sverige A. Danska Rigsark.

[3]) Riksregistraturet 1658 jan.—mars.

[4]) § 6 i Instruktionen 1658 $^{13}/_{3}$.

tijdzens kortheet skull icke haffuer alle dhe momenta kunnat taga uthi acht, som framdehles, huar derom icke afftahlas, lätteligen något missförståndh och irringar aff sigh föda kunna desse nordiske chronor emillan, hälst emädan månge saker ähro, huilke per necessariam consequentiam Brömsebroiske pacta vthi sombliga stycken förändra, der om lijkwähl uthi Roskildiske fördraget icke dett ringesta nempnes».

I denna birecess ville Karl Gustaf genomdriva de anspråk på saluteringen i Sundet och på svenska örlogsskepps genomfart, vilka Bielke och Ulfeld till Karl Gustafs stora harm underlåtit att få tillgodosedda i Roskilde och från vilka danskarne vid förhandlingarna den 28 februari kommit undan genom att skjuta överläggningarna därom över till alliansförhandlingen [1]). Det skulle vidare i denna träffas bestämmelser om affattningen av de bevis, som skulle lämnas svenska skepp i Helsingör vid sjöpassens företeende, om sättet för certifikatens ifyllande, om fyrpenningar och färjande över Sundet, vilket numera skilde två riken från varandra. Dessutom skulle Bielke och Coyet tillse, att §:en om de 2,000 ryttarne uppfylldes, ävensom befordra den holsteinska saken »till ett behageligit slut, så att derigenom Hans Furstl. Durchl. må kunna nå sitt fulle contentement». Och betecknande nog hade de även att genom varjehanda bytestrans-

---

[1]) Det heter härom i memorialprotokoll av Hoghusen över överläggningarne $^{28}/_{2}$: »Sedhan taalte ochså Bielke, huruledes K. M. i Sverige funnit underligen, at de icke vela förklara sigh om skiutande och hvarföre de vele upskiuta till den närmare alliance tractaten, där de doch inger skiähl till upskoff hade, aldenstund medh landet K. M. all regalie bör cederas. Ville de och icke eliest, så vill K. M. at per expressum motte uphäffvas den articulen utj Brömbsebroos pacterne, som taalar om skiutande och at därpå en skrifft moste ställas. Detta svaradhe Skeel sigh vela skriffva till k. i Danmark». Coyetske Papirer IV. Danska Rigsark. Jfr Karl Gustafs memorial för Bielke och Coyet 1658 $^{28}/_{4}$. Danica: Kungl. Maj:ts brev till Bielke och Coyet 1658. Sv. Riksark. Den 1 mars riktade Skeel ett memorial till Fredrik III i detta avseende, på samma gång han undanbad sig att vara underhandlare vid alliánstraktaten. Raadstueprotocoll 1657—1658, fol. 106. Danske Kongers Historie n:r 121. Danska Rigsark.

aktioner söka förskaffa Sverige de i Tostrup uppgivna Nordlanden och Vardöhus län [1]). Även den danske konungens titulatur ville Karl Gustaf hava ändrad.

Förhandlingarna om alliansen och de av svenskarne uppställda anspråken på förtydligande av Roskildefreden togo sin början i slutet av mars, då de svenska underhandlarne Bielke och Coyet möttes i Köpenhamn med de av Fredrik III utsedda, riksråden Axel Urup och Peder Reetz. Det blef emellertid ganska snart klart, att danskarne ej voro sinnade att gå in på en allians med den utvidgning utöver Roskildefreden, som svenskarne ville giva den. Sveriges och Danmarks allmänna politiska ståndpunkter, så vidt skilda före freden, visade sig även efter densamma stå i olöslig konflikt med varandra. De båda makterna hade i grund och botten, trots de vackra ord som inledde Roskildetraktaten, trots sammankomsten på Fredriksborg monarkerna emellan, icke kommit varandra ett fjät närmare. Danmark vågade ej, med frångående av sitt forna allianssystem i enlighet med traktatens bestämmelser, giva sig Sverige i våld. Därför sökte också Urup och Reetz att få till stånd en allians under sådana former, att vid sidan därav det äldre förbundssystemet kunde bibehållas och Danmark undgå att helt intvingas på den nya politiska bana Karl Gustaf utstakat.

Den politiska motsatsen mot Sverige tog sig uttryck ej blott i denna strävan att bryta udden av de svenska alliansplanerna, utan även i starkt motstånd mot de övriga svenska anspråken. Den kom därutöver till synes i underlåtenhet och tröghet att uppfylla vissa av fredens bestämmelser: restitutionen av de tre i juni 1657 beslagtagna skeppen, varom § 11 förmälde, överlämnandet av återstoden av de 2000 ryt-

---

[1]) §§ 16—21, 22, 24—26 i Instruktionen 1658 $^{18}/_{8}$. — Karl Gustaf var ej heller sinnad att i längden slå sig till táls med de inskränkningar, som i fördraget mot hans ursprungliga avsikt pålagts honom i fråga om de »conqvesterade» provinserna. I den instruktion, som han den $^{15}/_{8}$ utfärdade för de kommissarier, som skulle undersöka förhållandena i Skåne etc., framlyser såsom ett ej alltför aflägset framtidsperspektiv landskapens fullständiga uppgående i Sverige även i avseende på lagar och privilegier.

tarne, det redan lämnade krigsfolkets lösande från dess ed. Tvister uppstodo om omfattningen av vissa §§: de redan utskrivna brandskatternas utgörande (§ 17) och huruvida Hven var ett skånskt eller sjælländskt land. Den holsteinska underhandlingen gick samtidigt endast långsamt fram under skarpa sammanstötningar, och svenskarne togo hertigens parti. Truppvärvningar från Danmarks sida väckte Karl Gustafs misstankar.

Under dessa omständigheter lät Karl Gustaf allianstraktaten falla. Hans kommissarier fingo order att i stället med all kraft driva på exekutionstraktaten, och överbefälhavaren över de svenska trupperna i Danmark Karl Gustaf Wrangel mottog befallning att låta hären ligga kvar, tills tvistepunkterna voro lösta. Bland exekutionstraktatens §§ skulle nu hänsynslöst även inryckas en, som i ordalag så nära traktatens egna som möjligt gav åt Roskildefredens Östersjö§ den förtydligande tolkning, som Karl Gustaf åtrådde. Han uppställde fordran på att Danmark skulle avdanka sitt tyska krigsfolk och inställa påbegynta värvningar. Hans kommissarier skulle säga rent ut, »at Hans Kongl. May:tt troor sigh inthet der wijdh att åthniuta den efftersträfuade och genom pacterne tillsagde säkerheeten vthan måste förwänta samma fahra som tillförende, der Danmark continuerar at bestå j harnesk, och måste altså det tyska folcket för evacuationen afdankas» [1]).

Allt efter som tiden gick, uppstodo nya tvistepunkter. Skulle Romsdalen räknas till det avträdda Trondhjems län och Danmark vara ersättningsskyldigt för den plundring, som övergått det svenska fästet Cabo Corso på Guineakusten? Det holländska sändebudet van Beuningen blåste under i Köpenhamn och skärpte danskarnes motstånd.

Med seg envishet och döv för alla böner från det utpinade landet, som ännu suckade under den svenska krigshärens tryck, spjärnade Fredrik III emot de svenska anspråken och fordringarna på traktatens uppfyllande. Endast långsamt, steg för steg, gav han nödtvungen efter. Men när

[1]) Memorial för Bielke och Coyet 1658 $^{23}/_{4}$ § 3. Danica. Sv. Riksark.

han äntligen i allo fogade sig efter Karl Gustafs bestämmelser, var det försent. Skenunderhandlingens stadium från svensk sida hade inträtt. Karl Gustaf hade nått den bestämda övertygelsen, att Danmark icke ernade efterleva Roskildefreden i den anda han avsåg, och att det med bevarande av sitt forna allianssystem ville ytterligare förringa verkan av de redan i Tostrup försvagade förbunds§§.

Under de ändlösa striderna i Köpenhamn förgick den för ett angrepp mot Brandenburg gynnsamma militära och politiska situationen. Karl Gustaf gick då att med svärdet lösa det politiska problem, som diplomaterna icke mäktat.

Den 11 augusti stod han åter utanför Köpenhamn.

Den första mera ingående skildringen av freden i Roskilde gavs av Samuel Pufendorf i hans stora verk om Karl Gustaf. Denna skildring är i främsta rummet byggd på de i det svenska riksregistraturet förekommande breven, som nästan alla omständligt refereras, ävensom på van Beuningens bland Appelbooms skrivelser i Sv. Riksarkivet i avskrift befintliga depescher, Meadowes berättelse, Terlons memoirer och ännu andra källor med deras bland annat mer eller mindre bevisligen oriktiga uppgifter om Ulfelds förhållande under traktaten. Framställningen ger en ej oäven bild av den Pufendorfska historieskrivningens metod. Vidlyftiga referat av aktstycken och även, fast i mindre grad, excerpter ur tryckta arbeten, ofta kritiklöst hopförda, uppradas efter varandra, sammanbundna av en och annan av Pufendorf själf nedskriven rad, ibland slutande med ett kärnfullt omdöme. Hans skildring är ej ägnad att ge en, såvitt det nu är möjligt, objektiv bild av händelseförloppet.

På det material, Pufendorf sammanfört i sin historia, har den följande historieskildringen intill 1800-talets mitt levat: den

har, då den varit som mest kritisk (Holberg), nöjt sig med att uppvisa de logiska motsägelserna i föregångarens framställning. På grundval av en och annan ny källa skildrade F. F. Carlsson i Sveriges historia under konungarne av Pfaltziska huset i stora drag denna fred. En mera ingående granskning, grundad på synnerligen omfattande källstudier, gav först ånyo J. A. Fridericia i Adelsvældens sidste dage. En från honom i enstaka punkter avvikande uppfattning förekommer hos M. och L. Weibull i Sveriges historia intill tjugonde seklet.

Författaren har i här föreliggande arbete velat meddela dels i deras helhet, dels i utdrag de aktstycken av vikt, som äro bevarade från förhandlingarna vid denna i de skånska landskapens historia så djupt ingripande fred — den betydelsefullaste Sverige någonsin slutit. Aktstyckena äro, såvitt sig göra låter, sedda i nära belysning av de på förhandlingarnas gång inverkande faktorerna; de kasta på vissa punkter nytt ljus över dessa förhandlingar och bilda i sitt sammanhang utgångspunkten för ett rätt bedömande av den kris, som slutade med fredsbrottet i augusti 1658.

Såsom av framställningen torde hava framgått, finnas handlingarna bevarade endast ofullständigt. Sålunda existera av de rapporter Gersdorf och Skeel sände Fredrik III från dessa förhandlingar blott en, den i vilken de underrätta om fredsslutet. Däremot föreligger ett ej ringa antal av Fredrik III:s skrivelser till dem i koncept. Av de protokoll, som å danska sidan vid överläggningarna förts, har ej något spår påträffats.

Från svensk sida äro akterna bättre bevarade. Karl Gustafs order till Bielke och Ulfeld finnas i Riksregistraturet — själva konceptoriginalen, av vilka sannolikt åtminstone en del finnas i behåll i Sv. Riksarkivet, har författaren tyvärr ej varit i tillfälle att se — men det är att märka att mycket framfördes till dem muntligen särskilt genom Karl Gustafs förtrogne sekreterare Edvard Philipson Ehrensten. Vad underhandlarnes rapporter till Karl Gustaf angår, synes samlingen av dem — samtliga egenhändigt skrivna av Sten Bielke — vara ganska fullständig, ehuru splittrad i de svenska och danska riksarkiven.

Däremot är det i hög grad att beklaga, att de officiella protokollen från svensk sida saknas, vilka under de senare förhandlingarne i Köpenhamn vid ett par tillfällen åtminstone åberopades. I ej ringa mån utfylles dock denna lucka av sekreteraren Hoghusens berättelse, som närmast är att förlikna vid ett under debatterna upptaget protokoll, och de flerstädes hart oläsliga memorialprotokollen av samma hand från förhandlingarna i Roskilde.

Vid aktstyckenas publicering har utg. efter hävdvunnen sed återgivit dem med den samtida stavningen, ehuru 1600-talets ortografiska inkonsekvenser i grund och botten hava bra litet intresse för vår tids historieforskning. Interpunktionen är däremot i de flesta fall utg:s egen, med undantag för själva traktaterna, där originalens bibehållits. De inom [ ] satta orden och bokstäverna ange i texterna obefintliga sådana, i några fall även i texten förekommande förkortningar.

Carl Gustaf Weibull.

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

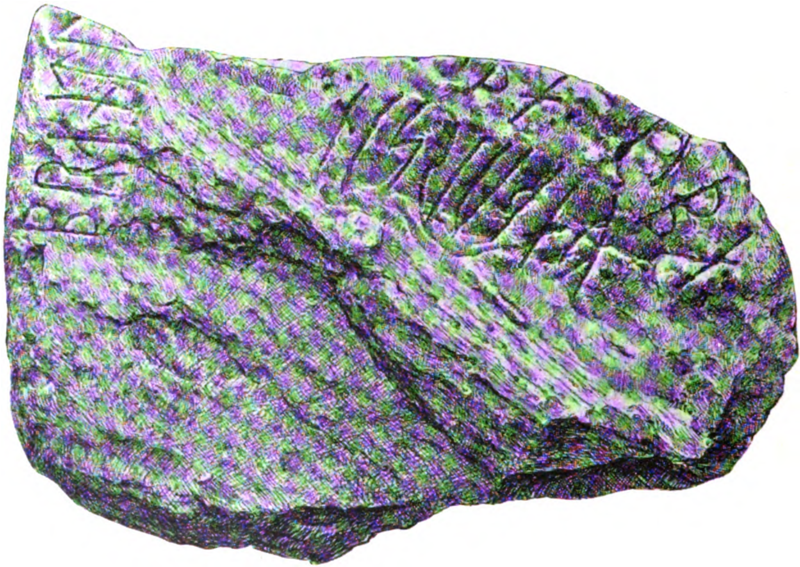
UTGIVEN AV

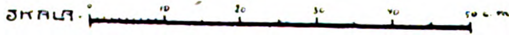
LAURITZ WEIBULL.

BAND 3. HÄFTE 4—6.

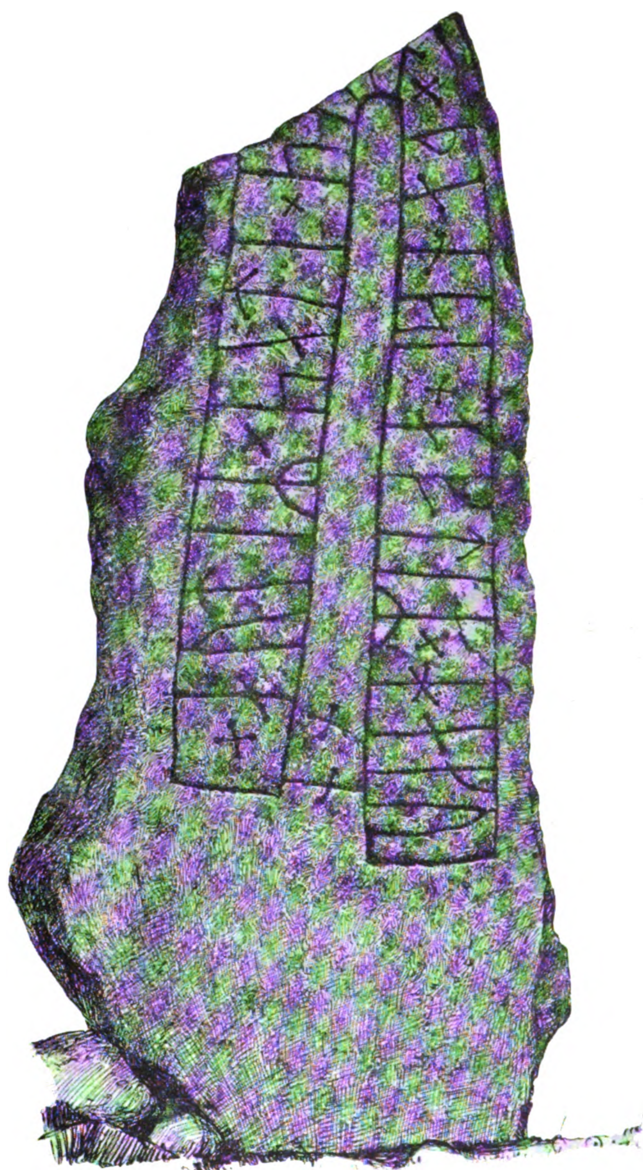

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1909

Håstad-stenen. 1/10.
(Torna härad.)

SKALA: 0 10 20 30 40 50 c.meter

Skårby-stenen II. 1/10.
(Herrestad härad.)

Lund och Birka.

Menniskorna äro nu en gång svaga för ålderns aristokrati, det må gälla släkt, folk eller bygd. Vid medeltidens slut och under renaissancen fanns det icke något mera betydande folk i Europa, som icke ledde sina anor upp till hjeltar och stammar från historiens gryning, till sist ända upp till Noah och verldens skapelse, och redan långt dessförinnan sökte ju själva Rom under storhetstiden sitt ursprung i Troja, det älsta man visste av.

Helst när ortens betydelse bleknar, medan minnesmärken och traditioner stå vakt kring det förflutna, vill det sig nog lätt, att man prolongerar bakåt i tiden början till den gångna härligheten.

Der Christus lod sig föde,
Stod Lund och Skanör i sin feyerste gröde.

Det är tydligen en vers — den är hörd först från 1500-talets slut — som diktats, då den prelatensiska glansen och sillens rikedomar voro förbi, då Lund och Skanör icke längre stodo i fager gröda.

Lund härstammar lika litet som Skanör från Kristi dagar, men tiden, då Kristus lät sig föda, låg för den kristna folkåskådningen ungefär lika långt tillbaka i tiden som trojanska kriget för den romerska. Det kan nog icke nekas,

Denna avhandling av Knut Stjerna, vilken han utarbetade under sommaren och hösten innevarande år, förelåg avslutad i början av november och var vid författarens bortgång under renskrivning.

att de föreställningar om Lunds ålder, som den ryktbara versen ger tillkänna, icke velat giva alldeles med sig, framför allt icke hos de bildade lundensarne själva.

En hastig blick därför över de element, som utgöra dessa föreställningars orsaksgrund.

Under 1400-talet framträder hos svenska och danska lärde en stark konkurrens i uträknande och utmålningen av de respektive ländernas framfarna historia och åldersmeriter [1]). Redan några årtionden efteråt sätta i Sverige Johannes och Olaus Magnus denna strävan i stort system, främst den senare genom indragande av alldeles nya elementer vid sidan av den rena historieskrivningen och den virtuosmässiga etymologiseringen. Dessa nyheter träda snart i förgrunden, och ländernas antikviteter, nu för första gången planmässigt observerade, lämna utmärkta bidrag till höjandet av danernas och goternas glorvyrdige ålder.

Detta antikviteternas upptagande i den patriotiska forskningen medför snart, att de olika orterna börja uppställa var för sig höga åldersanspråk. Man märker redan hos bröderna Magnus, huru lärda patrioter börja giva uttryck åt allt högre tankar om Uppsalas ålder och hedniska härligheter [2]), och i slutet av samma århundrade visar sig en motsvarande tendens i Lund.

Redan Chytræus, en lärd skolman och prest, som vandrade ikring samlande notiser om skånska antikviteter, framställer i ett år 1598 färdigt arbete om de förnämsta minnesmärkena i de skånska provinserna de viktigaste av de skäl, på vilka den traditionella uppfattningen om Lunds ålder och betydelse under hedendomen grundar sig [3]).

Namnet Lund, säger han, kommer av den ljuvliga lund med klara källor, som förut fanns på detta ställe. På tre kullar öster om staden stodo förut bilderna av Thor, Odin och Frygga och där höll man då ännu Tre höyes market. Att

---

[1]) Jfr min uppsats: Till Atlantikans förhistoria. En krönikenotis och dess ursprung. I Finn 1903.

[2]) Olaus Magnus, Hist. de gent. Sept., lib. III, cap. VI.

[3]) Sven Bring, Monumenta Scanensia I, 287.

Lund existerat på heden tid, visade versen om Lund och Skanör. På backen norr om Lund valdes konungarne, och invid denna låg Allhelgonakyrkan, vilken byggts åt helgonen, liksom romarne byggt vissa tempel åt alla gudar gemensamt. Slutligen omtalar Chytræus också domkyrkan med kryptan [1].

Det synes klart, att det är själva namnet Lund, som givit upphovet till idéen. Det öfriga anföres som bevis. Funderingarne om Allhelgonakyrkan ha ingen betydelse, då sådana kyrkor ej voro ovanliga under medeltiden. Om kullarne har Chytræus tydligen intet annat vetat än att vid dem Tre höyes marknad hållits.

Att gudabilderna skulle fått kvarstå på högarne under hela medeltiden, är naturligtvis icke rimligt. Det finnes svag möjlighet, att man i gravhögarne funnit några människofigurer, vilka i så fall icke voro avbildningar efter de hedniska gudarne. Men det enda sannolika är, att dessa gudabilder fabricerats i Chytræus' eller någon annan lärds fantasi, i syfte som här kommit till användning [2]. För gudarne och tretalet hänvisar Chytræus till Olaus Magnus, vilken sålunda indirekt påverkat den lundensiska ålderslegenden.

De tre högarne med sina gudar anföras sedan efter Chytræus ända långt in på 1800-talet [3], men de hava väl på senare tider mest betraktats som kuriösa accessoarer.

Vigtigare äro de öfriga bevisen: Lunds namn och dess betydelse under den tidigaste kristna tiden såsom både andligt och verldsligt centrum.

På 1600-talets slut firade rudbeckianismen sina stora triumfer, men under det att Uppsala under denna tid raskt blev äldre och ärevördigare, hade Lund redan uttömt sitt

---

[1]) Sven Bring, Monumenta Scanensia I, 287.

[2]) Uppgiften är för övrigt av intresse därutinnan, att det är första gång de tre stora hedniska gudarna sättas i förbindelse med (grav)högar. Hava de uppsaliensiska högnamnen, som först uppträda 100 år senare, möjligen lundensiskt ursprung?

[3]) Berling, Lund, sid. 3. Lund 1859.

bevismaterial. Sedermera sökte väl Stobæus [1]), Lagerbring [2]) och Sommelius [3]) i analogier som namn på Lundby, Raflunda etc. stöd för den gamla satsen. I övrigt tillkommer för Lund som för Uppsala isländarna. Då Egilssagan började bliva bekant, fick man en ny litterär källa visande Lunds betydelse mot hednatidens slut, och slutligen har under senaste tid genom iakttagelser av den grund, på vilken domkyrkan byggts [4]), den gamla åskådningen om Lund som ett uråldrigt hedniskt centrum vunnit ytterligare fäste.

Skälen äro således hämtade från vitt skilda områden. Mest gripbara äro de rent historiska och arkeologiska.

Någon hänsyftning på Lund förekommer icke i någon källa, som själv härstammar från tiden före 1000-talets förra del, sålunda ej på någon runsten, ej heller i konung Alfreds geografiska beskrivning, i Ottars och Ulfstens resa eller i Ansgarius lefvernesbeskrivning. Det senaste är av vikt, emedan Ansgarius besökte de två skandinaviska städer, vilkas rester arkeologien kunnat konstatera, Hedeby och Birka, och emedan hans vistelse och resor i Danmark ofta omtalas.

Men ej heller de senare sydskandinaviska källorna ha något att förtälja om Lund före år 1000. Saxo, som i sin vidlyftiga sagohistoria väl omtalar de flesta sagotraditioner, vilka kurserade i den tidens Danmark, och upprepade gånger nämner Uppsala med dess hedniska gudstjänst, Lejre med dess kungaborg samt Roskilde, har intet ord om Lund före kristen tid. Lund omnämnes icke i de norsk-isländska skildringarne från Nordens sagotid.

Detta senare är icke alldeles undantagslöst. Om Lunds existens före kristen tid tala nämligen tvänne kvasihistoriska källor: Egil Skallagrimssons saga och Orms þáttr.

Om Lund berättas i Egilsagan följande:

»Harald Gormsson hade vid denna tid, efter fadren

[1]) De antiqua urbe Lund, cap. I § 1. Lund 1708.

[2]) Monumenta Scanensia, loc. cit.

[3]) De templo cathedrali Lundensi, 5. Lund 1754.

[4]) Wibling, Lunds domkyrkas grund. I Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1895, sid. 205.

Gorms död, tagit emot Danmarks rike. Landet var jämt utsatt för härjningar. Vikingar lågo i mängd vid kusterna. Åke kände Danmark både till sjös och lands. Ofta sporde Egil honom, var de ställen vore, å vilka rika byten kunde väntas. När de kommo in i Öresund, sade Åke, att där uppe i land låg en stor köpstad, som het Lund. Där kunde goda byten vinnas, men troligt vore, att köpstadsmännen skulle göra motvärn. Det förelades männen, om man där skulle gå upp eller icke. Meningarne skiftade mycket. Somlige rådde till, andre ifrån. Saken hänsköts till skeppsförarne. Torolf var hugad att draga upp till staden. När man sporde Egil om hans mening, kvad han en visa:

Svärden skola vi svänga,
Svenner, så huggen glittra,
Väldigt våra stordåd
Växe i sommartiden.
Hän emot Lund må hasta
Hurtigt en var i flocken.
Där en sövande svärdssång,
Svenner, skola vi sjunga.

Så gjorde man sig redo att landstiga. Man drog upp emot köpstaden. Då stadsboarne varsnade ofrid, rustade de sig till motvärn. Runt om staden gick en trämur. Ifrån den värjde de sig emot vikingarne. Den skarpaste kamp tog här vid. Egil trängde med sin trupp fram mot porten, och han väjde icke. Där vart stort manfall; ty den ene försvararen föll om den andre. Det säges, att Egil var den förste, som trängde in i staden. Så följde hela skaran. Det vart allmän flykt, och månge nedhöggos. Torolf och Egil rånade köpstaden och fingo gods i mängd. De brände husen, innan de drogo därifrån. Sedan gingo de ned till sina skepp».

Kort därefter gästade Egil jarlen Arfinn i Halland.

»När man så skulle bänkas, trädde hon [jarlens dotter] bort till sin plats och kvad:

Vad vill du, sven, i mitt säte?
Sällan du har givit
Föda varm till vargen,
Vill jag här ensam sitta.
Korp du ej hört i höstas
Högt över liken skria,
Icke du sett, hur tunna
Äggar skuro varandra.

Egil tog i henne och satte henne ned hos sig. Han kvad:

Kraxat har korp, där blodig
Klinga fram jag burit.
Skinande spjut ha sjungit
Skönt, när mot viking kämpats.
Vild var väldiga striden,
Vred sig elden om husen.
Blodiga lik vi läto
Lätt i stadsport slumra». [1])

Egilssagan är författad mot 1100-talets slut; överfallet på Lund skulle ägt rum i början av 900-talet. Sagan ansluter sig till den grupp av äventyrliga släktsagor, vid vilkas hopsättande man lade huvudvikten vid det nöjsamma och icke längre tog det så noga med sanningen, om man ock understundom för att bestyrka sanningsenligheten svarvade till någon vers, som instoppades i lämpligt sammanhang. Egilssagan visar sig i övrigt på en mängd punkter, icke blott i fråga om detaljer utan även rörande mera centrala partier, som ändrade skulle stört sammanhanget, fara med felaktiga uppgifter [2]).

[1]) Egil Skalle-Grimssons saga, översatt av A. U. Bååth, sid. 96—97, 99.

[2]) Jessen i Sybels Hist. Zeitschrift XXVIII, sid. 61. Även om Jessen går för långt i förnekande av Egilssagans trovärdighet, framgår det dock även av Finnur Jónssons undersökning, som ivrigt hävdar motsatta åskådningen, att legendbildningen tagit om hand och betydligt ombildat och omkomponerat det faktiska stoffet.

Ovanstående utdrag av Egilssagan har rörande Danmark trenne uppgifter. Den ena, att Lund låg i närheten av Öresund, kände varje sjöfarande isländing. Den andra, att Danmark vid tiden för överfallet regerades av Harald Blåtand, är felaktig, då denne först 11 eller 20 år senare än tiden för överfallet på Lund (925 eller 916) besteg danska tronen [1]). Den tredje uppgiften är, att Lund var befäst med trämurar. Var þar tréborg um staðinn. Så var verkligen förhållandet vid den tid, då Egilssagan nedskrefs [2]). Samtida skriftliga källor om Lunds befästningar saknas däremot av naturliga skäl.

Ur rimlighetens synpunkt kan berättelsen om överfallet ej sägas vara vidare lyckad. Det omtalas nämligen, kap. 37, att Egil och hans bror blott hade besättningen till ett stort långskepp, och det torde varit ett för den verklige Egil oöverkomligt kraftprov att med denna handfull folk, ytterligare decimerad genom striden i Kurland och på havet, göra sig till herre över en som det säges stor, befästad stad, vars innevånare rustat sig till motvärn.

Till jämförelse kan påpekas, hurusom konungasonen Anund ansåg trettiotvå fartyg nödiga för ett angrepp på Birka. Men sagans Egil kunde mångahanda: — — »När han själv nått upp ur klyftan, fann han för sig åtta män, de där alle i blinken störtade på honom. Intet är att förtälja om de hugg, här skiftades. Egil fälde dem alle.» [3]) Några minuter senare var han i en annan strid. »När Egil såg det (att de störtade fram), for han emot dem. Det vart kort mellan huggen. Somlige fälde han där på vägen; andre veko undan ut på jämnare mark. Egil satte efter dem. Där föll Ulf. Till slut drap Egil ensam där elva man». [4]) I Frisland var han icke mindre duktig. »När friserne sågo,

---

[1]) Finnur Jónssons upplaga, Köpenhamn 1886—88, sid. LVI. Utgivaren söker att förklara oriktigheten genom en hänvisning till Knytlingasagans uppgift, att Harald skulle fört regeringen under 30 år, medan fadern lefde.

[2]) Lauritz Weibull, Studier i Lunds domkyrkas historia, sid. 27, 97.

[3]) Bååths översättning, sid. 199.

[4]) Sammastädes, sid. 200.

att en man stod där ensam, vände de om och kastade sig över honom; men han värjde sig väl och lät diket giva skydd i ryggen, så att de ej från alla håll kunde komma åt honom. Elva man anföllo honom, och striden slöts så, att han drap dem alle». [1])

Lunds förstöring skulle varit ett riskabelt företag även ur annan synpunkt. Lund var, så snart vi verkligen erfara något om orten, Danmarks viktigaste stad, nära knuten till konungen. Vikingarne borde tänkt sig, att den mäktige danakonungen skulle upptagit anfallet onådigt, och så skulle tvivelsutan även blivit fallet. I stället seglar Egil i största lugn till konungens jarl i Halland, och skryter vid dennes gård oantastad över sin bedrift, — ty det är väl knappast möjligt, att han och hans följe skulle förtegat namnet på den stad, som Egil berättade sig hava bränt. I Egils följe befann sig jarlen Åke, som efter gästabudet vände hem i fred till sina många gårdar i Jylland, utan att det hördes av någon fruktan för konungen, vars huvudort i Skåne han varit med om att tillintetgöra.

Den isländsk-norska sagan, mot vars bestickande berättareteknik vi sällan äro på vakt, har dock här varit alltför vårdslös. Skildringen är detaljlös. Ingen försvarare nämnes. Staden omtalas blott för att förstöras och — därigenom möjliggöra Egils rappa svar till jarlen Arfinns dotter. Möjligen är det också befintligheten av dessa växelstrofer, vilka väl av traditionen tillskrivits Egil, som till förklaring framlockat berättelsen om hela plundringshistorien.

Orm Storolfsson skall enligt en allusion i Orms þáttr Stórólfssonar senare hava utfört ett dåd, liknande Egils, men Orms þáttr är komponerad på 1300-talet med element ur Egilssagan, varifrån detta drag tydligen också stammar.

Skalderna ha haft ordet. Låtom oss nu fråga verkligheten, Lunds egen mark.

Det är utomordentliga samlingar, som sammanbragts genom de fynd, som gjorts vid grundgrävningarna i Lund.

[1]) Bååths översättning, sid. 182.

För kännedomen om medeltidens dagliga liv i Norden äger intet skandinaviskt museum samlingar, som i fråga om talrikhet av exemplar och typserier kunna mäta sig med dem,

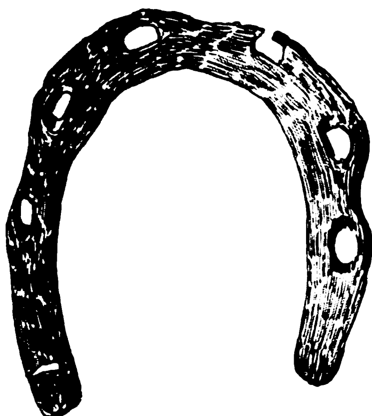

Fig. 1. 1/2.

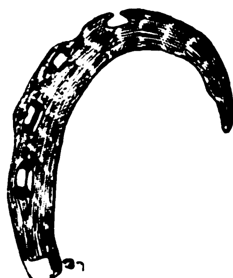

Fig. 2. 1/3.

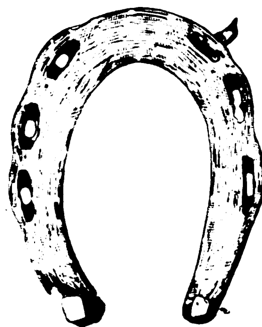

Fig. 3. 1/3.

som genom intendent Karlins nit samlats i Kulturhistoriska museet i Lund, till vilka sluta sig ytterligare en samling i Lunds Universitets historiska museum samt spridda saker i enskilda samlingar.

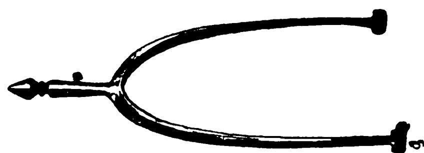

Fig. 4. 1/3.

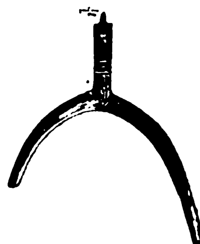

Fig. 5. 1/3.

Någon uppräkning av dessa föremål är ännu icke gjord, men redskap och prydnadsföremål finnas säkert i tusental. Med så stora tal behöva vi icke räkna med slumpen. Visar det sig, att de älsta exemplaren av olika arter fornsaker äro från en och samma tid, så måste detta vara tiden för Lunds grundläggning.

De fornsaksgrupper, vilka äro möjliga att typologiskt

följa tillbaka äro: hästskor, sporrar, nycklar, lås, söljor, vågar, saxar, kammar och lerkärl.

De olika *hästskorna* gå tillbaka till 1000-talet. De äro av typ som fig. 1 och ej talrika, inalles 6. Redan mot 1000-talets slut hava dessa skor börjat ersättas med halvskor (fig. 2), dessa senare av »flikskor» (fig. 3), säkerligen utländsk typ. Av halvskor finnas i Kulturhistoriska museet 41, av flikskor inemot 100. Vi se sålunda, huru frekvensen, under 1000-talet ringa, är senare under medeltiden stadd i ständig stegring.

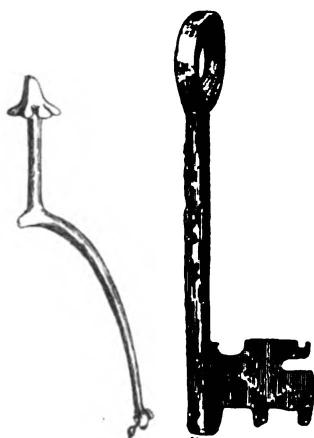

Fig. 6. 1/8. Fig. 7. 1/2.

Sporrar äro icke vanliga. Ett par mycket gamla exemplar, de av älsta typ som funnits i Lund, äro här avbildade. Den älsta (fig. 4), den med silverinläggning, tillhör en tidig del av 1000-talet, till vilket århundrade även de båda andra återgå (fig. 5 och 6). Från 1100- och 1200-talet föreligga ett tjugotal exemplar.

Nycklar förekomma däremot allmänt. Vi kunna följa nyckelns utveckling från tiden före Kristi födelse genom den yngre järnåldern fram till medeltiden. De älsta, som finnas i Lund, äro av tre typer: smidda järnnycklar med instoppad ögla (fig. 7), en tjockt gjuten bronsnyckel (fig. 8) och skjutnycklar av järn (fig. 9).

Järnnycklarne med instoppad ögla äro icke förhistoriska. De förekomma undantagsvis i mycket sena vikingatidsgravar [1]). I södra Skandinavien äro de för övrigt icke kända före 1000-talet. Av sådana nycklar förekomma i museet 11 exemplar. Av en följande typ (fig. 10), vilken är den närmaste

[1]) Enligt upplysning av amanuensen Nils Lithberg, som för mig påpekat den medeltida järnnyckelns typologiska utvecklingsserie, även i ett depotfynd från sen vikingatid i Danmark.

typologiska utvecklingsformen ur här nämnda typ, finnas c:a 20 exemplar.

Bronsnyckeln är intressant. Den är nämligen av vikingatidstyp, men exemplaret är av tjockare gjutning och i det hela grövre än vikingatidsnycklarne. Exemplaret bör hänföras till en tidig del av 1000-talet.

Lås äro från 1200-talet och senare (Ragnhildsholmens tid) [1]) vanliga. Andra mycket tidiga lås än bultlåsen äro icke bevarade. Såsom tidigast bland de lundensiska bultlå-

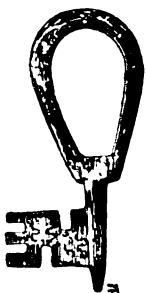

Fig. 8. 1/2.

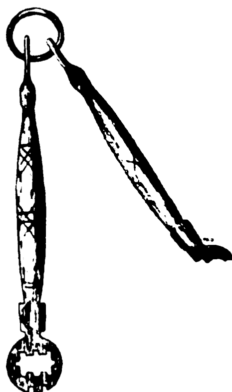

Fig. 9. 1/2.

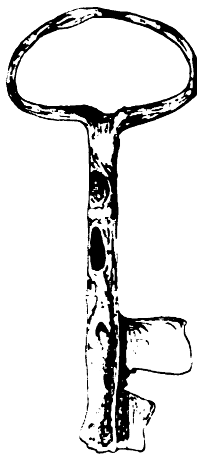

Fig. 10. 1/3.

sen sätter Lithberg en lås som fig. 11, motsvarande ungefär en nyckel som fig. 9. Dessa exemplar torde näppeligen gå tillbaka tidigare än en tämligen sen del av 1000-talet.

Vågarne äro fåtaliga och sena. Blott tvenne vågbalanser torde kunna tillräknas någon högre ålder (fig. 12). De äro lika en vågbalans, som upptagits ur fyndet på Studentholmen i Uppsala i ett lager, som ej kan vara äldre än 1000-talet.

De äldre *söljorna* av rund form (fig. 13) äro varandra lika under vikingatiden och 1000-talet. De äro 6. Av

[1]) Wilhelm Berg, Slottsruinen på Ragnhildsholmen, i Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia 1883, sid. 57.

gammal typ äro blott fyra med upprullade ändar (fig. 14).

Saxar äro vanliga. Af exemplar, som kunna gå på andra sidan år 1100, finnas blott tvenne. Det ena (fig. 15) är av en särdeles gammal typ, det andra är yngre. Senare bli de talrikare fram till medeltidens slut.

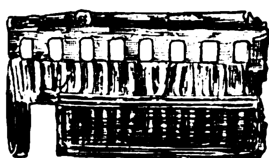
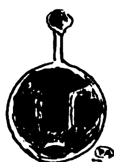

Fig. 11. 1/2.

Fig. 12. 1/2.

Kammarne tillhöra de talrikaste fornsakerna i Kulturhistoriska museets Lundaavdelning, och ett betydande antal finnes också i Universitetets historiska museum. Särskilt från 1200- och 1300-talet äro de talrika och präktiga. Till de älsta exemplaren torde höra fig. 16, 17, 18.

Fig. 13. 1/1.

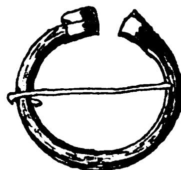

Fig. 14. 1/1.

Fig. 15. 1/4.

En av dessa kammar kunde vara funnen i Björkö, och även de båda andra äro att hänföra till 1000-talet.

Den älsta lundensiska *keramiken* är av största intresse. Lerkärlen äro uteslutande av mera eller mindre väl bränt svartgods. Dimensionerna variera från mycket stora till sådana av

en tekopps mått. Den mest framträdande formen är den av tvenne med baserna mot varandra vända stympade koner, men bitarne äro oftast så obetydliga, att lerkärlets form ej kan bestämmas. Mynningskanten är rakt upprättstigande utan utböjning eller nedåtvikning. Den vanligaste dekorationen är

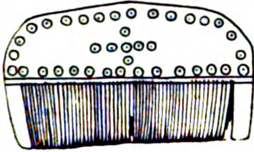

Fig. 16. 1/2.

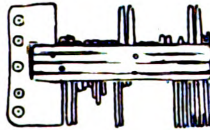

Fig. 17. 1/2.

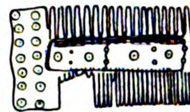

Fig. 18. 1/2.

med »wellenlinien», i den våta leran ristade undulerande, horisontala linjer, vanligen ställda under varandra, emellanåt skärande varandra, så att ena linjens vågberg ligger alldeles över den andras vågdal etc. Jemte dessa »wellenlinien» förekomma även raka horisontala streck likaledes dragna runt

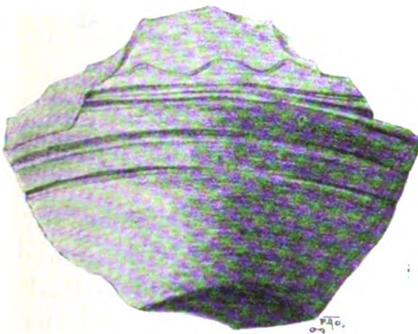

Fig. 19. 1/2.

Fig. 20. 1/2.

hela kärlet, oftast tämligen tätt under varandra. Sällsyntare äro smärre ornament, sinsemellan lika och horisontalt ordnade i grupper. Dessa liksom de räta linjeornamenten förekomma på kärl, som även äro prydda med »wellenlinien» (fig. 19, 20, 21, 22).

Denna keramik är oss först bekant från de stora slaviska gravfälten i norra Tyskland samt även från östra Sverige. De vendiska gravfälten, som hava för få fornsaksformer för att tillåta en noggrannare kronologisering, sträcka sig dock med säkerhet in i 1000-talet; svenskt svartgods är oss för övrigt bekant blott från senaste delen av vikingatiden [1]. Viktigaste fynden äro från Augerum i Blekinge och från Birka, men här förekomma ej de nyss omtalade små ornamenten, ej heller skärvor, som antyda den karaktäristiska formen

Fig. 21. 1/3.

Fig. 22. 1/2.

för de stora lundensiska kärlen (fig. 23). Dessa kunna således ej vara samtida med Augerum- och Birkakärlen, men böra å andra sidan följa dem tätt efter i tid.

Åtskilliga lundensiska fornsaksformer föra således tillbaka till 1000-talet, måhända till århundradets början, men inga tillhöra tiden före år 1000. Typologiskt älsta fornsak, funnen i Lund, är en enstaka djurliknande fibula (fig. 24). Serien uppstår under vikingatidens sista tid, och detta mycket sena exemplar torde tillhöra 1000-talets förra del eller mitt, men fast kronologi för hela gruppen saknas [2].

[1]) Utom i texten nämnda fynd äro kända tvenne gravfynd från Södermanland (meddelade av amanuensen T. Arne) innehållande svartgods med grova »wellenlinien».

[2]) Hildebrand i Månadsbladet 1896, sid. 136.

Låtom oss nu jemföra detta material med vad vi känna från vikingatidens slut. Björkö och Hedeby hava båda ett helt annat inventarium. Där, framförallt i Björkö, spelar silvret en stor roll. Gotland äger, liksom Sverige överhuvudtaget och även Danmark, oerhörda silvermängder i form af ringar och armband från denna tid, men från köpmannastaden Lund finnes intet silver. Från olika delar av Skandinavien finnas hela skatter av kufiska mynt från 900-

Fig. 23. 1/6.

Fig. 24. 1/1.

talet. Så även från Skåne. Ett fynd med dylika är från Sandby 1 mil öster om Lund, men från Lund finnas inga. I Björkö och Hedeby finnas mängder av fibulor karaktäristiska för tiden före år 1000, ovala spännbucklor, treflikiga spännen, rektangulära spännen etc. (fig. 25, 26). Från Lund intet. Detta oaktat sällsynta exemplar av dylika spännen äro funna i Skåne och på Bornholm. Den skandinaviska vikingatidens *rika* och grova ornamentik är ej alls representerad i Lund.

Huru hårdhänt Egil än skulle plundrat staden, så grundligt kan han ej hava gjort sin sak ifrån sig, att ej ett kufiskt mynt eller en silvertacka blivit över.

Då vi således i Lund å ena sidan sakna allt som är karaktäristiskt för vikingatiden och som finnes representerat å andra skandinaviska stadsanläggningar, vilka existerat före år 1000, å andra sidan ega fornsaker av flera grupper, tillhörande en tid, liggande temligen nära efter samma år,

måste staden Lund hava grundlagts på något av 1000-talets första decennier.

Vi kunna gå vidare. De funna sakerna av nordiska former, ärvda från vikingatiden eller arbetade med nordisk teknik, äro få. Vi igenkänna egentligen bland de uppräknade blott obetydligheter: enkelkammen, bronsnyckeln, fibulan, söljorna, denna vara av både nordisk och främmande typ.

Fig. 25. 1/1.

Nycklarne med instoppad ögla, skjutnycklarne jemte motsvarande låsinrättningar, sporrarne, dubbelkammarne, lerkärlen av konstnärliga former sakna däremot prototyper i den nordiska vikingatiden. Å andra sidan äro även de vanligaste föremålsgrupper från vikingatiden, armband, fibulaformer etc., alldeles obefintliga i det tidigaste lundensiska inventariet. Lunds älsta befolkning stod följaktligen under främmande inflytande och vissa grenar av dess handtverk utan sammanhang med tidigare nordisk konstflit. En dylik ström av främmande föremål, förfärdigade med främmande teknik och smak, har en gång förut — under 200-talet — sökt sig in i Norden. Den betecknar folkstammar, som bröto sig väg hit från de

östromerska gränstrakterna [1]). Skillnaden mellan de älsta lundensarnes och den nordiska vikingatidens teknik och

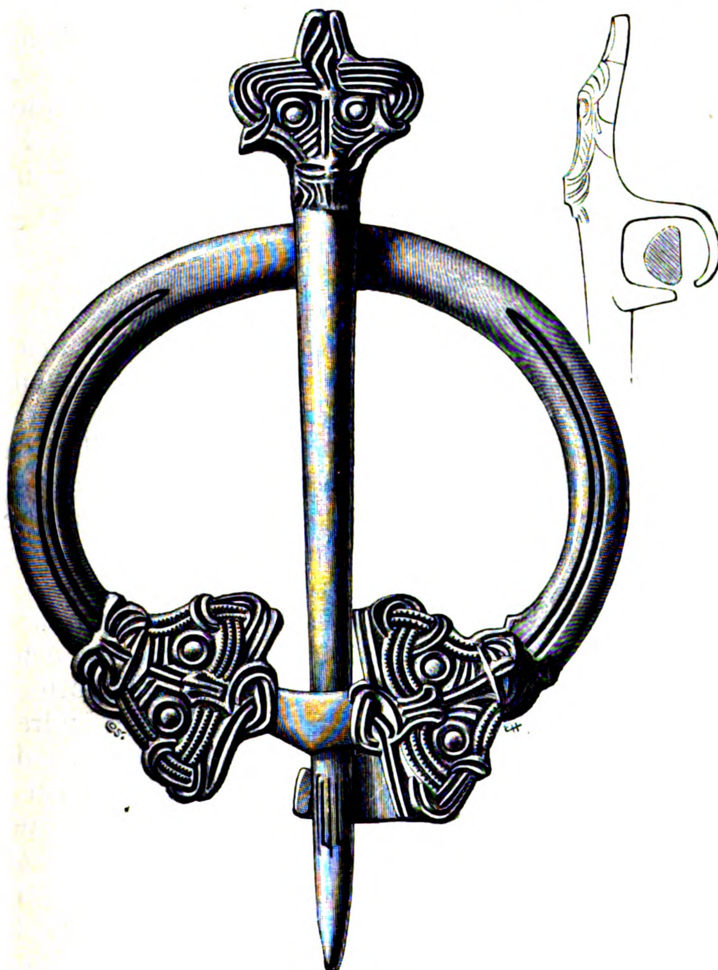

Fig. 26. $^1/_1$.

dräktseder betecknar, liksom motsvarande fenomen 800 år tidigare, en kulturens, icke en tidens hiatus.

[1]) Salin, Die altgermanische Thierornamentik, sid. 142. Jfr Stjerna i Antiqvarisk Tidskrift 18: 1, 84.

Det är icke nog med, att saker före år 1000 icke äro funna i Lund. Vi kunna även bortse från möjligheten att i framtiden anträffa något kulturlager tidigare än år 1000.

Vid grävningarne för Saluhallen hittades åtskilliga av sakerna, enligt uppgifter av arbetarne, i de djupaste kulturlagren, och oaktat pålningshålen gingo betydligt djupare, påträffades intet kulturlager längre ned i leran. Denna punkt tillhör, såsom senare skall visas, Lunds ursprungliga centrum.

Vid undersökningen av Lunds domkyrkas grund [1]) gick man under medeltidslagret djupt ned i blåleran.

Kulturlager påträffades här nästan allestädes, men av vexlande storlek beroende på markens håligheter. Ingenstädes finnas fornsaker äldre än medeltiden, däremot uppgivas 4 hästskor från 1000-talet härstamma härifrån. Kulturlagret vilade i ett fall på gul svämlera, annars alltid på blå eller grå svämlera, varunder den gula krosstensleran.

Om någonstädes borde väl det lager, som skulle representera det förhistoriska Lund, ha påträffats på dessa tvenne platser.

För ännu tvenne lokaler i Lund ega vi noggranna skärningar, vilka uppgjorts vid Kulturhistoriska museet och tack vare intendenten Karlins välvilja ställts till mitt förfogande. Den ena är från Klostergatan 285 A och B, den andra från Klostergatan 312 A. Båda skärningarna äro upplysande.

Ovanför leran på förra stället ett 15 cm. tjockt lager lerjord, därefter det lägsta kulturlagret, på vars botten funnos del av ett saltglaserat lerkärl samt en sen bultlåsnyckel (1200-talets tidigare del). Ovanpå detta kulturlager ett lager lera och därovanpå ett nytt lerlager, tidsbestämt till sina lägsta delar genom en på bottnen funnen kam av Ragnhildsholms-

---

[1]) Wibling i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1895, sid. 205. Djurben äro i dylika medeltidslager ytterst allmänna. Marken har invid varje bostad tjenstgjort som avskrädeshög. Liknande fynd hava gjorts t. ex. på medeltida bostadsplatserna i Stockholm. På Studentholmen i Uppsala voro djurbenen proportionsvis vida talrikare. Jfr Pira, Studien zur Geschichte der Schweinerassen etc. Stockholm 1909. Sid. 316, 343.

typ till tiden omkring år 1300, därefter lera och så ett lager av kol och skörbrända stenar, tillhörande den stora eldsvådan omkring år 1700, varefter nya lager upp till nutiden.

N:r 312 A vid Klostergatan visade nedanstående profil. Över den blåa svämleran, som saknade avfall, fanns ett lager med träspån och ben, men utan fornsaker. Ovanpå detta 25 cm. tjocka lager fanns ett lager av mylla, impregnerad med fint tegelstoft, samt här och var stora tegelstycken, varjämte man däri funnit en hästsko från 1200-talet. Enligt åsikten vid Kulturhistoriska museet härstammar detta lager från gråbrödraklosterbyggnadernas uppförande. Kulturmyllan, genomdragen av en kloakränna, fortsätter högt upp, till dess den begränsas av en stenläggning, sannolikt från medeltidens slut. Ovanför denna ett betydande tegelras, sannolikt från byggnadernas raserande, en yngre stensättning, så ett lager av lera, insprängd med kalk och tegel, äldre än 1750. Så ett lager av mylla, inneslutande 1700-talets keramik och yngre saker.

Dessa båda profiler tagna något utanför den gamla stadens centrum visa, att någon mänsklig bostad icke existerat å dessa platser före 1200-talet. Detta stämmer förträffligt med att de i centrum belägna delarne i sina lägsta lager härstamma från 1000-talet.

På ungefär samma avstånd från centrum som den först skildrade profilen, i hörnet av Klostergatan och Stora Kyrkogatan å n:o 291 A har man funnit den silverinlagda järnsporren från 1000-talet (fig. 4). Men denna låg i kulturlagrets lägsta skikt långt under ett antal fyndsaker från 1300-talet, lagrade i kulturmylla. En ryttare har tappat den vid någon snabbritt. Fyndet indicerar liksom skärningarne, att bofästning icke funnits där under 1000-talet eller tidigare.

Vi tangera här den viktiga frågan om de lundensiska fyndens fördelning.

En genomgång av Kulturhistoriska museets material, som jag verkställde med amanuensen Lithbergs sakkunniga hjälp, visade att 1000-talssakerna härstamma från 9 olika punkter, av vilka en är belägen ungefär vid mitten av Sand-

gatan, en under nuvarande Saluhallen, en under Göteborgssystemets hus vid Mårtenstorget, en vid Bankgatan ej långt från Mårtenstorget, en vid Södergatan under huset näst intill det södra hörnhuset vid Mårtensgatan—Södergatan, en under Spritbolagets hus vid Stortorget strax intill där Skomakaregatan utmynnar i Stortorget, en under domkyrkan och en vid hörnet av Södergatan—Stenbocksgatan.

Dessa 9 fläckar böra reduceras till 3. På något större avstånd från de övriga ligga endast fläckarna vid Sandgatan och Södergatan—Stenbocksgatan. De övriga 7 fläckarna bilda däremot tydligen en enhet. Även under Stortorget har man nämligen vid kloakgrävningar funnit saker av älsta prägeln.

Denna enhet, 1000-talets Lund, har då omfattat de båda kvarteren mellan Mårtenstorget och Stortorget, vestra delen av Mårtenstorget, Stortorget, norra delen av de tvenne mellan Bankgatan och Södergatan liggande kvarteren och det mellan domkyrkan och rådhuset liggande området helt eller delvis.

Detta område, vars gränser sålunda här blivit något svagt fixerade, skulle då vara Lunds »svarta jord», motsvarande svarta jorden i Birka, Hedeby och Dorestat. Skillnaden i storlek är följande. Lund 7 hektar, Björkö 9 hektar, Hedeby 22 hektar.

På fläcken vid Sandgatan äro funna en nyckel (liknande fig. 9) av gammal typ, åtskilliga lerkärl av svartgods, av vilka dock största delen med utviken mynningskant, två små bronssöljor med upprullade ändar (liknande fig. 14) samt några hästskor (halvskor). Sammanlagda utgöra de här funna sakerna av gamla former ett tämligen betydande fynd. Halvskorna tillhöra i stort sett tiden kring 1100, de små runda bronssöljorna synas näppeligen upphöra tidigare. Det anförda kärlstycket och skjutnyckeln gå däremot in i 1000-talet. Denna fläck synes sålunda, efter de funna sakerna att döma, hava mottagit sin bebyggelse vid 1000-talets mitt eller obetydligt senare.

Saluhallsfläcken är den mest betydande. Härifrån äro bl. a. kända två skjutnycklar i ett knippe (fig. 9), ännu en

liknande nyckel, en sporre (fig. 5), 5 holknycklar med instoppad ögla (fig. 7), en rund sölja av brons (fig. 13), tvenne kammar av gammal form (en afb. fig. 17), slutligen lerkärl, varav åtskilliga av svartgods (fig. 20, 21), samt nedre delen av en stor flatbottnad lerspann, liknande åtskilliga från vikingatiden, men av bättre gods. Lerspannen och flera av de övriga lerkärlen samt sporren hänvisa till en tidig del av 1000-talet. Även skjutnycklarne, kammarne, bronssöljan äro från 1000-talet.

Fläcken vid Bankgatan innehöll bl. a. en bit keramik av svartgods med »wellenlinien» och små paralella svarta streck, en kam av ytterst åldrig typ och en holknyckel med instoppad ögla. Framför allt kammen hänvisar denna bebyggelses början till tidigaste del av 1000-talet.

Under Spritbolagets hus vid Stortorget fanns ett litet svart kärl med »wellenlinien» (fig. 19), en ensidig benkam av gammal form (fig. 16), en sporre (fig. 6), närstående en av de älste från Saluhallsfläcken, och en hästsko av älsta medeltidstyp (som fig. 1).

Fläcken under nuvarande rådhuset innehöll bl. a. en holknyckel av järn med instoppad ögla, en hängprydnad.

Fläcken under Göteborgssystemets hus vid Mårtenstorget en hängprydnad som den under rådhuset funna.

Fläcken under domkyrkan lerkärl av svartgods samt fyra hästskor av älsta medeltidstyp som den, vilken tillvaratogs under Spritbolagets hus (fig. 1).

Fläcken under huset vid Södergatan strax intill hörnet av Mårtens- och Södergatorna innehöll ett stort kärl av svartgods (fig. 23) av tidigaste medeltidsform.

Från fläcken vid hörnet Södergatan—Stenbocksgatan gammal svartgodskeramik samt en järnnyckel, en mera avancerad typ av holknycklarne med instoppad ögla. Denna fläck kan näppeligen sättas tidigare än den vid Sandgatan.

En väg från söder, väl från närmaste grundare ställe vid Höjeå, Källby, har gått fram till denna anläggning, som den träffat i dess sydvestra spets nedan för hörnet av Mårtens- och Södergatorna. Den bör antingen ha gått tvärs ige-

nom orten eller också i hörnet av Stortorget—Stora Kyrkogatan hava rundat dess nordvästra hörn samt i varje fall ungefär vid Kraftstorget hava fortsatt i ungefärligen nordlig riktning. Minnen av denna väg skulle vara dels fläcken vid Stenbocks—Södergatorna, dels fläcken vid Sandgatan, motsvarande i norr fläcken vid Stenbocks—Södergatorna i söder.

Lithberg har på grundval av en i Kulturhistoriska museet uppgjord karta av hästskornas fördelning dragit den slutsatsen, att vägen åt norr måste ännu under förra hälften av 1100-talet gått utefter Sandgatan. Först genom domkyrkobyggnaden, som stängde denna väg och genom sin vestfasad blev bestämmande för trafikleden, flyttades vägen åt norr längre västerut till Bredgatan.

Lund har lagts vid Höje-å, men på något avstånd, för att innevånarne skulle kunna varskos vid ett fientligt överfall från flodsidan. Dess läge utmed ån har bestämts av någon av de från överfartsorterna över Löddeå kommande vägarne, säkerligen den från Gårdstånga. Gårdstånga har säkert i gammal tid varit en viktig plats. Medan, som nämnts, Lund icke omtalas i sagohistorien, har Saxo bland kämparne vid Bråvalla en »Gardh, Stang oppidi cultor» [1]), tydligen eponym av Gårdstånga, motsvarande t. ex. Webiorga av Viborg.

Ortsnamnet Gårdstånga förekommer på en småländsk runsten [2]) från förra hälften av 1000-talet, angivande platsen för ett slag, som tydligen framkallats av endera av de stridande parternas försök att forcera övergången över ån. v. Friesen har gjort troligt, att striden stått mellan svenska lantarmén under konung Anund och en dansk försvarsarmé, som här brakte motståndarne att göra halt. En väg, befaren av arméer och över Skånes mest betydande vattendrag, ledande tvärs över landet mellan slätterna i väster och i nordost, kan ej vara en tillfällig skapelse. Lunds utfartsväg mot norr, betecknad genom fläcken vid Sandgatan, är tydligtvis

[1]) Saxo, ed. Holder, sid. 257.

[2]) v. Friesen, Två småländska runstenar i Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening I, 3. Jönköping 1907.

identisk med vägen till den viktiga överfartsorten till Gårdstånga.

Västligare följa ett par lösa fynd från 1000-talet, sporren med silverinläggning (fig. 4) i hörnet vid Stora Kyrkogatan—Klostergatan och en holknyckel med instoppad ögla under Kalendehuset. Det är en svag möjlighet, att dessa fynd indicera en visserligen mera obetydlig väg mot ett västligare övergångsställe över Löddeån. I så fall skulle platsen för Lund valts nära övergången av Höje å och så, att man hade väg till de tvenne övergångarna över Lödde å. Vägskälet, var det nu tidigare kan hava varit, har samtidigt lagts till Lund.

Österut, vid Sandby, har gjorts ett mycket stort 900-tals fynd, och runstenarne vid Hällestad visa, att denna trakt under tiden närmast före Lunds grundläggning egt betydelse. På 1000-talets slut är Dalby mycket viktigt. Inga fynd antyda dock någon förbindelse mellan Lund och dessa trakter före denna tid. Den tidigaste hästskotypen är icke representerad i Lund åt Dalbyhållet, men på 1100-talet äro dessa föremål vanliga i denna riktning från Lunds centrum.

Västerut mot Lomma är förhållandet likartat. Tämligen gamla fynd äro gjorda t. o. m. på Grand Hotels tomt, men av 1000-talets saker finnes ingenting.

Det framgick redan av fyndens fördelning, att Lund icke naturligt uppvuxit på en större by: det har från början en tämligen vid utsträckning. En liknande slutsats kan dragas av de förhållanden, som senast berörts. Före tiden för stadens grundläggning finna vi en huvudväg mellan tvenne viktiga trafikpunkter. Kort efter stadens grundläggning, invid den ena av dessa, dragas vägar åt olika håll. Orten förvandlas till ett centrum.

Ovan vidrördes den i mycket främmande prägeln av de älsta fornsakerna och den svaga förekomsten av nordisk tradition i teknik och material. I och för sig är det stora eller övervägande antalet främlingar icke egendomligt för Lund.

Att främmande handelsmän grundlägga kuststäder och

under långa tider så gott som ensamma uppehålla dem, känna vi från feniciernas och grekernas kolonisationshistoria liksom från Hansans tid. Skandinaviska städer äro icke allmänna under vikingatiden, men i dem alla var främlingselementet betydande.

Birka ägde redan på Ansgarii tid främlingar av frisisk börd, det efter Birkas fall grundade Sigtuna, samtidigt med Lund, ett frisiskt gille.[1]) Hedeby ägde även ett mycket stort frisiskt element samt har senare hyst en delvis främmande svensk befolkning, och Jomsborg var en stad av idel främlingar.

Lund liknar icke till läget de skandinaviska vikingastäderna. Birka, Jomsborg och Hedeby lågo alla omedelbart vid vattnet, havet eller sjön. Köpmansskutorna förde direkt till hamnen, som åtminstone i Birka och Hedeby utgjorde en sida av staden. Stadsbornas trafik låg på havet. De hade stöd i dessa transmarina förbindelser ej blott kommersiellt utan politiskt och strategiskt. Vid hotande krig kunde de söka hjälp över havet, och lyckades ett överfall på staden, kunde de fly samma väg. Dessutom voro Birka och Hedeby samt säkerligen även Jomsborg starkt befästa, särskilt den förstnämnda staden, som till sitt skydd hade utom vallar en naturlig klippa, en akropol, till vilken tillträdespassen försvårades genom murar av stenblock.

Så se städer ut, vilkas grundläggare räknade på anfall under oroliga tider — och tiderna voro alltid oroliga — och som därför gjorde sig beredda på möjligheterna att fly eller att trotsa.

Men Lund saknade både akropol och hav. Det kunde med lätthet inneslutas från alla sidor utan att angriparen var i besittning av någon flotta. Dess grund utgjordes av en liten plan på sluttningen av en mot söder vettande backe, som gav en angripare från norr en fördelaktigare ställning än stadsborna själva, och det fastän man ett par kilometer

---

[1]) v. Friesen, Om Sigtunas runstenar i Upplands Fornminnesförenings tidskrift. XXVI.

längre mot norr hade en naturlig backtopp att tillgå. En strategiskt så oduglig punkt kunna icke främmande nybyggare själva hava valt.' Staden har lagts så, att den från början varit beroende av den som ägde den militära makten över den kringliggande landsbygden; dess väl och ve låg i landsherrens händer.

Lund är sålunda en på 1000-talets början nyskapad stad, vilken anlagts under stark medverkan av främmande element och under mäktigt danskt skydd.

De arkeologiska källorna om det älsta Lund tala ett oförtydbart språk. De litterära äro mera sporadiska, men sedda i det sammanhang, som fynden angivit som det riktiga, bidraga de att giva bilden fasthet. Liksom vi före år 1000 sakna fynd av fornsaker, sakna vi, som redan nämnt, före denna tid också litterära notiser.

Saxos första meddelande om Lund lyder: »Vid denna tid började Lunds innevånare, som med möda byggt sig en helgedom, att under Roskildebiskopen Gerbrand fira gudstjänst i egen kyrka. För övrigt har Unno begrafts i Birka, den sedan gammalt frejdade staden, medan Bernhard erhållit sin grav i Lund» [1]. Notisen förekommer i skildringen av biskop Bernhards verksamhet, vilken Saxo instrött i sin berättelse om Sven Tveskägg. Med anledning därav tänkes den åsyftade tidpunkten vanligen falla omkring år 1012. När Bernhard dött och kyrkan mottagit hans stoft, nämner oss icke Saxo. Hans nästa notis om Lund rör upprättandet av biskopsdömet.

Adam av Bremen, vilken äger vitsord gentemot Saxo, lemnar oss tillfälle att korrigera kronologien av hans uppgift om Gerbrand. Adam berättar, att Knut vid sin återkomst efter besittningstagandet av England insatte till biskopar i Skåne Bernhard, i Själland Gerbrand och på Fyen Re-

[1]) Eo tempore Lundenses, sacrarium moliti, sub Gerbrando, Roskildie presule, rem diuinam domestici templi religione gesserunt. Ceterum Vnnonis corpus Byrce, oppidum ueteri fama inclytum, Bernardi Lundense hypogeum tenet. Saxo, ed. Holder, sid. 339.

ginbertus [1]). Det är sålunda först under Knuts regering biskop Gerbrand av Roskilde besökte Lund. Det verkliga sammanhanget, som framkommer av en sammanställning mellan Adams och Saxos uppgifter, blir följande. Knut insätter straxt efter 1020 biskop Gerbrand i Roskilde och biskop Bernhard i Lund. Den senare griper sig genast an med att uppföra en domkyrka, men dör snart. Det var mycket ont om någorlunda dugliga biskopsämnen denna tid [2]). Roskildebiskopen Gerbrand beger sig därför över till Lund och såväl han som hans efterträdare Avoco [3]) upprätthålla stiften, till dess det lundensiska, denna gång i duplicerad form, återuppstår med Henrik och Egino 1048 [4]).

Adam nämner vid ett par tillfällen direkte Lunds namn: vid fastställandet av Själlands geografiska läge mellan i väster Fyen och i öster Skåne, »ubi est civitas Lundona» [5]), samt senare på tal om upprättandet av de skånska biskopsdömena och deras förening [6]).

Huru nära scholiasterna stått Adam av Bremen, är icke utrett. Scholion 111 (handskrifterna 6 och 7) innehåller föl-

[1]) Monumenta Germanica, Scriptores, VII, sid. 325.

[2]) H. Olrik, Konge och Præstestand i den danske Middelalder I, sid. 198.

[3]) Monumenta Germanica, Scriptores, VII, sid. 328, 371.

[4]) Saxos berättelse om biskop Bernhard är mycket tvivelaktig och delvis alldeles oriktig. Denne vistades enligt Saxo först hos konung Olof Tryggvesson i Norge, som han påverkade i kristen riktning, sedan hos konung Olof Skötkonung i Sverige, vilken han döpte med namnet Jakob. Saxo är inte riktigt säker på, huruvida det var Bernhard eller biskop Unne av Bremen, som förrättade detta dop. Hans berättelse om Olof Skötkonungs dop står i strid med svenska och norsk-isländska uppgifter samt med ärkebiskop Brunos brev till kejsar Henrik II av 1008. Uppgiften om biskop Unne († 936) är kronologiskt orimlig. Bernhard är tydligen isländarnes Bjarnward Vilrådsson, som besökte Olof den helige. Saxo har känt till detta besök hos en norsk konung Olof, och då en missionär besökte ett nordiskt konungahov, var det naturligtvis i omvändelsesyfte. Olof den helige, vars kristna nit ju var bekant, har Saxo då förblandat med den trolldomsbegärlige Olof Tryggvesson, vilket föranlett förläggandet av Bernhards verksamhet till Olof Tryggvessons samtida Sven Tveskäggs dagar i stället för, såsom riktigt varit, till hans son Knuts. Jfr. Hans Hildebrand, Sveriges medeltid III, sid. 38—46.

[5]) Monumenta Germanica, Scriptores, VII, sid. 371.

[6]) Sammastädes, sid. 371.

jande upplysning: »(Sconia) cuius metropolis civitas Lundona, quam victor Angliæ Chnud Britannicæ Lundonæ æmulam jussit esse» [1]. Scholion 113 (handskrift 6) lyder: »Lundona, civitas prima Sconie, tam longe a mari sita est ut a Dalboia» [2].

Det från Adams text citerade yttrandet tillhör dem, som, om ock indirekt, tydligt ange ortens märklighet. Direkt anges denna genom sist anförda scholion. Ingen av dessa notiser härrör från den älste scholiasten, men mycket senare än Adam själv antagas scholierna icke vara.

Den norsk-isländska litteraturen är njugg på underrättelser om det älsta Lund.

I Snorres redaktion av Olof den heliges saga förekommer en vers av Hårek från Tjotta, som vägrat att draga landvägen med konung Olof till Norge och i stället valt att trots den fientliga danska flottans därvaro taga vägen genom Öresund: »Icke var jag, kvinna, den som lät Lunds enkor eller danska flickor le däråt, att jag på hösten icke skulle töras taga återvägen sjöledes på fartyg, nej, jag sköt mitt skepp förbi ön».

Hårek dräptes något av de senare åren av 1030-talet, och versen vittnar sålunda — i fall den är äkta — om att Lund före denna tid var en av Danmarks mest bekanta platser.

I Magnus den godes saga göras ett par allusioner på Lund. Thjodolf Arnorsson, som diktade vid 1000-talets mitt, säger om konung Magnus: »Krigaren far fram över Skåne med fasta steg söderut till Lund — fagrare väg har jag sällan funnit». På ett annat ställe i samma dikt utropar skalden: »Skåningarnes snabbe herre bar smutsstänkt nacke. Ett under är det, om (icke) Lunds ståtlige härskare håller stånd» [3].

De av Thjodolf refererade striderna ägde rum omkring år 1040. Särskilt det senast nämnda stället är viktigt. Konung Sven — eller konung Magnus — nämnes här Lunds

[1]) Monumenta Germanica, Scriptores, sid. 370.

[2]) Sammastädes, sid. 371.

[3]) Heimskringla. Finnur Jónssons uppl. II, 379, III, 66, 59.

herre vid ett tillfälle, då han kämpar icke i Skåne utan på Själland. Epitetet antyder stadens betydelse i och för sig och för den danska kronan.

Härmed äro, så vitt jag känner, de älsta skriftliga källorna uttömda. De närmast yngre röra återföreningen av de skånska stiften; därefter komma Lunds klerus-, död- och donationslängder samt donationshandlingar.

Det skriftliga källmaterialet har sålunda intet att nämna om Lund före 1000-talets början. Den första notisen skulle röra början av århundradets tredje årtionde. Det är av intresse, att första gång staden nämnes äro innevånarne kristna kyrkobyggare.

De olika yttrandena från 1000-talets mitt visa, huru raskt Lund uppblomstrade. Redan efter tre eller fyra årtionden är det en av rikets viktigaste orter, då biskopsdöme inrättas för Skåne, förlägges sätet dit, och konungarne gynna storartat dess älsta kloster. Vid tiden för scholion 113 finnes redan väg från Lund till Dalby och möjligen till havet.

Ingen av dessa källor har något att förmäla om Lunds karaktär av köpstad. Skrifterna lika litet som fynden vidkännas det Egil Skallegrimssonska Lund. Däremot antyda de den nyanlagda stadens snabba tillväxt av helt andra orsaker, kungligt skydd och egenskapen att vara en kristen och kyrklig centralpunkt.

Källmaterialet är härmed icke alldeles uttömt. Mynten återstå.

De älsta i Skandinavien präglade mynten äro de s. k. Björkömynten [1]). Stolpe och Hildebrand anse dessa mynt vara präglade i Birka, Hauberg i Lund. De tvänne först-

[1]) Hildebrand, Nordens älsta mynt i Månadsbladet 1885, sid. 122; Stolpe, Björkö i Mälaren, Stockholm 1888; Hildebrand, Sveriges Medeltid I, sid. 776; Engel et Serrure, Traité de numismatique du Moyen age I, sid. 331; Montelius, Sveriges förbindelser i förhistorisk tid, sid. 6 (Historiska Studier, 1897); Keary, The Vikings in Western Christendom, sid. 206; Hauberg, Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146, sid. 37; Hildebrand, Sveriges historia intill tjugonde seklet II, sid. 78; Montelius, Kulturgeschichte Schwedens etc., 1906, sid. 277; A. Bugge, Vesterlandenes Inflydelse etc., sid. 265.

nämnda författarne anföra som skäl, att mynten äro till sitt vida övervägande antal funna i Birka, som stod i genom skriftliga dokument ådagalagd förbindelse med Dorestat.

Hauberg anför som skäl:

att Birka legat för långt borta och Sverige varit för obetydligt kultiverat, för att den nordiska myntningen skulle ha börjat där;

att på åtskilliga av de s. k. Björkömynten äro vissa egendomligheter gemensamma med de engelska sceattæ och sålunda lånade från dessa, vilket förklaras genom de danska förbindelserna med England;

att av de i Birka funna mynten åtskilliga äro försedda med öglor;

att av fynden utanför Birka, inalles sju, tre äro från dåvarande östra Danmark; och slutligen

att en senare dansk mynttyp under Knut den stores tid tagit en av Björkötyperna till mönster.

Av dessa skäl äro somliga avsedda att visa, att myntorten ej kunnat vara Birka, andra att myntorten varit Lund.

Det viktigaste skälet, som talar mot Birka som myntpräglingsort, är det först anförda. Har Birka varit en från början svensk stad, grundlagd och bebodd av folket från Mälartrakten, så kan tanken på Birka som myntstad utan vidare få förfalla. Är åter Birka ett av utländingar grundat faktori, blir förhållandet ett helt annat. Även skälet, att flera av mynten äro försedda med öglor, står och faller med antagandet av Birkas inhemska nationalitet. Slås mynten av utländingar, är det icke alls osannolikt, att de kunnat bäras som prydnader av de vid dylika mynt ännu ovane svenskarne. Under romersk tid buros guldmynt som prydnader inom det romerska rikets gränser. Detta var t. ex. i det högt civiliserade Gallien rätt vanligt.

Svårare är att möta beviskraften av det skäl, som ligger i den visserligen ej nära förvantskapen mellan de s. k. Björkömynten och de engelska sceattæ. Myntpräglingen har utgått från den frankiska, och de tecken, som äro gemensamma för de engelska och de nordiska mynten, ha delvis redan börjat

användas i det merovingiska och det tidiga karolingiska myntsystemet. Seden att åsätta dylika tecken å mynten utvecklas ytterligare och tager sig uttryck hos myntmästare i både Skandinavien och Britanien. Hade myntningen skett under starkt inflytande från England, skulle ovilkorligen likheten i huvudframställningarne varit mera genomgående. Någon gång förekommer en engelsk bild, men inskrifterna och bilderna äro i regel frisiska [1]). Med sceattæ förete Björkömynten vissa detaljöverensstämmelser, men storleken och de egentliga bilderna äro alldeles olika. Att denna utmyntning uppstått genom de danska förbindelserna med England under 800-talet, torde vara osannolikt. Nordmännen uppträdde då ännu blott som härjande, och att de skulle insett betydelsen av ett till deras land förlagt eget myntverk, är ej troligt. Det var då ännu mycket enklare att enligt vanan skaffa sig mynten genom utpressningar. Påfallande är också, att dessa mynt med kristna symboler — hjorten och ormen motsvarande människan ansatt av synden — skulle ha fabricerats och ytterligare utbildats [2]) mitt i det då ännu kraftigt hedna Skåne. De omtalade likheterna med engelska förebilder synas bäst förklaras därigenom, att bland de frisiske myntmästarne även funnits någon engelsman, eller helt enkelt så, att de frisiska myntmästarne lärde känna engelska sceattæ och efterbildade vissa på dem förekommande tecken. Att detta skett utanför deras eget land är visst, men de engelska tecknen säga oss intet om, varest i Skandinavien denna frisiska myntprägling utförts.

Att samtidigt med det att man förkastar beviskraften av det faktum, att majoriteten av Björkömynten hittats i Birka, åberopa samma myntsorters fördelning utanför Birka till förmån för Lund, är svårligen metodiskt hållbart. Låtom oss emellertid närmare syna denna fördelning [2]). Ett myntfynd är gjort i Södermanland, ett i Blekinge, ett i Skåne, ett i Halland, ett i södra Norge, ett på Sejerö och ett på Själland.

---

[1]) Hauberg, Myntforhold etc., sid. 106.

[2]) Sammastädes, sid. 188.

Fem av dessa sju fynd, säger Hauberg, äro gjorda innanför Danmarks dåvarande gränser, och av dessa äro de tre från östra Danmark. Blekinge tillhör emellertid från och med 600-talet den svenska östkusten. Fornsakerna och de mycket utpräglade gravskicken äro med de östsvenska absolut identiska fram till vikingatidens slut. Källorna före den kristna tiden, konung Alfreds beskrivning och Ottars och Ulfstens resa, fatta Blekinge som svenskt [1]). Det härifrån stammande gravfyndet är att sammanställa med dem från Södermanland och Birka. Återstå sålunda fem myntfynd utanför den vid svenska östersjökusten funna huvudmassan. Två av dessa äro funna öster, två väster om Öresund, ett i Norge. Att mynten skulle slagits i östra Danmark (Lund), framgår tydligen icke alls av denna fördelning.

Stor vikt fäster Hauberg vid ett under Knut den store präglat mynt [2]), vars revers företer hjort och orm liksom vissa Björkömynt. Det blir »et betydningsfuldt Led, naar den ses at være framstaaet som en Efterligning av en ældre Mynt fra Danmark». Björkömynten anser Hauberg präglade före år 900 [3]), Knut den stores mynt efter år 1000. Sålunda efter ett århundrades mellanrum. Någon myntpräglingstradition förefans alltså ej. Myntpräglaren har tagit modell efter ett gammalt mynt, som han påträffat, och utan särskilda numismatiska kunskaper kan han icke hava avgjort, varifrån myntet stammat. Han har för övrigt missförstått ett viktigt mynttecken på Björkömyntet, triquetran, som han tagit för en orm. Hauberg hänför det till Lund på grund av tyngden, men anger samtidigt dess vikt som vestdansk, således icke lundensisk, vilket väl torde utesluta möjligheten, att det präglats i Lund.

Jag väntar att uttala mig om varest i Skandinavien dessa mynt äro präglade. För Lund, om vars frisiska förbindelser vi intet känna, talar intet skäl.

---

[1]) Stille, Till frågan om Blekinges förbindelse med Sverige i äldre tid. Skånska samlingar III: 2, sid. 19.

[2]) Hauberg, Myntforhold etc., sid. 192. Pl. II, 13.

[3]) Jfr dock här nedan sid. 216.

De tidigaste danska mynt, präglade utanför Hedeby, äro Sven Tveskäggs och Knut den stores. Var konung Sven låtit prägla sina tidiga mynt av en enstaka typ, veta vi ej, då myntorten ej finnes utsatt. Sven synes särskilt ha vårdat sig om Roskilde [1]). Knut den stores mynt åter efter år 1014 äro med säkerhet till sin huvudpart slagna i Lund, som nu för århundraden blir Danmarks egentliga myntstad. Mynten säga sålunda detsamma som våra övriga källor: före år 1000 intet, ett stycke in på 1000-talet stor betydelse och hastig utveckling under kungligt skydd.

Men mynten och de skriftliga källorna föra oss närmare den absoluta tidpunkten för Lunds grundläggning än de arkeologiska. De hänvisa nämligen bestämt till Knut den stores tid. Därmed är också icke blott tidpunkten utan även orsaken angiven. Konung Knut var en kraftig man med en mycket målmedveten politik. Redan långt innan sitt konungadöme var han väl bekant med de politiska och sociala förhållandena i Britanien. Och efter erövringen av England regerade han detta land som inhemsk konung med inhemska män och inhemska traditioner. Hans ordinarie vistelse var i detta rika och högre kultiverade land, och Danmark, varest han avlade besök, regerade han även huvudsakligen från England.

Det låg under sådana omständigheter nära till hands, att hans regeringsprinciper, även då de gälde Danmark, skulle bli engelska. Knut ställde sig i England i det bästa förhållande till kyrkan, varigenom hans makt höjdes. Kyrkans civilisatoriska och politiska betydelse måste bliva icke mindre i Danmark, och Knut strävade därför att i sitt östliga land utbreda och befästa kristendomen och giva det liksom England en ordentlig stiftsindelning. Han bildade då även ett skånskt stift.

Samtidigt har konung Knut i Danmark upprättat ett

[1]) Olrik, Konge og Præstestand etc. I, sid. 108; Erslev, Roskildes ældste Mønter i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1875, sid. 125. För sin åsigt, att Lund skulle varit myntpräglingsorten, anför Hauberg intet skäl. Troligen beror den av hans uppfattning om Björkömyntens härstamning.

engelskt myntsystem, en nödvändig sak, då danskarne icke längre kunde skaffa sig sina mynt genom plundringar i Britannien. I England funnos i flera städer kungliga myntverkstäder, från vilka konungen nu skickade myntmästare till Danmark. Den förnämsta myntorten lade han i Skåne.

I England hade den romerska militärmakten byggt de första städerna, och efter varandra hade angelsachsare och vikingar övertagit dessa klenoder i det romerska kulturarvet. Redan de tidigare danska konungarne, som gynnat uppkomsten av Roskilde, ha insett städernas betydelse. För den angliserade Knut, som i de engelska städerna hade organ för sin regeringsmakt, måste det hava stått klart, att ett av de viktigaste leden i en omorganisation av Danmarks statsstyrelse efter engelskt mönster vore upprättandet av städer. För Själland fanns sedan någon tid tillbaka en dylik stad i Roskilde, för Jylland i det från början skäligen odanska Hedeby. I Skåne, den östra rikstredjedelen, fanns, så vitt vi veta, härtill ännu ingen motsvarighet.

Knut valde den plats, där Lund nu ligger. Här har han börjat att bygga en kyrka, hit har han förlagt medelpunkten för det skånska stiftet med klerus och biskop, hit har han bland andra engelska hantverkare [1]) även skickat myntmästare.

Det finnes antydningar, att Knut med Lunds grundläggning tänkt sig mera än en metropol för Skåne.

Lund var nämligen under Knut den förnämsta av Danmarks myntstäder. Av 60 olika mynttyper härstammande från 9 städer äro de 22 från Lund [1]) — från Roskilde, som kommer närmast, 12 — således en mycket betydande överlägsenhet å Lunds sida över var och en av de övriga myntpräglingsorterna.

Även stadens namn kan antyda vad Knut innerst åsyftat, då han skapade denna östdanska huvudstad. Vanligen

[1]) Olrik, Konge og Præstestand etc., sid. 146.

[1]) Hauberg, Myntforhold etc., sid. 45. Jag medräknar, av ovan anförda skäl, ibland de lundensiska mynten icke myntet med revers bildad efter modell av Björkömynten.

tydes detta namn såsom åsyftande en hednisk offerlund, vilken skulle ha vuxit här tidigare. Lund bleve då analogt med de enkla ortnamnen vi, hof och harg. Norrut på skandinaviska halvön är namnet ingalunda sällsynt, i vissa svenska landskap tvärtom ganska allmänt, men från Skåne och Halland, det område som här närmast kommer i fråga, känner jag utom staden intet Lund.

Denna omständighet talar icke till fördel för det konventionella antagandet. De arkeologiska fakta förbjuda existensen på det nuvarande Lunds plats av en förkristen stad, och om möjligheten, att en äldre stad skulle förflyttats hit från annan ort, kan intet omdöme fällas. Att en offerlund kunnat förefinnas här utan förbindelse med någon stad, är naturligtvis icke orimligt. Den största förhistoriska helgedomen i Britannien, Stonehenge, ligger på en öde hed och sålunda utanför stadsbebyggelsen. Men för existensen av denna hedniska offerlund talar allenast namnet, och detta namn kan, om staden visats vara en anläggning av Knut den store, förklaras på ett annat sätt.

Adams scholiast säger uttryckligen, att Knut genom Lund, Lundona Sconiæ, ville efterbilda det brittiska Lundona, London. En dylik tanke vore, även om vi därför icke hade denna uttryckliga uppgift, a priori antaglig hos den danskengelske statsmannen, som i sitt mönsterland ständigt hade tillfälle att iakttaga vikten för den kungliga maktutövningen av en de övriga städerna i landet dominerande huvudort.

De myntmästare, som i det skandinaviska London slogo mynt åt konung Knut, betecknade på mynten stadens namn på många olika sätt: Lund, Lund Denemac, Lun Demac, Lundiuni, Lunduni, Lundin, Lundi, Lundio, Lunde, Lundeio, Lundie, Lundii, Luni, Lud, Ludi, Luid, Ludenne, Ludini, Ludin, Ludhen, Luden, Ludeg, Luin, Lui, Lun, Lu, L. Beteckningen för London och Lund är ofta densamma, varigenom det vid flera tillfällen blir vanskligt att skilja mellan Knuts och Hardeknuts engelska och danska typer. [1])

[1]) Hauberg, Myntforhold etc., sid. 70. Det är också först genom Hildebrands och slutgiltigt genom Haubergs arbete, som åtskilliga bland de londonska och de lundensiska mynten kunnat med visshet särskiljas.

Av de här uppräknade namnformerna måste följande, som icke kunna återföras på Lund, återgå till namnet London i en eller annan form: Lundiuni, Lunduni, Lundin, Ludenne, Ludini, Ludin, Ludhen, Luden. Sannolikt böra även formerna Ludeg och Luin betraktas som förvanskningar av London.

Men lika bevisande äro formerna Lund Denemac, Lun Demac, som visa, att man från början fattat den britiska och den danska stadens namn som identiska och därför genom tillsättandet av ordet Danmark velat skilja dem åt. De gamla myntmästarnes beteckning blir på sätt och vis en föregångare till 1600- och 1700-talets Londinium Gothorum.

Formen Lundona för Lund, som Adam av Bremen liksom en hans scholiast använder, måste även återgå på London.

Lund skulle således tänkas bliva Danmarks London eller med ett modernt ord, Danmarks huvudstad, en plan, som under loppet av århundradets första fjärdedel nådde nära sin realisation.

Huvudstad i modern mening, innefattande konungens residens, har dock Lund icke avsetts att bli. Den nordiske konungen vistades ständigt på vejtslor, och försvaret var rörligt. Skandinaviens förhistoriska borgar från 300-talets slut ett stycke in i medeltiden äro att betrakta som gränsvakter och som allmänna refuger, däremot icke som kungliga fasta bostäder. Då konungen anlade Lund genom att dit kalla klerus från inland och utland samt hantverkare och myntmästare, har han varit intresserad av, att den stad han byggde lätt kunde behärskas av den kungliga hären. Lund ansluter sig genom försvarets obefintlighet — eller nödtorftighet — till den allmänna inhemska gruppen av tidiga medeltidsstäder.

Däremot avviker Lund från den gängse typen i ett annat avseende. Åtminstone de äldre svenska medeltidsstäderna ligga i regeln på häradsgränserna, [1]) Linköping, Skeninge och

---

[1]) Jfr Hildebrand, Sveriges medeltid I, sid. 324.

Falköping i hörn mellan tre härad, Enköping, Sigtuna, Strängnäs, Nyköping, Norrköping, Söderköping och Östra Aros på gränserna av två härad. Dylika orter måste tänkas hava uppkommit så, att inbyggare i olika härad höllo gemensam marknad eller i övrigt rådplägade om gemensamma angelägenheter på samma plats. Det finnes exempel på, att de också rest gemensamma försvarsverk på häradsgränserna [1]), liksom så ofta i övre Sverige de olika byarnes inbyggare lagt sockenkyrkan på gränsen mellan två eller flera byar.

Men vid Lunds anläggning, som icke dikterats av ett urgammalt ortsintresse utan av ett medeltida statsintresse, har hänsyn icke tagits till häradsgränserna. Dess läge har haft en annan raison d'être. Det har lagts i den östra tredjedelen av Danmark, där hittills en dylik stadsanläggning saknades, i dess bördigaste del, bredvid den trafikled mellan Östersjön och Västerhavet, som städse varit den viktigaste, men lagom långt därifrån för att vara skyddat för överfall av någon djärv sjöfarande.

Skall Lund jämföras med någon själländsk stad, är det icke med Ringsted utan med Roskilde. Så vitt vi känna, har Roskilde som stad uppstått på 900-talet, således något tidigare än Lund, den har uppblomstrat under skydd av konungen, som dit lagt sätet för det själländska biskopsdömet och myntverkstad. Sverige äger i Sigtuna en stad av samma typ som Lund och Roskilde. Dess anläggning är samtidig, den blir genast en myntstad, säte för en utländsk biskop och en efter kyrkoruinerna att döma ingalunda fåtalig klerus. I Norge bygger Olof Tryggvesson ett av 900-talets sista år efter sin återkomst från Britannien, där han haft rikt tillfälle att iakttaga städernas betydelse, Nidaros biskopsstad. Härom berättar Snorre: »Konung Olof for med sina män till Nidälvens myning. Där lät han på Nidälvens strand bygga hus och fastställde, att där skulle vara en köpstad; han gav männen tomter där till att resa hus på och lät bygga en kungsgård ovanför Skipakroken. Dit lät han om hösten flytta alla

[1]) Schnittger i Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening 1908.

förråd, som behövdes för vintersäte, och där hade han en stor mängd folk.»

Se här en berättelse om huru det tillgick, då vid tiden omkring år 1000 en av de större nordiska biskopsstäderna grundlades. Har Knut själv på något liknande sätt grundlagt Lund, komme vi bra nära stadens grundläggningsår.

Lund har liksom Nidaros grundlagts genom en viljeakt. Kungen har transporterat till en bestämd plats främmande klerker och yrkesmän samt inhemsk allmoge. Detta ger oss förklaringen till att Lund visar sig uppvuxet med ett slag, till den främmande prägeln på åtskilliga av dess tidigare fornsaker, till belägenheten och sannolikt även namnet.

Nyligen till Uppsala Universitets historiska museum inkomna fornsaker från Östra Aros måste hänföras till 1000-talet. Till samma tid höra fornsaker funna i Söderköpings grund [1]). De av doktor Ekhoff ledda grävningarne i Visby kyrkoruiner hänvisa till samma århundrade Visby stads grundläggning. Skara är genom historien bekant från 1000-talets början.

I Danmark, Norge och Sverige grundas sålunda under denna tid en hel rad av städer. De äro antingen köpstäder eller biskops- och myntstäder, emellanåt båda delarne. Byggandet av en domkyrka var ett företag, vars make man tidigare icke givit sig på. Därtill fordrades mycket folk, bland dem åtskilliga yrkeskunniga främlingar, som en längre tid voro bofasta på samma ställe. Dessa främlingar från västerlandets städer ha säkerligen mycket bidragit till de äldre nordiska städernas uppkomst.

Vi få icke med moderna analogier från järnvägsknutpunkter tänka oss uppkomsten av de äldre städerna såsom resultat av ett par konstanta korsande trafikströmmar i någon folkrik trakt. På det rika, tättbefolkade, handelsdrivande Gotland ha vi från förhistorisk tid icke kännedom om städer. Nordmännen drevo sin köpenskap på marknader, som ägde rum på vissa tider, men som icke voro läm-

[1]) Schnittger i Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening 1909.

pade att giva upphov till städer. Staden är något för denna tid i Norden nytt, ett samhälle, som arbetade efter särskilda lagar med en specialiserad yrkesfördelning, en ekonomisk enhet. Statsmakten, representerad av konungen, har insett denna främmande institutions betydelse, och under dess hägn växer staden upp till gagn även för den spirande kristna kyrkan, som lämnade konungamakten stöd.

De älsta nordiska stadsanläggningarne, framkallade genom landsherrens vilja och kyrkans behov, bilda jämte den kristna kyrkan, klostren, myntväsendet, stenbyggnader med murbruk och latinska skrifter en av de viktiga faktorer, som under omdaning av samvarons former konstituera den inbrytande medeltiden.

Som en trotsig motsats till dessa kyrkostäder, obefästa eller skyddade av beskedliga trämurar, reste sig Hedeby, Jomsborg, Birka, vallomgördlade köpmansnästen med inbyggare väpnade till tänderna. Dessa städers typ är en annan. Belägna intill havet, på vars bana de ämna skaffa sina rikedomar, taga de konsekvenserna av sitt farliga läge. Det går icke alltid väl. Hedeby och Jomsborg få en blodig historia. Rikedomarne locka främlingar, även furstar. De övergå att bli vikinganästen mera än handelsstäder. Hedeby stormas, intages och återtages för sin egen rikedoms skull mera än en gång, en stor dansk flotta utrustas och söker upp till Mälaren i avsikt att få plundra Birka, vars öden nog heller icke varit blida. Dessa städers historia återspegla ett annat liv än Lunds eller Skaras. De ha anlagts i annat syfte och under andra förhållanden.

De äro äldre, tillsammans med Ribe, som möjligen också ursprungligen tillhör denna typ, de älsta i Skandinavien. Fynden såväl som de historiska källorna visa, att Hedeby och Birka gå tillbaka till tiden omkring år 800.

De äro typiska utpräglade handelsstäder. Den omedelbara närheten till vatten och deras allmänna läge ange detta. Ribe vette ut mot Västerhavet, var den jylländska halvöns

stapelort mot Britannien och det handelsdrivande Frisland, Hedeby [1]) var beläget på östra sidan vid det hörn av Östersjön, där senare alltid någon eller flera betydande städer, medeltidens Lybeck och nutidens Kiel, uppvuxit med sjöfart mot norr genom Bälten, mot öster utefter tyska kusten, Jomsborg, Stettins föregångare, har haft till uppland Oderloppets länder, och Birka, som Stockholm tagit arv efter, har behärskat Mälarevägarne och deras förbindelser med Östersjön, därmed handeln på den viktigaste delen av östra Skandinavien.

Det är tydligen detta alldeles exceptionellt gynnsamma handelsläge, som föranlett, att Birka förlagts till denna trakt av Mälaren [2]). Vid stadens grundläggningstid har den norrut gående vattenförbindelsen varit den viktigaste i Sverige [3]). Här ligga Uppsala, Vendels och Ultuna gravfält och åtskilliga andra, som visa, att liksom den svenske konungen hu-

---

[1]) Om förhållandet mellan Hedeby och Slesvig existera skilda meningar. Ingen arkeolog kan frångå den åsikten, att Hedeby legat söder om fjorden, varest innanför den invallade halvcirkeln bevisande fynd äro gjorda. Frågan är nu om platsen för det från 800-talets början litterärt betygade Slesvig. Sophus Müller (Nordiske Forntidsminder I, 240) tror, att under 800- och 900-talen en stad funnits söder och en annan strax intill norr om fjorden. Det är väl dock mycket osannolikt, att på en tid, då städer överhuvudtaget nätt och jämt förekommo i Skandinavien, tvenne städer, av vilka en mycket betydande, skulle ha under århundraden legat snett emot varandra vid en fjord, som senare burit en enda stad. Att Slesvig hos Adam av Bremen tre gånger kallas Hedeby, är bevis för att Hedeby och Slesvig även tidigare varit namn på samma ort. Müllers förklaring är en nödfallsutväg, men han har pekat på den riktiga lösningen, då han visat, att den sydliga staden varit den från början mest betydande. Alla svårigheter äro emellertid lösta, om man i Hedeby ser den enda staden, av utländingar, således i Ansgarius levernesbeskrivning, efter sitt läge vid viken kallad Slesvig, men av innebyggarne själva, åtminstone efter den svenska erövringen omkr. 900, Hedeby. Då Hedeby faller, överflyttas staden till platsen för det nuvarande Slesvig. För denna punkt är Hedebynamnet mindre rotfäst och försvinner snart för det för utländingarne vanliga Slesvig. Under långa tider bar en skånsk stad, som i hemlandet hette Malmö, för de utländska handlandena namnet Ellenbogen.

[2]) Jfr Ambrosiani, Varför och när uppstod Stockholm? Varia 1907, sid. 66.

[3]) Stjerna, Svear och götar under folkvandringstiden i Svenska fornminnesföreningens tidskrift XII, 345.

vudsakligen vistats på sina hus i dessa bygder, även den svenska aristokratien här haft en medelpunkt. Birka har här haft ett det förträffligaste uppland. Att just denna ö valts, har tydligen berott därpå, att den erbjöd en brant, från de flesta håll otillgänglig klippa alldeles invid vattnet.

För Mälarprovinserna vid tiden omkring år 800 är en stad lagd med sådant förutseende en anakronism. Man måste rent a priori avlägsna tanken på att den tidens svenska bönder, som vid sina tillfällen kunde förvandlas till sjömän och krigare eller driva litet köpenskap på slump, skulle ha egt nog observationsförmåga att utsöka detta ypperliga köpmansläge samt organisera en stad med dubbla befästningar och konstgjord hamn. Vi befinna oss då ännu i den begynnande vikingatiden, en period, då man bra litet kände till främmande städer. Och även om man på plundringståg nådde fram till dylika huskomplex, har man säkerligen haft svårt att tänka sig in i avsikten med deras anläggning eller uppfatta dem som annat än lämpliga föremål för plundring. Efter det att Lund visats icke kunna härstamma från en så tidig tid, sakna vi på den skandinaviska halvön och kringliggande öar i öster och väster stadsanläggningar utanför Birka.

Då bjuder rimligheten antaga, att ej heller Birka anlagts av landets egna innebyggare, att det ursprungligen är en främmande stad.

En svag möjlighet skulle ha funnits att hävda stadens inhemska ursprung, i den händelse fynden visat en tidigare under århundraden fortgående bebyggelse av samma plats. Orten skulle då såsom den lämpligast belägna kunnat tänkas ha så småningom vuxit i storlek och förvandlats till stad. Men fornsakerna, både från gravarna och svarta jorden, äro alla från tiden efter omkring 800 och staden är betydande redan år 826. Birka är sålunda en avsiktligt anlagd stad.

Anläggarne kunna endast vara den tidens storköpmän, friserna. Sjöfärden mellan Frisland och Birka var då intet vägstycke. Redan under döstiden har en förbindelse mellan

England och västra Skandinavien börjat, vilken fortsatt och tilltagit i intensitet hela stenåldern igenom. Egendomligt nog synas dessa förbindelser, av fynden att döma, hava varit relativt obetydliga under bronsåldern och ända fram till folkvandringstiden. Men de anknytas ånyo under anglernas utvandring. Av Beowulf och Gregorius av Tour veta vi, att daner och götar gjort kraftiga strandhugg på södra sidan av Kanalen och för vissa tider satte sig fast där. Från Normandie äro kända tvenne gravfynd med sannolikt skandinaviska 500-talsfibulor, ett från Douvran med tvenne fibulor av en typiskt öländsk-gotländsk fibulaserie, det andra från Envermeu [1]. Från norra Frisland finnas på 600-talet tvenne ryggknappspännen av former, som möjligen i själva Frisland utvecklats ur rent skandinaviska prototyper. Även om det är tvivelaktigt, att den sjörövarflotta, som 617 uppträtt härjande på Hebriderna, varit nordisk, veta vi med säkerhet, att under 700-talet en livlig förbindelse uppstått mellan nordvästra Skandinavien och den skotska öarkipelagen. År 795 uppträda de första av litterära källor betygade nordiska vikingarne, kommande norr ifrån, på Irland, och ungefär vid samma tid börja nordmän ånyo sina plundringståg vid Engelska kanalen [2].

Vid samma tid grundlades Birka och troligen även Hedeby och Ribe. Det är mest om plundringar gamla anteckningar och krönikor tala, men de omnämnda fredliga förbindelserna äro i detta fall en förutsättning för de krigiska. Redan vid tiden omkring år 500 ha köpmansfartyg från Rhenmynningarne fört till Gotland och Mälaren, ända upp till Vendel i Uppland bräckliga strutformiga glas [3]) med utsprång av glas i kransar. Sådana glas äro funna utom i Skandinavien även i England samt vid Rhens och Meuses stränder [4]. Dessutom äro på Gotland funna andra glas an-

---

[1]) Salin, Die altgermanische Thierornamentik, sid. 52.

[2]) Bugge, Vikingerne, sid. 136; Steenstrup, Normannerne II, 12.

[3]) Stolpe, Vendelfyndet. Antiqvarisk tidskrift VIII: 1, sid. 12.

[4]) I museet i Namur äro sådana glas ej sällsynta från de frankiska gravfälten. Adderar man dessa glas till de i Rhenländerna funna, överväger

tagligen av samma ursprung. Jag framhäver glasen, vilka ju såsom i behov av en mycket omsorgsfull transport äro särskilt belysande för förbindelsernas karaktär. Annars äro i nordisk jord även andra saker funna, som kunna tillskrivas ett frisiskt inflytande. Så t. ex. de flerkloiga halstren från Vendel och Ultuna [1]), som uppdyka samtidigt med de omtalade glasen. Typ om ej exemplar torde härstamma från Frisland, där man i svarta jorden vid Wijk bij Durstede funnit alldeles liknande föremål. Handelsförbindelserna mellan Frisland och Norden ha sålunda varit i gång sedan 600-talets början. Liksom under romersk tid spridandet av de romerska exportartiklarne till germanerna föregå de germanska folkvandringarne, föregås vikingatågen till Västeuropa av ett om ock ringare utspridande i Skandinavien av västeuropeiska industriprodukter. Vi kunna undra över vilka orsaker, som först lett nordborna just till Frisland, vars vattendränkta marker tvungo odlaren till större arbete än slätterna i södra och mellersta Skandinavien. Svaret ligger i det utmärkta handelsläget. Ned utefter Rhen forslades produkter av en industri, som ägde romerska traditioner, och herrarne över Rhenmynningarne drevo med dessa varor handel på Nordsjön och Östersjön.

Vid tiden omkring år 500 inträffade i Skandinavien en serie av omstörtande tilldragelser resulterande i götaväldets fall och de svenska och danska väldenas bildande [2]). Det är framför allt på vattnet dessa strider utkämpats. Sjökonungar kallades svearnes skilfingar, sjögötar och vindgötar deras motståndare. En mängd av aristokrater och konungstjenare blevo landsflyktingar och begåvo sig på skeppsdäck för

antalet av de kontinentala glasen av denna typ vida de britiska, vilket ytterligare styrker Stolpes antagande, att de fabricerats på kontinenten och väl sannolikt i en verkstad vid någon av dessa floder.

[1]) Stolpe, Vendelfyndet. Antiqvarisk Tidskrift VIII: 1, 8, 17, 18, 24, 28.

[2]) Stjerna, Svear och götar under folkvandringstiden. Svenska fornminnesföreningens tidskrift XII, 344. Jfr Fasta fornlämningar i Beowulf. Antiqvarisk tidskrift 18: 4, sid. 62.

att i samlade skaror tilltvinga sig sitt uppehälle var de kunde.

Lockande och åtkombara från sjösidan ha de frisiska handelsstäderna varit. Redan på 500-talet ha — såsom vi sett — nordbor bitit sig fast på givande punkter i Frisland, och det är givet, att det varit mot handelsstäderna de i främsta rummet riktat sig.

Den följande tiden erbjuda i Britanniens och Skandinaviens jord uppgrävda fornsaker de materiella bevisen för den frisiska handeln. Litterärt veta vi, att år 689 de mäktiga frankernas major domus, lämnande åtskilliga närmare liggande stammar i fred, ryckte fram mot friserna, slog dem vid Dorestat och gjorde stort byte. Redan då ha Dorestats rikedomar lockat mäktigare fiender än nordborna. År 753, om ej tidigare, visade sig friserna bland de handelsdrivande i Paris, och Dorestat synes vid denna tid hava blivit frankerrikets viktigaste marina handelsplats. Friserna uppträdde ungefär samtidigt såsom köpmän i London och York, i vilken senare stad de uppehöllo sig i ett visst antal och vars trafik på kontinenten de förmedlade på sina fartyg. I städerna nedåt Rhen, framför allt i Mainz, ha friserna under 800-talet haft sina köpmanssammanslutningar; för kolonien i Worms härrör det tidigaste kända omnämnandet från ett dokument av år 829. Även utefter Weser skola friserna enligt en senare tradition före Karl den stores dagar hava hållit marknader.

Dorestat, där Karl den store lät slå mynt, har under dessa tider varit medelpunkten för frisernas handel och måhända den egentligen enda verkliga knutpunkten. Mot denna stad riktade sig också de nordiska piraterna. Dorestat härjades upprepade gånger av nordbor, åren 834—837 en gång om året, och plundringarne fortsattes under ännu ett par tre årtionden.

Friserna voro berömda som duktiga sjömän, deras fartyg voro utmärkta handelsfartyg och gåvo i stridsduglighet icke nordbornas efter. Sina framstående egenskaper som sjökrigare visade de, då de kämpade än mot än med nord-

borna, någon gång till och med som deras härförare [1]). Alla, med undantag av dessa enstaka kondottierer i främmande tjänst, uppträdde de uteslutande som handelsfolk och medan de om ock välbeväpnade drevo sin handel från enskilda fartyg och handelsplatser, har själva Dorestat liksom sedan Hedeby gång efter annan dukat under för de betydande flottor, som de nordiska furstarne utrustade i akt och mening att plundra.

Härav en vexelverkan mellan frisisk sjöhandel och nordiskt sjöröveri, som också slutar med att Dorestats handel dräpes.

Redan i Beowulfsdiktens lilla prolog till nordisk historia omtalas strider och fördrag mellan friser och nordbor, och då ridån sedan på allvar går upp, genljuda de första scenerna av liknande händelser. Nordiska furstar besätta Dorestat, taga det i län och draga inkomster av det.

Men man får icke av detta faktum förledas att invertera satsen och antaga Dorestat vara en nordisk skapelse.

Dorestat, beläget vid mynningen av en av Europas viktigaste stråkvägar, i en trakt, som redan under romartiden varit handelsdrivande och som sedan under alla tider omfattat ett av världsdelens mest betydande handelscentrer, grundlades före år 600 och var rikt några decennier senare. Birka och Hedeby grundades omkring år 800. Nordmännen kunna icke ha byggt städer utanför Skandinavien århundraden innan sådana funnos i deras eget land.

Britanien är rikare på rhenska fornsaker från och med 400-talets slut än Skandinavien. Skulle nordmännen hava grundlagt Dorestat, skulle de således århundraden före vikingatiden hava drivit transitohandel mellan Rhenmynningen och Britannien långt utanför sitt eget område. A priori är detta antagande orimligt. Men oavsett detta veta vi, att denna handel drivits av friser, dels av, som nämnt, litterära källor dels ock därav, att engelska mynt från tiden före vi-

[1]) Framställningen av frisernas handel är ett kompendiöst sammandrag ur Wilkens avhandling: Zur Geschichte des niederländischen Handels im Mittelalter i Hansische Geschichtsblätter 1908, sid. 295—345.

kingatågen ingalunda sällsynt äro funna i Frisland, däremot icke i Skandinavien.

Liknande rhenska saker som i Britannien äro funna i Skandinavien. Dessa måste härröra från handel mellan Skandinavien och Frisland. Vi veta, att det frisiska handelssamkvämet överallt annars utgått från friser och skötts av dem. Det är otänkbart, att just de minst kultiverade bland frisernas kunder, skandinaverna, skulle själva hava drivit handeln på Dorestat, som organiserat varuutbytet på Rhen, Britannien och norra Tyskland samt deltagit i handeln på Paris.

Från tiden omkring år 800 känna vi sålunda en frisisk handel på Skandinavien, enkannerligen Sverige och Danmark. Då uppenbara sig i dessa tvänne länder handelsstäder: Hedeby, lagt alldeles omedelbart utanför Danevirkemuren, Birka på en ö, båda sålunda redan genom sitt läge försvarade mot landets innebyggare. Det synes mig näppeligen kunna råda tvivel därom, att dessa städer rests av främlingar, d. v. s. Dorestathandlande, om ock bland dem befunnit sig i Dorestat kristnade och västerländskt civiliserade nordbor.

Måhända i avsikt att trygga och reglera sin baltiska handel upprättade borgarne i Dorestat de nordisk rierna. Rovlystna kapare började göra farvattnen osäkra. De nya faktorierna kunde lämna de förföljda fartygen skydd, tjänstgöra som upplag för att herbergera de skatter, fartygen medförde i avvaktan på försäljning, såsom marknadsplatser, såsom fasta ambassader hos de nordiska härskarne och som utgångspunkter för vidare handelsförbindelser.

Att de svenska infödingarne icke grundlagt Birka, förklarar den omständigheten, att oaktat denna stad redan omkring år 830 skildras som betydande, gravsaker från det första halva århundradet äro sällsynta, medan de från tiden efter år 900 bli övermåttan talrika. Friserna, grundläggarna, voro kristna, och det stred mot deras skick och religion att gravlägga prydnader och husgeråd. I och med det inhemska

elementets tillväxt ökas också konsekvent antalet fornsaker i gravarne.

Granska vi med de nu vunna förutsättningarne frågan om Björkömynten, ligger lösningen nära till hands. Men först tillhör det oss att rådfråga fyndförhållandena. Björkömynt förekomma i Birka i de genom andra föremål tidsbestämda gravarne 526, 646, 860, 954, 306. Graven 526 innehöll bland annat två ovala spännbucklor utan överskålla med dekoration som Antiqvarisk Tidskrift 18: 1, fig. 143, 144, ett

Fig. 27. 1/1.

Fig. 28. 1/1.

strutformigt glas med blå kant, ett kufiskt (?) mynt samt pärlor. Mynten hade varit instoppade i en läderpung. Graven tillhör tiden omkring år 800. Graven 646 innehöll förutom tvänne mynt med ögla tvänne ovala spännbucklor liknande de nyss omtalade, men av något senare typ, en likarmad fibula närmast som Antiqvarisk Tidskrift 18: 1, fig. 96—97. Graven bör tidsättas till 800-talets förra hälft. Graven 860 två spännbucklor som Antiqvarisk Tidskrift 18: 1, fig. 147 (jfr fig. 25 ovan), samt ett hängsmycke i form av ett skäggigt människohuvud (fig. 27). Graven tillhör 900-talets förra hälft. Till samma tid bör hänföras grav 954 med

liknande spännbucklor samt ett treflikigt spänne (fig. 28), slutligen även grav 306 med en genombruten knopp från en spännbuckla på samma utvecklingsgrad jemte det sid. 225 avbildade hängsmycket [1]).

Björkömynten ha således begagnats i Birka, låt vara emellanåt som amuletter, i ett helt århundrade, från omkring år 800 till efter år 900. Denna omständighet i förening med det faktum, att majoriteten av dessa fynd äro från Birka, indicerar Birka som myntpräglingsorten. Otvivelaktigt skulle det varit i hög grad underligt, om svenskarne vid denna tid slagit mynt, då det först är 200 år efteråt de skandinaviska konungarne börja slå mynt i sina hemland. Men denna svårighet är nu undanröjd. Dorestatsmännen ha haft myntmästare med sig från det myntslående Dorestat. Där funnos emellertid åtskilliga mynt i kurs utom stadens egna, framför allt engelska sceattæ [2]). Då friserna på Karl den stores tid grunda Birka, är det naturligt, att Birkamynten just bli efterbildningar av Karl den stores Dorestatsmynt, och att några tecken stjäla sig in från de engelska sceattæ [3]). I Birka fortsatte man att efterbilda Karl den stores-mynten, även sedan i Dorestat mynt började slås för Ludvig den fromme. Snart upphör myntpräglingen i Dorestat och så småningom även i Birka, och de alltmera sällsynta gamla silvermynten med de underliga tecknen började att bäras som amuletter eller smycken.

Den Ansgariuska missionen mitt i hjärtat av det rent hedniska Sverige ter sig under de gällande historiska förutsättningarne som ett halft obegripligt spontant försök i ogjort väder. De första 20 årens framgångar avbrytas också vid sina tillfällen och efterträdas slutligen av en fullkomlig tillbakagång, då den lilla svenska kyrkan lämnas att gå under. Sedda ur synpunkten av Birkas frisiska ursprung bli alla dessa företeelser förklarliga.

---

[1]) Antiqvarisk Tidskrift 18: 1, sid. 137, 138. Jfr sid. 175, 184, 199—202.

[2]) Wilkens i Hansische Geschichtsblätter 1908, sid. 315.

[3]) Triquetran, som finnes på mynten, återfinnes även på andra föremål i Birka. Stolpe, Undersökningar på Björkö II, sid. 52.

Bilden blir ungefär denna.

De främmande kristna köpmännen uppsöka på sina skandinaviska färder de lokaler, där marknader hållas. En sådan punkt var bland annat den lilla Mälarön, där fyra härad sammanstötte[1]. Men deras förslagna köpmanssinne inser raskt den merkantila vikten av denna punkt. Vi kunna tänka oss, att de med präktiga gåvor framträda inför den svenske konungen, lova honom för framtiden vin, tyger och vapen från Frisland, om de här få disponera över en försvarbar ankarplats, och sluta en överenskommelse, som ställer deras anläggning i skydd och beroende af honom. Men de behålla sin egen stadsförsamling (placitum), som beslutar i deras egna angelägenheter[2]. De bygga sin stad, omgördla den med vallar, befästa ytterligare den branta stenklippan, från vars topp de hålla utkik, samt lägga bryggor och stenankaren ut i vattnet. De bo där ständigt även om vintrarne[3] och dö även där. Birka är sålunda en stad, icke en uppehållsort under någon viss årstid. De utveckla raskt sin köpenskap och bygga därför sin hamn så, att flera fartyg kunna få plats där på en gång. Sina viktigaste handelsförbindelser äga de med Dorestat, där deras släktingar bo, och de begagna sig av de frankiska mynten[4]. Men under det att deras rikedom växer, börja de bli oroliga för sina själars frälsning. Åtskilliga dö utan att hava fått åtnjuta den heliga nattvarden, och Dorestat är för långt avlägset för att de i händelse av någon svår sjukdom skola kunna hinna dit före döden, och de runt ikring boende hedningarne besmitta barnen med sina syndiga bruk. Det gällde tydligen för dem att för sin sak vinna konungen, vilken på förhand var imponerad av deras västerländska färdigheter. De vände sig därför till sin förre herre, den frankiske kejsaren, och utbådo sig

[1]) Jfr. Ambrosiani i Varia 1908, sid. 66.

[2]) Av de båda placita, Vita S. Ansgarii omtalar, bör således det ena fattas som en lokal församling för Birka, det andra är Uppsalatinget.

[3]) Isläggar äro funna i stort antal i svarta jorden, Stolpe, Undersökningar på Björkö, sid. 53. Dessutom isbroddar, ibid. sid. 41.

[4]) Av Ludvig den frommes mynt äro exemplar funna i svarta jorden i Birka.

av honom lämpliga präster. Åtgärden låg ju nära till hands. På en av köpmansfärderna till Dorestat hade sändebuden att fortsätta ett stycke nedåt Rhen för att framföra sitt ärende till kejsaren i Ingelheim. Denne skickar med dem tillbaka tvänne präster, av vilka den ene, den energiske f. d. skolföreståndaren i Corvey, redan förut haft umgänge med en nordisk konung och visste, hur sådana skulle tagas.

Köpmännen vända hem till Birka efter väl förrättat värv i sällskap med Ansgarius, vilken, försedd med gåvor från kejsaren till konungen av Sverige, hade att framträda inför denne som sin furstes befullmäktigade.

Birkas præfectus, Herigarius, [1]) som naturligtvis deltagit i de rådslag, som föranlett den kejserliga missionen, är från början dess varme gynnare. Huruvida denne Herigarius själv varit en friser och utsedd av friserna eller av konungen beklätts med sin befattning bland de frisiska birkaborna, är svårt att säga. I Vita S. Ansgarii heter det väl, att han nu låtit döpa sig, men denna levernesbeskrivning är tydligen nedskriven för att glorifiera det bremenska kyrkohelgonet, och det var därför nödigt att söka framställa Ansgarius verksamhet i Norden så effektfull som möjligt. Om Birkas innevånare framställts såsom mer eller mindre kristna redan vid Ansgarius ankomst, hade de klaraste strålarne i helgonglorian bleknat betänkligt. Det berättas likväl, att stadens innevånare ställde sig mycket vänligt mot den kristna läran, att de enhälligt beslöto, att den skulle få predikas i Birka, och att konungen visade ett fullständigt tillmötesgående. Stadens præfectus påbörjade genast byggandet av en kristen kyrka.

De kloka köpmännen ha sålunda på ett välbetänkt sätt begagnat sina relationer och på diplomatisk väg och under mycket vänskapliga former genomdrivit sina avsikter hos den svenska statschefen vid ett av dessa tillfällen. Man kan

---

[1]) Hergeir, namnet, förekommer i Sverige en gång från 1300-talet och två gånger från 1400-talet som namnet på en klerk och är sålunda möjligen fornsvenskt (Lundgren, Personnamn från medeltiden). På lågtyskt och engelskt område är namnet däremot temligen vanligt.

tryggt våga påstå, att de svenska infödingarne icke kunde ha handlat på detta sätt. År 800 voro kontakterna mellan Mälardalens inbyggare och de kristna folken inga andra än de merkantila. Kristendomen måste för dem ha varit något alldeles främmande, och gravarna visa, huru helt de voro genomträngda av de hedniska föreställningarne. Det är orimligt antaga, att dessa krigare och bönder, vana att efter gamla metoder tillfredsställa sina religiösa behov, skulle ha fattats av åtrå till en främmande religion med ett annat för dem obegripligt innehåll.

Ansgarius stannade halftannat år för att ordna de kyrkliga förhållandena i mälarstaden. Men någon egentlig missionsverksamhet synes han ej hava utövat, ty utanför Birka har han veterligen icke varit. Hans uppgift var att befästa de kristna köpmännens kyrka, att skaffa den kungligt protektorat och verka för dess vidmakthållande. Då han fullgjort sitt uppdrag, återvände han, uppvaktade kejsaren och därefter påven samt utverkade bildandet av en nordisk kyrkoprovins med huvudsäte i Hamburg. Den framsynte och företagsamme kyrkopolitikern, nu vorden ärkebiskop, hade säkert därvid också den kristna församlingen i Birka för ögonen. Han sände först Gaubertus, sedan Ardgarius till Birka med syfte att tjänstgöra som de kristnes präst.

Men häruppe utvecklade sig förhållandena i en hotande riktning. Bland friserna började de hedniska bruken och meningarne att vinna inträde, man misstrodde prästerna och övergick emellanåt till våldsamheter mot dem. Det tyckes, som om en slags blandreligion skulle varit på väg att uppstå med både hedniska och kristna element. Man började dyrka en gud, som man kallade Eriker, d. v. s. den allsmäktige, och byggde åt honom en kyrka, en dittills okänd sak. Nu måste den rörlige Ansgarius gripa in. I egen person begav sig den mäktige prelaten till Birka.

Under tiden hade han i Hedeby — en anläggning av Birkas typ — utfört ett liknande arbete som förut i Birka och för den skull knutit förbindelse med den danske konungen liksom tidigare med den svenske.

Den hamburgske ärkebiskopens ankomst till Birka var en stor händelse. Konungen mötte i staden och stadsförsamling hölls. Ansgarius hade väl förberett ärendet. Han hade inviterat konungen till gäst hos sig, visat sina rekommendationer från konung Erik i Danmark, som vitsordade hans förbindelse med kejsaren, bjudit på en god middag och därvid låtit frambära sina gåvor. Han uppträdde således såsom det tillkom hans rang som katolsk kyrkofurste.

Förhandlingarne i församlingen visa arten av den religiösa förvillelsen. Först kastade man lott om gudarne, och den utföll till fördel för den som predikades av Ansgarius. Sedan uppträdde en av birkaborna och framhöll, huru mycket lämpligare det var att mottaga sakramenten av de hitkomna prästerna mot att resa ända till Dorestat och kristna sig där. Man var tydligen icke fientligt stämd mot den kristna läran, men man befann sig långt ifrån Dorestat, därifrån deras fäder kommit, och man var icke alldeles säker om vad som var den riktiga dorestatska religionen.

Men Ansgarius uppträdande gör ett så starkt intryck, att man som den riktiga anammar den trosform han predikar, beslut om byggandet av flera kyrkor fattas, och Ansgarius kvarlämnar sin systerson i den kristna staden. Lika litet nu som förut berör han det egentliga Sverige.

Den svenska ledungen anses ha utgått från Mälartrakterna, och i sjökrigen ha tydligen de vapenhandlande birkamännen deltagit på svensk sida. Då på ett krigståg mot Kurland svenskarne i stort betryck vände sig till den kristne guden med böner, kan man vara säker om att detta råd lämnats av birkamän.

Den ansgariuska missionen blir sålunda fullt begriplig, om vi se Birka som en från början kristen frisisk stadskoloni.

Berättelsen om Frideborg, en kvinna i Birka, som testamenterar sin förmögenhet till de fattiga i Dorestat, och hennes dotter Cathle, som beger sig till Dorestat för att verkställa testamentet, kunna näppeligen förklaras nöjak-

tigt, om man icke antager, att Frideborg — namnet är väl snarare frisiskt än svenskt — härstammade från Dorestat.

Så länge Ansgarius levde, har kristendomen kunnat hållas vid liv på den lilla ön i Mälaren. Men efter hans död förlorade så småningom den hamburgska stolen sitt intresse för kolonien i Birka, som ju ägde sina egentliga förbindelser med metropolen vid Rhen. Ännu så sent som 935 kan en biskop begiva sig dit upp, men i det hela ha förbindelserna lossnat. Den tidiga förvillelsen i sinnena, som Ansgarius lyckats avvända, var blott ett första omen. Ett årtionde efter hans sista besök gick Dorestat under, lämnande dotterstaden och dess religion att reda sig själva. Mitt ibland hedningar paganiserades Birka. Framemot medlet av 900-talet bli gravarne också till mycket stor del av hednisk typ, men svårigheten att kronologisera de kristna gravarne gör, att vi intet kunna utsäga om styrkan av de båda elementen.

Birka och Hedeby ha ungefärligen samtidigt övergivits. Det kunde i längden icke vara bekvämligt för den växande konungamakten att vid sidan hava en starkt befästad, rik stad. Hedeby flyttades innanför Danevirke, varigenom dess militära betydelse upphörde, den benämndes med det namn, som utländingarne dittills vanligen begagnat, och blev säte för biskop, myntstad etc., förvandlades till en stad av typen Lund. Birka flyttades samtidigt till stranden av fasta landet, varigenom det kunde behärskas från landsidan, blev biskopsstad och myntstad, således också en stad av typen Lund.

Bland saker, funna i Birka, talar runstenen, som v. Friesen påpekat, om förbindelserna med Hedeby, och av gravföremål skvallra åtskilliga om sitt frisiska ursprung. Sådana äro de små kristna silverkorsen och ett krucifix av silver, ringnålar med utvecklad filigranornamentik, spelbrickor av glas, somliga med människohuvuden, ägg av glas, strutformiga glas jämte glas av ett par andra typer, lerkärl med pip av ett par olika typer. Alla dessa saker äro tillverkade i Frisland.

Men viktigare än alla andra föremål äro mynten, dege-

nererade Karl den stores Dorestatsmynt, som förekomma i rätt stort antal bland Björkösakerna.

I Birka äro rester av tvenne slags hus funna, runda eller ovala klinhus och rektangulära trähus. De förra veta vi med visshet vara av samma konstruktion som andra svenska vikingatidshus. Den andra typen torde väl vara den frisiska.

Hjärne har påpekat, huru den frankiske skildraren av Ansgarius besök kunnat om Birkas institutioner begagna den frankiska terminologien. Detta är naturligt nog, om innevånarne i Birka själva ursprungligen tillhört ett frankiskt stadssamhälle. Likheterna äro likväl för obetydliga att tillåta slutsatser.

Men det återstår tillräckligt mycket för att bestämma Birkas ursprung. Läget, befästningar, hamn och byggnader visa, att staden grundlagts av främmande köpmän, religionen, förbindelser, traditioner, fornsaker och mynt visa, att dessa främlingar varit friser.

Då, liksom Hedeby till Slesvig, Birka flyttas över till Sigtuna, flytta friser med. v. Friesen har på en av runstenarne i Sigtuna läst ut »Frisernas gillesbröder».

Birkas, d. v. s. frisernas, betydelse kan knappast överskattas. Från denna ort utstrålade västerländsk kultur åt alla håll i Mellansverige och influerade på den svenska konungamakten, som ägde sitt stamsäte i närheten.

Några detaljer.

Redan på 800-talet har man av de kristna birkamännen lärt sig att konstruera kultbyggnader, och man imiterar det kristna gudshuset, då man vill bygga tempel också åt den hedniske guden Erik. Hedningarne dyrkade säkerligen i gamla tider sina gudar ute, och då vi av Adam av Bremen lära känna, att man i Uppsala rest ett gudatempel av trä, så är det sannolikt det närbelägna Birkas kyrkor man imiterat.

I detta tempel funnos stora gudabilder av trä, liksom det fanns helgonbilder i de kristna kyrkorna — väl i Birka

som annorstädes. Det var helgat åt tre gudar, liksom i kyrkorna dyrkan hembars åt flera än ett helgon.

Jämte de rent kristna gravarne har man på Björkö en art kompromissgravar, vilka även visa, hur de kristna bruken inverkat på de hedniska. Åtskilliga gravar med fornsaker och täckta av hög enligt hedniskt skick innehålla, såsom kristen ritus bjöd, lik i spikade träkistor, orienterade i öster och väster [1]. Då ett stycke längre fram i vikingatiden dylika kistor med samma orientering uppträda i Uppland [2], är detta att tillskriva ett inflytande från Birka.

De gamla kultbruken hos mälarbefolkningen transformerades sålunda genom uppsugning av från Birka emanerade kristna element och vunno därigenom i rikedom och innehåll. Men samtidigt skärpte den ständiga friktionen med kristendomen hedningarnes medvetande om motsatsen mellan den främmande religionen och deras egna åskådningar. Ingenstädes mellan Nordsjön och Hvita havet har därför hedendomen uppträtt så välorganiserad och stridbar som just i Uppland.

Man bör icke förbise, vilka fördelar Birkas handel direkt brakte folklanden vid Mälaren, framför allt genom att skaffa hit vapen, välska svärd och spjut [3]. Svenskarnes uppträdande under vikingatiden i Danmark och österut har här en av sina förutsättningar.

Vid tiden omkring år 900 erövrades Hedeby, Birkas systeranläggning och väl även konkurrent, av svenskar under anförande av en Olof. Att angreppet utgått från Birka, är väl obevisbart, men de mynt, som omkring 900-talets mitt slogos i Hedeby, äro utan fråga efterbildningar av Björkömynten. Erövringen var intet vanligt vikingatilltag. Eröv-

[1]) Stolpe, Grafundersökningar på Björkö. Tidskrift för antropologi och kulturhistoria I n:o 10, sid. 9. Jfr Almgren, Vikingatidens gravskick, sid. 314, 320, i Nordiska Studier tillegnade Adolf Noreen 1904.

[2]) Exempelvis i gravar på Enbacka vid Årstad, Vaksala socken, utgrävda 1908—09.

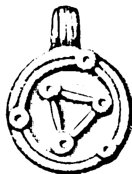
[3]) Lorange, Den yngre Jernalders Sverd. Jfr A. Bugge, Vesterlandenes Inflydelse etc., sid. 196, 209.

rarne gjorde Hedeby till ett centrum, varifrån de under årtionden utförde sina vidsträckta operationer.

Vi ha sett, att birkamännen deltagit i österleding till Kurland. Birka låg i Roden, och det kan icke vara någon slump, att det är män från Roden, som ett halft århundrade efter Birkas tillkomst lägga grunden till det ryska riket. Denna betydelsefulla tilldragelse står i sammanhang med den nordiska handel, som sökte vägar genom hela Ryssland och som dit förde västerländsk organisation, till Norden och framför allt till Birka varor från österlandets marknadsplatser.

Birka och Lund äro de förnämsta representanterna för nordiska städer av tvenne skilda typer. Båda äro produkter av nordisk västerländsk kultur, och västeuropéer, i ena fallet friser, i det andra anglosachser, ha verkat vid deras grundläggning. Men olikheterna äro större än likheterna. Typen Lund, den obefästa staden, sätet för flera statsinrättningar, vidtager med medeltiden, för vars inbrott dess domkyrka står som symbol, och är den gällande i modern tid, vars statsskick har sina organer förlagda till vissa centrala punkter. Birkatypen — med hamn och främmande köpmän bakom egna vallar och under skydd av sin akropol — är mera arkaisk. Till denna typ höra de grekiska kolonistäderna och det feniciska Karthago, och den framträdde ännu under medeltiden, tämligen urblekt i Hansans städer i allmänhet, i en nära ursprunglig form i det hanseatiska Visby.

Knut Stjerna.

(Tryckt i december 1909).

Ärkebiskop Birgers brev om Stora Herrestad och Borrie.

I Carl Georg Brunius' Skånes konsthistoria för medeltiden finnes flera gånger åberopat ett brev av ärkebiskop Birger Gunnersen, daterat den 29 maj 1514. Brunius konstaterar med ledning av detta brev, att Stora Herrestads kyrka är helgad Trefaldigheten och grundlagd 1102, alltså Skånes älsta lantkyrka, att Erik Menved 1319 utverkat påvens tillstånd att uppföra ett kapell för invånarne i Borrie, vilka ditintills sökt den förstnämda kyrkan, och att Malmö S:t Petri kyrka även ledes grundlagts 1319 [1]). En och annan har väl haft sina tvivelsmål om dessa uppgifters riktighet. Julius Löffler anser det sålunda mer än tvivelaktigt, att kyrkan från 1102 i Stora Herrestad är den byggnad, som bevarats till våra dagar [2]); andra ha anmärkt det egendomliga däri, att ett romanskt kapell sådant som det i Borrie kunnat uppföras i gotisk tid. Men merendels vidhålles ärkebiskop Birgers datering. Medan Petrikyrkan i Malmö, menar man, utförts efter ett direkt importerat schema, utgör kapellet i Borrie »en fortsättning av den inhemska byggnadskonsten, innan densamma hunnit genomsyras av gotiken», och de former, som framträda i denna byggnad, ha med denna uppfattning till ej oväsentliga delar kommit att bli normgivande för den medeltida konstarkeologiska kronologien för Skåne [3]).

---

[1]) Brunius, Skånes Konsthistoria, 116, 118, 193, 265.

[2]) Löffler, Udsigt over Danmarks Kirkebygninger fra den tidligere Middelalder, 134.

[3]) O. Rydbeck, Medeltida kalkmålningar i Skånes kyrkor, 44—46.

Ärkebiskop Birgers brev av den 29 maj 1514 har aldrig varit publicerat. Originalet, som på 1730-talet förvarades på Stora Herrestads gård, synes nu förlorat. Men en anteckning av lantmätaren Caspar Espman, som såg brevet 1742, upplyser, att det var på pergament med spår av vaxsigill under namnunderskriften, och en avskrift, tagen av Espman, har bevarat ordalydelsen [1]).

Nos Birgerus de norra Hallandia, dei et apostolicæ sedis gratia archiepiscopus Lundensis vicesimus sextus, Sveciæ primas et apostolicæ sedis legatus, dominus de Lunde bispegaard etc. etc. etc., giöre witterligt, att som sogne-prästen i Hervedstedt, hederlig och wällärdt dominus Michael, är här ofwerwärendis i Köbenhaun wid Hans Majestatis, koning Christiern den andens af det nawnet kroning, som är kong Hanssis och dronning Kirstines, deris sön, att wäre en herre och konge ofwer Dannemark, Norge och Swerrig, hwilket nu i aar mdxiv dominica Trinitatis d. xxix maii här i Kiöbenhafn af mig är bestillet, och will hafwe widenskab om wåris cannicke kald Hervedstedh wed Ystedt i Herwesteds herrit och Skaane, hworudi hand nu är sognepräst blefwen, da är dett saaledis: att i papæ Romani Alexandri II:di tid blef efterladt under koning Otho, som war den lxviii koning udi Danmark, Norrig och Engeland, en gudfryktig herre, att udi Herwestedh maatte meii läggis grundwold till en kirke och siden byggis den hellig trefoldighed till ære; till samme sogn hafwer derfra till nu ligget Herwestedh, Lille Kiöbind, Swendstrup och Forarp; udi Herwedstedh äre xxvij boel, Lille Kiöbind v boel, Swendstrup iiij boel och Forarp ij boel. Öster for disse byer är Store Kiöbind, Tosterup, Munketogerup, wästen före är Ye, Bussiö, Brumme, sönden fore är hawet, norden for är Söested, Boorige, Hugested. Allfarnebeck är skilsmisse imellem Ye och Herwedstedh. Ett fiskeleije är till Herwestedh, en sqwatte mölle, en wäirmölle, en wandmölle är till Swendstrup. I Herwedsted är fiskeleijet med fiskewandet, nogen eng, dertill ½ boel, ett helt boel, som Herwed gifwet till sogneprästens bolig och opphold. Siden äre de xxv hele boel delte på femtie bunder, och hwer bunde lefwerer aarligen till sogneprästen, efter Guds low, det tiende af all säd, som Gud lader woxe op af jorden, och det tiende

[1]) Engeströmska Samlingen B: VIII, 2, 44. Kungl. biblioteket. Stockholm. Stora Herrestads kyrkobok 1717—1805, fol. 188 v—190. Landsarkivet i Lund.

af qwäg, dyr, fugle, fiske och andet, ehwad den ortens läylighed kan wäre. Sammeledis är der x bunder paa de v boel i Lille Köbind, viij bunder paa de iiij boel i Swendstrup och vj bunder i Forarp, som ligeledis som de i Herwedstedh skall aarlig gifwe till prästen. Hwer bunde skall tre ganger om aarit, neml. winter, sommer och höst kiöre ad skowen och hempt hannem ett las brenne, hwer bunde paa hwert halwe boel skall gifwe aarlig foruden tienden af säden af sin gaard tre opmaalte skiepper bygg till helneskyld, saa ock paaskemad, S:t Hans ost, lintened, tre höijtidsdags offer, trolofning, wigselspenge, introductionspenge, siälegafwer, lijgstoel, bödepenge (naar sager de falle staa paa pliktepallen); de skall ock gifwe af bie, humle, rödder, kaahl, ärter, äblen, päron och andet saadant. Hwar bunde skall hielpe sogneprästen en dag med en ög att kiöre mög, naar den tid är. De som forste gaang admitteris till Herrens nattwärd, de som forste gang komme i ægtenskab gifwe till prästen for underwisningen efter deris leijlighed penge eller andet.

Om Borige, som är ett capell till Herwested sogn, är dette. Den tid den femtende erkiebiskop ofwer Danmark, Norrig och Swerig Esgerus Iuel residerede i Lund, da samme aar, som Malmös kirke blef funderit, da wandt hos pafwen konning Erich Menvid mcccxix, som war den lxxxix konning udi Danmark och den sifwende af det nafn, en wis och forstandig herre, att ett capell måtte funderis och byggis i Borige. Den rige bunde Boo, som hafde tye sönner, bodde der da med sine sönner, hwer sön gaf Boo en gaard, ty hele byen war hans innegods (skattehemman) undentagendis ett helt boel i byen, det war hans eget (det är, såsom mand dett nu kaller, sätteri), som han hade kiöbt for sölf och pendinge, det gaf han prästen i Herwestedh till ophold att nyde efter sin, scil. Boos dödelige afgaang, undentagendes att prästen der af skulde gifwe aarlig till samme capell iij lödig mark, scil. iij daler jordskyld. Foruden dette ene hele boel i Borige, som Boo gaf till sogneprästen, äre der femb andre hele boel, som der alltid siden till nu har bodt tije bunder paa, saa att tillsammens äre der vj boel i Borige, och bör wäre xij gaarde. J begyndelsen och föränd capellet blef bewilget, kunde de i Borige intet forligis med dem i Herwestedh wid deris kirkegang, derfore blef capellet bygt och bewilget. Alt det de i Herwested gifwe till sogneprästen af sine gaarde, som forr är sagt, saa skall de ock aarlig gifwe, de som bo i Borige, emedens det saa befindis, att de saaledis gifwit och utfäst sig att wilje gifwe, derfore att de måtte hafwe deris egen kirke

och egen sognepräst, som de for mcii ej hafde wed Herwestedhs sogn, eij heller capell i Boorige for mcccxvii i erkebiskop Esgeri Iuels tid. Till den som forestaar sangen, underwiser dränger och piger, saa ock lärer skolebörnen att läse i bog, skriwe och rägne etc., skall hwer decimant, det är hwer bunde paa hwert halfwe boel i dette prästekald, aarlig gifwe to skepper bygg, hweranden skeppe opmaaldt; item aarlig paaskemad, S:t Hans ost, lintened, item offer om de tre store höijtidsdage, offer wid trolofwelser, brudewielser, kirkeganger efter wielser och barselsäng, naar börn döbis, naar lig begrafwis, och alt hvad som accidentier kaldis eller kan kaldis, naar prästen faar, daa skall sangeren oc hawe, undertagendis widnisbyrds zedelpenge i adskillige maal och andre formoner, som hörer prästen ejgenteligen till oc ej sangeren, som befindes wäre beslutit aar mcccxvii af erkebiskop Esgerus Iuel.

Byrge.

Ett brev från 1514 eger givetvis i och för sig icke något vitsord i fråga om vad som inträffat 1102 och 1319. Det här ifrågavarande är emellertid icke ens från 1514; det är en groft gjord förfalskning av långt senare datum.

Redan brevets form visar detta. Det är rikt på ord, som sakna burskap i tidens kanslispråk, och satsfogningen är lika främmande som ordförrådet för det sextonde århundradets början. De enklaste, fastslagna formler visa sig vara utfärdaren okända av de hundratals brev, utgångna från ärkebiskop Birgers kansli, som ännu finnas i behåll, existerar icke ett enda med den inledningsformel som brevet från 1514, och icke ett enda avslutas formellöst som i detta. Förgäves skall man också söka efter ett pergamentsbrev försett med ärkebiskopens underskrift och med sigillet tryckt under densamma på pergamentet.

Det kan ifråga om innehållet väl icke anföras såsom bevis mot äktheten, att påven Alexander II (1061—1073) göres till samtida med konung Otho, med andra ord Svend Tveskägg († 1014), eller att den senares regeringstid lägges hundra år för långt fram i tiden (1102) — i dessa punkter skulle väl även ärkebiskop Birger kunnat misstaga sig. Men å andra sidan kan det icke gärna tilltros ärkebiskopen att

samtidigt med händelsen om sig själv yttra, att han 1514 trefaldighetssöndagen — den inföll den 11 juni, ej som i brevet uppgives den 29 maj — krönte Christiern II till konung icke blott av Danmark, utan även av Norge och Sverige — kröningen till norsk konung egde rum i juli samma år i Oslo, till svensk först den 4 november 1520 i Stockholm. De historier, som i brevet uppdukas om Herved och den rike bonden Bo ha utseende härleda sig ur lärda etymologier av yngre datum än Birgers tid — den senare etymologien förekommer tidigast i en tillskrift från omkring 1630 i Lunds stifts landebog av 1569 [1]) — och beskrivningarne på konung Otho och Erik Menved äro hemtade direkt ur Wolfs Encomion regni Daniæ, tryckt 1654 [2]). Att efter detta närmare ingå på en kritisk granskning av uppgifterna om de byar och bol, som enligt brevet tillhöra Stora Herrestads socken, och de gods och avgifter, som däri tilläggas präst och klockare, torde icke vara av nöden; det torde vara tillräckligt påpeka, att såvitt man känner, varken Lilla Köpinge, Svenstorps eller Fårarps byar någonsin legat i socknen, och att såväl presten som klockaren i Stora Herrestad och Borrie enligt en så gammal urkund som 1569 års Landebog njuta olika förmåner mot de i brevet angivna.

Såsom redan nämts, är för brevförfalskningen Wolfs Encomion av 1654 begagnad; å andra sidan är brevet första gång citerat i de »Memorial på det märkvärdigaste uti Herrestads och Borrie socknar» [3]), som presten därstädes inskic-

[1]) Landebogen, 680. Landsarkivet i Lund.

[2]) S. 568: »Konning Otho, som vaar den tredsindstiufvende oc ottende konning udi Danmarck, Norrig oc Engeland, som vaar en gudfryctig herre»; s. 558: [Malmøe er] »udi konning Erjch Meenveds tjd, som (1319) vaar den 89 konning udi Danmarck, oc den sivende aff det nafn, en viis oc forstandig herre, allerforst begynt at bygges oc funderet».

[3]) Engeströmska Samlingen B: VIII, 2, 44. Kungl. biblioteket. Stockholm. — I detta memorial fantiserar författaren oförskräckt vidare. Han säger om Stora Herrestads kyrka, att kung Otho »förmodel. bekostat dess första byggnad, hwaraf intill denna tiden pastoratet är regalt», och om Borrie, att dess första byggnad har Erik Menved »låtit bekosta och den rika bonden Boo låtit fortsättja, som allena ligger i kyrckian begrafwen».

kade till dåvarande professor Jokob Benzelius i Lund 1729; det följer därav, att förfalskningen verkställts mellan dessa båda årtal. Förfalskningen gör snarast intryck av ett rent tidsfördriv. Vem upphovsmannen varit, kan icke med bestämdhet uppgivas, men otroligt är icke, att det är samme man, som 1729 tidigast begagnade uppgifterna i brevet: kyrkoherden Erasmus Magni Turrin († 1731) i Stora Herrestad. Denne har i varje fall gjort sig skyldig till en ur hans egen fantasi till stor del härfluten Series pastorum för Stora Herrestad och Borrie. En avskrift av denna föreligger i den förstnämda församlingens älsta kyrkobok. Presterna n:o 2 och 3 ha här fått namn efter de konungar, under vilka de skola ha levat, historiskt kända kyrkoherdar vika platsen för okända och upptecknaren lagar så, att han sjelv blir den 12:te lutterske predikanten i församlingen med fullmakt av 12:te Carl i den 12:te svenske guvernörens och i den 12:te luterske biskopens tid jemt 200 år efter reformationen. Denna Series pastorum uppgives vila på »gamle monumenter och salige presternas originale lämnade kungelige fullmakter» och har, med reservation för det underliga däri, att pastorerna blivit av K. M:t befullmäktigade, kommit att inflyta i Cavallins Lunds stifts herdaminne [1]).

Ärkebiskop Birgers brev av 1514 är tidigast i tryck omnämt i Inrikes tidningar 1766 (n:o 51).

---

[1]) Kyrkoboken, fol. 14—14v; Herdaminnet, II, 338—340.

Lauritz Weibull.

(Tryckt i december 1909).

Fra den gamle Grænse 1544.

Det nye Vasa-Monarki, som sammentömredes i den förste Halvdel af det 16de Aarhundrede, saa med blandede Fölelser paa den daværende dansk-svenske Grænse. Gustaf Vasa havde i sine förste Regeringsaar, om end forgæves, sögt at strække Haanden ud over den. Men ogsaa efter at han havde opgivet dette Forsög, nærede han stadig ublide Fölelser over for det danske Herredömme östensunds. Ikke mindst Blekinge var ham en Kilde til megen Ærgrelse. Denne Provins hæmmede den direkte Forbindelse mellem Småland og Landet hinsides Östersöen, de smålandske Okser havnede i de blekingske Köbstæder, og vandrende Handelsmænd herfra sögte ad ubanede Stier ind over Grænsen for i de smålandske Sogne med Held at konkurrere med deres svenske Kollegaer i Handelen med den jævne Almue.

Kom der Krig eller indre Uro til, blev Forholdet endnu værre. Slægtskabsforbindelser var ikke sjældne paa begge Sider af Grænsen, og de medförte let de fra Unionstiden bekendte »Bondefrede», eller at det ene Landskabs Almue stöttede det andet med aabenlys eller hemmelig Hjælp.

Anderledes var det med det officielle Forhold mellem de to Riger; det var lige til Vesteråsrigsdagen 1544 saare elskværdigt og styrket ved et Forsvarsforbund. Da Dacke rejste Oprörsfanen, afviste Kristian III loyalt alle Tilbud fra Smålandsbönderne om at tage ham til Konge, ja et dansk Hjælpekorps deltog efter Overenskomsten paa Gustaf Vasas Side i en Kamp mod Oprörerne 1542 ved Vexiö. Aaret efter rejste den smålandske Kongsfoged Jöran Jonsson til Danmark for at begære yderligere Hjælp.

Jöran Jonsson (Svan) til Koltorp og Hammar er et typisk Eksempel paa de lavættede, men energiske Embedsmænd, som arbejdede sig op i Kong Gustafs Tjeneste. Der er Lighedspunkter mellem denne Klasse og Karl XIs senere Sekretærstand. Han nævnes förste Gang i Statsstyrelsen 1534, da Kongen forlenede ham med Sunnerbo og Westbo Herreder, 1537 fik han Frelse- og Skjoldebrev, Aaret efter udvidedes hans Indtægter med Sagefaldet af hans Herreder, og i 1541 lagde Kongen Östbo Herred til hans oprindelige Forleninger. Altsammen Vidnesbyrd om, at Gustaf Vasa i ham saa en veltjent og tro Statstjener. Men disse Ord udtömmer ikke hans Virksomhed som Foged i Syd-Småland. Allerede Aaret efter hans Indsættelse maatte Kongen advare ham mod at trykke Almuen for stærkt med Gærder »epther tu wäl west, hurudane almoge der är», men Advarselen hjalp ikke, og selve Kongen var ikke altid tilfreds med den noget selvraadige Foged. Klagerne over Jöran Jonsson og hans Folk blev stadig stærkere; i Oktober 1542 maatte Gustaf Vasa endog love den smålandske Almue, at han skulde blive afsat.

Saaledes kom det imidlertid ikke til at gaa, man maa næsten sige: Desværre. Dackefejden hævede Jöran Jonsson til en endnu större Höjde og undergravede samtidig ydermere hans Stilling. I Maj 1543 blev han Hövedsmand over hele Vexiö Stift, og i Löbet af Sommeren forlenedes han foruden med Kronobergs Kongsgaard med yderligere tre Herreder (Albo, Kinnevalds og Norrvidinge). Han gjorde god Nytte under Fejden, men hans Selvraadighed steg tillige, saa at han ofte sad Kongens Befalinger overhörig. Sin Almue behandlede han nu saaledes, at Smålandsbönderne klagede over ham, naar de var til Gæstebud hos Göngealmuen, for at Klagerne igennem Lensmanden i denne Del af Skaane, Peder Skram, kunde komme Kong Gustaf for Øre. Der var aabenbart i de Dage i Sverige langt til Hovedstaden og til Herskeren. Betegnende er det ogsaa, at Kongen maatte befale Jöran Jonssons Hustru at tilbagegive en Brudekrone, som hun havde taget fra en smålandsk Kirke.

Her interesserer os dog navnlig hans Forhold til Ble-

kinge. Efter Dackes Fald sögte mange af dennes Tilhængere deres Tilflugt hernede, hvorfra de atter gjorde Indfald; fra blekingske Havne satte de videre over til Mecklenburg, hvor Hertug Albrecht modtog dem med aabne Arme. Gustaf Vasas Fölelser over for Danmark var i disse Aar i Færd med at undergaa en Forandring til det værre. Han vilde have Vagter gaaende ud med Blekingsgrænsen, vilde holde Spejdere i de dansk-skaanske Köbstæder, ja have et Spejderfartöj liggende ved Hanö. Navnlig var han forbitret over den danske Rigsraad Eske Billes »spotske» Breve til Gustaf Olsson. I disse Fölelser bestyrkede Jöran Jonsson ham. Han havde gamle og gode Forbindelser med Danmark, havde desuden i mange Aar holdt hemmelige Agenter hernede, men havde nu navnlig samlet sin Harme mod Danskerne i den blekingske Lensmand Hr. Verner Parsbergs Person. Han beskyldte denne for at stötte Dackes forhenværende Tilhængere i Blekinge paa alle Maader. Under disse Forhold greb han i Maj 1544 Pennen for at svare paa et Brev fra Eske Bille, der i Kong Kristian IIIs Fraværelse som Lensmand paa Köbenhavns slot sad inde med den höjeste Magt i Danmark:

Mijn ödmykelege helsen eder strenghett altiid tiilforrene sent meth Gud aller mectigeste. Kære her Eske, tacker iagh eder strenghett ganske ödmykelige och gerne för mykit gott, szom I megh i åttskelige motte beffwist haffue, thet iagh altid gerna meth min fattige tiänist förskylla vill. Kære h. Eske, gijffuer iagh eder strenghett ödmykelegen tiill kenne, att iagh för några dager sidan andfangett haffuer eders strenghettz breff och scriffuelszer, udij hwilket I förmelle, att några bönder skulle variit hos eder strenghett och beklagett sigh, hurulunde iagh skulle haffua öffuerfallett och antastatt några aff stormectigeste furstes och herres konungh Christians bönder och undersåter i Blekingh, nemlig Jon Andersson, hwilkett iagh well förmerker att annorleds för eder strenghett kommett ær, en thet skett ær. Så består iagh, at samme Jon Andersson ær udi min båring, och ther som eder strenghett wiste, hwickelunde han udi min båringh ær, och hwad orsagh iagh hade ther tiill, skulle eder strenghett thet intet förundre att jagh honnom udi then båring stelt haffuer, som

senth wåre att scriffua. Och bleff han tagen i samma båringh udi min befallingh, ther han och sielf begærede att stå tiill rette på Kongaherradtz ting, och ecke på Cronebergs, som för eders strenghett sagtt war.

Kære her Eske, som I och beröre, att mine tiänere på Kongl. Mtz min aller kære nådige herres vegne haffue giortt the godemen i Blekingh någer offuerfall eller offuerlast, medt dörebrudt eller offuervold, huilcket aldrig beffuisas skall, att sådant någen tiid aff min beffellingh skett är, meth mindre ther finnes redelige orsegtt tiill. Som I megh och råde och formane, att iagh skall besiune och offuertenkia, huad som thetta kerlige och wenlige naborskap och förbundt på sig haffuer, som emellom beggia kongl. maiesteter wåre käre nåd. herrer och tessze rikerne meth breff och segell utgongne äre; szå kenne Gud, iagh fast megh holledh haffuer wiid samme förbundt och en ytherlegere her effter göre vil, så vidt min formåge och förstandt tiilsegia kand. Och Gud gijffue, att megh ochså ske motte aff wåre gode venner och naboor.

Käre her Eske, som eder strenghett och formelle, att hwar som iagh eller mine tiänere förnume någen fredlös eller ugerninges man eller quinne udi Danmarck, skulle iagh gijffue the gode men tilkenne, som länett och befallingen haffue, huilken meningh megh ganske vell behager, ther som så ske motte, att megh eller någen annan på Kongl. Mtz min aller käre nådige herris vegne motte vederfares lagh och rett, thett Gud kenne tiill thennæ dag ecke skett är, och eig heller ske vill, meth mindre en eder strenghett och gode herrar flere ud her något annorlunde tiiltenkia. Kære her Eske, är iagh nu för then skuld förorsakadt och endelig tiill nödder att gijffue eder strenghett alle orsegter och legligheter tiill kenne, hwickelunde thet segh på tessze grendszer handlas och tiilgår. Först alle the tiuffua och förrädere, som födde och boandes äre i Blekingh och Gydinga herradt, Skåne och Hallandh, som meth wåre i thetta förlidne ochristelige opror, och segh her brukade meth mord, roff och bråndh i theta landett, haffua nu löst sijn halss aff the gode men, som leen och befalling haffuer udi förmelte oorther, och oss fattige men her i rikit, som the haffwa giortt en ewig skade, intidt igen gijffuit haffua, eig heller eth gått ord. Och huar som the ecke elles kunne them förswara, så bliffuer the aff landett förde och ind udi lanthe Michelborgh, så är well gåt att tenkia, hwad ther punder är.

Item alle the mordere, kettere, tiuffua, horkarler och

trolkauer, som her aff landet flyctige bliiffua, the få alle fredh i Blekingh.

Käre her Eske, effter then höge befallingh eder strenghet aff stormectigeste furste Kgl. Mtz tiill Danmarck i handz nåd fråwäre, så wel som nerwärende, I på Köpmanhaffnz slott haffue, gijffuer iag eder strenghett och gode herrer flere tiill att betenkie, om sådant är rett eller skell, och endelig effter the articler, som finnes udij thet kerlige och broderlige förseglede förbundt, och hwar som någre aff Kgl. Mtz min aller käreste nådige herris fattige undersåter, som segh en ringa haffua försett, blijffue i Bleking besidde, blijffua the strax antastade och satte i skarpa fengxeler, tiill thess theres fattige wenner och sleckt måge theres ther utlösa.

Käre her Eske, så förnimmer iagh grant, at sådana stycker äre inthe enu her tiill dax komne för eder strenghett, utan huar förklarer sine sagh, och skiuta så all saken ind på megh och mina tiänere.

Kære her Eske, så gijffuer iag eder strenghet ödmykelege tiill kenne, att alle the tiuffua och förrädere, som åtskeliga haffua hollett i vinter i Blekingh, böria nu at löpa i hop och haffua nu i tesse dage helskutett en aff Kgl. Mtz tiill Danmarks tiänere, viid naffn Krommara-Pelle, och lathe segh höra, at the velia haffua en annan Dacche, som better skall bedriffue spelet, en then her för war.

Käre her Eske, gijffver iag och eder strenghett ödmykelege tiill kenne, att iagh haffuer fått någre fonger (från) Bleking, aff hwilka iagh så mykitt kundskap fongett haffuer, att langt wåre omscriffua. Men thett hafwer iag vell förnumit, att hvar eder strenghet och flere gode herrar ecke haffua opseende meth thet partij, utan tuiffuel opkommer ther en Dacche i Blekingh snarare en eder strenghett thet betro kunne. Tesligest haffwer iagh och förstott, att gamle Koningh Christiern haffuer ther monga heemelige venner, som allstädes gijffue kundskap i frå segh om alla handa legligheter ind udi lantha Michelborgh, och siidan ind i Bleking igen.

Käre her Eske, wiill eder strenghett alt thetta bäthra besinne, en iagh thet scriffua kan, att then förrädere hop motte få siitt tiillbörlige straff så well ther i landett som her; och huar ecke saa sker, utan tuiffuel weckia the op ett buller och ubestondh på nytt igen, och will iagh swärie eder strenghett på gud och min siel, att hwar her finnes nåker i landett,

som segh utilbörliga handlat haffuer i Danmarck, skall her få sijtt tillbörlige straff.

Käre her Eske, vele I göre som en erlig herre och bestelle, att szamme förädere ecke her effter så skule haffue sin framgong och blijffva försende, som the her tiill dax bliffuet haffua.

Intid synnerlegit wett iagh biuda eder strenghett tiill, utan i hwad motte iagh kan eders strenghett tiill tiänist och ödmygtt wara, gör iag altiid gerna, thet Gud kenner, then iagh eders strenghett ewindeligen beffaler. Ex Cronebergh 12 Maij Anno etc. 1544.

Jöran Jonson.

Det gamle Brev [1]) paa det snörklede Sprog giver et ret levende Billede af, hvilke Rivninger der i det 16:de Aarhundrede maatte opstaa her i Norden paa begge Sider af en Landegrænse. Det er mod Jöran Jonsson og hans Folk, der rettes Klager, nemlig for Overgreb mod de blekingske Grænsebönder, og han maa indskrænke sin Benægtelse heraf til Ord som: »meth mindre ther finnes redelige orsegtt tiil». Heller ikke Jöran Jonssons Forsikring om, at han for sin Person har overholdt Forbundet mellem de to Riger redeligt, klinger helt paalidelig, naar man tænker paa, at den kommer fra en Mand, som i mange Aar havde holdet Spioner i Danmark, eller at han samtidig skrev Breve i en helt anden Tone herom til Kong Gustaf.

Derimod er der sikkert mere Sandhed i hans Ord om, at alle Slags löse Elementer fra begge Lande havde besmykket deres ulovlige Færd ved at give sig Udseende af at være Deltagere i Dackes Frihedskamp, og at de herved lettelig havde fundet Tilgivelse i Bleking. Jöran Jonsson advarer mod denne Optræden fra dansk Side og viser, at en saadan lössluppen Bondebevægelse til syvende og sidst lige saa vel kunde vende sig mod den danske Regering som mod den svenske.

At hans Advarsler skulde have frugtet, kan næppe antages. Eske Bille var jo allerede sörgeligt bekendt i Sverige

[1]) I det danske Rigsarkiv: Privatbreve til Eske Bille.

for sine »spotske Svar». Men Jöran Jonsson selv fik i alt Fald ingen Glæde af sin Henvendelse. Han levede i stadig Dödsangest, efter at det var blevet ham berettet, at Blekingsfarerne havde forbundet sig mod hans Liv. Men dette hindrede ikke, at han samtidig rev og sled en »dråpelig saköre» ud af Almuen, ligesom Kongen var utilfreds med hans ublu Krav og udtalte, at: »han ther för en stor herreman will hollen och achtet blifve». Der var derfor næppe nogen i Småland, som sörgede, da Budskabet i Maj 1545 kom om, at han paa Vejen til Konga Herreds Ting var sunken af Hesten ramt af Dackevennernes Skud.

Knud Fabricius.

(Tryckt i december 1909).

Skånska runstensstudier.

1. Nyfunna skånska runstenar.

Håstad-stenen.

(Torna härad.)

I Rönbeckska samlingen på Lunds universitetsbibliotek, tom XXI, fann jag i december 1906 en teckning af en för vetenskapen dittills obekant skånsk runsten. En lös lapp bredvid innehöll förutom åtskilligt annat följande anteckning av Rönbecks hand: »Denna runsten finnes på Östra sidan i Håsta Kyrckio-mur. Nic. Wessman delineavit d. 1 octobr. 1744.» Först i maj 1907 fick jag tillfälle att vid Håstad kyrka söka återfinna stenen. Till att börja med utan resultat: någon runsten syntes icke till, och ingen på platsen hade någonsin sett en sådan. Det var först genom den synnerligen kunnige, numera avlidne hemmansägaren Jonas Olsson från Håstad, då boende i Stångby, som jag fick reda på att en runsten ända in i senaste tid verkligen funnits i kyrkogårdsmuren. Vid ett förnyat besök den 5 juni 1907 lyckades jag så på ett ställe, där muren rasat, gräva fram en sten, som visade sig vara den sökta, eller rättare ett fragment av den. Trots upprepade undersökningar har den återstående delen icke kunnat återfinnas.

* * *

Det bevarade fragmentet består av ljusgrå gneis med blåaktiga strimmor. Bredden tvärsöver på det bredaste stället är omkring 105 cm. Höjden är numera blott högst om-

kring 65 cm. I stort sett avtar stenen i tjocklek från vänster till höger; där den är tjockast är den ungefär 30 cm.

På framsidan av det till synes kluvna blocket är skriften anbragt. Ytan är lämnad huvudsakligen i det skick den ursprungligen haft; någon jämnhuggning torde knappast hava ägt rum, utom möjligen för det något djupare liggande parti av inskriften som jag nedan betecknar med C. Runorna äro på det hela taget lätta att följa.

Man kan på fragmentet, i det tillstånd det nu är, urskilja fyra olika grupper av runtecken.

A. ᛒᚱᛅᚾᛏᛁ

Längst upp till vänster utmed vänstra kanten nedifrån och uppåt läsas runorna ᛒᚱᛅᚾᛏᛁ. Runorna äro cirka 13 cm höga; avståndet mellan dem är ungefär 4 cm. Inskriften drar sig obetydligt in från kanten. Den sista runan når i sin nedersta del nästan ut till den genom sönderslagningen uppkomna nya övre kanten. Alla runtecknen äro fullt klara och tydliga. Bistaven på ᛅ är svängd såsom även eljest på danska stenar. Det bör anmärkas, att längst upp vid övre ändan av sista runan ᛁ finnes en ut till den avslagna kanten gående fördjupning, som, sammantagen med detta föregående ᛁ, skulle kunna antagas ha varit en begynnande bistav till ett ᚱ (eller — rent teoretiskt sett — ett ᚴ eller ᚢ). Fördjupningen går ej ända in till den eventuella huvudstaven.

B. (ᚢ)ᛒᛅ : ·

Längst upp till höger utmed kanten uppifrån och ned läses (ᚢ)ᛒᛅ :. Den översta delen av ᚢ är med den bortslagna toppen av stenen borta; de kvarvarande delarna av stavarna äro 9 till 10 cm långa. ᛒ och ᛅ äro 13 till 14 cm. Runorna äro breda och stå långt ifrån varandra; ᚢ är t. ex. i sin nedersta del nästan 6 cm brett (jfr ᚢ i C nedan: 3 cm). En linje, som sammanbunde runornas nedersta delar, skulle bliva ungefär parallell med stenens kant, men runorna stå icke alldeles vinkelrätt mot denna linje, utan äro anordnade så att säga trappstegsvis. Framför ᚢ finnes

intet spår av någon runa, som kunde hava hört till detta parti; stenen är emellertid något avflagrad i kanten. Omedelbart efter ᚼ finnes säkert en, sannolikt två punkter som skiljetecken.

C. ᚠᚼᚦᚢᚱᛋᛁᚼ :

Boustrofedon mot nu beskrivna runrad (alltså från höger till vänster), men i spetsig vinkel mot densamma, löper en rad av 8 smala och tämligen tättstående runor jämte ett av två punkter bestående skiljetecken: ᚠᚼᚦᚢᚱᛋᛁᚼ :. Runorna äro i genomsnitt 14 cm långa och 3 cm breda. Mellanrummet dem emellan är ungefär 2 cm. Runorna stå på en rak linje, alla med samma lutning med undantag af ᚠ och :, vilka i sin lutning förmedla övergången från föregående och till efterföljande runrad. Tvärstrecket på ᚼ är försett med punkter i ändarna. ᚼ i A-gruppen saknar alldeles dylika. Mellan ᚱ och ᛋ finnes intet skiljetecken.

D. [·](ᛒ)ᚼ :

Omedelbart ovanför de sista tecknen i C står [·](ᛒ)ᚼ. Därigenom att toppen avslagits och stenen dessutom avflagrat, äro runorna relativt svåra att bestämma och följa. Fullt klar och tydlig är blott den sista bortåt 1 dm långa, ut till kanten nående, i toppen avslagna runan ᚼ med dess efterföljande skiljetecken. Bistaven på ᚼ är i sin övre ända försedd med en tydlig rund fördjupning, en motsvarande på den nedre är knappast skönjbar; de båda övriga ᚼ i inskriften sakna dylika punkter. Den föregående runan kan näppeligen hava varit något annat än ett ᛒ; den 5 ½ cm långa huvudstaven är klar och i det närmaste också den nedre halvcirkeln. Det bör emellertid anmärkas, att åtminstone i stenens nuvarande skick denna till sin nedre del djupt och relativt brett huggna rundning längre upp blott utgöres av en fin, men dock skönjbar linje; i huggningen överensstämmer den närmast med nedre delen av ᛁ i A. Hela övre ᛒ-halvcirkeln är med stenens topp borta. Något spår av den synes således icke på platsen mellan den nedre halv-

cirkeln och den nya kanten; detta avstånd är emellertid, vilket kanske särskilt bör framhållas, icke längre än mellanrummet mellan halvcirklarna på ᛒ i rungruppen B. Till vänster om ᛒ-s huvudstav är stenen mycket avflagrad. Efter en upprepad undersökning tror jag mig kunna påstå, att 3 till 3 ½ cm till vänster om huvudstaven finnes ännu en circa 3 ½ cm lång stav utan spår av bistav. I själva kanten av stenen, 4 ½ till 5 cm längre bort, finnes ytterligare en — centimeterlång — fördjupning. Jag fattar, med ledning af teckningarna dessa båda fördjupningar som sammanhörande och utgörande de nedre partierna av ett ᚢ-s båda ben.

* * *

Fig. 1.

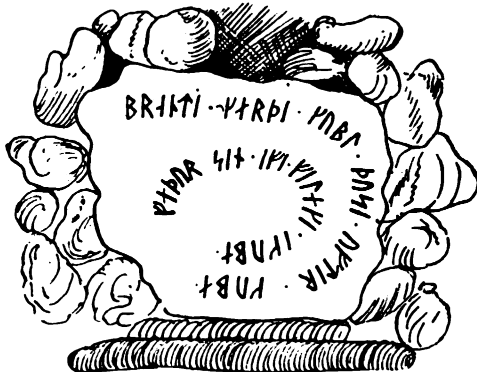

Fig. 2.

Förutom den ovannämnda teckningen av *Håstad*-stenen hos Rönbeck (se fig. 2) har jag sedermera funnit ytterligare två. Den ena, bland P. G. Thorsens efterlämnade papper i Köpenhamns universitetsbibliotek, är blott en kopia av den Rönbeckska och utan självständigt värde. Den andra (se fig. 1) är däremot synnerligen viktig. Den är utförd av samme Wessman, som ursprungligen gjort originalet till den Rönbeckska teckningen, och förekommer i en handskrift av honom i Uppsala universitetsbibliotek (ryggtitel: »Antiqvar. anteckn. mest om Skåne»), signerad S 56 [1]). Uppsala-teckningen är icke daterad. Den måste emellertid vara äldre än originalet till den Rönbeckska (utförd den 1 okt. 1744), då ju Wessman ännu ej sett hela inskriften, men den är sannolikt ej mycket äldre. Av skäl, som det skulle bliva för långt att här utföra, sätter jag den till senare delen av året 1743 eller början av 1744.

I ingen av de prästrelationer rörande antikviteter som vi äga från slutet av 1600-talet och början af 1700-talet omnämnes stenen.

En tolkning och rekonstruktion med ledning av de bevarade teckningarna av den oskadade stenen erbjuder ej ringa svårigheter. Av stenen själv och dess inskrift torde knappast mer än en tredjedel vara bevarad, och de båda äldre teckningarna äro å ena sidan utförda — om än på olika tider — av samme man, vilket naturligtvis förringar deras kritiska betydelse, men avvika å andra sidan i viktiga stycken från varandra. Den älsta av dessa båda teckningar, Uppsala-teckningen, Wessmans egenhändiga utkast, är tydligen den som har vitsord. Den överensstämmer i det avseende, i vilket den kan kontrolleras, i anordningen av runraderna, bättre med det bevarade fragmentet. Den yngre teckningen är uppenbarligen stiliserad och »förbättrad», antingen av Wessman eller av den som kopierat hans teckning. Att Wessman själv — åtminstone under en tidigare period — låtit

---

[1]) Biblioteksamanuensen S. E. Bring har välvilligt fäst min uppmärksamhet på boken.

komma sig åtskilligt i den vägen till last, visar en jämförelse t. ex. mellan hans originalteckning af *Lilla Harrie*-stenen och den kopia därav, som är återgiven i Bautil, för vilken han dock icke bär hela ansvaret.

En granskning av det bevarade fragmentet och den älsta teckningen ger vid handen, att stenen haft en triangulär form, ej en fyrkantig, som den yngre teckningen utvisar. Den vänstra kanten har varit tämligen lodrätt uppstående, möjligen lindrigt inåtlutande, under det den högra bildat en ganska skarp spetsig vinkel mot grundlinjen. Så förklaras, att på den äldre teckningen de första orden ᛒᚱᛅᚾᛏᛁ ᚴᛅᚱᚦᛁ helt bortskymts, men också blott dessa.

Runraden har börjat nederst vid vänstra kanten med det bevarade ᛒᚱᛅᚾᛏᛁ, följt kanten, rundat den övre spetsen, följt högra kanten och slutat nedtill med det bevarade (ᚢ)ᛒᛅ :. Boustrofedon och i en tämligen spetsig vinkel mot sin förra sträckning har så runraden från höger till vänster fortsatt över stenen, först i riktning mot orddelningen mellan ᛒᚱᛅᚾᛏᛁ och ᚴᛅᚱᚦᛁ; på denna del stod det bevarade ᚴᛅᚦᚢᚱᛋᛁᚾ:. Så svängde linjen något, ungefär i riktning mot de första bokstäverna i ᚴᚢᛒᛚ; detta visar dels ställningen av orddelningstecknet på fragmentet, dels också den även här tydligen trogna äldre teckningen. Denna låter blott böjningen inträda något för tidigt. Sedan fortsatte runraden utmed den yttre runlinjen, svängde med den och slutade med det ännu bevarade (ᛒ)ᚾ: mitt emellan ᚢ och ᚱ i den undre tvärlinjen.

Det som finnes kvar på stenen kan icke tolkas annat än i sammanhang med den övriga inskriften sådan den finnes angiven på teckningarna. Då man emellertid, som bekant, aldrig kan lita på en äldre runstensteckning, är det uppenbart, att det försök till rekonstruktion och tolkning av inskriften, som här lämnas, är dömt att förbliva ett försök.

Det första ordet, det på stenen bevarade ᛒᚱᛅᚾᛏᛁ, är i det närmaste klart. Det är namnet på den som reste stenen. Man kan tveka om huruvida den sista runan möjligen på grund av den ovan omtalade fördjupningen varit ett ᚱ, ej ᛁ, huruvida vi skola återge namnet som *Brandi* (resp.

Branti) eller *Brandr*. Brandr är det ojämförligt vanligaste namnet, men Brandi (resp. Branti) är ej heller obelagt. På en runsten från Östergötland (Liljegren 1109, Bautil 834) finnes **branti**, i Dipl. suec. 1: 631 står den latinska dativformen *branthoni*. Lind Norsk.-isl. dopnamn uppger, att det också förekommer i Libri memor. capituli Lundensis. Då på ingen av teckningarna ᚱ är angivet, och då den fördjupning, som skulle utgöra den begynnande bistaven till ett ᚱ-tecken, ej når ända in till huvudstaven, stannar jag för antagandet, att här stått ᛁ, ej ᚱ. En senare fråga är, om detta ᛒᚱᛆᚿᛏᛁ skall transkriberas *Brandi* eller *Branti*. Från Island anför Lind en person som kallas såväl Brandr som Brandi. *Brandi* torde också här vara det sannolikt riktiga. Liknande *an*-stamsformer till *a*-stamsnamn äro ganska vanliga; se Wimmer DR Ordsaml. under *Skógi*. Med hänsyn till de moderna familjenamnen *Brante* och *Branting* och formens etymologiserbarhet vill jag dock ej utan vidare avvisa en transkription med *-t-*.

Här lämnar oss så fragmentet i sticket. Teckningarna upplysa i stället om att nu följt formeln ᚴᛆᚱᚦᛁ ᚴᚢᛒᛚ ᚦᚢᛋᛁ ᚢᚠᛏᛁᚱ, transkriberat: *gærði kumbl þøsi øftir* . . . Formeln möter oss i samma form på *Villie*-stenen.

På båda teckningarna står ᚢᚠᛏᛁᚱ med det etymologiskt berättigade ᚱ, ej med det vanliga ᛦ. ᚱ förekommer eljes icke på någon skånsk sten i detta ord, och jag är starkt frestad att antaga, att avritningsfel föreligger [1]). Någon större utsträckning vinner den yngre förväxlingen av de båda tecknen och ljuden först efter 1050, om än enstaka fall dessförinnan anträffas; jfr Wimmer DR I: LXI f. och III: 189.

På den äldre teckningen har förritningen med blyerts i **þusi** haft runformen ᚼ med förlängd huvudstav (ej ᛋ), vilken form sålunda väl får antagas ha stått på stenen.

Följer så namnet på den döde, till vars minne monumentet rests. På teckningarna är det uppfattat som ᚴᚢᛒᛆ;

[1]) På sin originalteckning av *Ålstorps*-stenen har Wessman begått ett sådant misstag, satt ᛦ för ett tydligt ᚱ utan någon anledning; jfr Wimmer DR III: 157.

vi ha därav på fragmentet kvar slutet (ᚢ)ᛒᛅ. Namnet är kortform till *Guđbiorn* och liknande namn med *Guđ-* som första sammansättningsled, liksom t. ex. *Gunne* till *Gunnarr* och dylika; jfr Lundgren, Personnamn från medeltiden, under *Gubbe.* En stor svårighet vid tolkningen av stenen vållar den omständigheten, att namnet tydligen återkommer i inskriftens slut, men då i formen ᛁᚴᚢᛒᛅ.

Den följande tvärradens bevarade ᚠᛅᚦᚢᚱᛋᛁᚾ, apposition till det föregående namnet, blir transkriberat: *fađur sinn.*

Det därnäst kommande, endast i de två (tre) sista runorna bevarade slutpartiet |<ᛅᚢᚴ> ᛁᚠᛁ ᚠᛁᛚᛅᚴᛁ ᛁᚴᚢ](ᛒ)ᛅ: är det osäkraste i inskriften.

Först och främst avvika teckningarna från varandra: Wessmans äldre teckning inskjuter ett ᛅᚢᚴ, som saknas på den senare. Vi få vid rekonstruktionen utgå ifrån att den äldre recensionen är den riktigare. Man lägger ej gärna till ett helt ord i en förstahandsteckning, men väl kan man i en kopia hoppa över ett ord. ᛅᚢᚴ är till yttermera visso nästan nödvändigt för sammanhanget.

Innan en närmare granskning av partiet kan företagas, bör vidare förhållandet mellan dess ᛁᚴᚢᛒᛅ och den föregående textens ᚴᚢᛒᛅ klargöras, närmast huruvida de beteckna en och samma person eller icke. Redan likheten är för stor för att man skulle vilja skilja dem åt. Det visar sig så också, att sammanhanget nästan med nödvändighet kräver identitet mellan bärarna av de båda namnen. Vid den enda tolkningsmöjlighet, som allvarligt kan komma i fråga, syftar ᛁᚠᛁ på en person som varit med om att resa stenen. Om med ᛁᚴᚢᛒᛅ då icke menades samme man som med ᚴᚢᛒᛅ, skulle tillägget angiva icke en relation till den döde (såsom t. ex. på *Vallkärra-* och *Krageholm*-stenarna), utan en särskiljande beteckning eller ett beröm för den som rest stenen; en dylik formulering är icke bekant från någon skånsk sten. Det vore vid detta förhållande verkligen egendomligt, om två personer ändå skulle vara menade, två personer alltså, som dessutom ha om icke alldeles, så nästan iden-

tiska namn. Allt talar, med ett ord sagt, för identiteten, blott det ᛁ, som på sista stället börjar namnet, mot. Att utan vidare eliminera bort ᛁ såsom felläst är en enkel, men betänklig lösning. ᛁ förekommer på båda teckningarna, och låt vara att dessa såsom ritade av samme person icke äro alldeles oavhängiga av varandra, så är det dock två teckningar, som äro gjorda på olika tider och som eljest icke i allt överensstämma. Jag vågar därför icke stryka ᛁ, utan man måste enligt min mening i det egendomliga och svårtydda ᛁᚴᚢᛒᛆ söka en variant till det enkla, lättförklarliga ᚴᚢᛒᛆ *'Gubba'*.

För tolkningen av inskriftsslutet finnas flera möjligheter, dess fler ju mindre strängt man håller sig till teckningarnas lydelse. Men vill man icke antaga felläsning, en utväg som naturligtvis först bör tillgripas, då ingen annan möjlighet förefinnes och då riktigheten av ändringen är evident, synes mig den rimligaste och i sig själv mest tilltalande uppfattningen här vara den, att ᛁᚴᛁ är ett namn (möjligen mer eller mindre förvanskat, eftersom det ser något främmande ut) och, närmare bestämt, ett namn i nominativ.

Med detta antagande blir sammanhanget fullt klart: sonen *Brande* reser tillsammans med ᛁᚴᛁ, faderns kamrat, minnesmärket över den döde fadern. Nästan fullständiga analogier till inskriftsformuleringen ha vi då på *Vallkärra*-stenen: *Tófa réspi sténa þesi øftiʀ Gamal bónda sinn ok Ązurr sun hans*, på *Krageholms*-stenen: *Tonna satti stæin þannsi æftiʀ Bram bónda sinn áuk Ásgáutr sunʀ hans.* Man kan även jämföra *Hyby*-stenen I: *þórðr hió rúnar þássi áuk þórsténn* samt *London*-stenen: *Finna lét læggja stén þennsi áuk Tóki.* Överensstämmelsen med dessa stenar sträcker sig ända till ordställningen. Olikheten består huvudsakligen däri, att här en son och faderns kamrat gemensamt resa vården, på de nämnda stenarna (åtminstone de två första) de närmaste släktingarna. Anmärkningsvärt är vidare, att namnet på den döde upprepas; de anförda stenarna nöja sig med ett *hans*. Förklaringen är närmast den, att i vår inskrift näm-

nas två manliga personer, på vilka ett *hans* skulle kunna syfta, och sålunda otydlighet kunde uppstå.

Ett nordiskt namn, som läte återge sig med runtecknen ᛁᚴᛁ, känner jag emellertid icke. Ett sådant skulle visserligen kunna ingå i ortnamnen *Ifö* och *Ivetofta* i nordöstra Skåne, men dessa förklaras rimligare som bildade till en kortform av *Ivar,* under hvilket personnamn t. ex. redan Falkman, Ortnamnen i Skåne, för dem. Ett kortnamn till *Ívarr* skulle emellertid aldrig kunna tecknas med ᚴ; ᚢ och ᚴ hållas strängt isär på våra runstenar; jfr Wimmer DR I: LX. Om de båda i detta fall överensstämmande teckningarna skola få anses återgiva inskriften rätt, kan jag icke tolka namnet. Jag tror därför, att Wessman läst fel och lämnar längre fram sid. 250 ett försök till förklaring med antagande av en lätt felläsning.

De följande orden ᚴᛁᛚᛅᚴᛁ ᛁᚴᚢᛒᛅ äro apposition till ᛁᚴᛁ.

Det gäller då att komma till rätta med ᛁᚴᚢᛒᛅ. Ovan har visats, att åtminstone med det material till inskriftens rekonstruktion, som nu står oss till buds, ᛁᚴᚢᛒᛅ måste uppfattas som en variant till det förut i inskriften förekommande ᚴᚢᛒᛅ. Då sålunda i namnet måste ingå *Gubba,* kan ordet rimligtvis icke transkriberas annat än som *Ing-Gubba* [1]).

En transkription *Inn-Gubba,* varigenom vi skulle få ett med det av Finnur Jónsson Tilnavne i den isl. oldlitteratur, Aarbøger 1907, sid. 256, omtalade *Inn-Steinn* parallellt namn är utesluten, då ett dentalt ᚾ framför ᚴ alltid särskilt återgives i de danska runinskrifterna; se Wimmer DR I: LXIV.

Ett *Ing-Gubba* ser ganska egendomligt ut, men torde kunna förklaras. Första sammansättningsledet utgöres av en form av namnet *Inge:* Gubbe har på ett eller annat sätt stått i förbindelse med en Inge. Vid dylika sammansättningar av två personnamn står första ledet i regel i genitiv

---

[1]) Redan innan jag närmare sysslat med inskriften, påpekade Prof. Axel Kock (med annan uppfattning av inskriftsslutet och under kraftigt framhållande av namnets underlighet) för mig denna transkriptionsmöjlighet.

(jfr exempelsamlingen hos Finnur Jónsson a. a. sid. 163 ff. och Hjelmqvist Runinskriften på en bennål sid. 30 ff.) och förhållandet mellan personerna är i regel det av fader eller (foster)moder och son, eller hustru och man, eller också husfru och förvaltare. Så uppkallas ju *Pálna-Tóki* efter sin fader *Pálni(r)* och t. ex. förvaltaren *Ásu-þórđr* efter sin husbonde, den rika *Ása*. I dessa fall ligger det nära till hands att tänka på ett slags possesivt förhållande, varigenom sammansättningstypen får ett särskilt berättigande.

Vi ha emellertid också stam-sammansättningar om än i betydligt mindre utsträckning, vilket för övrigt ligger i sakens natur. I Eyrbyggjasagan omtalas en *Hrólfr*, som kallas *þór-Hrólfr (þórólfr)*, därför att han var »*mikill vinr þórs*». Denna sammansättning uttrycker mera ett blott karakteriserande än de nyss nämnda genitiv-sammansättningarna [1]). Med denna typ ha vi i fråga om formen (och också i fråga om betydelsen) att sammanställa *Ing-Gubbe*.

Från rent formell synpunkt kan sålunda ett *Ing-Gubbi* — eller om man så vill: *Ingubbi* — likställas med t. ex. fd. *Ingœrđ*, på en dansk rungravsten: **ingarþ**. Vid sidan om *Ingœrđ* användas också, om än relativt mindre ofta, den längre formen *Ingigœrđ*. Det i *Ingœrđ* mycket vanliga (men också eljes i liknande namn ofta förekommande) *i*-bortfallet har säkerligen delvis varit av haplologisk natur, och vi ha rätt att förutsätta detsamma i fråga om *Ing-Gubbe*.

Gubbe torde ha fått sitt tillnamn på grund av ett vänskapsförhållande till en *Inge*, vilket för honom var särskilt betecknande, möjligtvis särskilt hedrande. Han har kanske varit »*mikill vinr Inga*» liksom *þórólfr* »*mikill vinr þórs*». Mindre sannolikt är, att *Gubbe* fått namnet efter en *Inge*, till vilken

---

[1]) Jfr stamsammansättningar med appellativ som första led, såsom t. ex. *Hafr-Bjǫrn* (a. a. sid. 284). Om honom berättas, att det kom en »hafr til geita hans ok tímgađisk þá svá skjótt fé hans, at hann varđ skjótt vellauđigr.» Detta namn står ganska nära egennamnssammansättningarna. Fjärmare stå de, fullständigt appellativa, eljest till betydelsen parallella *Hross-Bjǫrn*, (a. a. sid. 283), *Bekk-Hildr* (s. 292), *Val-Toke* på *Års* stenen osv.

han stått i förhållande av son eller underordnad; i så fall hade vi nog haft en genitiv-sammansättning.

Förhållandet att den döde nämnes omväxlande *Gubbe* och *Ing-Gubbe*, har flera motsvarigheter; jfr t. ex. den nämnde *þórólfr*; se för övrigt Finnur Jónsson a. a.

Men varför nämner runristaren till synes så omotiverat *Brandes* fader omväxlande *Gubbe* och *Ing-Gubbe*? Varför sätter han just på sista stället tillnamnet? Behov av variation, då han nu för tydlighetens skull blev tvungen att upprepa namnet, kan icke ha varit anledningen, ty genom ändringen uppstår just otydlighet, det, som skulle undvikas. *Ing-Gubbe* utgör ett störande moment, om det inte på något sätt knytes till inskriftens övriga innehåll. Jag vågar här ett försök till förklaring. Det bygger visserligen på antagandet av en felläsning på Wessmans båda ritningar, men då den avsedda rättelsen är den rätt gärna minsta möjliga, på samma gång som meningen i hög grad vinner på den, så torde försöket kunna förtjäna att framläggas.

Min rättelse träffar det — frånsett *Ing-Gubba* — minst styrkta ordet i inskriften. Jag framhöll nyss, att ett namn motsvarande ᛁᚠᛁ icke är uppvisat från någon källa. Läser man däremot för ᛁᚠᛁ i stället ᛁᚴᛁ eller än hellre ᛁᚵᛁ [1]), få vi det välbekanta, även på en dansk runsten förekommande *Ingi*.

Ändringen är obetydlig, men först på det sättet får det egendomliga, i luften svävande *Ing-Gubba* sin påtagliga förklaring. *Brandes* avdöde fader har fått sitt tillnamn *Ing-*

[1]) Ett ᚵ skulle lättast förklara felet; dylika felläsningar förekomma på äldre teckningar; jfr t. ex. Wimmer DR III: 136. På stenen finnes emellertid, av teckningarna att döma, eljes icke punkterad runa och man har därför intet skäl att här anta sådan, även om växling mellan punkterad och opunkterad runa på en och samma inskrift långt ifrån är okänd. En naturlig fördjupning i stenen kan ha fått gälla för det kortare strecket i ᚠ. Man kan för övrigt finna en särskild anledning till felläsningen. En blick på den äldre teckningen ger vid handen, att runans övre del vid det tillfället var täckt av en överliggande sten. Wessman har möjligen icke tydligt kunnat läsa vad där stod, men antog ett ᚠ; denna mening inverkade så på uppfattningen av runan även vid den senare, obindrade avläsningen.

Gubbe av den *felagi,* den kamrat eller fosterbroder *Inge*, som nu jämte *Brande* reser minnesmärket. På det första stället i inskriften, där det gäller förhållandet till sonen, kallas den döde rätt och slätt *Gubbe*, men på det senare stället, där det berättas att vännen *Inge* deltagit i vårdens resande, där nämnes *Gubbe* med det namn *Ing-Gubbe,* som bättre än något annat, kraftigare till och med än *felagi,* karakteriserar deras förhållande till varandra.

Vi hava ingen annan sten rest av son och kamrat gemensamt. På de analoga stenarna, *Vallkärra-* och *Krageholms*-stenarna, är det modern och sonen som tillsammans hedra den bortgångnes minne, sålunda de allra närmaste fränderna. Att kamraten här tillsammans med sonen reser vården, understryker på ett kraftigt sätt intimiteten av det förhållande, som i livet förenade de båda kamraterna, och stöder därigenom i sin mån den konjektur jag här velat göra.

Inskriften får med införande av min konjektur transskriberad följande utseende:

Brandi gærđi kumbl þøsi øftir (øftiʀ?) Gubba, fađur sinn, auk Ingi (?) felagi Ing-Gubba.

Och öfversättningen blir:

Brande gjorde detta minnesmärke över sin fader Gubbe tillsamman med Inge (?), Inge-Gubbes kamrat.

* * *

För bestämmande av tiden för stenens resande ger inskriften icke några fastare hållpunkter. Inskriften är anbragt på en rå och i det stora hela obearbetad yta utan någon inramning, vilket ju i och för sig skulle kunna tyda på en äldre tid, men de tre andra skånska runinskrifter, *Fosie, Fuglie* II och *Hyby*, vilka sakna inramningslinjer, måste av andra skäl föras till en relativt sen, delvis mycket sen tid. Runformerna på *Håstad*-stenen uppvisa intet egendomligt, om jag undantager ᚼ i C-gruppen och ᚽ i D-gruppen med deras runda fördjupningar vid bistavens ändpunkter. Dessa finnas enligt Wimmer DR I: CXXXVII stundom på yngre stenar i Danmark.

I Skåne ha vi dessa fördjupningar klart och konsekvent genomförda så tidigt som på *Skårby*-stenen II, se sid. 256. Därpå är alltså intet att bygga. Språkformen blir då en bättre, om än ej mycket bättre ledarinna; tyvärr måste materialet hemtas från den icke bevarade delen av inskriften, från teckningarna. Vi ha i inskriften ᚦᚢᛋᛁ, men ᛅᚢᚴ. Detta för oss till den mellanperiod i monoftongeringens eller kanske rättare i runristningens historia, då diftongen i ᛅᚢᚴ ännu var bevarad (i ᛅᚢᚴ bevarades den som bekant längst), men eljes monoftongering inträtt. Detta stadium representeras av *Tullstorps*-stenen. Jag är benägen att sätta *Håstad*-stenen till ungefär samma tid som denna sten eller möjligen något senare. Denna tidpunkt skulle stämma väl överens med det förhållandet, att stenen är en av dem på vilka en *felagi* är nämnd; jfr Magnus Olsen i Danske Studier 1906, s. 21 ff.

Ett moment, som skulle kunna förrycka denna datering väsentligt, är teckningarnas ᚱ i ᚢᚠᛏᛁᚱ för det vid denna tid väntade ᛦ. Ovan sid. 245 har jag velat antaga, att felskrivning föreligger, i vilket fall ᚱ ju icke betydde något. Men även om så ej skulle vara förhållandet, torde förekomsten av ᚱ för ᛦ på denna sten icke få tillmätas en avgörande betydelse för dateringen. ᚱ finge här liksom på *Tirsted*-stenen och eventuellt på *Århus*-stenen IV betraktas antingen som en kvarleva av det etymologiskt riktiga uttalet eller än hällre som en enstaka tidig utlöpare av den yngre, eljest åtskilligt senare uppvisade sammanblandningen av de båda ljuden och tecknen; den ovan givna uppskattningen av stenens ålder ägde då fortfarande sin giltighet.

Skårby-stenen II.

(Herrestad härad.)

I den relation rörande Skårby socken, daterad den 14 oktober 1691, som kyrkoherden i Balkåkra, Skårby och Snå-

restad Ludvig Munthe inlämnade till Andreas Stobæus [1]), förekommer bland annat följande, i flera avseenden intressanta stycke:

»Steenar medh Runska Characterer märckjade finnes åthskilliga. Wedh Nörra Kyrckiogårdsloghan står een i Muren medh tvänne rader Rune bookst[ä]vor uppå, hvilcken finnes wara dijtflöttat, efter han medh Charactererna wänder sig moot Nordan. Emellan Skårby och Gudsnabe ligger een stor Runesteen inne uthi een Circulo af måttelige steenar, samma Steen står mycket på styf och ligger så got som apertus för Rägn och Sniö, så han icke lätteligen kan läsas; Han är uthhuggen in forma Triangulari, och står inne uthi antingen et Wapn eller Boomärckia; efter thenna Steenan kallas alle omliggiande Engiar Runesteens Maan. Uppå Hönnestadhs Marck ståå en heel hopp steenar uthi ändhan på en åker, som ligger til Hoofgårdhen . . . iblant them 5 äre medh Characteribus Runicis märkjade in Forma Triangulari, och stå Wapn eller Boomärcken inne uthi een hwar, men inartificiose uthgräfne. Thesa säges vara reeste til gamla kämpars Monumenta, som hafwa boot på Hoofgårdhen.... Prästa Enckjan hafwer refererat mig, at Sl. Otte Marswijn hafwer i hennes Barndom begärt af Mag. Bartholdo Aquilonio, at han thenna skriften wille läsa, hwilcket han med stort Beswär gjort hafwer, efter steenarna wäl i 8 dagar först af Bönderna vare vaskade, at then hvijta Mosan kunna lösna, och befant Sl. Magisteren intet stort ann[at] än blotta nampnen. Jagh hafwer migh och bekymrat thes[e] Steenar samptliga afskrifua, sedan man fick Magister[ens] Præclarissimi Professoris bref, men förty helbrägdan och Weder[leek]en intet hafwa warit ther til, hafwer thet ännu warit förgäfwes.»

Den här allraförst omtalda runstenen i kyrkogårdsmuren i Skårby omnämner också kyrkoherden N. Ekdahl i sin berättelse till Jakob Benzelius från 1730. Ekdahl yttrar däri bland annat: »[*Skårby*-runstenarnas] Carakterer och ritningar blefvo åhr 1716 afskrifne af Antiqvitets Sekreteraren Magn. Rönnow, som berättade sig vilja inlefverera samma afskrifter i Archivo antiquitatis i Stockholm» [2]).

[1]) I Engeströmska Samlingen (ES) på Kungl. biblioteket, B. VIII, 2, 44.
[2]) ES B. VIII, 2, 60.

För den moderna forskningen var det obekant, att ännu en runsten utom den stora *Gudsnava*-stenen funnits i Skårby, och jag begav mig därför den 4 aug. 1907 dit, för att med ledning av de ovan anförda anteckningarna söka återfinna den förlorade stenen. Någon »lucka» i norra kyrkogårdsmuren fanns ej mera, men min uppmärksamhet fästes tämligen snart vid en lång sten, vars jämna överkant löpte tämligen parallellt med marken, en knapp decimeter ovanför densamma. Genom att känna i springan mellan de ovanpå liggande stora stenarna, kunde jag konstatera, att stenen verkligen var huggen med runor. Stenen restes och är nu upprättstående infogad i kyrkogårdsmuren på samma ställe, där den förut legat.

När inskriftssidan blev synlig, visade det sig, att stenen icke var alldeles okänd. I Bautil äro under nr 1161 sammanförda tvenne runstenar, och den första, mindre, av dessa var den funna [1]). Det är den av kyrkoherden Ekdahl omnämnda teckningen, som jämte Rönnous övriga avbildningar av skånska stenar intagits i Bautil.

* * *

Runstenen är av starkt kvartshaltig granit. Dess nuvarande höjd över marken är något under $1^1/_2$ meter; i jorden står den väl en 30—40 cm. Genomskärningen är i stort sett regelbundet rektangulär med dragning åt kvadrat. Vänstra sidan, som är oregelbundnare än de övriga, övergår utan skarpt

---

[1]) Liljegren återger under nr 1423 läsningen i Bautil och angiver, att denna sten liksom den kända nr 1422 — den andra, större stenen under samma nummer i Bautil — var från Bjersjöholm. Misstaget beror naturligtvis på att stenarna sammanförts under ett nummer. Senare forskare ha tagit Liljegrens uppgift för god, t. ex. Bruzelius i Saml. t. Sk. hist. 1868—69, s. 154, Wimmer, Om undersøg. 53.

Nils Wessman har på sin tid känt till stenens uppställningsplats. Han har, som jag sedan funnit, i sitt handexemplar av Bautil vid stenen antecknat: »Scorby klockare gård». Klockaregården låg förr på den trekantiga planen norr om kyrkan, och dess kyrkväg gick genom »luckan», som ännu »för 60 år sen» fanns kvar och som var belägen just där runstenen nu står.

markerad gräns i framsidan med inskriften. Bredden av inskriftssidan är över den högra runradens avslutningslinje — det bredaste stället — omkring 60 eller 70 cm, beroende på om man beräknar endast den (relativt) plana ytan eller tar stenen i hela dess bredd; över skiljetecknet efter ᚼᚢᛏᛁᛦ är den ett par cm mindre bred och längst uppe 40 cm. Stenens tjocklek, mätt på samma höjder, är ungefär resp. 55, 50 och 40 cm.

Toppen är snett avslagen, varigenom fyra runor skadats. Såsom Rönnous teckning i Bautil utvisar, var stenen redan 1716 i samma skick som nu.

Inskriften är anbragt i ett band med fullständiga inramningslinjer. Bandet börjar på vänster sida c. 45 cm över marken, svänger runt den avslagna toppen och fortsätter utför högra kanten. Fastän runristaren förde bandet ett stycke längre ned på denna sida än på den vänstra — bandet slutar c. 35 cm över marken —, fick han ej plats med hela inskriften; han högg då avslutningsstreck på bandet och anbragte den sista, ännu återstående runan och det avslutande korset mellan de begge runraderna, begagnande deras innersidor som ramlinjer. Inskriftsbandet varierar i bredd. Nedtill på vänstra sidan 14 cm brett, växer det till c. 17 cm över ᛏᛁᛦ i ᚼᚢᛏᛁᛦ, smalnar så åter något. På högra sidan upptill, just i själva svängen är det något över 10 cm, längst ned 17 cm. Mellanrummet mellan bandets begge inre linjer varierar också; nederst är det 11 cm brett, längst uppe vid svängen något över 6.

Inskriften såväl börjar som slutar med kors; kors användes också som orddelningstecken. Runtecknen framträda alla, även resterna av de avslagna topprunorna, fullt klart och tydligt. På båda ställena har h-runan formen med förlängd huvudstav. Bistavarna på ᚢ- och ᛏ-runorna utgå icke från huvudstaven ända ute vid ramlinjen, utan först något längre ner. Av ᚠ-runans kännestavar når den nedre icke ut till den övre inramningslinjen, vilket däremot den övre gör. Ett svagt spår av en med den nedre bistaven parallell linje som utgår från den övres ansatspunkt vid huvudstaven, är säkert en felhuggning. Man skulle eljes kunnat tro, att ris-

tarens första intention varit att hugga en övre bistav av samma slag som den på ᚠ-runan på *Hunnestad*-stenen I, en med den undre parallell, rak, icke till kanten nående linje.

Av denna redogörelse framgår tydligt den nära överensstämmelse, som i allt yttre råder mellan denna sten och *Skårby*-stenen I samt överhuvudtaget med *Hunnestad*-gruppens stenar. Inramningen, skiljetecknen, runformerna äro i stort sett desamma: avslutade runinskriftsband (som här liksom på *Hunnestad*-stenarna och i motsats till *Skårby*-stenen I går från vänster till höger), korsen i början och slutet av inskriften och mellan orden, ᚼ-runans form, här överallt genomförd, sättet för bistavarnas utgående från huvudstaven vid runor med topp-bistavar, ᚠ-runans form, här av den typ som finnes på *Skårby*-stenen I och *Hunnestad*-stenen II (motsatt den som finnes på *Hunnestad*-stenen I).

Ett karakteristiskt och iögonenfallande drag på denna sten är det konsekventa användandet av runda, mycket starkt framträdande fördjupningar i de fria ändpunkterna av stavar och korsarmar. Såvitt jag känner, förekomma dessa cirkelrunda fördjupningar så konsekvent och avsiktligt endast på den relativt sena *London*-stenen, se Wimmers avbildning DR I: CXXXV, och i detta avseende skiljer sig stenen bestämt såväl från *Skårby*-stenen I som från *Hunnestad*-stenarna. Icke så som om dessa skulle fullständigt sakna dylika; de framträda t. ex. på *Skårby*-stenen I fullt tydligt såväl på ᚼ- som ᚾ-runor och även på korsen (jfr också *Håstad*-stenen ovan samt *Holmby*-stenen Wimmer DR IV: 231); men på *Skårby*-stenen II ha dessa fördjupningar från att vara ett hjälpmedel vid huggningen fått självständig, ornamental betydelse.

Från övriga *Hunnestad*-gruppens runstenar skiljer sig vår sten vidare genom frånvaron av bilder eller utsirningar, vilket å andra sidan väl överensstämmer med inskriftens egen flärdfria prägel.

Om läsningen och tolkningen av runtecknen behöver man icke på något ställe tveka. Ett särskilt omnämnande fordra endast de runor, som vid toppens avslående skadats.

På stenen synes efter det sista skiljeteckens-korset på vänster sida ett oskadadt ᛋ, därefter följa tydliga 3—6 cm långa rester av tre huvudstavar utan spår till bistavar samt till slut före orddelningskorset nedre delen av en ᚾ-huvudstav med bevarad högra bistavsdel. Det är klart, att här stått ᛋᛏᛅᛁᚾ.

Rönnou har på sin teckning ej uppmärksammat den ena huvudstavsresten utan kompletterar ᛋᛏᛁᚾ. Överhuvudtaget har han ej varit lycklig i sin teckning av *Skårby*-stenen II. Utan någon som helst anledning ändrar han första ordets ᛏ till ᚦ och läser ᛁ i stället för ᛅ i ᛅᚠᛏᛁᛦ.

Inskriften ser ut på följande sätt:

× **autiʀ** × **sati** × s[tai](n) × **þansi** × **aftiʀ** × **hakun** ×

Autiʀ satti stæin þannsi æftiʀ Hakun.

Otto satte denna sten efter Håkon.

Den är av enklaste slag, i sammanträngd form blott överträffad av *Stora Harrie*-stenen. *Bjersjö*-stenen I och *Fuglie*-stenen I överensstämma däremot i formuleringen fullständigt med densamma.

Det är tydligt, att stenen ej blott till det yttre har anknytningspunkter med *Skårby*-stenen I. Namnet **Autiʀ** är för enastående för att det skall kunna vara en tillfällighet, att vi här finna det på två stenar, vilka genom uppställningsplats, utseende och språkform visa sig höra nära tillsamman. Det måste vara samme Otto (ty så få vi med Magnus Olsen Danske Studier 1906, s. 35, tyda namnet) vilken genom resandet av *Skårby*-stenen I tillsammans med sin broder Kaulv hedrar en annan död broder, som här ensam sätter en minnessten över en Håkon, som stått honom nära.

Än mera sällsynt på danska runstenar än **Autiʀ** är namnet Håkon; det är hittills icke uppvisat därifrån. Från senare tider är det däremot väl bekant.

Stenens ålder är icke tvivelaktig. Den hör till samma tid som *Skårby*-stenen I.

2. Förlorade skånska runstenar.

Stora Herrestad-stenen.

(Herrestad härad.)

Till trakten norr om Ystad höra trenne stenar, som bland annat genom sin ornamentala utsmyckning visa sig stå varandra nära: *Baldringe-* och *Östra Herrestad*-stenarne samt vidare också den förlorade sten, som utan namn är upptagen i Bautil efter nr 1159 och som av Liljegren angives finnas i 'Herrestad socken och gård' i 'Järrestads härad'.

Denna uppgift är felaktig. Jerrestad och Herrestad härader förväxlas ofta med varandra, och stenen har en gång stått i Stora Herrestad i Herrestad härad; detta framgår till fullo av de uppgifter, som längre fram meddelas [1].

Stenen är nu försvunnen. Var i Stora Herrestad den ursprungligen legat eller stått, vet man inte. Teckningen i Bautil från 1716 (jfr fig. 1) tyder på att den då icke var uppställd. År 1729 stod den emellertid rest på herregården »vid stora förstugu dörren och trappan» (ES B. VIII, 2, 60, s. 7). Samma plats hade den ännu 1750, då Espman besökte stället (Espman, Herrestad härads minningsmärken, s. 23). Dess senare öden äro obekanta. Den omnämnes icke av Anders Tidström, som i augusti 1756 besökte Herrestad, fastän denne omtalar en modern runsten i Herrestad by (Anders Tidströms resa i Halland, Skåne och Blekinge 1756, s. 48). En viss sannolikhet talar för, att stenen just vid denna tid försvunnit. Tidström berättar: »Säteriet hade ett vackert stenhus, som nu stod under byggnad ... Byggningssten dertill upptages här på egorna». Har Stora Herrestads runsten fått göra följe med övriga byggnadsstenar och sitter nu inmurad i manbyggnaden? Den har i våra dagar förgäves efterspanats av N. G. Bruzelius (se Anti-

[1]) Wimmer, som i DR III: 14 behandlat runinskriften, vill snarast tro, att stenen en gång stått i Östra Herrestad.

quar. beskrifning över Oxie m. fl. härader, s. 208, på Lunds universitetsbibl.) och av Wimmer (se DR III: 14). Även mina förfrågningar ha varit fruktlösa.

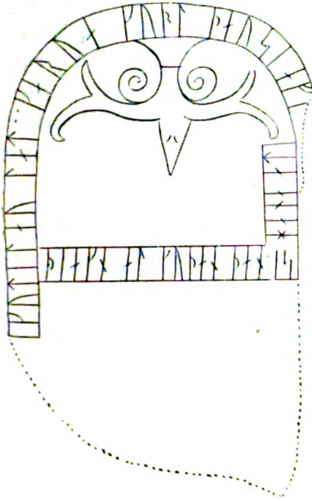

Fig. 1.

Fig. 2.

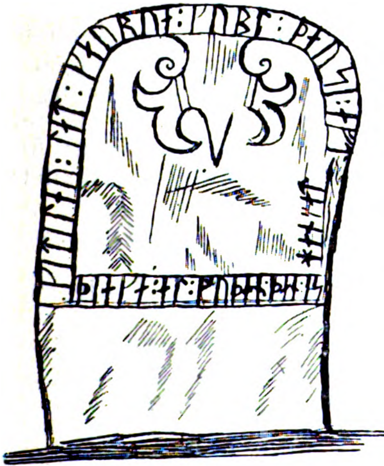

Fig. 3.

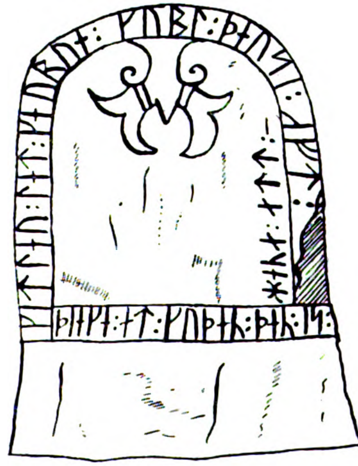

Fig. 4.

Av *Stora Herrestad*-stenen känner jag f. n. följande teckningar:

1. Originalet till träsnittet i Bautil i ES B. VIII, 2, 30, utfört 1716 (se fig. 1).

2. Träsnittet i Bautil, s. 318 efter nr 1159. Den överensstämmer utom i ett par mindre viktiga punkter med sitt original. Ornamentet är något olika tecknat. På originalet är vidare icke, som här, hela högra kanten (utmed ᛁᛋ och ᚼᛅᚾᛅ:ᛅᛏᛁ) punkterad. Den vänstra infattningslinjen utmed samma stycke fortsätter på andra sidan om ᛁ i ᛅᛏᛁ, vilket sålunda enligt teckningen icke på samma gång utgör runbandets avslutningslinje.

3. Blyertsteckning i N. Wessmans 'Antiquar. anteckn.', handskrift på Uppsala bibliotek, s. 64, spalt 1. Om Wessman själv avritat den, eller när den tillkommit, är omöjligt att avgöra (se fig. 2) [1].

4. Teckning i en avskrift och sammanarbetning av Prästrelationerna 1729—30 i ES B. VIII, 2, 60 (se fig. 3).

5. Kopia av föregående teckning i Coll. Rönbeckiana, Lund, tom XIII: 227. Båda ha punkterat ᚴ i ᚴᚢᚦᛅᚾ, vilket eljes icke är fallet på någon teckning.

6. Teckning i Wessmans 'Antiquar. anteckn.' s. 64, spalt 2. Sannol. från c. 1754.

7. Teckning på Kungl. biblioteket i Köpenhamn i en bunt Langebekiana, Ny Kgl. Saml. 4:o 2197, översänd av samme Wessman år 1754 och i allt väsentligt lika 6.

8. Teckning i 'Herrestads härads minnings-märken' av lantmätaren C. M. Espman, handskrift på Kungl. biblioteket, Stockholm. Häftet daterat 1753, men anteckningarna på platsen, och väl även teckningarna, gjorda c. 1750 (se fig 4).

9. Träsnitt utan namn eller text på ett, så vitt mig bekant, unikt folioblad med flera dylika runstensträsnitt, fordom tillhörigt prosten J. Lundh, nu i Lunds universitetsbibliotek.

10. Teckning i Coll. Rönbeckiana, tom XXI, på Lunds universitetsbibliotek.

11. Avskrift av en teckning, som H. Ollonberg i

[1] Wessman var i Ystad i oktober eller november 1756, alltså kort efter Anders Tidström, och passerade på ditvägen säkert Stora Herrestad. Jag tror dock icke, att denna teckning gjordes då; i boken är eljes icke införd någon teckning från resan, och å andra sidan saknas denna teckning i de samlingar av runstensteckningar från hans resa som jag känner. — Är 3 en kopia av originalet till 11?

april 1727 sänt A(nders) C(elsius), i O. Celsius Svenska runstenar 2: 383, handskrift i Kungl. bibl.

Teckningarna 1—3 överensstämma däri, att tvärraden börjar ett stycke upp på vänstra runraden, att det sista stycket av runstenen på innersidan har infattningslinje, samt däri, att ornamentet har en tämligen utdragen form, som nära överensstämmer med formen på *Östra Herrestad*-stenen. Inskriptionen är däremot i flera avseenden olika på 1—2 och 3.

Teckningarna 4—7 höra alla mycket nära tillsammans, icke blott 4 och 5 samt 6 och 7 var för sig, som antytts under resp. nummer, utan även dessa båda par inbördes; teckningarna äro enligt min mening allesamman (med ett eller flera mellanled) kopior av originalet till 4, vilken, som nämnt, blott föreligger i avskrift; direkt härstamma från 4 kunna 6 och och 7 icke göra; därtill äro de (gemensamma) olikheterna för stora. De mest utmärkande dragen för denna typ äro följande. Tvärraden börjar vid vänstra runradens nederkant. Ornamentet är tämligen hoptryckt, i detta avseende mera påminnande om Baldringe- än om Östra Herrestad-ornamentet. Kännestavarna på ᛏ i ᛅᚠᛏ.. finnas på båda paren teckningar; ingen inramningslinje finnes på innersidan av sista runraden; sista ᛅ i ᚼᛅᚾᛅ har på det gemensamma originalet varit otydligt, likaså sista runan ᛁ, ja, kanske hela sista runraden. Texten är på alla teckningarna i huvudsak densamma.

En särskild grupp bilda teckningarna 8—10. Först och och främst stå 8 och 9 varandra mycket nära. På samma blad som 9 stå även övriga av Espman i hans häfte upptagna runstensteckningar. De äro visserligen, även de, ändrade, men alla peka dock på Espmans teckningar som grundlag. Ornament och runradsanordning äro i denna grupp lika den föregående. Utmärkande för de båda teckningarna är, att å båda läses ᛅᛏ : ᚴᚢᚦᛅᚾ. Efter ᛅᚠᛏ (ᛏ-stavarna äro på båda teckningarna utmärkta) synes på båda ett orddelningstecken :. Ett likadant tecken, åtföljt av ett med grundlinjen

parallellt streck, avslutar på båda inskriften. På båda saknas sista runan ᛁ (teckn. 8 har i stället ᛏ). Utmärkande för dessa teckningar är vidare, att på de flesta ᚼ-runorna tvärstrecken äro korta och horisontella; undantagen äro nästan alltid desamma. Runan ᚾ uppträder tre gånger på båda teckningarna under formen ᚿ. Teckningen 10 överensstämmer nästan fullständigt med (8 och) 9; blott runformerna äro (med ett par undantag) av den vanliga, t. ex. med 4 överensstämmande typen. Den är efter all sannolikhet en Espmansk teckning, som Rönbeck omarbetat till närmre överensstämmelse med teckn. 4 (resp. 5) ur Prästrelationerna. Detta dubbelursprung förråder sig också på den vidliggande lappen: denna upptager den Espmanska transliterationen — på ett ställe genom överstrykning ändrad till likhet med avbildningen (karakteristiskt nog: ᚼᛏ till ᚼᛚ) — men en platsuppgift, vilken i det allra närmaste följer prästrelationens.

Avskriften 11 överensstämmer på det närmaste med texten på 3; bland annat torde den genom två prickar efter ᚼᚠ.. angiva de på 3 antydda två huvudstavarna utan kännestreck. Den enda avvikelsen från 3 är skrivningen ᚦᛁᚾᚠᚾ, samt — möjligen — runformen ᚨ (jfr nedan s. 265).

Vi få sålunda åtminstone fem självständiga grupper av teckningar: I Bautils teckningar, II Wessmans blyertsteckning (n:r 3), III den grupp som sluter sig till prästrelationen av 1729, IV de teckningar som visa mot Espman som upphovsman samt V den Celsius'ska teckningen.

Av dessa måste av inre grunder ett absolut företräde lämnas åt II, blyertsteckningen hos Wessman. Endast i obetydliga punkter lär den behöva korrigeras av de övriga. En resonnerande beskrivning av denna teckning torde åtminstone närma sig ganska nära en beskrivning av stenen själv.

Redan stenens yttre kontur framträder här på ett för teckningen förtroendeväckande sätt utan större stilisering. Av den punkterade linjen på teckningen i Bautil synes otvetydigt, att stenens nedre vänstra kant varit starkt inböjd; även detta framträder på Wessmans teckning. Tvärraden

ansätter liksom i Bautil ett stycke upp på vänstra runraden, vilket säkerligen överensstämt med verkliga förhållandet; en förändring av det slag som föreligger i grupp III och IV, låter lättare tänka sig än en i motsatt riktning. Ornamentet, som på 3 blott är skisserat, framträder kanske bäst på originalteckningen till Bautil, vilken också ensam av alla teckningarna har ett tvärstreck tvärs över ornamentets översta, odelade parti; denna detalj måste med hänsyn till *Baldringe-* och *Östra Herrestad*-stenarna anses vara ursprunglig. Att fullständigt avgöra, hur inramningsförhållandena varit, är f. n. knappast möjligt. På 6 finnes som avslutning på inskriptionen en liten rundel. Antyder detta för stenens räkning ett spiralornament liknande *Östra Herrestad*-stenens? Själva den inre runraden är ju anbragt på alldeles samma sätt som på denna sten. Man bör observera, att orddelningspunkterna på 3, med säkerhet riktigt, i allmänhet äro tecknade som små streck. Det samma är förhållandet på de båda närstående stenarna, vilka dock i regel använda kors. Runformerna äro på 3, liksom i grupp I, III och V, de som man har anledning att vänta. Gruppen IV:s ᛕ är omöjligt. Runan ᛆ är i grupp IV använd på ställen där den språkligt inte kunnat föreligga; den torde också med stöd av grupperna I, III och V få anses oriktigt avritad på de ställen, där man språkligt sett kan tänka ett e. [1])

Den Wessmanska blyertsteckningens största förtjänst ligger dock i återgivandet av själva inskriften; ingen teckning är i det avseendet så korrekt, framför allt icke Bautil. Inskriften ser ut på följande sätt:

ᚴᛁᛏᛁᛚᛆᚢ : ᛚᛆᛏ : ᚴᛆᚢᚱᚢᛆ : ᚴᚢᛒᛚ : ᚦᛆᚢᛋᛁ : ᛆᚠᛁıı
ᚦᛁᛆᚴᚾ : ᛆᛚ : ᚴᚢᚦᛆᚾ : ᚦᛆᚾ : ᛁᛋ
ᚼᛆᚾᛆ : ᛆᛏᛁ

---

[1]) Även på sin teckning av *Bjersjö I*, där vi äro i stånd att öva kontroll, har Espman felaktigt använt ᛕ och ᛆ. Det skulle ju kunna vara möjligt, fast det alldeles icke är sannolikt, att på *Stora Herrestad*-stenen tvärstrecken på ᛆ (och delvis på ᚾ) varit ovanligt korta och horisontella; för detta kunde tala t. ex. mångfalden av varianter av det riktiga ᚦᛁᛆᚴᚾ: Celsius har ᚦᛁᚾᚴᚾ, 6 och 7 ᚦᛁᛆᚴᛆ, Espman ᚦᛁᚾᚴᛆ.

Teckningen har såsom andra runa ᛁ; på samma sätt alla övriga; endast de båda Bautil-teckningarna ha ᚢ. Det lider intet tvivel, att stenen haft ᛁ [1]). På stenen har vidare stått ᚴᛅᚢᚱᚢᛅ, ej ᚴᛅᚱᚢᛅ, som Bautil har, mot vilket från formens synpunkt eljest intet hade varit att anmärka.

Att ᚴ-runan i ᚴᚢᚦᛅᚾ icke varit punkterad, är tämligen säkert, trots teckningarna 4 och 5. På 1600- och 1700-talen satte man ofta till en punkt i ᚴ, då man visste, att runan skulle läsas g. [2]) Ej heller kan det vara något tvivel om att stenen haft ᛅᛚ : ᚴᚢᚦᛅᚾ, ej ᛅᛏ : ᚴᚢᚦᛅᚾ, som grupp IV uppvisar; *þegn allgóðan* stämmer synnerligen väl överens med *Baldringe-* och *Östra Herrestad*-stenarnas *harða góðan þegn*.

Det enda som kan vara att diskutera är avslutningen av första raden. Har på stenen i enlighet med grupp IV stått ᛅᚴᛏ :, eller har den oskadade stenen haft ᛅᚴᛏᛁᛦ, som denna teckning (och V) fordrar, Grupp IV:s ᛅᚴᛏ : är mycket bestickande. Jag vågar dock, stödd på den Wessmanska teckningens auktoritet, hålla det för en tillfällighet, en tillfällighet som kan förklaras. Av Espmans translitteration framgår, att han ej ansåg någon lucka föreligga efter ᛅᚴᛏ, men förelåg ingen lucka, borde det naturligtvis finnas ett skiljetecken; Espman uppfattade då resterna av den följande huvudstaven såsom ett, här som eljest i inskriften, av linjer bestående skiljetecken.

Jag ger sålunda även här den Wessmanska blyertsteckningen vitsord; den har förut visat sig noggrann och är säkerligen med sina två (tre) streck efter ᚴ noggrann även här. Dess uppgifter stödas dessutom av den goda avskriften V och motsägas icke av vare sig Bautil eller grupp IV. *Baldringe-* och *Herrestad*-stenarna ha också den längre formen. Defekten på stenen har tydligen börjat omedelbart efter ᚴ (se

---

[1]) Wimmer, som endast hade tillgång till Bautil, konjicerade här det närmast till hands liggande ᛅ.

[2]) Så har t. ex. Andreas Stobæus gjort på en egenhändig teckning av *Lundagårds*-stenen i Peringskölds Monumenta sueo-goth. i samma ord ᚴᚢᚦᛅ, där på stenen icke finnes spår av en punkt, och han var utan tvivel ändå den som bäst kände till inskriften i fråga.

fig. 1) eller sannolikare i själva ᚠ (på 3 — se fig. 2 — är ᚠ ej oskadat, och runformen ᚠ på V är sannolikt blott ett uttryck för samma sak), skurit av toppen av ᛏ (med kännestrecken) eller åtminstone större delen av toppen, träffat ᛁ ännu längre ned, samt till slut — möjligen — lämnat en del av ᛦ:s vänstra sidostav oskadd.

Translittererad och transkriberad skulle inskriften sålunda få följande utseende:

Kitilau : lat : kaurua : kubl : þausi : af(tiʀ) . . .
þiakn : al : kuþan : þan : is
hana : ati

Kætiløy lǽt gǿrwa kumbl þausi æftiʀ . . ., þegn allgoðan, þann es hana atti.

Kättilö lät göra detta minnesmärke över . . . som hade ägt henne (vars maka hon varit), en synnerligen duglig man.

Hyby-stenen II.

(Bara härad.)

Hyby socken gömmer utom den bekanta, svårlästa och egendomliga »*Hyby*-stenen» [1]) ännu en runsten inom sina gränser.

Kyrkoherden i Hyby meddelar i sin relation till Jakob Benzelius från cirka 1730 följande:

»2:ne Runstenar har iag upsökt i Wismarslöf. Den ena är på gatuplatzen, men har stådt tillförne i en gärsgård . . . Den andra är nyl. uppgrafven, och af Åboen satt i en gärsgård, hvarpå Runerna synas tydeligare; men för detta besvärl. vädret har jag intett ännu kunnat aftaga them.» [2])

Den första stenen är, såsom tydligt framgår av den här utelämnade närmare beskrivningen, den redan bekanta ste-

[1]) Wimmer DR III: 147.
[2]) Citerad efter Rönbeckska saml. XIII: 38 i Lund.

nen i Hyby; den andra stenen har däremot hittills ej uppmärksammats.

Den finnes dock omnämnd i tryck. Jonas Frostensson Swanander, prästson från Hyby, berättar i sin dissertation om Bara härad [1]), del 5, sid. 10, av år 1797, att stenen blivit flyttad från Wismarlöf till Hyby, där den då låg på prästgårdens gårdsplan. Swanander meddelar en avskrift av den enligt hans uppgift otydliga inskriften, vilken lantmätaren Espman ungefär femton år förut förfärdigat.

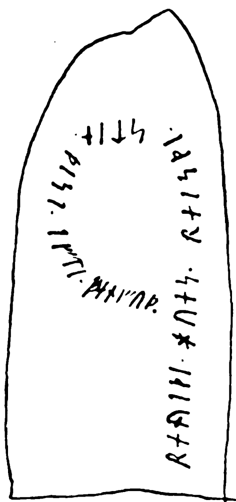

Fig. 5.

Lyckligtvis har Nils Wessman i sitt exemplar av Bautil [2]) inklistrat en ritning, som icke kan vara annat än av den här behandlade stenen. Under teckningen (se fig. 5) står: »Wissmarlöf i Hyby sokn i en gärdesgård».

Stenen har enligt Swanander varit ungefär två alnar lång och nästan äggformig. Efter Wessmans teckning att döma har runraden börjat vid högra kanten, följt denna, svängt vid toppen, gått snett över stenen och slutat vid runraden, ett stycke från dess början. Swanander säger däremot, att ristningen varit nästan cirkelrund.

Återgivandet av inskriften är så väl på teckningen som på Espmans avskrift långt från fullkomligt, och de båda läsningarna stämma icke överens.

Runraden skulle enligt Wessmans teckning lyda:

ᚱᛅᚾ͡ᚢᛁᚦᛁ · ᚼᚢᛅᛋ · ᚱᛅᛁᛋᚦᛁ · ᛋᛏᛁᚾ · ᚦᛁᛋᛁ · ᛁᚠᛏᛁ · ᚦᛅᚾᚠᚢᚦ · [3])

---

[1]) På denna avhandling ha amanuensen O. Walde och amanuensen C. G. Weibull fäst min uppmärksamhet.

[2]) På Kungl. bibl. i Stockholm.

[3]) Den tredje runan ᚾ͡ᚢ måste vara felaktig, då binderunor, praktiskt taget, aldrig förekomma på stenar från den egentliga runstensperioden. Första runan i det sista ordet tyckes vara ändrad från ᚠ till ᚦ, men förhållandet kunde också vara det motsatta.

Espman har läst:

Vese reiste didno stin eptir Alfadr sino

Mellanpartiet av inskriften, själva formeln, är på båda något så när lika och torde i transkription motsvara

. . . ræisþi sten þesi(?) æftiʀ . . .

Ordföljden har sålunda säkerligen, i överensstämmelse med teckningen, varit den vanliga, med pronominet efter *sten*.

Espmans omöjliga **didno** tyder på, att pronominet varit tecknat med fem runor. Den sällsynta formen ᚦᛁᛋᛁ, blott belagd på en skånsk runsten (*Nöbbelöf* i Ljunits), torde därför vara ganska tvivelaktig; detsamma gäller då också om den på runstenarna något vanligare formen ᚦᛅᛋᛁ, för vilken ᚦᛁᛋᛁ eljest möjligen kunde vara felläst. Sannolikt har väl här stått ᚦᚨᚾᛋᛁ, resp. ᚦᛅᚾᛋᛁ, den form, som regelbundet förekommer på de äldre stenarna med ännu okontraherat *æi*. [1])

I *ræisþi* står enligt båda uppgifternas samstämmiga vittnesbörd ännu diftong tecknad, vilket, likaledes enligt båda, icke skulle ha varit fallet i *sten*. Uttalet har väl varit detsamma: enkel vokal.

Prepositionen torde ha haft formen *æftiʀ*. Formen utan *ʀ* hos Wessman är visserligen uppvisad från en ung sten, men är här lika osannolik, som formen *æptiʀ* med *p*, trots *Vester Marie*-stenen II, är på Espmans avskrift. [2])

Början och slutet av inskriften, som innehålla namnen, äro svårare.

Wessman tyckes ha några fler runor än Espman i början av avskriften, men i stället i slutet sakna motsvarighet till Espmans **sino**. Man skulle då kunna draga den slutsatsen, att Wessmans början trots den stora olikheten i runorna vore identisk med Espmans slut. Det är möjligt, men, särskilt på grund av runradens placering på Wessmans teckning, knappast troligt.

---

[1]) På sin ritning av *Fuglie*-stenen II har Wessman i stället för stenens ᚦᚨᚾᛋᛁ just som här ᚦᛁᛋᛁ.

[2]) Det är möjligt, att Espmans -r motsvarar den första runan i det hos Wessman följande ordet: ᚦ; i så fall kunde man misstänka ett ᚱ, och ej ᛦ.

Espmans första ord, **Vese**, motsvarar tydligen Wessmans ᚼᚢᛆᛋ. Wessmans ᚼ kan man knappast komma ifrån, och väl ej heller Espmans sista **e**. Ordet måste då transskriberas *hvassi* och kan rimligtvis ej vara annat än bestämda formen av adjektivet *hvass* 'rask'. Detta användes i den isl. litteraturen som tillnamn, såväl i bestämd som obestämd form. [1]) Jag anser, att det också här är tillnamn, och att det stått i bestämd form. Det vore då närmast att jämföra med *Hanning*-stenens *þorkell hvati.*

Förutsättningen för detta antagande är, att de på teckningen förutgående runtecknen angiva namnet på den, som rest stenen. Skulle mot förmodan så ej vara förhållandet, får *Hvass(i)* anses här vara använt som egennamn, liksom ofta eljest ett tillnamn, även ett adjektivt, övergår till egennamn. [2])

Vilket namn, som skulle kunna dölja sig bakom tecknen ᚱᛆᚿ͡ᚢᛁᚦᛁ, är ej gott att säga; närmast till hands ligger ett namn på *-viđr.* [3])

Om möjligt ännu besvärligare än början är den del av inskriften, som följer efter prepositionen. Espman återger det med **Alfadr sino**. I detta ville man snarast se ett namn med följande apposition, *fađur sinn.* Med god vilja skulle man kunna förena början av denna fras med tecknen ᚦᛆᚿᚠᚢᚦ hos Wessman. [4]) Namnet på den döde skulle då kunna ha varit *Alf.* Det hela kan dock ej bliva annat än gissningar.

Hassle-Bösarps-stenen.

(Wemmenhögs härad.)

I Bibliotekarien P. G. Thorsens efterlämnade papper i Köpenhamns universitetsbibliotek [5]) finnes ett den 13 nov.

[1]) Finnur Jónsson i Aarbøger 1907, s. 252; Kahle i Arkiv f. nord. fil. nf. XXII, sid. 185.

[2]) Jfr Kahle i Arkiv f. nord. fil. nf. XXII, sid. 145.

[3]) T. ex. *Ar(i)nviðr;* ᛆ kan vara bortfallet i inskriftens början.

[4]) Jfr not 2 sid. 267.

[5]) Add. 612, a 1—3 4:o.

1852 daterat brev, som för första gången omnämner en nu förstörd runsten i Hassle-Bösarps församling. Avsändare är den på sin tid för sitt antikvariska intresse bekante kvarnägaren Lars Bengtsson på Låremölla i grannsocknen Svenstorp, och brevet är tydligen svar på en förfrågan av Thorsen rörande stenen. Lars Bengtsson har bifogat en, vad runskriften beträffar, fullständigt omöjlig teckning. En annan notis om samma sten finnes hos Bruzelius, Antiqvarisk beskrifn. öfver Oxie m. fl. härader, s. 119.[1] Bruzelius, som sannolikt i början av 1870-talet besökte platsen, fann då blott ett fragment av stenen, av vilket han lämnar en åtminstone artistiskt vacker avbildning (se fig. 6). Bruzelius' uppgifter rörande stenens historia häröra från samme Lars Bengtsson på Låremölla, som skrivit brevet till Thorsen.

Av de båda uppgifterna, vilka jag sedan kompletterat vid upprepade besök på platsen, framgår, att stenen stått rest tämligen rakt norr om gården n:r 14[2] på en plan, som Bruzelius kallar »Kistbrånarna»[3]. Några hundra alnar sydost om runstenens uppställningsplats låg ett vattenhål, en torvgrav, kallad »Bösarps hål»; rakt i nordväst låg en ättehög, »Kishög», vilken ännu finns kvar.

Stenen var i sitt oskadade skick 2 ¼ aln hög och 2 alnar bred. Lars Bengtssons teckning visar, att den varit regelbundet trekantig med tämligen skarpt spetsvinklig topp, alltså snarlik *Bjersjö*-stenen I. Redan vid tidpunkten för hans brev var stenen icke mera hel. Omkring två år förut, alltså 1850, hade dåvarande ägaren av gården, Truls Mårtensson, låtit spränga sönder den och lagt in den i ett stengärde; den var nu i tre delar. Enligt Bengtssons uppgift skulle man först efter sprängningen ha upptäckt runorna. Om stenens skick meddelar han, att »i anseende till . . . den lösa materia den består utaf, har en skal af stenens släta sida skiljt sig ifrån, hvarigenom största delen av runorna gåt förlorade.» Teckningen bestyrker detta. Stenen angives här

[1]) Lunds universitetsbibliotek.

[2]) Nuvarande ägare är Jöns Olsson.

[3]) Namnet användes icke numera.

såsom kluven i två delar längs mittellinjen [1]). Av runorna, som varit anbrakta i ett band längs alla tre sidorna, synes icke mer än ett tiotal otydbara streck på övre delen av stenens vänstra kant och på basens högra sida.

Lars Bengtsson tänkte på att sätta ihop bitarna, men förverkligade aldrig sin tanke. När Bruzelius bortåt tjugo år senare besökte platsen, fann han också blott ett fragment; de båda andra bitarna av stenen ligga väl ännu kvar i det sammansjunkna, halvt jordtäckta stengärde, som mot norr begränsar planen, där de med sina avskalade runor ej så lätt torde kunna hittas.

Fragmentet var en aln långt, tre kvarter brett med kvartershöga »ganska tydliga» runor. Det kan ej gärna ha varit annat än den vänstra övre fjärdedelen av runstenen; man får vid bestämmandet av platsen taga vederbörlig hänsyn till Lars Bengtssons uppgift om vilka ställen på stenen som ännu hade läsbara eller kanske hellre bevarade runor.

Även detta fragment är nu borta. Ännu under de första

Fig 6.

åren av 1870-talet låg det vid själva inkörseln till gården, men omkring 1874 [2]) skall det ha använts vid uppförandet av en undantagslänga, vid vilket tillfälle fragmentet för övrigt ytterligare gått sönder i två stycken. När denna länga för

[1]) Hur den ytterligare varit delad, antydes däremot icke.

[2]) Uppgifterna äro i denna punkt stridiga.

några år sedan revs, sökte man ivrigt, men utan resultat efter stenen. De båda bitarna ha sannolikt följt med ned i grunden till de nya, södra och östra uthuslängorna på gården, vartill stenen från undantagshuset använts. Det torde nu vara fruktlöst att vidare söka efter runstensresterna.

Under sådana omständigheter är det synnerligen ledsamt, att teckningen av fragmentet så litet bidrar till kännedomen om vad som stått på stenen. På den plats på stenen, som fragmentet intagit, måste antingen början av själva den verbala formeln ha stått eller också, om de som rest stenen varit flera, åtminstone en del av det andra namnet i ordningen. Vidare bör, om teckningen är riktig, med den andra runan ᚼ ett nytt ord börja [1]). Även med dessa begränsningar av tolkningsmöjligheterna har jag icke fått någon mening i de angivna runorna.

Svenstorps-stenen.

(Vemmenhögs härad.)

I Svenstorp, grannförsamlingen till Hassle-Bösarp, ha funnits två ännu icke igenfunna stenar. Bruzelius, a. a. sid. 95, meddelar följande:

»Kvarnbyggaren Anders Bengtsson har ... underrättat mig, att vid nedrifningen af den gamla kyrkan i Svenstorp [2]) tvenne runstenar anträffats, ehuru ingendera blifvit tillvaratagen. Den ena skall man hafva sprängt och inlagt i grunden, den andre däremot insattes hel i tornmuren, men öfverrappades.»

Den ena stenen är tydligen omöjlig att nu skaffa fram. Den andra däremot, som hel insattes i tornmuren, sannolikt med runsidan utåt, borde kunna återfinnas. De ansträngningar, jag i den riktningen gjort, ha emellertid ej burit någon frukt [3]).

[1]) De föregående runorna ᛁᚴ skulle kunna vara rester af ett (ᛐ)ᚢᚴ.

[2]) Kyrkan revs 1854.

[3]) Särskilt hade jag satt mitt hopp till en sommaren 1909 företagen yttre reparation av kyrkan, men underrättelsen om reparationens början nådde mig inte förr, än en stor del av tornet, särskilt södra sidan, där stenen efter allt att döma sitter, redan var reparerad och nyrappad.

Anders Bengtsson hade också lämnat Bruzelius en avskrift av runorna på den senare stenen, vilka hade följande utseende:

ᚢᛁᚴᛆᛚᛏᚱ ᛒᛁᛋᛏᛁ : ᛋᛏᛆᚽ : ᚦᛆᛋᛁ : ᛆᚠᛏ : ᛋᛏᛁᚠᛁᛏ : ᛒᚱᚢᚱ ᛒᛏᛋ 4

Denna avskrift är det enda man har att hålla sig till för en tolkning av inskriften. Lyckligtvis är den relativt bra gjord, så att man kan hoppas, att vid den alltid vanskliga rekonstruktionen ej gripa allt för mycket fel.

Formeln är i sina huvuddrag klar; i normaliserad transskription skulle den återgivas med

... *resþi sten þasi aft* ...

i översättning: ... reste denna sten efter ...

Teckningens ᛒ i ᛒᛁᛋᛏᛁ är naturligtvis fel för ᚱ. Osäkrare är, om vi få antaga, att även ᛏ i samma ord är fel, står skrivet för ᚦ. Övergången till ᛏ i denna ställning är med ett par undantag uppvisad endast från de sena Bornholmska stenarna; av skånska stenar är det blott *Hällestad*-stenen II, som med sin skrivning ᛏᚦ har något liknande. I äldre avskrifter förväxlas ofta ᛏ och ᚦ [1]), och jag är mest benägen att tro, att så skett också här.

I ᛋᛏᛆᚽ måste vokalen vara felaktigt återgiven. Ett ᛁ kan vara utelämnat, vilket kanske dock är mindre troligt; man kan antaga punkterad ᚽ-runa eller än hellre, att det helt enkelt stått ᛂ. Att säga något bestämt, är naturligtvis omöjligt.

Namnen äro, som alltid, svårare att komma till rätta med.

Jag känner intet namn, som utan vidare motsvarar avskriftens ᚢᛁᚴᛆᛚᛏᚱ. Genom en lätt ändring få vi emellertid det från andra stenar bekanta *Vegautr(-gøtr)*: man behöver endast antaga, att nedre delen av bistaven i ᚢ vårit otydlig,

---

[1]) Andreas Stobæus har t. ex. på sin teckning av *Lundagårds*-stenen gjort samma förväxling just i samma ord ᚱᛁᛋᚦᛁ. Lagerbring har i sin avskrift undvikit detta fel, men i stället skrivit ᛒᛆᛏᛆ; jfr Wimmer DR III: 134 f. Felen föreligga redan på Stobæus' och Lagerbrings egenhändiga teckningar.

såsom säkert varit fallet med inskriftens ᚢ i br(u)[·]r längre ned; detta ändringsförsök synes mig mest tilltalande. Såsom andra möjligheter vill jag endast nämna följande. ᚢ i början av avskriften kan på något sätt vara felaktigt, antingen så, att det alls inte stått på stenen: vi finge då *Ingialdr* [1]), eller så, att det skall stå mellan ᚴ och ᛅ: *Ingvaldr.* [2]) Nya möjligheter till tolkning öppna sig, om vi antaga, att ᚢ är felläst för ᚱ.

Även det andra namnet, skrivet ᛋᛏᛁᚴᛁᛏ, bereder svårigheter. Vi ha från yngre tid ett namn *Stigetus* [3]) med biformen *Stigotus*; kanske föreligger detta namn här. I så fall finge man antaga felläsning av senare sammansättningsledet.

Som apposition till detta namn, vilket det nu har varit, har i inskriften följt en beteckning för 'broder', av avskriften att döma, det sällsynta ᛒᚱᚢᚦᚱ.

Efter detta väntar man så enligt alla analogier ett ᛋᛁᚿ, *sinn*, och tecknen ᛒᛏᛋ 4 skola kanske tolkas så. Man skulle eljest kunna gissa på ett ᛒᛅᛋᛏᛅ, *bæzta*, som bättre stämde överens med de återgivna runorna. Jämföras kunde då den visserligen icke fullt överensstämmande *Gyllinge*-stenen: *æft Risping sinn bróður góðan* [4]) samt för frånvaron av artikel *bæzti guð* på *Skårby*-stenen I.

Lilla Harrie-stenen.

(Harjagers härad.)

Denna nu förlorade sten är icke obekant för forskningen. Stephens har redan meddelat ett par — som han felaktigt

[1]) Uppvisat från *Ålum*-stenen I.

[2]) *Ing(e)vald* var under medeltiden ett vanligt namn i Sverge; se Lundgren Personnamn. Även i Danmark användes det; se Nielsen Olddanske Personnavne.

[3]) Nielsen Olddanske Personnavne.

[4]) Utan possessiv-pronomen står en dylik apposition någon gång; jfr Wimmer DR I: LXXXII.

trodde: självständiga — teckningar av den [1]) och på det hela taget riktigt angivit var den stått.

Jag känner följande avbildningar av någon betydelse: [2])

1. Egenhändig teckning av Nils Wessman i Kilian Stobaei Antiquar. saml., Lund, avritad den 18 juli 1740 (se fig. 7).
2. Träsnitt i Stobaei Opuscula, Danzig 1753, efter föregående teckning, återgivet hos Stephens a. a. sid. 354.
3. Egenhändig teckning av N. Wessman hos Nescher, Åtskilliga provincers märkvärdigheter, n:r 66, [3]) återgiven hos Stephens a. a., sid. 355.
4. Kopia av föregående teckning hos Peringsköld, Mon. sueo-goth., tom 9, Stockholm.
5. Träsnitt i Bautil, n:r 1159, med Nils Wessmans signatur.

Den viktigaste underrättelsen rörande stenens uppställningsplats finnes i Nils Wessmans Antiquar. anteckningar sid. 148; det heter där:

»Denne by [dvs. Virkie] har inga ängar utan hvad den der till anlagt i vångarne. Skall i fordna tider likväl ägt på den sidan åt lilla Harie, men mist dem för dett de intet lånt en fattig resande man Huus, undantagande en enda som återhämtat den fattige om natten och härbergerat honom. Der fins än i dag ett dike emellan lilla Harie och virke fordna ängar, som varit skilnaden i de tider, och på backen i sielfva gropen står en runesten».

Ej så detaljerade, men på det hela taget likalydande uppgifter finnas bifogade teckningarna 1 och 3—4.

Om stenens senare öde berättas i Skånes kalender (1878), sid. 201, att den, som stått på gården Lilla Harrie n:r 1, »för omkring 40 år sedan» nedgrävts.

Enligt Stephens har hela socknen och särskilt den nämnda gården på 1870-talet undersökts, utan att man hit-

[1]) Runic monuments 3:353 ff.

[2]) Andrahandskopior finnas bland annat i Antikvariskt-topografiska arkivet.

[3]) Kungl. biblioteket i Stockholm.

tat någon sten. Jag har också själv gjort ett försök att finna stenen, dock innan jag hade kommit över Nils Wessmans utförligare uppgift.

Med ledning av ovannämnda notiser torde man med tämlig bestämdhet kunna säga, att stenen en gång stått på backen nordost om gården, i ett dike som en gång gått där. När man så på 1830-talet lade igen diket, vräkte man ned stenen, för att den ej skulle hindra plöjningen. [1])

Wessman meddelar på teckningen hos Nescher, att stenen var fyra alnar lång. Då Wessmans samtidiga uppgifter om höjden av *Ålstorps-* och *Nöbbelöfs*-stenarna visa sig vara mycket smått tilltagna, äro vi berättigade att antaga, att Wessman även här icke överdrivit, och i så fall tillhör stenen våra större runstenar.

För stenens utseende och inskrift äro vi uteslutande hänvisade till Wessmans teckningar. Den enda, som därvid har vitsord, är emellertid teckningen 1 (och det troget efterbildade träsnittet 2); alla de andra äro mer eller mindre förändrade kopior. Wessman själv var den förste, som ändrade den ursprungliga ritningen; på den till antikvitetsarkivet insända teckningen (n:r 3) förenklade och förskönade han det yttre. I Bautil har så träsnidaren eller hans uppdragsgivare, som blott hade tillgång till (en teckning av typen) n:r 3, efter eget tycke kompletterat även själva texten.

Fig. 7.

Stenen har efter den nämnda teckningen att döma varit ganska smal i förhållande till sin längd och avsmalnande uppåt. Runinskriften har gått uppifrån och ned med baslinjen till vänster.

Inskriften har på Wessmans teckning n:r 1 följande utseende:

ᚼᚠᛁᛁᚢᚭᚨᚱᛁᛋᚴᛆᛚᛚᛋᛆᚼᚭᛏᛆ̂ᚭᛋᛁ

[1]) *Sædding*e-stenen på Låland har en gång varit utsatt för samma öde, fast den sedan åter plöjts opp. Även *Harrie*-stenen torde ej vara omöjlig att återfinna.

I Bautil äro tredje och fjärde runorna utfyllda till ᛏᛁ.

Teckningen är till den grad dunkel, att det icke ens med säkerket kan avgöras, efter vilken formel den är affattad; det man kan välja mellan, är den vanliga formeln ... *respi sten þasi (æftiʀ)* ... och den äldre *æft* ... *stændr stæin sasi* resp. *skal standa stæin sasi.*

Att här redogöra för de olika kombinationsförsök, alla med nödvändighet lika osäkra, som skulle kunna göras, torde vara överflödigt.

Hoby-stenen I.

(Ingelstad härad.)

Worm uppför såsom nionde runsten i tredje boken av Monumenta danica en gravsten, som utmed de båda långsidorna bar en runinskription på latin, vilken Worm återgiver.

Ännu på mitten av 1700-talet var stenen bevarad. I en bunt Langebekiana på Kungl. biblioteket i Köpenhamn [1]) finnes en anteckning om den med en vidfogad, tämligen dålig, men tydbar teckning. Vi få här veta, att stenen var 7 kvarter lång samt 13 $^1/_2$ tum bred vid ena ändan, vid den andra 11 $^1/_2$.

När och hur den försvunnit, är obekant. Numera finns den icke; Wimmer har på sin runologiska resa förgäves sökt den. [2])

Hoby-stenen II.

(Ingelstad härad.)

Utom föregående runsten, den sedan gammalt bekanta gravstenen, tyckes Hoby kyrka ha inom sitt område haft ännu en sten från ungefär samma tid.

I ett brev till P. G. Thorsen [3]), daterat Lund den 22 maj

[1]) Ny Kgl. Saml. 4:to 2197.

[2]) Wimmer DR IV: 61.

[3]) Köpenhamns universitetsbibl. Add. 612, a 1—3 4:to.

1849, men utan angiven avsändare, meddelar brevskrivaren, att vid ombyggnaden av Hoby kyrka under själva koret anträffats 6 stenkistor och »vid samma tillfälle» en runsten. Så meddelas en teckning av stenen, varpå den skrivande tillägger: »Aftecknaren känner icke en gång runalfabetet.»

På den med undantag för ena kortsidan tämligen regelbundet rektangulära stenen stå följande tecken, i höjd motsvarande stenens halva bredd:

ᚦᛡᚽᚱᚺᛉᚽᚦ

Det synes mig uteslutet, att dessa tecken kunna tillhöra runinskriften på *Hoby*-stenen I, och att stenen sålunda vore ett återfunnet fragment av denna sten. Att stenen är ett fragment, torde däremot med bestämdhet framgå av dess form på teckningen; före de bevarade runorna kan sålunda åtskilligt ha stått. Så mycket svårare är det att tyda de redan i och för sig tillräckligt besvärliga och säkerligen fellästa och felritade tecknen. Skulle man vilja gissa på något, vore det snarast på en form av namnet *þormoðr*.

Sjörups-stenen II (?).

I Jakob Benzelius' historiska och topografiska uppteckningar rörande Skåne [1]) står under Sjörups socken följande: »Skall ock [dvs. utom *Sjörups*-stenen I] ligga en [runsten] på åkern vid prestgården med sådan inskription: Thenna sten upreste jag för mina 2:ne Söner som blefvo slagne i Grickeland. H[a]r Schönbeck berättadt.» Huruvida stenen verkligen funnits, torde vara tvivelaktigt.

Krageholms-stenen III (?).

Bibliotekarien J. H. Schröder har i sina anteckningar [2]) i fråga om Krageholm egenhändigt skrivit: »2:ne Run-

[1]) ES B. VIII 2, 20.

[2]) Uppsala universitetsbibl., sign. R. 552.

stenar, ännu en 3:dje i gärdesgården vid grinden.» Om den tredje, här först omtalade stenens utseende säges ingenting, fastän de båda andra, de bekanta *Krageholm*-stenarna, närmre beskrivas. Anteckningen är daterad den 30 sept. 1855. Uppgiften har jag ej varit i tillfälle att kontrollera [1]).

---

3. Till den skånska runstensforskningens historia under 1600- och 1700-talen. [2])

Antikvitetskollegiet och Ransakningarna av år 1668.

När det svenska antikvitetskollegiet 1667 upprättades, hade de skånska landskapen redan i nio år lytt under Sver-

---

[1]) Tilläggsvis må här efter en anteckning i Antikvariskt-topografiska arkivet (Runskrifter i Skåne) meddelas en runristning, som ännu år 1812 fanns i en gammal lada »på Bonden Sven Truedssons hemman i Höörs by och socken». Bjälken, som av folket ansågs ha suttit över en spis, menar sagesmannen snarare ha utgjort överdelen av en dörrkarm. Det var »en liten stolpe (snedstyfva) af ek med tvenne upphöjda ränder eller falsar som vända inåt ladan», på vilka lästes:

ᛅᛋᚢᛦ:ᚯᚴ:ᚠᛅᛋᛏᚢᛚ:
᛭ᚴᚢᚦ:ᚼᛁᛅᛚᛒᛁ᛭

Före inskriften står en till hälften skadad sköld med ett bomärke i, bestående av två korslagda pil-liknande linjer.

De sista runorna äro tydligen skadade, och namnet måste utfyllas till ᚠᛅᛋᛏᚢᛚ(ᚠ)[ᛦ?].

Hela inskriften skulle då i transkription lyda:

Azurr ok Fastulfr
Guð hialpi

i översättning:

Assar och Fastulv.
Gud hjälpe!

[2]) Efterföljande anteckningar avse att lämna några bidrag till kännedomen om den skånska runstensforskningen från tiden för Skånes förening med Sverge till bortåt 1700-talets slut. Då Wimmer icke haft tillgång till de handskriftliga källorna, har hans framställning rörande detta skede i »Undersøgelsen og Tolkningen af vore Runemindesmærker» måst bliva knapphändig och ofullständig. Från och med 1800-talets början äro källorna lättare tillgängliga.

ges krona, och de blevo därför redan från början delaktiga av den omsorgsfullare omvårdnad, som från denna tid kom de svenska fornminnena till del.

På samma möte, som förmyndarregeringen i princip beslöt att upprätta ett särskilt ämbetsverk för fornminnesvården, beslöts också utsändandet av det första påbudet rörande tillvaratagandet och skyddandet av fornminnena. Man glömde därvid icke runstenarna. I plakatet, daterat den 28 nov. 1666, heter det: »Ingen ehoo han är, skal effter thenne dagh vnderståå sigh ... i någon måtto förspilla the Stoder eller Steenar, som med någon Runaskrifft kunne wara ritade, vthan them alldeles orubbade på sine rätta forne ställen blifwa låta.» Allmänheten uppmanas vidare att för prästerskapet eller kronans befallningsmän omtala, om de känna till några fornminnen eller fornsaker, för att dessa i sin ordning skulle inberätta det till Stockholm.

Denna uppmaning var så allmänt hållen, att den ej gärna kunde bliva effektiv; man kompletterade därför plakatet redan nästa månad med ett särskilt, den 18 december daterat, brev till biskoparna. I detta brev befallas biskoparna att förmå kyrkoherdarna i sina stift, »thet the tillijka med Kyrkiowärderne och Sexmännerne låta hwar i sine Socknar och Prästegiäld flijtigt ok granneligen efftersökia och vpspana alla *Antiquiteter* som ther kunna wara til finnandes, såsom äre allehanda Runnestenar och Bergz Runneskriffter the wari sigh stoora eller små, i Huus eller vthe på Marckene ... så at the them samme icke allenast optekna vthan och granneligen efftérspöria hwad *traditioner* och sagor om hwarthera för sigh ifrån forna tijder hafwa warit och ännu ära, låtandes sedan osz en förtekning och relation theraff vnderdånigst tilskickas». [1])

Brevet hade, ej heller det, stor verkan, trots det att även ständerna i riksdagsbeslutet av 1668 särskilt framhållit sitt intresse för fornminnesvården [2]). År 1669 utsändes det ånyo

[1]) Cit. efter omtrycket 1669.

[2]) Stiernman Riksdagsbeslut, sid. 1631.

med bland annat den motivering, att »the fåå inkomne Memorialer nogh ofullkomlige äro emoot then ymnigheet i Rijket fins.»

Bland de få relationer som inkommit voro emellertid de skånska. Peder Winstrup insände dem redan den 29 maj 1668 [1]). Det är visserligen sant, att dessa i mångt och mycket äro ofullkomliga, de innehålla likväl en hel del synnerligen värderikt material till kännedomen om de skånska antikviteterna. Runstenarna hava ej heller kommit till korta. Utom de två van Düren'ska runskrifterna i Lunds domkyrka omtalas den förlorade gravstenen i *Allerum*, vidare *Åsum-*, *Holmby-*, *Gårdstånga-* II, *Dybeck-* och *Hyby*-stenarna.

Av särskilt intresse för runstensforskningen är kyrkoherden Nils Wadbecks utförliga och med avbildning försedda framställning av *Holmby*-stenen.

Wadbeck omtalar, att stenen kommit i dagen i juni 1650, då den dåvarande kyrkoherden låtit bortföra den mängd sten, kalk och dylikt, som låg högt upp mot tornmuren. Stenen tjänstgjorde redan då som hörnsten till tornet, men låg åtskilligt längre ut än då Wimmer första gången såg den; på Wadbecks teckning synas alla runorna utom den första. Den var redan vid denna tid ungefär lika liten som nu. Wadbeck tvekar, om han skall läsa det otydliga som ᚦᚢ:ᛋᛏᛅ̇ᛁᚾ eller ᛋᛏᛁᚾᛅ. Detta är den enda underrättelse vi ha om stenen före Wimmers publikation [2]).

Här må bifogas ett meddelande om *Hällestad*-stenarnas upptäckande och första avtecknande. Det bygger visserligen icke på relationerna av 1668, men i alla händelser på ett dokument, som säkert framkallats av det kungliga plakatet av 1666.

---

[1]) Ransakningarna förvaras nu i Kungl. biblioteket i Stockholm, sammanbundna med dylika från andra landskap i vol. 2 av »Ransakningar om antiquiteterna 1667—1684.»

[2]) För den teckning av stenen, som Wimmer lämnar i band IV, har han använt en av mig till hans förfogande ställd fotografi; Wimmers avklappningar voro »meget uheldige». På samma sätt har Wimmer för sin avbildning av *Stora Harrie*-stenen i samma band av mig fått fotografi och avklappningar. Även här vore hans egna icke lyckade.

Sveno Canuti, den bekante prosten i Hällestad, har på ett blad, som nu förvaras i Antikvariskt-topografiska arkivet, omtalat, hur han under en vandring på kyrkogården blivit varse några runor på hörnstenen, och hur han till slut funnit alla tre runstenarna; särskilt den ena var nästan alldeles övertäckt av jord. Sveno Canutis teckningar äro på det hela taget goda; de kunna fullt mäta sig med Rönnous i Bautil, femtio år senare.

Redogörelsen är daterad den 22 sept. 1668, och Sveno hade gjort sin upptäckt ungefär fyra månader tidigare.

Andreas Stobæus. Prästrelationerna av 1690 och Lundagårds-stenens upptäckande.

Redan den förste av Stobæerna i Lund, Andreas, professor i historia, är verksam som skånsk runstensforskare.

Liksom antikvitetskollegiet utsänder Stobæus frågelistor till prästerskapet med anhållan, att de under medverkan från socknemännens sida måtte besvaras. Stobæus' intressen voro för vidsträckta för att begränsas till antikviteterna. Hans frågor gälla i första hand naturförhållandena, berg och vattendrag, skogar, bebyggningsförhållanden, gårdar och torp, jordmån o. d. Fastän sålunda antikviteterna icke intaga det viktigaste rummet i frågeformuläret, få vi dock synnerligen värdefulla detaljupplysningar, även om runstenar.

Den enda förut icke omtalade sten, som här omnämnes, är *Skårby*-stenen II, som igenfunnits med ledning av de här lämnade uppgifterna. Det intressanta stycke, som handlar om *Skårby*-stenarna, är avtryckt ovan sid. 253 [1]).

Andreas Stobæus har äran av att ha uttagit och undan förstörelsen räddat *Lundagårds*-stenen. Man har även tillskrivit honom själva fyndet av stenen och stenens första avtecknande. Detta med orätt; stenen var bekant redan förut.

---

[1]) Prästrelationerna, som inkommo under åren 1690—1691, finnas nu i Engeströmska samlingen på Kungl. biblioteket i Stockholm.

På universitetsbiblioteket i Lund finnes ett sammelband med ryggtitel »Lunds domkyrka», och i den avdelning av bandet, som innehåller en avskrift av den bekante professorn och notarien Johan Winslows anteckningar om gravinskriptioner, finnas två åtskilligt äldre notiser om stenen.

Det heter där på ett ställe: In saxo quodam prope Templum D. Helenæ Lundens. Hæc inscriptio visit(ur): ᛋᛁᚾᚬ ᛒᛆᚦᛆ ᚢᛚᛆᚠ ᚢᚠ ᚢᛏᛆᚱ ᛚᛆᚾ ᛘᛁᛚᚱ ᚠ(ᛘ)ᚢᚦᛆ. Has literas ipsemet sic legi.... 20. Novembr. 1682. Avskrivaren har ej varit riktigt säker i runorna, men han hade, det framgår av en annan anteckning, också blott två dagar förut lärt känna runalfabetet. Vem han är, kan icke med bestämdhet sägas; han tyckes ha varit en systerson till Winslow, kanske Andreas Thomæus, som 1682 blev student i Lund.

Winslow själv kan ha varit den ursprunglige nedskrivaren av den andra notisen; i alla händelser är det icke samma person, som skrivit den förra. Den inledes med orden: Inscriptio cippi prope templum omnium sanctorum Lundini Scanorum non ita pridem inventi et 19 Sept. Anno Xti 1790 Descripti. Härpå följer en komplett och, om man undantager formen på ᛘ-runan, i allt som kan kontrolleras, även skiljetecknen, fullt riktig avskrift af inskriften. Avskriften är sålunda bättre än den, som finns i Stobæi egen publikation.

Man har då rätt att använda den till komplettering av de båda småsaker på inskriften, som icke med säkerhet kunnat rekonstrueras. Det första ordet i inskriften ᚦᚢᚱᚠᛁᛋᛚ har enligt denna avskrift icke haft punkterad ᚠ-runa, och skiljetecknet efter detta ord har bestått av två punkter, av vilka den ena suttit rätt högt uppe mellan ᛚ och ᛋ, den andra nästan under det första strecket i det följande ᛋ.

Av de här anförda anteckningarna tyckes framgå ännu en sak, nämligen att stenen aldrig varit inmurad i foten av själva kyrkan. Icke blott i anteckningen från 1690, utan även i den från 1682, då stenen ännu icke var uttagen, heter det: prope templum osv.

Såsom belysande för stenens senare öden, skall här tilläggas en historia, som Nils Wessman omkring 1740 be-

rättat i Stockholm; i det väsentliga torde den vara sann: »Då salig erkebiskopen D:r Mathias Steuchius var biskop der å orten, har denna stenen blifvit upptagen ifrån det stället der han tilförende legat och förder till biskopsgården och sönderslagen och brukad till trappsteg för någon byggning der, men för det myckna bullret, som förmärkts, sedan han blifvit ditflyttad, har måst föra honom till dess förra ställe igen.» [1])

Magnus Rönnou Dublar och Bautil.

I 1700-talets runologiska storverk, Bautil, finnes såsom bihang eller tillägg upptagen en samling teckningar av skånska runstenar, om vilkas härkomst eller upphovsman man hittills ej haft sig något bekant.

Samlingen består, närmare bestämt, av 19 avbildningar av runstenar, två avbildningar av bildstenar från *Hunnestad*-monumentet samt en avbildning av *Torsjö*-svärdet.

Huvudparten av träsnitten (dvs. samtliga utom n:r 1159, den förlorade stenen från *Lilla Harrie*, samt n:r 1163, *Ålstorps*-stenen) äro signerade M. R. D.

I Engeströmska handskriftsamlingen på Kungl. biblioteket (häftet B. VIII, 2. 30) finnes en serie handteckningar, som alldeles överensstämmer med de nu nämnda, med M. R. D. signerade träsnitten. De äro omsorgsfullt gjorda på gott papper i folioformat [2]). Det lider intet tvivel, att dessa Engeströmska teckningar äro originalen till träsnitten i Bautil; om man bortser från obetydligheter, vilka vid en icke minutiös kopiering och så stark förminskning måste förekomma, få originalen sägas vara mycket troget återgivna.

Såväl signaturen i Bautil — den saknas på originalteckningarna — som uppgifter från olika håll [3]) visa, att det

---

[1]) Peringsköld Mon. sueogoth., tom 9.

[2]) Mindre lyckade kopior på dåligt papper finnas hos Peringsköld Mon. sueogoth., tom 9.

[3]) T. ex. i Broocmans Berättelse om hans resa till Skåne 1764—1765; jfr även *Skårby*-stenen II ovan.

är den lärde orientalisten och till slut utnämnde sekreteraren i antikvitetsarkivet Magnus Rönnou Dublar, som utfört ritningarna.

Ritningarna måste då vara åtskilligt äldre än Bautil, som utkom 1750. Rönnou lämnade nämligen Sverge 1720. De äro säkert utförda 1716. Kyrkoherde Ekdahl i Skårby berättar, att *Skårby*-stenarna avritats det året, och vi ha dessutom i behåll ett latinskt kväde av Rönnou [1]) som visar, att teckningarna överlämnats till Karl XII i Lund den 16 september samma år.

Den återfunna samlingen originalteckningar är av icke ringa intresse därför, att den innehåller flera teckningar än Bautil. Av ett eller annat skäl ha teckningarna av *Hunnestad*-runstenen II samt av den ena bildstenen från Hunnestad icke medtagits i Bautil, fastän teckningarna finnas i ES; detsamma gäller om teckningen av *Tullstorps*-stenen. Å andra sidan saknas i ES originalet till *Örsjö*-stenen, n:r 1158 i Bautil. [2])

Att Bautil saknar teckningar av ett par av *Hunnestad*-stenarna, berättigar oss alltså icke till antagandet, att *Hunnestad*-monumentet vid denna tid varit rubbat och delvis förstört [3]).

Runstensteckningarna äro av mindre värde, då båda stenarna äro bevarade; de äro eljest väl ritade. Viktigare är då teckningen av den nu förlorade bildstenen, vilken dock synes vara mindre lyckad.

Rönnou hade ej på sina teckningar angifvit stenens uppställningsplats, vilken därför också blott undantagsvis finnes anmärkt i Bautil. Sedan *Skårby*-stenen nu blifvit identifierad och »*Herrestad*»-stenens verkliga uppställningsplats blivit konstaterad, känna vi beträffande alla stenarna, var de en gång stått, utom en, n:r 1173 i Bautil, som ännu icke är återfunnen.

---

[1]) Peringsköld Mon. sueogoth. tom. 9.

[2]) En kopia i folioformat finnes i Coll. Rönbeckiana, tom XIII.

[3]) Wimmer gör detta antagande DR III: 25.

Det latinska kvädet, vilket överlämnades till konungen samtidigt med teckningarna, lämnar tyvärr inga upplysningar om platserna; det innehåller endast en allegorisk tolkning av bilderna på de skånska runstenarna med tillämpning på Karl XII. Dess titel är Scaniæ. Runæ. Cum. ense. Thorsjöensi. Augustissimo. Donatæ. Regi. Carolo. XII. Lundini. Scanorum. Die. XVI. Sept. MDCCXVI.

De två icke med Rönnous initialer signerade träsnitten äro efter teckningar av Nils Wessman, en även för runforskare av facket icke mycket mer bekant person än Rönnou. Wessmans initialer finnas tillfogade vid avbildningen av *Ålstorps*-stenen, och i sitt handexemplar av Bautil har Wessman satt sin signatur även vid träsnittet av *Lilla Harrie*-stenen. Om dessa båda teckningar och deras upphovsman, se sid. 287.

Jakob Benzelius och prästrelationerna av 1729.

Den i lika hög grad för Skåne som för fornforskning intresserade Jakob Benzelius följde Stobæus' exempel, när det gällde att skaffa upplysningar rörande Skånes landsbygd. Även han fick genom sina förfrågningar en vacker skörd av notiser.

I Benzelius' frågeformulär dominerade kyrkorna och den kyrkliga konsten, men även andra saker efterfrågades, dock icke direkt förekomsten av runstenar. Punkt 7 av formuläret löd: »Om ther äro några Grafstenar eller Epithaphier inom eller utom Kyrkian, på hvilka något serdeles är skrifvet.» Under denna punkt finna vi de flesta upplysningarna angående runstenarna. Av förut icke nämnda stenar omtalas här *Stora Herrestad*-stenen (se sid. 258), med teckning, samt den ännu icke återfunna *Hyby*-stenen II (se sid. 265).

Jakob Benzelius gjorde ett sammandrag av de upplysningar, han på detta sätt fått mottaga. Däri har han

senare också infört en anteckning om en eljest icke bekant sten från *Sjörup;* se sid. 277 [1]).

Kilian Stobæus.

Kilian Stobæus var i motsats till så många av de övriga här nämnda männen framför allt teoretiker [2]). Hans verksamhet i runstensforskningens tjänst har därför också mera varit initiativtagarens och den väckande lärarens.

På Lunds universitetsbibliotek finnes ett foliohäfte, kallat »Antiquariska samlingar» [3]), som innehåller teckningar, i synnerhet av runstenar, samt anteckningar, vilka tillhört Stobæus. För så vitt Skåne beröres, kunna dessa runstensteckningar lätt delas upp i två grupper. Den ena består av teckningar av *Nöbbelöfs-* (Torna), *Ålstorps-* och *Lilla Harrie*-stenarna. Dessa äro utförda av Nils Wessman; se sid. 288. Den andra gruppen utgöres av en enhetlig samling väl utförda teckningar av *Simris* I, *Bjersjö* I, *Tullstorp* och *Bjersjö* II. Jag tror ej, man tar miste, om man antar, att det är Stobæus' mångårige framstående assistent Johan Leche, [4]) som utfört dem. Tekniken på dessa teckningar är på det stora hela densamma som på ett av Leche utfört träsnitt av *Lundagårds*-stenen.

Kilian Stobaeus lät själv i sin avhandling De monumentis lapidariis införa Leches träsnitt av *Lundagårds*-stenen samt ett dylikt av van Dürens ena runinskription i Lunds domkyrka. Då hans samlade avhandlingar, »Opuscula», efter

---

[1]) Såväl prästrelationerna som sammandraget förvaras i Engeströmska samlingen på Kungl. biblioteket.

[2]) I sin avhandling De monumentis lapidariis (1740) har han tämligen grundligt behandlat runorna; han tar däri bland annat parti i den stora stridsfrågan om runornas ålder, han liksom sin morbror för uppfattningen, att de funnos i Sverge före kristendomens införande.

[3]) Professor C. M. Fürst har välvilligt gjort mig uppmärksam på häftet.

[4]) Om denne och hans förhållande till Stobæus, se C. M. Fürst Kilian Stobæus d. ä., sid. 27, 124.

hans död utgåvos i Danzig 1753, infördes däri ytterligare de träsnitt av runstensritningar, om vilka han i livstiden föranstaltat: ovannämnda teckning av *Simris*-stenen samt *Ålstorps-*, *Nöbbelöfs-* och *Lilla Harrie*-stenarna efter Wessmans teckningar.

Nils Wessman.

Sitt eget kapitel i dessa anteckningar fordrar assessorn i antikvitetskollegiet Nils Wessman. Genom sina avritningar av skånska runstenar har han gjort sig mycket förtjänt om den skånska runstensforskningen; han är för senare delen av 1700-talet, vad Rönnou var för den förra.

Nils Wessman var skåning, född i Annelöf 1712. Åren 1729—1741 studerade han i Lund, dock med mycket långa avbrott för konditionering. År 1739 började han sina anteckningar om skånska orter, deras namn och fornminnen, och från samma tid ha vi den första runteckningen av hans hand. Wessman blev 1741 extra kanslist i antikvitetsarkivet, translator (assessor) därstädes 1750; under tiden hade han varit i Skåne 1743—1745. Som enda större specimen anför han i sin ansökan om translatorsplatsen ett arbete över Skånes ortnamn. Denna uppsats utgör en del av Wessmans 1755 utkomna, enda tryckta arbete »Äldre och nyare skånska handlingar», en kvartalskrift, av vilken blott två häften utkommo. Mellan 1756 och 1758 företog han med ett stort anslag av ständerna en resa till Skåne och Köpenhamn för att studera och samla antikviteter [1]. Programmet för resan var mycket omfattande [2]. Wessmans provisoriska reseberättelse är med små redaktionella ändringar tryckt i Sv. Mercurius III: 1310—1317. Den utförliga redogörelsen hann han aldrig avsluta [3]. Wessmans sista

[1]) Förteckning över det, han såväl under denna som sin förra resa till Skåne samlat och medfört till Stockholm, finnes hos Nescher Märkvärdigheter, n:r 58.

[2]) Kanslikoll. prot. 17 aug. 1756.

[3]) Jfr ES B. VIII, 2, 27.

år fördystrades av sjukdom och penningebekymmer; han dog 1763.

Wessmans verksamhet som skånsk runstensforskare samlar sig kring tre perioder: hans vistelse i Lund åren 1739—1740, besöket i Skåne 1743—45 samt den skånska resan 1756—58. [1])

I slutet av de »Rön», med vilka Wessman i februari 1741 söker introducera sig i antikvitetsarkivet, säger han sig medskicka några »i hast afritade Runstenar». [2]) Det är inte svårt att säga, vilka dessa teckningar varit. Ibland Wessmans runologica följas alltid teckningar av *Nöbbelöfs-* (Torna), *Ålstorps-* och *Lilla Harrie*-stenarna åt. Från olika håll veta vi, att Wessman avritat *Nöbbelöfs*-stenen 1739, den förlorade *Harrie*-stenen den 18 juli 1740 och *Ålstorps*-stenen sannolikt samma år. Det är dessa teckningar (jämte en kopia av Leeches teckning av *Lundagårds*-stenen), som åtföljt inlagan till antikvitetsarkivet. Vi finna de insända originalen hos Nescher, Märkvärdigheter, n:r 64—66, samtidiga kopior hos Peringsköld. Den älsta redaktionen har funnits i Wessmans Antiquar. anteckn., men själva teckningarna äro där utklippta. Den älsta för oss tillgängliga serien finnes i Stobæus' Antiquariska samlingar. En jämförelse mellan teckningarna där och Stockholms-teckningarna visar, att Wessman i åtskilliga avseenden hjälpt upp sina koncептteckningar, när han sände in dem till arkivet. Särskilt gäller detta den förlorade *Lilla Harrie*-stenen. På alla stenarna har inskriften lämnats oförändrad. På Stockholmsteckningarna tillfogade Wessman uppgift på stenarnas längd.

Två av Wessmans teckningar infördes i Bautil: *Ålstorps-* och *Lilla Harrie*-stenarna; den senare försågs med

[1]) För kännedomen om Wessmans runologiska verksamhet äro vi hänvisade till huvudsakligen följande källor: Kilian Stobæus, Antiquariska samlingar om runstenar m. m., i Lunds universitetsbibliotek; Wessman, Antiquar. anteckn. mest om Skåne, i Uppsala universitetsbibliotek; Wessman, Interfolierat handexemplar av Bautil, i Kungl. biblioteket; Peringsköld, Mon. sueo-goth., därstädes; Nescher, Åtskillige provincers märkvärdigheter, därstädes; Rönbeckska samlingen tom. XX, XXI, i Lund.

[2]) Antikvitetsarkivets memorial till kanslikoll. för 1741.

Wessmans signatur N. W. Varför *Nöbbelöfs*-stenen uteslöts, är lika oförklarligt, som att ett par av Rönnous teckningar ej medtagits. Till grund för träsnitten lades naturligtvis de i Stockholm befintliga, redan förändrade kopiorna. Vid skärningen i trä ändrades de ytterligare, och denna gång gick det ut över inskrifterna.

Wessmans teckningar i deras ursprungliga gestalt ha ej varit alldeles obekanta, fastän man icke vetat, att han var deras upphovsman. De i Stobæi Opuscula införda träsnitten av de här nämnda stenarna äro relativt trogna kopior av Wessmans teckningar i Stobæus' Antiquariska samlingar. Dessa träsnitt hava således vitsord framför Bautils-träsnitten, ej tvärtom. [1])

Då dessa tre teckningar äro Wessmans första försök i den vägen, får man ej bedöma dem för strängt. Verkligen god är teckningen av *Nöbbelöfs*-stenen, dålig är teckningen av *Ålstorps*-stenen och likaså säkerligen den tredje teckningen, av *Lilla Harrie*-stenen.

Wessmans vistelse i Skåne 1743—1745 lämnar ej mer än ett, men ett synnerligen viktigt bidrag till runstensforskningen. Det är hans båda teckningar av den eljest ingenstädes omnämnda eller avritade *Håstad*-stenen. Den yngre är ritad den 1 oktober 1744 och är bevarad blott i en kopia, som Rönbeck tagit vara på; den äldre finnes i Wessmans Antiquar. anteckn.; jfr sid. 239 ff.

Att Wessman på sin stora Skåne-resa särskilt skulle uppmärksamma de skånska runstenarna, är klart, eftersom han redan före den tiden beslutat att behandla dem i ett särskilt arbete. [2]) I hans instruktion stod intet utförligare rö-

---

[1]) Wimmer har vid sin behandling av stenen DR III: 154 varit av annan mening, och har bland annat därför ej lyckats tolka teckningens felläsning av namnet överst på stenens framsida. Bautils fjärde runa är icke, som Wimmer menar, stenens femte, utan alldeles riktigt den fjärde ᚬ. På träsnittet i Opuscula finnes i ᛒ två punkter; dessa punkter representera just de fördjupningar l. punkter, som av Wimmer uppgivas förekomma just i ᚬ.

[2]) Jfr Skånska handl. s. 61 (1755).

rande runstenarna; i moment 2 heter det blott: »Runstenar, om de icke hafva några märkvärdiga figurer, böra ej afritas».

I reseberättelsen meddelar Wessman inga detaljer om sina runologiska forskningar och fynd. Vi få sålunda hålla oss till de teckningar från resan, han efterlämnat. Säkert från Skåne-resan äro följande fyra: *Fosie, Fuglie* II, *Hyby* I och *Strö* I; mera tvivelaktiga i detta avseende äro *Hyby*-stenen II och *Stora Herrestad*-stenen. Teckningar av de fyra förstnämnda stenarna följas alltid åt; original finnas i Wessmans exemplar av Bautil och i Rönbeckska saml., tom. XX. En egenhändig, den 7 sept. 1757 daterad teckning av *Fuglie*-stenen II finnes dessutom i ES. B. VIII, 2, 30, samma häfte, som innehåller Rönnous teckningar. Stenarna äro allesamman kända och redan avritade och beskrivna hos Worm.

Teckningarna äro ej särskilt lyckade, om än bättre än Worms. Att Wessman ej kunnat läsa de otydliga stenarna *Hyby* I och *Fuglie* II, är dock ej så underligt. Ritningen av *Fosie*-stenen är bättre, och såsom god får man betrakta teckningen av *Strö*-stenen I, där dock de sista runorna fattas, och den första felaktigt är uppfattad som ᚴ. *Strö*-stenen II kunde Wessman överhuvudtaget icke läsa.

De återstående båda, i Wessmans papper, men också blott där, anträffade teckningarne äro viktigare. Det kan dock icke avgöras, om de äro tillkomna under resan, eller ens om de äro utförda av Wessman själv. Mycket talar för, att Wessman skulle ha avritat *Stora Herrestad*-stenen; å andra sidan tyder åtskilligt på, att stenen redan var förstörd, då Wessman passerade orten. *Hyby*-stenen II däremot har Wessman nog själv avritat. Då han i Hyby (Vismarlöf) tecknade av *Hyby*-stenen I, har han knappast kunnat undgå att få reda på även denna sten.

Wessman var icke någon teoriens man. På äldre dar, efter 1760, har han likväl försökt sig på en vederläggning av en uppsats av Broocman om runornas ålder [1]). Han finner Broocmans mening, att runorna inkommit under den kristna tiden, »odräglig för hvar och en, som icke är prävenerad

[1]) Antiquar. ant. sid. 9—30; jfr sid. 293.

eller köpt att underminera vår historia,» och med utgångspunkt i ett ställe hos Snorre söker han bevisa sin åsikt. Det hela är synnerligen obetydligt.

Sven Lagerbring och hans samtida.

Liksom sin lärare och företrädare Kilian Stobæus, intresserade sig Sven Lagerbring för runstensforskning.

De första spåren av hans verksamhet på detta område möta vi i samma handskriftsband, som innehåller de Winslowska gravskrifterna. Omedelbart efter den fullständiga avskrift av *Lundagårds*-stenen, som där avritats [1]), finna vi ytterligare en, åtföljd av teckningar av *Nöbbelöfs*- (Torna) och *Vallkärra*-stenarna. Den lätt igenkänliga handstilen visar, att anteckningarna och också teckningarna äro gjorda av Lagerbring.

Här ha vi originalet till den avskrift av *Lundagårds*-stenen som Lagerbring återgivit i avhandlingen »De œconomia camerali». *Nöbbelöfs*-stenen, som är mycket lättläst, har lyckats bra. *Vallkärra*-stenens svårare ställen har Lagerbring icke gått i land med. Kopior av dessa avskrifter och teckningar finnas på ett annat ställe i Lagerbrings papper. [2])

Man skulle ha väntat, att i de under Lagerbrings presidium försvarade topografiska avhandlingarna finna goda eller åtminstone självständiga teckningar av runstenar, men detta är blott delvis fallet.

För *Fosie*-stenen är i »De territorio Oxie» använd Worms läsning och i »De territorio Skyttiano» för *Fuglie*-stenen Wessmans.

Den teckning, som i »De territorio Jerrestad» meddelas, är självständig och bättre än den hos Stobæus.

Av ett visst intresse är den teckning av *Sjörup*-stenen, som är tryckt i »De origine urbium antiquarum Suiogothiæ»,

---

[1]) Se sid. 282.

[2]) ESB. VIII, 2, 54.

sid. 11, och som författaren säger sig ha fått av præses. Den är mycket god, bättre än Bautils. Runan ᛅ i ᛋᛅᛏᛁ har fått en egendomlig form och efter det riktigt återgivna ᚠᛁᛚᛅᚠᚱ stå två punkter i stället för en som skiljetecken; detta är de enda felaktigheterna. På denna teckning lika så väl som på Bautils finnes icke skiljetecken efter ᛋᚢᛅ i nedre tvärraden; icke heller Worm har några punkter efter ordet, som där emellertid är felplacerat. Detta synes mig bestämt tyda på, att icke heller stenen haft något skiljetecken här; Wimmer har på sin kompletterande ritning satt till ett par punkter.

I Lagerbrings papper[1]) finnas utom de först nämnda ytterligare ett par teckningar, värda att omtalas. Vi finna först och främst den älsta avbildningen av stenen från Tvärgatan i Lund, en utmärkt teckning. Sjöborg kan sålunda icke ha varit den förste, som upptäckt stenen. Den högra sidan av *Nöbbelöfs*-stenen (Ljunits), avritad 1745, uppträder också här för första gången. Vidare finnas där teckningar av *Bjersjö*-stenarna, kopior av Stobæus' teckningar samt av *Krageholms*-stenarna. De senare teckningarna äro tydligen de, som använts för Lagerbrings läsning i Sv. Magasinet 1766, sid. 67 ff., där de 1755 och 1756 nyfunna stenarna först publicerades. De vackert utförda, men otillförlitliga teckningarna äro säkerligen gjorda av den i samma uppsats nämnde konduktören F. G. Feldt. I ett brev från Trolle-Ljungby utan angivet år, som är inbundet i samma band som runinskrifterna, omtalas och avritas en då nyss funnen tegelsten med en hel rad runliknande tecken, som jag icke kan tolka.

Även teoretiskt sysslade Lagerbring med runorna, deras uppkomst, ålder osv.; jfr hans noter till Chytræus' Monumenta i Monumenta scanensia, sid. 280 ff.

En samtida till Lagerbring, Nils Reinhold Broocman, förtjänar också ett omnämnande i dessa anteckningar, även om han mindre tjänat den skånska runstensforskningen än runforskningen i allmänhet.

---

[1]) Coll. Lagerbringiana, tom 7.

Efter att ha avslutat sina studier och gjort flera forskningsresor, blev Broocman 1760 kanslist i antikvitetskollegiet. Hans specimen [1]) sökte besvara frågan »Om inga runstenar i Sverige före kristendomen blivit ristade och hvad orsaken därtill månde vara.» Samma ämne utför han 1762 vidare i sin upplaga av »Ingvar Vidtfarnes saga.» I båda bekämpar han kraftigt uppfattningen om runstenarnas höga ålder.

Fast Broocman avritat runstenar på många andra håll, tycks han icke ha själv sysslat med skånska runstenar förrän på en resa, som han 1765—66 gjorde till Skåne och Danmark. I hans reseberättelse [2]) finna vi egenhändiga teckningar av *Hällestad*-stenarna, samt försök till tolkning av dem och av *Simris*-stenen I. Ännu i Ingvarsagan, där han också tolkat *Hällestad* I och *Sjörups*-stenen, uppfattade Broocman det bekanta **sar flu a(i)gi at ub salum** som: »han följde Åke till Uppsala.» Här får han den rätta översättningen av **aigi**.

Några fler självständiga anteckningar av honom rörande skånska runstenar har jag icke funnit, fast han i reseberättelsens avslutningsord tyckes antyda, att han hade sådana.

Lantmätaren C. M. Espman har vid flera tillfällen visat sig som en intresserad runstensforskare. I sina »Herrestads härads minnings-märken» har han avtecknat *Stora Herrestad-* (se sid. 259) samt *Bjersjö*-stenen I; den senare har han godtyckligt fullständigat. Tack vare honom ha vi också en avskrift af den nu försvunna *Hyby*-stenen II (se sid 266).

Vid denna tid göres ett nytt försök att med prästerskapets tillhjälp insamla uppgifter om fornminnen. Förslaget framställes av chefen för antikvitetsarkivet C. R. Berch den 9 mars 1759. [3]) I enlighet med detta förslag utfärdade kanslikollegiet ett cirkulär till biskoparna, vars tredje punkt, den enda, som i detta sammanhang intresserar, löd: »Huru många runstenar och på hvad ort och ställe i den sock-

---

[1]) Kungl. bibl. i Stockholm.

[2]) Kungl. bibl. i Stockholm.

[3]) Kanslikoll. prot.

nen att finna, på det man sedermera må kunna draga försorg om deras afritande.» För runstensforskningen hade man kunnat vänta mycket av detta cirkulär med dess förståndiga frågeställning, men tyvärr tyckes det icke haft något resultat. I maj 1760 anhåller Berch, att ett iteratum måtte utgå till konsistorierna, och i sin ämbetsberättelse, daterad den 11 nov. samma år, hoppas han, att det nyttiga föranstaltandet icke skulle vara utan frukt. Sedan denna tid har jag ej sett saken omnämnd; några svar har jag ej heller påträffat.

Ebbe Tuneld.

(Tryckt i december 1909).

Malmöhus län vid 1800-talets början.

Två femårsberättelser.

Meddelade af C. G. Weibull.

Genom kungl. brev den 13 maj 1802 anbefalldes rikets landshövdingar att vart femte år med början år 1805 till kammarkollegium avgiva berättelser »om länens tillstånd, om jordbrukets, ängs- och boskapsskötselns samt alle andre näringars till- eller avtagande samt orsakerne till det ena eller andra förhållandet». [1])

De berättelser, som med anledning av denna föreskrift avgåvos av landshövdingarne Gustaf von Rosen [2]) och Vil-

[1]) Femårsberättelserna hava i äldre tid haft sina föregångare dels i 1600-talets genom K. br. 1662 $^{9}/_{5}$ föreskrivna landshövdingeberättelser, dels i landshövdingarnes riksdagsrelationer under frihetstiden, påbjudna genom K. br. 1735 $^{22}/_{4}$, och dels i de hittills förbisedda av Gustaf III genom brev 1786 $^{27}/_{2}$ anbefallda landshövdingeberättelserna till justitiekanslern, vilka dock endast en gång kommo att avgivas, nämligen för tiden 1783 $^{1}/_{1}$—1786 $^{1}/_{5}$.

Mot de äldre femårsberättelserna kan med fog anmärkas, att de äro hållna i allmänna ordalag och lämna få exakta uppgifter. Genom K. br. 1821 $^{17}/_{4}$ föreskrevs emellertid deras innehåll mera i detalj, på samma gång det bestämdes, att nästa berättelse skulle avgivas före slutet av 1822. De flesta landshövdingar, bl. dem den i Malmöhus län, avgåvo på grund av den förestående reformen ingen berättelse 1820. Från 1822 äro femårsberättelserna tryckta. — Se om dessa förhållanden närmare den Statistiska komiténs år 1856 avgivna betänkande, sid. 88 ff., och Handlingar rörande Skandinaviens historia XXXI, där den älsta berättelsen över Skåne av år 1662 är tryckt å sid. 321—395.

[2]) *Gustaf Fredrik von Rosen* f. 1758; ryttmästare vid lifregementet 1786; hovmarskalk 1794; s. å. landshövding i Malmöhus län; tjänstledig sedan 1811 $^{31}/_{7}$; avsked följande år; död i Stockholm 1815 $^{2}/_{5}$.

helm av Klinteberg [1]) för Malmöhus län åren 1805 och 1815 [2]) och här nedan för första gången publiceras, lämna ej oviktiga bidrag till kännedomen om länets tillstånd och utveckling under den period i dess historia, som erhåller sin prägel huvudsakligen av enskiftet.

I von Rosens berättelse uppdragas i en kort skildring konturerna av detta betydelsefulla verk från dess början och de hinder, som den skånske bondens lynne uppreste mot detsammas genomförande. En klar insikt om enskiftets betydelse präglar berättelsen och tager sig uttryck i orden: »Ifrån denna tid skall man säkerligen räkna skånska åkerbrukets uppkomst och förkovran». [3]) Klintebergs berättelse låter oss se enskiftet i dess fortgång, då dess verkningar redan börjat bliva mera tydliga, och förbättringar i jordens brukningssätt stå på dagordningen.

Särskilt anmärkningsvärda äro vid sidan härav de i den senares berättelse omförmälda strävandena för skogsplantering, som väl redan förut kommit till uttryck, men vid 1800-talets början med större kraft gjorde sig gällande. De hade en nitisk främjare och förespråkare i Klinteberg själv, om vilkens delvis omdiskutabla funderingar i detta avseende berättelsen nogsamt bär vittnesbörd. Redan under den tid, han tjänstgjorde såsom t. f. landshövding, hade skogsplanteringsfrågan dryftats på en »lantdag» i Malmö den 22 oktober 1811, och under hans presidium hade här de församlade ombuden för länets olika stånd träffat den i landshövdingeberättelsen omtalade överenskommelsen, att vart 50:de tunnland jord skulle

---

[1]) *Vilhelm af Klinteberg*, född i Härslöf 1759; häradshövding i Lane m. fl. härad i Bohuslän 1798; lagmans titel 1800; häradshövding i Albo m. fl. härad i Småland 1805; t. f. justitiekansler 1810; vice landshövding i Hallands län 1811; i Malmöhus län s. å.; landshövding i Malmöhus län 1812 $^{5}/_{6}$; död i Malmö 1829 $^{19}/_{6}$.

[2]) För 1810 avgavs ingen berättelse. Jfr nedan Klintebergs berättelse.

[3]) Vid sidan av föregångsmannen i stor stil på enskiftets område, Rutger Maclean, var Gustaf von Rosen framför andra den nitiske främjaren därav. Se art. G. F. v. Rosen, Biogr. lex. XII, 176—184. Även landssekreterare Birger Centervall, som fattat 1805 års berättelse i pennan, var särdeles verksam för enskiftet.

användas till skogsplantering. [1]) Såsom varaktiga minnen av tidens strävanden och försök i denna riktning kvarstå än i dag särskilt skogsplanteringen Carlslund vid Landskrona och Sandskogen vid Ystad.

Klintebergs berättelse låter oss i sin mån förnimma den ekonomiska depression, som efter krigens slut år 1814 följde på de förut lysande konjunkturerna i Europa och sträckte sina verkningar även till Skåne. »De skånska hamnarna prunka», skriver han, »med en ansenlig hop egna i senare åren tillkomna skepp, hvilkas stillaliggande utan gagn giver föga utsikt för spekulanten». Två år senare kom för Skåne slutkatastrofen med Malmö diskontverks fall.

I.

Landshövding von Rosen till Kungl. Kammarkollegium.

Sedan Kongl. Maj:t genom nådig skrifvelse af d. 13 maji 1802 i nåder anbefalt mig at inom detta års slut och framgent hvart femte år till tit. afgifva berättelse om tillståndet i det mig nådigst anförtrodde län, om jordbrukets, ängs- och boskaps-skötselens samt alle andre näringars till- eller aftagande samt orsakerne till det ena el. andra förhållandet, går jag nu at detta åliggande fullgöra i den ordning Kongl. Maj:ts åberopade nådiga föreskrift utstakar.

Åkerbruket,

denna källa till allmänt väl och trefnad i et land, som i anseende till dess sydliga läge och andre naturlige fördelar så mycket utmärcker sig framför flere andre i riket, borde väl ingen tid hafva varit vanvårdadt. Under en allmän synpunkt betraktadt har det emedlertid så varit; och då man sökt åstadkomma någon hufvudsakelig förbättring, har man haft

---

[1]) Om denna sammankomst se »Protocoll hållit inför KBhf:de å Lands-cantzliet i Malmö den 22 october 1811». Malmö landskanslis arkiv. Jmfr Minnen af C. C. Halling i Samlingar utg. för de skånska landskapens hist. och arkeol. förening 1878, sid. 103—105, och N. H. Sjöborg, Samlingar til Skånes historia och beskrifning, sid. 388—389.

at arbeta emot province-lynnet och andre locales hinder på en gång. Skånska slättboen är i jemförelse med upländske bonden trög och misstänksam. Han förkastar allmännel. rättelser och efterdömen; och när han behandlar sin jord på samma sätt som hans förfäder, tror han, at ingen kan göra det bättre. Men också hafva samfälligheterne i byelag eller de flere smärre åker- och ängslotter, som efter äldre tiders indelning eller sedermera verkstälde olaglige storskiften lyda till hemman i allmänhet, och hvilka bonden varit nödsakad at nyttja och bruka efter visse genom byordningar faststälde sedvanor, betagit den förståndigare delen af allmogen at följa klokare landthushållares exempel.

Då jag år 1794 tillträdde styrelsen af länet, hade, dels genom tillämpning af 73 § i Kongl. Maj:ts nådiga förordning om landtmäteriet i riket d. 12 aug. 1783, dels efter träffad öfverenskommelse, en och annan total ägosammandragning skett, och jag kan räkna, at under min embets tid intill år 1803 omkring 200 sådane enskiftesdelningar [1]) uti byar, hvilka tillförene ingen storskiftesdelning öfvergått eller der förening kunnat träffas, dock icke utan största svårigheter hunnit till väga bringas; men det tillhörde Kongl. Maj:ts vishet at genom nådiga förordningen d. 31 martii sistnämde år undanrödja alla hindren för sådane högst nyttige ägodelningar och at icke allenast ställa skånske hemmansägaren i fullkomlig frihet at skilja sig från byelagen och der införde, för jordbruket skadelige, bruk och plägseder, utan äfven dertill meddela en kraftig upmuntran genom förunnade penninge-understöd åt de utflyttande. Ifrån denna tidepunkt skall man säkerligen räkna skånska åkerbrukets upkomst och förkofran; men ännu är det först omnämde i allmogens lynne och fördomar grundade hinder nog mäktigt för at tarfva den största upmärksamhet från de styrandes sida; och oansedt, enligt den omständeliga berättelse om enskiftesverkets framgång hans excellence gen. gouverneuren etc. riddaren och commendeuren högvälborne herr friherre Toll till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifvit, åtskillige hela byar och en mängd serskilte hemman och lägenheter med månge 1000 tunnelands till en del förut oupodlade ägor, sedan Kongl.

---

[1]) De mera bekanta enskiftena före 1803 äro utom Rutger Macleans å Svaneholm, kommerserådet Frans Suells i Hyllie socken, regementspastor Bernt Santessons i Görslöf socken (Bernstorp), dåv. kamreraren Cornelius Cronsioes i Burlöfs socken (Kronetorp), handelsman Bauers i V. Skräflinge socken (Sofielund).

Maj:ts åberopade nådiga författning utkommit, blifvit utbrutne och i enskiften lagde, oansedt — hvad man med icke ringa tillfredsställelse erfarit — nästan hvar och en af de bönder, på hvilkas lott det fallit at rifva och utflytta sine hemman, redan finner nyttan och förmonen af sin från byelaget vundne skillsmässa; har man dock ännu mycket at sköta med bondens envishet och fördomar, så at man icke bör kunna vänta, at frukterne af enskiftesverket skola så hastigt mogna till allmän vinst och båtnad.

En af desse fördomar förtjenar i synnerhet at nämnas för dess omedelbara inflytande på hela rikets interesse. Häldre låter bonden en del af dess jord ligga i träde för at derå gagna et uselt sommarbete för kreaturen, än at han bereder densamma till råg-utsäde, hvarmed han tror, at det å denna ort nästan alltid skall misslyckas. Han sår derföre i allmänhet litet af detta sädesslag eller ej mera än han sjelf för brödfödan nödvändigt behöfver, så at utom införskrifningar från utrikes orter och tillgångarne från herregårdarne landet årligen skulle sakna äfven egne behof af en sådan nödvändighetsvara. Det är väl grundadt, at detta län, som till mer än $^2/_3$ består af slättmark, är mer än andre blottstäldt för stormar jemte hastiga förändringar i väderleken, hvarigenom råg-utsädet vissa tider af året märkeligen lider; men det är deremot en genom possessionaters och ståndpersoners rön och erfarenhet tillräckel. bestyrckt sanning, at hvarken climatet eller landets öfriga beskaffenhet hindrar ömnoge rågskördar, när annars ej missväxtår inträffa. Orsakerne hvarföre bonden sällan får mer än 3 till 4:de kornet efter sitt rågutsäde, måste således egenteligen vara desse: at han illa bearbetar sin jord, försummar den högst nödvändiga dikningen och sommar-körningen, alldrig gör sig angelägen om at hafva godt utsäde och sår för sent eller ej förr än fram i october månad, då genom omväxlande nattfroster och regn säden tager betydelig skada.

Korn, bland-säd och hafra äro de sädesslag som skånska bonden sätter framför råg och hvete, af hvilket sednare han i allmänhet ej utsår det ringaste. Rika kornskördar får han esomoftast; men sällan håller han sin säd ren och fullvigtig, hvilket härleder sig dels från et felaktigt jordbrukningssätt, dels från den lätta afsättning han vinner å säden i städerne Malmö och Ystad, der det sämre kornet inköpes till mältning för Bohus läns och andre orters behof. At bonden mera nu än förr värderar ärte- och vickesädet kan

anses såsom en god början till en förbättrad landthushållning.

Den allmännel. öfverklagade folkbristen verkar äfven i betydelig mon emot skånska jordbrukets hastiga upkomst; och denna brist upkommer till en del genom utvandringarne till Dannemark, dit flycktigheten, förvettet och hoppet om drygare arbetslöner locka en mängd för detta land oumbärlige arbetare. Svårligen stå desse utflyttningar at förekomma å en kust så öppen som den skånska med mindre ännu strängare författningar deremot vidtagas, hvarom jag före detta hos Kongl. Maj:t gjort underdånig hemställan.

Potatoesplanteringen är i detta län allmän; men allmogen har ännu ej börjat at använda denna växt till kreaturs utfodring, hvilket likväl efter hand torde ske på enskiften, der bonden är i tillfälle at till slik plantering utlägga och infreda mera jord. En och annan ståndsperson har redan försökt at af potatoes tillverka bränvin, deraf man väntar sig en betydelig sädesbesparing.

Ängsskötselen

har i alla tider varit af allmogen nästan fullkomligen åsidosatt. Bonden utlägger ingen jord till äng, och den obetydeliga han äger vanvårdar han i den mon, at han om våren derå utsläpper sine kreatur till bete, hvarigenom gräsrötterne blifva nedtrampade och växten hämmas. Denna förlust är för bonden så mycket större, som han slösar med halmfodret till den grad, at han om vintren bränner halm i bakugnen, derigenom esomoftast händer, at han vid vårens början har ganska litet för kreaturen och, ifall han skall afträda hemmanet, intet at lemna tillträdaren till vårfoder. Förgäfves har man sökt undervisa bonden om et klokare hushållningssätt, och Konungens Befallningshafvande har derföre under d. 28 junii 1792 hos Kongl. Maj:t i underdånighet tillstyrkt en emot slikt förderf i nåder vidtagande författning.

Boskapsskötselen

står i för nära sammanhang med jordbruket i allmänhet för at i detta land kunna hinna till någon fullkomlighet, innan det sednare vinner den af enskiftesverket lofvade hufvudsakeliga förbättring. De bästa kreaturen upfödas på herregårdar och hos ståndspersoner samt hos allmogen i de trackter, der skogbeväxte betesmarker finnas. Om slättboens oxar

kan det sägas, at de födas illa om vintren samt svälta om våren och sommaren, för at taga något hull om efterhösten på afradsbetet. Korna äro merändels små och vanvårdas nästan på lika sätt. Denne bonde håller ganska få och säljer hvarken ost eller smör, deraf till ortens förnödenhet icke obetydelige partier införskrifvas från Stockholm och Finland samt jemväl något från Hollstein, besynnerligen sedan det börjas misslyckas med sillfångsten i bohuslänska skärgården. Emedlertid förväntar man, at bonden, som tagit enskifte, skall mera bekymra sig om sin ladugård och öka antalet af sin boskap i samma mon som han afskaffar en del af den mängd hästar han i byelaget nödgats hålla för at kunna bruka sine ofta på ½ mils afstånd från hemmanet belägne ägolotter. Han bör upmuntras dertill dels genom den viga afsättning han vinner å dylike och andre victualier, hvilka han äfven nu mera enligt Kongl. Maj:ts innevarande år dertill lemnade nådiga tillåtelse äger till utrikes ort exportera, dels ock genom det förökade gödselförrådet, som, fallit efter boskap, bereder honom en serskild vinst af jordbruket.

Härvid anser jag mig böra anmärcka, at nästan hvarje bonde håller någre får, likväl af sämre race, af hvilkas ull tillverkas kläder åt bonden, hans hustru och barn. Högst sällan ser man någon af dem klädd i annan än egen tillverkning, hvilken nyttige sed man önskar kunna för alltid fästa bland allmogen. Från en annan sida har fårafvelen i sednare tider tillvunnit sig ännu större upmärksamhet. Å de betydeligare landtegendomar finnas nu mera ansenlige schäfferier, hvilket till någon del torde kunna tillskrifvas de i orten anlagde större klädesfabriqver.

Näringarne.

Af dem torde jag först böra omtala handelen, som idkas uti städerne, i förhållande till landtmannaproducter och fabriqvestillverkningar.

Egne exportvaror äger detta län inge, så at utrikeshandelen ej kan vara af särdeles betydenhet. Af nödvändighets- och andre varor, som införskrifvas, consumeras och åtgår större delen inom länet.

Ej heller äro skeppsrederierna af betydeligt värde, hvilket lättast kan slutas deraf, at Malmö, oansedt den ansenligaste stapelstaden, ej har mer än et enda fartyg om nära 200 läster.

Malmö ägde för mindre än 30 år sedan ingen slags

hamn, utan måste man då för at kunna lossa en vanlig båt, som intagit varor från de å öpna redden ankrade fartyg, köra med dertill serskildt inrättade vagnar et stycke väg ut i sjelfva hafvet, hvilken svårighet äfven mötte vid inlastningarne från land. Genom borgerskapets berömliga omtanka och utan annan fond än den man af tolagsmedlen tid efter annan besparat, företogs derefter och fortsättes ännu årligen genom de påbörjade qvaiernes förlängande och nödige upmuddringar en hamnbyggnad, af hvilken man redan har den stora fördel, at, der man tillförene körde med vagnarne, ligga nu, alt efter vattnets stigande och fallande, 6 till 7 fot djupgående fartyg, för hvilka utrymet detta år blifvit ansenligen ökadt genom en sistl. sommar öpnad, med slussportar försedd, canal emellan hamnbassinen och gamla fästningsgrafven, der redan några mindre fartyg kunnat lägga sig i vinterhamn, utom det en escadre af kongl. arméens flotta genom canalen dit inlupit.

Ofelbart har denna hamninrättning skolat i betydelig måtto lifva handel och rörelse i staden, i synnerhet hvad angår den inländska; hvilket synbarligast skönjes deraf, at, då man för 12 till 16 år sedan ej kunde räkna öfver 300 från inrikes orter årligen ankommande farkoster, så upgår antalet deraf för det närvarande till omkring 500, inberäknade de större öpne båtar från bohuslänske skärgården, som nu mera kunna med sine timmer- och vedlaster inlöpa i hamnen och intaga spannemål till återlast; hvaraf äfven följt, at timmerhandelen i denna stad blifvit så betydlig, at uti de sednare åren en del plankor och bräder kunnat med förmon exporteras till Köpenhamn, oansedt den årligen tilltagande skogsbristen ökat ortens egit behof af sådane varor.

Utom hamnbyggnaden hafva de i sednare tider här i staden dels å nyo anlagde, dels ansenligen utvidgade manufacturverk ägt ett märkeligt inflytande på allmänna rörelsen. Af desse verk förtjena i synnerhet at nämnas 2:ne större klädesfabriqver, som syslosätta en mängd arbetare för 31 väfstolar samt tillverka både finare och gröfre kläden, deraf åtskilligt afsättes på andre orter och lefvereras till arméens beklädning, 3:ne tobakskarfverier, af hvilka den ena utmärker sig såsom den största i riket, 2:ne sammanslagne väl drifne sockersjuderier, et såpsjuderie samt en strump- och en lackfabrique.

Landscrona stad är deremot i verkeligt aftagande, oansedt den äger en fördelaktig hamn med et inlopp, som, ehuru besvärligt, dock icke kan sägas vara osäkert. Stundom ligga

der åtskillige större fartyg i vinterhamn, men handelsrörelsen, som ingen tid varit betydlig, är likväl i de sednare åren märkeligen minskad, hvilket man i allmänhet tillskrifver dels de handlande sjelfve, dels granskapet af Köpenhamn och lurendrägeriet på kusten. Annars är orten deromkring mindre sädesrik än sydligare delen af landet, så att ringa spannemålshandel kan idkas i denna stad i jemförelse med städerne Malmö och Ystad. Fabriqvesinrättningarne, bestående af et sockersjuderie, et tobakskarfverie och et såpsjuderie äro ej heller i närvarande tid af särdeles betydenhet.

Handelen i Helsingborg har i alla tider varit ringa; men den lofvas upmuntran och tillväxt genom en redan påbörjad hamnbyggnad, dertill Kongl. Maj:t innevarande år i nåder täckts bevilja en viss fond. Stadens läge vid Sundet bör göra denna inrättning dubbelt fördelaktig både för stadens invånare och orten, som för det närvarande tillflyter en icke ringa vinst af Ramlösa hälsobrunn, hvilken i dess nu varande, ansenligen förbättrade, tillstånd jemväl af danskar besökes.

Ystad drifver ungefärligen samma rörelse som Malmö, dock ej i samma vidd och förhållande till fabriqver. Borgerskapet i allmänhet är kändt för förmögenhet, och handelen har på de sidsta 20 åren synbarligen tilltagit. För kort tid sedan har man här anlagt en tämmeligen ansenlig tobaksfabriqve, uti hvilken de handlande sjelfve äro lottägare med enskildt interesse derunder, at försäljning af utländsk tobak förekommes. Äfven finnes i Ystad et såpsjuderie, som blifvit nyligen anlagdt och drifves af et bolag.

Nya hamninrättningen vid denna stad, till hvars fullkomnande staden erhållit ett betydeligt understöd af Kongl. Maj:t och kronan, utmärker sig framför den i Malmö i anseende till varaktighet och prydelighet. Försänkningarne omkring gamla qvaien, vid hvilken så väl postjackterne som andre fartyg hittills vid inträffade stormar legat i osäkerhet, göras af huggen gråsten, och arbetet fortsättes årligen med god drift, så at redan större tremastade fartyg kunnat före denna vinter i hamnen inlöpa.

Skanör och Falsterbo, ehuru sjöstäder, kunna sägas vara af naturen i alla afseenden missgynnade. Deras läge under et i hafvet framskjutande farligt ref och å landsidan vid en stor ljungbeväxt sandmark, hvarigenom icke ens en ordentelig väg utan alt för stor kostnad skulle kunna anläggas, och af hvilken mark en del i följe af Kongl. Maj:ts dertill lemnade nådiga tillåtelse nu nyttjas till en för stadens

invånare högst oumbärlig torfskyrd, betager desse städer snart sagt alle andre näringsutvägar än dem borgerskapet kan söka i sjöfart och et litet lönande fiske vid kusten. Icke desto mindre hafva de icke allenast bibehållit sig såsom städer, utan äfven i sednare åren liksom vunnit något mera utseende deraf. De mäst ansedde borgare föra fartyg isynnerhet för städerne Malmö och Ystad samt äga äfven sjelfve skeppsparter. Andre taga hyror såsom styrmän och matroser samt förtjena såmedelst om våren, sommaren och efterhösten hvad de tarfva för uppehället under vintren; och det händer någon gång, at en och annan på detta sätt samlar sig en icke så obetydelig förmögenhet.

Lund, den enda upstad i länet, handlar hufvudsakeligen med timmer och en del victualier, som från Göinge härad i Christianstad och andre skogsbygder dit införas, samt afsätter i öfrigt de varor, hvilka från stapelstäderne afhämtas. Borgerskapet är allmännel. medellöst och fattigt; hvadan åkerbruksidkandet såsom en för borgerskapet behöfvelig serskild näringsutväg varit från äldre tid enligt et staden i nåder förundt privilegium tillåtit.

Då jag emottog det mig i nåder anförtrodde län, var Lunds stad på alla sidor omgifven af en vidlyftig, öpen fäladsmark, af hvilken, ehuru bestående af god och bördig jord, stadens invånare icke hade annan nytta än et magert sommarbete för sine kreatur. Sedan Kongl. Maj:t i nåder täckts gilla det beslut jag, efter en tillväga bragt förening borgerskapet och academiska jurisdictionen emellan, vidtagit om denna marks fördelning på hus och tomter i staden, blef delningen år 1799 verkstäld. Och man äger nu den tillfredsställelsen at se hela jordmassan, innehållande ej mindre än 907' tunneland jord, deraf hvarje husnumer utan afseende på husets storlek tillfallit twå tunne- 18 kappel:d, väl upodlad, infredad och till en del med plantering försedd. Följderne af denna upodling skall jag ej annorlunda beräkna än såsom ofelbart bidragande till allmän fördel, då spannemålsafkastningen vid staden derigenom redan ökat sig till omkring 2000 tunnor säd årligen [1]); och exemplet har sedermera blifvit följt i Helsingborg, der man — efter

[1]) Dessa upplysningar ställa onekligen denna åtgärd i en fördelaktigare belysning än den vanligen framställes. Jfr Brunius, Lunds domkyrka, sid. 568: »Det väcker förvåning, att Lunds invånare af egennytta och konungens befallningshafvande af kortsynthet så knapphändigt gjort allmän egendom till enskild, och att de icke påtänkt följderna deraf».

andra grunder likväl — låtit fördela utmarken i vissa lotter och de samma emot viss årlig afgift till staden bortarrendera.

Handtverkerierne synas fordra, om ej mera upmuntran, åtminstone en bättre daning hos arbetaren i allmänhet. Något torde de lida af utvandringarne till Dannemark. Man klagar åtminstone deröfver; och en sanning är det, at mången gesell och lärling smyger sig ur landet och återkommer, någon gång skickligare, men sällan mera nyttig för sitt fädernesland. Åtskillige danske tillverkningar öfverträffas vida af dem i Sverige, såsom t. ex. guldsmeds-, snickare- och handskemakare-arbeten, af hvilka sednare de skånska äro berömde snart sagt i hela Europa, så at från städerne här i länet beställas handskar till flere utländske hof. Icke desto mindre kunna handskemakarne räknas bland de fattigare af handtverkare i länet, hvartill så väl som till handtverkeriernes obestånd i allmänhet orsakerne torde böra sökas i luxen och öfverflödet, som i sednare åren äfven bland den handarbetande classen märkel. tilltagit, och hvarigenom arbetsdriften minskats i samma mon som behofven ökat sig.

Fiskerierne i länet skulle till äfventyrs kunna idkas med vida större fördel. Å en så vidsträckd kust som den skånska borde de vara betydeligare, men de äro dock af stor nytta för landet. Om sommaren och efterhösten fångas någon sill, som afsättes i städerne och på landet.

Vid de större fiskelägen i Kullen, som bebos till en del af skeppare, hvilka tillika äro borgare i någon stad, har man för några år sedan börjat bygga däckade fartyg, som kunna i godhet jemföras med dem från upländske skeppshvarfven. Kullaboerne sjelfve äga åtskillige sådane fartyg, hvilka segla för frackter i Cattegatt och Östersjön.

I trakten af desse fiskelägen ligger Gustaf Adolphs stenkolsbrott. Man följer det kostsamma arbetet vid detta verk med sine önskningar för dess lyckliga framgång, hvaraf landet och det allmänna lofvas oberäkneligt stora fördelar i framtiden.

Malmö landscantzlie d. 19 december 1805.

Rosen

Centerwall [1]).

[1]) Malmö landskanslis brevkoncepter 1805, fol. 341—354. Landsarkivet i Lund.

II.

Landshövding af Klinteberg till Kungl. Kammarkollegium.

Under den 11 oct. detta år har till mig ankommit tit. gunstbenägna skrifvelse af den 27 föregående sept., hvarigenom föreskrifvis, att berättelse om länets tillstånd och hushållning bör inom detta års slut aflemnas.

Den berättelse min företrädare i embetet sist afgifvit daterar sig den 10 dec. 1805. Under den sedan årets slut 1811 af mig i Malmöhus län hafde styrelse har tiden blifvit mycket upptagen till policeordningars införande, till biträde vid de nya regementernas uppsättande, till förstärknings- och beväringsmanskapets organis[at]ion, trouppers befordran genom länet samt öfrige ärforderlige krigsanstalter och tvenne riksmötens bevistande, under ständig syslosättning, så att jag hvarken medhunnit inhämta allt, som till en nogran och fullständig kännedom i landets hela hushållning ärfordras, för att deröfver göra en statistisk tableau eller under den sedan den 11 oct. förflutne tid under en jemn syslosättning med embetsgöromål och andre anförtrodde värf haft erforderligt råderum för en så fullständig detaille, som hvartill ämnets vigt och omfattning kunnat och bordt föranleda.

Hvad med ärforderlig visshet kunnat utrönas får jag äran härmedelst i ödmjukhet anteckna.

Åkerbruket,

som här mer än annorstädes i Sverige utgör hufvudkällan till allmän välmåga för länets innevånare, har under de senare 10 åren igenom kongl. enskiftesförfattningens välgörande värkan blifvit ganska mycket utvidgadt och, ledt med välvilja, upmärksamhet och goda exempel, skall det ofelbart inom ett lika tidlopp vinna mycken fullkomlighet och kunna frambringa oväntade sädestillgångar att meddelas åt andra behöfvande orter. De utvidgade odlingarne hafva väl redan ansenligt ökat ortens spannemålsafkastning jemte en ymnig potatoesplantering, men som åkerbrukssättet ännu icke hunnit en tillbörlig förbättring ifrån allmogens gamla sedvana att upplöja sin mästa jord till åker utan omtanka

på nödig tillgång af hö och gödningsämnen, så äger den frambringade säden för närvarande icke den verkliga godhet, som igenom jordens bättre odlande och indelning i växelbruk bör kunna påräknas.

Åtskillige af ortens possessionater och jordbrukande ståndspersoner, hvilka funnit ofullkomligheten i det hittils rådande åkerbrukssättet, hafva derutinnan vidtagit ganska berömliga förändringar, hvarigenom jorden skötes med mera lätthet och frambringar bättre säd, och dessa goda exempel hafva redan verkat en synbar förbättring i den närboende allmogens åkerbruk.

I allmänhet är icke skånska slättboens medfödda lynne lätt böjdt till nyttiga förbättringar eller afvikelser ifrån ärfda fördomar och vanor, emedan han gerna anser allt hvad dess förfäder gjort såsom det mäst dugliga och rätta — ett fel, som efter min tanka härflyter från locala omständigheter, men ej af någon verklig national böjelse; ty på ingen ort i Sverige är bondens arbete så mödosamt och tryckande att förrätta som i Skåne, och ingenstädes äro dess beqvämligheter mera inskränkta än här. På tvenne sidor omgifvit af saltsjön, är detta skoglösa och lågländta land oftast besväradt med långvarigt regn eller en fuktig dimma, som större delen af året uplöser den lerartade jordytan och försätter den i ett tillstånd, hvarigenom ej mindre åkerbruket än vägars underhållning och öfrige landtmannarörelser i verkställigheten ganska mycket försvåras, hvartill kommer stormarnes obehindrade våldsamhet, som ej allenast ökar och försvårar landtmannens arbeten, utan äfven mattar både sjelfva jorden och växterne, så att desse icke altid kunna ärnå den fullkomlighet, som är svarande emot jordens verkliga alstringsförmåga. På dessa slätter saknar landtmannen duglige och varaktige byggnadsämnen; aflägse och dyrt får han med möda köpa det nödvändiga stolpverket, hvaraf byggnadens form upreses, och hvars väggar utgöres af ifyld lera, dem en häftig storm och starkt regn ofta förstör på dagen. Sällan kan ägaren af en sådan byggnad inreda och med eldning förse mer än en liten del eller ett boningsrum åt sig, hustru och barn, och dess tjenstefolk måste merendels året om ligga uti rum utan eldning. I förenämde boningsrum, hvars väggar och golf bestå af lera, och hvarest den knappa eldningen altid sker i en jernugn utan öpning ifrån sjelf[va] rummet, instänges nästan beständigt en fugtig, tjock och af torfos förskämd luft, som onekligen måste medföra en skadlig verkan både på själs- och kroppskrafterne särdeles hos de

därstädes upväxande barnen, hvilkas späda nerfver äro allt för ömtåliga och lätt kunna mottaga intrycken af de obeqvämligheter, som omgifva dem. Till åkerbrukets och landtmannanäringarnes verkliga upkomst torde således vara högst nödvändigt, att förenämde olägenheter i möjligaste måtto blifva afhulpne. — Enskiftesverkställigheten, som i enlighet med Kongl. Maj:ts visa och välgörande afsigt nu hunnit öfvergå större delen af detta län, har väl vid landtbruket yppat förut aldeles okände beqvämligheter och förmåner. Folkmassorne i de större byelagen hafva härigenom blifvit fördelte, och, spridde på ett större fält ifrån hvarandra, skola de enstaka hemmansägarne jemte deras vundne sjelfberoende ofelbart äfven vinna förbättrade seder; byelagens gamla tegskiftesbruk, det mägtigaste hinder för alla nyttiga odlingar, har till största delen försvunnit och lämnat den arbetssamme jordbrukaren tillfälle att obehindrad af andra dess grannar få göra ägoförbättringar, hvartill hans lust, förmåga och insigt kunna föranleda; och sålunda hafva stora landsträckor af förut nästan onyttig mark, deribland 800 t:d Malmö stads fäladsmark, såsom förlidet år delade, nu komne i brukning, blifvit förvandlade till frugtbärande åkerfält, hvarmedelst ortens sädestillgångar redan blifvit ansenligen förökade, så att, enl. hvad jag utrönt, utförsel sjöledes af spannemål skett till följande belopp:

År	1813	135258 $^{8}/_{9}$	tunnor
»	1814	159604 $^{1}/_{9}$	»
»	1815	91295	»

oberäknat det som på axel blifvit transporteradt. Men att befordra och gifva ännu mera framgång åt dessa nyttiga företag så väl i afseende på allmogens bättre tillgångar i byggnads-, stängnings- och eldningsämnen, som ock till åkerbrukets sanna uphjelpande, återstår ännu en ganska vigtig omständighet, den: att de skånske slätterne blifva försedde med skogsplanteringar, hvarförutom hvarken landtmannens billiga fordran på bättre beqvämligheter kan ernås eller möjligheten att upbringa åkerbruket till den grad af fullkomlighet, som ortens förträffligt goda jordmån kan tillåta, om den försättes i lugn emot stormarnes våldsamma och mattande verkan; ty med någorlunda ärfarenhet och kännedom om landtbrukets mer eller mindre afkastning efter olika local vet man, i huru betydlig mån detta lugn, som emottager sol-

strålarnes värma och bibehåller dess välgörandę verkan, bidrager till växternes säkrare framgång och större fullkomlighet. Alltifrån min ankomst till länet upmärksam på den skogsbrist, som blir med hvarje år i samma mån mera kännbar som de aflägsne skogarne försvinna och de obetydlige torfmåsarne uttömmas, har jag igenom passande föreskrifter sökt afhjelpa detta behof för en framtid. En af Kongl. Maj:t i nåder faststäld öfverenskommelse är träffad, att hvart 50:de tunneland jord skall användas till plantering, derå häckar å vallar, uprättade till skillnads stängsel gå i beräkning, och jag har redan haft den tillfredsställelsen att se många verksamma bemödanden till ändemålets vinnande, ehuru de ännu icke blifvit krönte med den lyckliga framgång, som endast med tiden kan vinnas och genom ihärdighet beredas. Allmogens ovana med skogsplanteringars anläggande och vård verkar hos dem en tröghet, som länge underhålles af svårigheten att få dugliga och tillräckeligt antal skogsplantor samt af dessas mindre lyckliga framgång, härledande sig dels af bristande kunskap vid omsättningen och dels af plantornes ombyte från en slags jordmån till en annan, där de späda rötterne icke få emottaga deras vanliga näringssafter. Och då utom erforderlig kännedom och en noggrann skötsel man temligen säkert kan beräkna, att ej mer än ena tredjedelen vinner framgång och hinner uppväxa till ett nyttigt träd, är det icke oförmodat, att desse ortens ovana skogsplanterare misströsta om lyckligare följder af deras möda och hågfällas vid de anbefalte åtgärderne i detta afseende, särdeles som de ännu icke förstå att värdera andra företag än sådane, hvaraf de genast kunna påräkna en säker vinst. ,

Ängsskötslen.

Arealens nog inskränkta rymd till hemmanen i allmänhet samt jordmånens godhet har alstrat den följd, att äng föga blifvit begagnad, utan större delen af jorden använd till åkerbruk. Vid de stora possessjonerne har ängen åter varit i motsatt förhållande. Rätta proportionen emellan åkrar och ängar utgör ett ännu icke med fullständig visshet uplöst probleme. I skogbeväxte trakterne, där gräsväxten skyddas af trädens lugn, har ängen sin bästa trefnad, och värkan deraf på åkerbruket är för allmänt känd för att omröras. Med hugnad ser man dock, att i synnerhet på de trakter, där kunnige ståndspersoner föregå med goda exempel af circula-

tion, allmogen börjat följa detta efterdöme, fodra deras kreatur om sommaren på stall af arteficiela växter, vicker och hafre, och tiden, som biträder att undervisa och öfvervinna hinder, skall visserligen uphjelpa ängskötseln genom circulation i åkerbruket, enda sättet att befordra åkrens häfd och boskapsafvelns tillväxt.

Boskapsskötseln.

Så länge byesamfälligheterne fortforo att begagnas till bete, kunde kreaturen med möda lifnära sig, och då öfver vintren endast halm utgjorde deras föda, kunde afvelen ej bringas till någon höjd. Man har väl bemärkt, att, förrän enskiftet kom i gång, kreaturens antal varit större än sedermera, men, i samma mån ängskötseln förkofras, tilltager boskapsskötseln, hvilket ock redan visat sig i förhållande till enskiftesverkets fortsättning. Förflutne årens dyra pris på kreatur har ock ansenligen föranledt till uppmuntran för denna industrie, och det vore allt för illa, om detta års nedsatte priser på kreatur och felande afsättning skulle fortfara till den grad, att hågen för landtmannayrket, det besvärligaste af alla, skulle komma att aftyna.

Skogen.

Endast i en obetydelig del af provincen, egenteligen vid större egendomarne, finnes tillgång på denna för orten högst behöfveliga vara; och den ringa vård, som under förflutne tiden varit lämnad åt detta behof, har ökat priset på veden till 20 à 24 rd. b:ko på lång f:n, hvilket säkerligen stigit än högre, däräst ej tillförsel sjöledes skett från andra provincer inom riket. Böndernes behof på slättbygden fylles till det mästa af torf, där torfmåsar äro att tillgå, men skyrden verkställes utan plan och utan åsigt på torfmåsarnes framtida tillväxt, så att äfven denna vara blifvit stegrad i priset årligen, till dess innevarande års allmänna penningförlägenhet till nära 50 proc. nedsatt äfven denna landtmannaproduct. Den tillgång Höganäs stenkohlsgrufva meddelar och lofvar för framtida fortsättning blir en hänflykt att fylla landets behof af bränsle, då andra utvägar brista eller genom förändrade penningeconjunctur stegras utöfver möjligheten att dem betala. Det för 3 år tillbaka åstadkomna enhälliga beslut i länet att gifva

å skogsbehofvet mera uppmärksamhet än förut kan, då beslutets verkställighet om plantering af hvart 50:de t:d jord realiseras, gifva något hopp för framtida tillgång. Detta har ock blifvit af Kongl. Maj:t i nåder understödt genom dess detta år gjorde nådiga anslag af 600 rd. årligen till användande vid plantering egenteligen å flygsandsfälten, deraf länet har en bedröflig tillgång. Vid Ystad är redan å flygsandsmark en plantering inhägnad af 140 t:d under upsigt af en där i staden förordnad committé, hvars nit jag med nöje bemärkt och visar sig i dess åtgärd. Vid Landscrona är en mindre inhägnad i samma afseende af 47 t:d jord; på den så kallade Skanörs ljung, den del deraf som tillhörer landet, är en mark omkring 50 t:d och större delen af den så kallade Råå sand vid Helsingborg, den del som inneslutes af saltsjön på ena och allmänna landsvägen på andra sidan, ungefärligen 400 t:d redan inhägnad och under plantering. På en mark 137 t:d nära Dahlby by, tillhörig handlanden Kockum i Malmö, är plantering med Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd anlagd i följd af öfverenskommelse med andre hemmansägare, hvilkas planteringsskyldighet Kockum emot vissa vilkor sig åtagit, hvarförutan ansenlig början redan är gjord med plantering i häckar af bandpil till lofvande förmånlig afkastning för framtiden, hvarigenom dessutom jemte trädplantering vid allmänna vägarne de öpna sädesrika fälten lugnas och förskonas.

Näringarne.

Hvad handlen angår, har den i senare åren under krigstillståndet varit ganska liflig och utsigterna gynnande. Detta har föranledt i synnerhet i Malmö stad till handlandecorpsens ansenliga förökande från 40 à 50 nästan till ett fördubbladt antal. Hamnens tilltagande godhet och beqvämlighet, fästningsvärkets raserande hafva härtill ansenligen bidragit. Flere till ett icke obetydeligt antal [uppgående] hus hafva blifvit uppbyggde på fästningens fordna område [1]). Då vid år 1805 skeppsrörelsen utgjordes endast af 33 st. skepp om 856 $^{19}/_{80}$ läst har deras antal nu mera stigit till 43 st. om 1384 $^{59}/_{80}$ läst.

Den Landscrona stad förundte nederlagsfrihet synes derstädes bidraga till handelns återupplifvande, och det fortsatte arbetet på Helsingborgs hamnbrygga lofvar äfven där en tilltagande rörelse, hvilken ej heller alldeles saknas och troligen är att vidare vänta i Ystad, då den väl anlagde hamnen

[1]) Om fästningsverkens raserande se Hallings Minnen sid. 39 ff.

genom företagen uppränsning kommer att svara till dess ändamål, men genom det afstadnade kriget, genom den allmänt varande penningeförlägenheten synes nu lifligheten aftaga, och endast hoppet om en bättre conjunctur uppehåller verksamheten hos de handlande, som äga dertill någon förmåga. Emedlertid pruncka skånska hamnarne med en ansenlig hop egna i senare åren tillkomne skepp, hvilkas stillaliggande utan gagn gifver föga utsigt för speculanten. Spannemålshandeln har varit de handlandes hufvudsakeliga föremål från äldre tider, och utom denna product har orten inga egna. Öfrige exportsvahrorne härifrån komma således hit från andra provincer, bestående af trädvirke, tjära och bek, jern, aska m. m., som i synnerhet från Malmö utgjort en ansenlig artickel till Köpenhamn och andra orter.

Beträffande öfrige näringarne så har den ena i Malmö förr varande ypperliga klädesfabriqve afbrunnit och actieägarne varit hågfälde för ett nytt försök. En mindre fabriqve har förl. år blifvit nedlagd såsom icke lönande; deremot äro af possessionater på landet särskilte dylike inrättningar anlagde, af hvilka ett, tillhörigt majoren och riddaren Silfverskjöld på Heckeberga, drifves med styrka, och hvarest tillverkningen senare åren utgjort omkring 6000 al. kläde, som dock funnit föga upmuntrande afsättning. I samma stad äro nu endast 2 tobaksfabriqver, deraf det ena anses bland de betydeligare i riket, två sammanslagne sockerbruk, ett såpsjuderi, en strump- och en lackfabriqve, så att dylike näringar icke visa sig i något tilltagande, hvaremot Landscrona genom det där anlagde skeppsbyggeriet och de i öfrigt dervarande fabriqvesinrättningarne, biträdd af nederlaget, synes åter sig förkofra. Den icke obetydliga trafiqve, som läget gifvit Helsingborg, innan Norrige blef från Dannemark skiljdt, har sedermera ansenligen minskats. Det där vid staden anlagde betydliga reverber- och gjuterivärket är för rörelsen ganska förmånligt, och ett sockerbruk har nyligen i staden blifvit anlagdt, hvars afstämpling dock detta år endast utgjort omkring 5000 sk. Önskeligt vore, att genom täflan i dylika anläggningar varans dyrhet måtte kunna nedsättas, så att icke några få så beskaffade verk bestämde priset efter godtycko å en vahra, som vanan gjort till en nödvändighet.

Staden Ystad borde i anseende till dess fördelaktiga hamn om icke stiga i förmögenhet, likväl icke minska den; men hamnens genom bristande upprensning hittils vanvårdade underhåll har icke lifvat industrien. En mindre betydlig

tobaksfabriqve och ett såpsjuderi bibehålla sig i vanligt förhållande.

Handtverkerierne hafva de förflutne åren gifvit ett förmånligt utseende såsom ganska lönande för deras idkare. De personer, hvilka icke missledas af begäret till öfverflöd och vällefnad, kunna ej annat än städse sig förkofra. Dageliga behofvet påfordrar deras biträden, och med den rätt de äga att taxera vahran efter godtycko blir altid fördelen å deras sida. I allmänhet synes ock förmögenheten vara mera jemn hos handtverks- än handelsclassen, hvartill icke obetydeligen bidrager mindre våda i handteringen och mindre kostnad i lefnadssättet.

Bland städers antal kan näppeligen komma i beräkning Skanör och Falsterbo, och exemplet här visar misstaget i den tanken, som utgjort slättbyggdens uppmärksamhet och önskan, att en ytterligare stad skulle vid Trelleborg få anläggas, hvilket försök dock genom konungens visa beslut lyckligtvis för landtmannayrket misslyckats.

Lunds stads egenteliga näring hämtar sin grund från der varande academie, från jordbruket och från handtvärkarnes besök på marknader med deras tillverkningar, ty i intet afseende visar sig der annars någon egentelig industrie. Det synes således, som förhållandet i berörde stad, såsom ej särdeles beroende af conjuncturen, icke undergått någon märkbar förändring genom de goda aspecter, som förflutne åren framstält för handlens och städernes förkofran.

Märkvärdigt förekommer det, att den class af arbetare, som närer sig af fisket, icke blott tilltager i personalen utan äfven i utkomsten; förmodeligen har lifligheten i sjöfarten mycket bidragit i det förra och bespard lefnadskostnad i det sistnämde afseendet. Sillfångsten på skånska kusterne har de senaste åren mycket varierat och stundom varit ganska förmånlig vid de i Kullen belägne fiskelägen, så att äfven insaltning deraf kunnat ske till afsalu. Om sättet att i stort anställa sillfiske har varit mycket öfverlagdt och äfven försök anstäldt, men utan någon framgång. Orsaken till försökens misslyckande vore ämne för särskild afhandling. Men bristande kunskap om behandlingen och strandsittarnes ohåg att dervid lämna biträde under farhåga för egen förlust af detta näringsfång torde vara de mäst värkande hindren. En del af innevånarne vid de större fiskelägen äga äfven egna fartyg, och jemväl detta lifvar hågen för denna industrie.

Den förr varande benägenheten till utvandringen åt andra länder synes vara i aftagande. Dannemarks förra dragnings-

kraft i detta fall har blifvit förslappad genom dess usla mynt. Detta visar sig af ditflyttade svenskars återkomst till landet, och, som de gemenligen då befinnas i sämre vilkor och belägenhet än vid deras utflyttning, så hågfällas äfven deraf andre att blottställa sig för ett lika vidrigt öde.

Sådant är för närvarande vid en allmän öfversigt länets egenteliga tillstånd. Man behöfver icke gå stort längre tillbaka än ett år för att finna brytningen i dess då märkbart florerande utsigt. Man såg den tiden liflighet i all rörelse. Landtmannen kände då icke följderne af förändrad conjunctur i dess yrke, följderne af upstegrade pris på jordegendomar, af köp på credit och på lån i disconterne, af kostnader på byggnad, odling, utflyttning.

Man jugerade blott från den synpunct, att spannemålen, landets egenteliga product, fann afsättning till förmånliga pris och lofvade fullt ge fullo för lefnads- och andre kostnader. Handlandecorpsen, som vågade alt för att vinna mycket, bedömde af en flerårig lyckad speculation ett lika förmånligt framtida resultat, och, då dess ansträngde krafter icke kunde uthärda conjuncturens förändring, förföll den i en vanmagt, som förde en stor del till undergång. Denna critiska period är än icke förfluten. Landtmannen har än icke kunnat afsätta sin spannemål derföre, att de handlande saknat utvägar att den betala och reqvisitioner att göra uphandlingar, och endast den välgörande anstalten medelst spannemåls salu till kronans magazin har hittils lämnat rum till afsättning och utväg till penningar för allmogen att reda dess dagliga utgifter och betala skatter.

Hela skånska slättbyggdens utkomst och bestånd beror ensamt på en liflig spannemålshandel och förmånlig afsättning; om detta hinder kan genom en vis regerings välgrundade anstalter, understödde af conjuncturen, öfvervinnas, så är för landet vunnit det hufvudsakeligaste af dess behof, önskan och förhoppningar. Beträffande vidare handelsställningen, som med landtmannarörelsen står i oafbrutet sammanhang, så är om den sammas rigtning, om förmånen genom inskränkningar eller utvidgande deri, om nyttan och skadan af nederlag så mycket vid nästlidne riksdag mot och med anfört, att vidare yttrande derom kunde anses såsom ett förmätit försök. Jag vågar likväl yttra den tanken, att, deräst inga varor vore tillåtne att nyttjas, som äro till införsel i riket förbudne, så skulle inhämska handeln icke möjeligen kunna komma i underbalance, och då skulle äfven nederlags-

frihet i skånska städerne både för de handlande vara förmånlig och gagnelig för riket, såsom enda utvägen att dela handelsförmånen med Dannemark, hvars hufvudsakliga bestånd upprätthålles genom nederlagsfrihet i dess hamnar, medan den ökar det landets intrader i oberäknelig mån äfven på svenska handelns bekostnad. Att likväl detta län emot förhållandet för 10 år tillbaka undergått en förmånlig förändring, folkstocken tilltagit, jorden bebyggd och odlad i märkbar mån och använd till mångdubblad product, handels- och handtvärkericorpserne ökade, städerne bebyggde, enskilte och allmänna hus med prydnad och smak uppförde och hamnarne förbättrade, äro synbara följder af ortens förbättrade tillstånd, af dess inbyggares förkofran och af deras omtanka och bemödande att hvar i sin mån bidraga till enskildt väl och allmänt bästa.

Malmö landscantzlie den 30 december 1815.

V. af Klinteberg

J. N. Hoffman [1]).

---

[1]) Malmö landskanslis brefkoncepter 1815, fol. 889 ff. Landsarkivet i Lund.

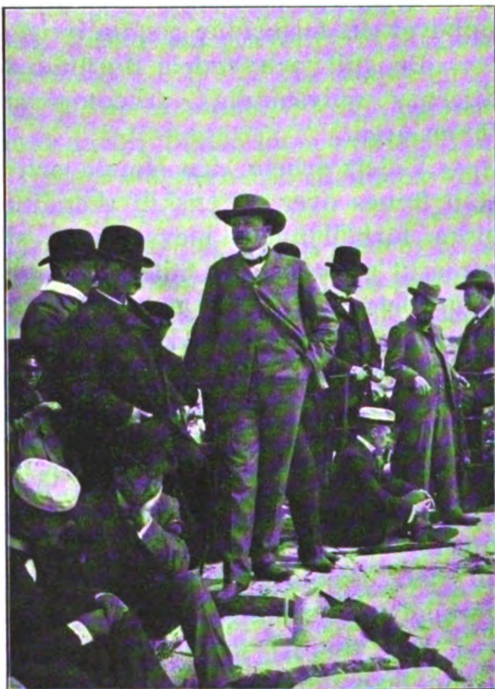
(Tryckt i december 1909).

Knut Stjerna †.

Vårt lands båda universitet och talrika idkare och vänner av vår fornforskning ha deltagit i sorgen vid docenten Knut Stjernas bår under djup känsla av att han lämnat ett tomrum, som ingen annan kan fylla. Så hade arten av hans begåvning och gången av hans forskningar redan kommit honom att intaga en plats för sig, en verklig rangplats inom vår vetenskap. Och dock var det knappast de sista tio åren av sin levnad, som han ägnat åt arkeologien. Men den brinnande glöd, varmed han uppgick i detta intresse, har åstadkommit, att han, ehuru bortgången vid blott 35 års ålder, kunnat lämna efter sig en mannagärning, som i mycket bildar ett afrundat helt, och som är av bestående värde för nordisk fornforskning. Ingen kan nog riktigt fortsätta i den riktning, som han hade utstakat för sina forskningar, men han har i sina arbeten givit en rikedom på väckande uppslag, som det blir kommande forskaregenerationers uppgift att var på sitt sätt fullfölja och pröva.

Knut Martin Stjerna föddes i Malmö den 14 mars 1874 som näst älsta son till trafikdirektören vid statens järnvägar Carl Johan Stjerna och Matilda Johanna Grönlund. 1892 avlade han studentexamen i Malmö och redan två år därefter filosofie kandidatexamen vid Lunds universitet, med estetik och historia som huvudämnen. Hans lärare i dessa ämnen voro de båda idérika forskarne Henrik Schück och Martin Weibull. Båda ha säkert utövat ett starkt inflytande på hans utveckling till vetenskapsman; han var en med dem besläktad natur, som just skulle komma att utmärka sig genom sin idérikedom och kombinationsförmåga.

Dessa båda egenskaper, i förening med en skarp kritik av källorna, karaktärisera redan hans första tryckta arbete *Erik den helige, en sagohistorisk studie* (i Lunds Universitets Årsskrift 1898). Han uppvisar här, att de älsta och tillförlitligaste historiska källorna ha ganska litet att berätta om denne konung Erik, Sverkers efterträdare, och att han och hans gemål t. o. m. uppträtt skarpt fientligt mot de av Sverker inkallade cisterciensermunkarne. Den bild av Erik den helige, som de senare legendariska berättelserna giva, har enligt Stjerna lånat en mängd drag dels från svearnes gamla nationalgud Frö, som synes haft binamnet Erik (»den allsmäktige»), dels från en på 1000-talet i Uppland halshuggen missionär Erik, vilken där sedan vördats som helgon.

Knut Stjerna föreläsande över hällristningarne vid Simrishamn den 4 juni 1905.

Redan i denna skrift hänvisar Stjerna på tal om den hävdvunna åsikten, att Erik genom sitt korståg till Finland skulle grundlagt den första svenska kolonien därstädes, till »den moderna fornkunskapen, som visat svenskarnes uråldrighet i detta land».

Större anledning att sätta sig in i den moderna fornkunskapens resultat fick han, då han övergick till studiet av den äldsta källan för svensk sagohistoria, den anglosaksiska dikten Beovulf. Enligt vad han en gång berättade, var det någon tämligen oväsentlig kulturhistorisk detalj i denna dikt,

som först kom honom att söka efter arkeologisk parallel, och han fann denna i Vedels stora arbete *Bornholms Oldtidsminder og Oldsager*. Denna tillfällighet blev den brygga, som förde honom på allvar över till arkeologien; det är många olika vägar, som leda över till den. Något som i hög grad kom Stjerna till godo vid övergången till arkeologien, var hans konsthistoriska studier; på flere resor, 1894 och 96 i Tyskland, 97 i Frankrike och Italien, 98 på Gotland hade han uppövat sitt formsinne genom ivrigt studium av monumenten.

Beovulf och Vedels Bornholm blevo huvudämnena för Stjernas självständiga arkeologiska forskningar under de första åren.

Vedels arbete, den största och mest ingående monografi, som finnes över ett enskilt skandinaviskt landskaps arkeologiska förhållanden, blev genom sitt rikhaltiga material en utmärkt grundlag för Stjernas försök att i detalj pröva, i vad mån det arkeologiska materialet förmår giva rent historiska upplysningar om befolkningsrörelser. Dylika försök att på arkeologisk väg lösa etnologiska problem hade, på grund av det missriktade hypotesmakeriet i fornforskningens barndomsdagar, under de senaste decennierna stått i misskredit här i Norden, men tysken Kossinnas fastställande av germanernas tidigaste utbredning på grund av arkeologiska fakta och Salins stora arbete i folkvandringstidens arkeologi hade visat, att det arkeologiska materialet började bli användbart för verkligt vetenskapliga forskningar i etnologisk riktning.

Det var på denna väg Stjerna slog in med sin stora gradualavhandling *Bidrag till Bornholms befolkningshistoria under järnåldern* (tryckt i Antiqvarisk tidskrift, band 18: 1, 1905). Om också materialet ej alltid fullt räckt till för att göra bevisningen bindande, och författarens livliga fantasi någon gång gjort språnget över dessa klyftor alltför lättvindigt, måste man dock erkänna, dels att de metoder han utstakat för dylika undersökningar givetvis alltid skola bliva giltiga, dels också att han lyckats giva mycken sannolikhet åt sina speciella hypoteser om ett starkt avfolkande av Bornholm under folkvandringstiden och ett nytt besittningsta-

gande av öns nordöstra del i mitten av 500-talet genom en från östra Sverige kommen befolkning. Den första delen av detta resultat överensstämmer med flere språkforskares åsikt, att Burgunderna kommit från Bornholm (äldre »Borgundarholm»). Denna sida av ämnet behandlade Stjerna senare i ett föredrag på en fransk kongress i Vannes 1906 (tryckt i kongressberättelsen under titeln *L'origine scandinave des Burgondes*). Doktorsavhandlingen innehåller därjämte flere exkurser av särskilt värde, såsom om gravskickets förändringar under den äldre järnåldern och om den yngre järnålderns spännen i avseende på deras typologi, kronologi och utbredning. Ett supplement därtill bildar hans uppsats *Till de likarmade fibulornas typologi* i Vitterhetsakademiens Månadsblad 1903—05.

De år varunder Bornholmsavhandlingen utarbetades hade för Stjerna varit fyllda av intensivt arbete även på flere andra områden. I januari 1902 avlade han filosofie licentiatexamen i estetik och teoretisk filosofi; ett år senare kompletterade han denna examen med ämnet jämförande fornkunskap, varvid professor Oscar Montelius, vars medryckande, klara och metodiska undervisning han åtnjutit, var examinator.

I slutet av år 1900 hade han ingått som ordinarie medarbetare i Sydsvenska Dagbladet, varest han särskilt redigerade söndagsnumret; senare, efter avslutade examensstudier, åtog han sig nattjänstgöring i redaktionen för att kunna ägna förmiddagarna åt arbete på Landsarkivet i Lund, där han våren 1903 blev e. o. amanuens och ofta hade förordnande som landsarkivarie. Det var *mellan*stunderna mellan dessa krävande tjänstgöringar i två olika städer och på så olika områden, som han ägnade åt utarbetandet av sin doktorsavhandling. Ett vackert prov på hans energi, men som nog lade första grunden till det hjärtlidande, som så tidigt skulle ända hans liv. Sina ledigheter ägnade han ej till vila, utan till arkeologiska studieresor, 1903 i Tyskland och Österrike-Ungern, 1904 i Danmark.

Under allt detta bedrev han också sina studier över den

sagodikt, som fört honom in på arkeologien, Beovulf. Det blev en riktig liten cykel av uppsatser i detta ämne, som han under årens lopp, dels före dels efter doktorsavhandlingen, offentliggjorde, tyvärr spridda i en mängd olika, delvis svårtillgängliga publikationer. Dessa skrifter, där hans sagohistoriska och hans arkeologiska forskningar gingo hand i hand, visa kanske bäst hans egenart och förtjänster som vetenskapsman och äro givetvis — jämte ett par andra kortare uppsatser — de för en större krets intressantaste av hans arbeten. De förtjänade att utgivas i en samlad upplaga; han hade själv önskat få en sådan till stånd på engelska.

Denna uppsatsserie börjar med *Hjälmar och svärd i Beovulf* (i Studier tillägnade Oscar Montelius 1903) och *Arkeologiska anteckningar till Beovulf* (i Vitterhetsakademiens Månadsblad 1903—05). Här påvisar han, att de utförliga beskrivningar av vapen och vissa andra föremål, som förekomma i dikten, tydligt överensstämma med nordiska fornsaker från 500- och början av 600-talet; till denna tid kunna alltså de svenska dikter, som måste ligga till grund för den anglosaksiska, dateras. Å andra sidan finner han i vissa av de figurliga framställningarna på Torslundaplåtarna och Vendelhjälmarna tydliga illustrationer till ett par drag i kvädet: Beovulfs strider mot draken och mot varginnan.

Drakskatten i Beovulf (Fornvännen 1906) ger på arkeologisk basis en synnerligen slående förklaring av de motsägande uppgifter angående skattens beskaffenhet, som förekomma i dikten. Motsägelserna ha uppkommit genom sammanblandning av äldre och yngre motiv: å ena sidan avses de stora nedläggningarna i mossar av mångartade föremål, vapen o. dyl., som efter stora drabbningar brukats i Skandinavien under tidsskedet o. 250—450, å andra sidan de stora guldskatterna från närmast följande skede. I båda fall är det rent skandinaviska bruk, som skildras. Diktens uttalanden belysa i sin tur dessa nordiska fynds djupare innebörd, och draksägnerna förklara den förkärlek, varmed ormmotivet upptogs i den yngre järnålderns nordiska konst.

Till nämnda behandling av de stora mossfynden ansluter

sig uppsatsen *Mossfynden och Valhallstron* (Från filologiska föreningen i Lund. Språkliga uppsatser III, tillägnade Axel Kock, 1906), en arkeologiskt-religionshistorisk undersökning av stor betydelse, vari ådagalägges, att nedläggningarna i mossarna ej voro offer åt gudarne, utan åt de fallna krigarnes andar, som i luften skulle fortsätta sitt stridsliv. Han tar här även mycket hänsyn till folkloristiskt material.

Motsvarande undersökningar rörande gravskicket äro *Skölds hädanfärd* (i Studier tillägnade Henrik Schück, Sthlm 1905) och *Fasta fornlämningar i Beovulf* (Antiqvarisk Tidskrift 18: 4, 1908). I den förra behandlar förf. båtbegravningarna i deras olika utvecklingsformer; han anser, att den till grund för detta bruk liggande åskådningen om en resa över vatten till de dödes land av germanerna lånats från den grekiska föreställningen om Charons färja, och han redogör för den stora likheten mellan Skölds hädanfärd enligt dikten och Vendelbåtgravarnes anordning. I den sist nämnda avhandlingen framdrager han litterära och arkeologiska exempel på seden att låta bröder och fostbröder dela samma grav samt påvisar, att skildringen av götakonungen Beovulfs högsättning stämmer fullständigt med de förhållanden, som undersökningen av den s. k. Odinshögen vid Gamla Uppsala bragt i dagen beträffande en sveakonungs jordafärd vid mitten av 500-talet.

Vad det historiska innehållet av kvädet beträffar ställer sig nämligen Stjerna afgjort på deras sida, som i de »geater», mot vilka svearne ha att kämpa, se ej jutar, utan götar. För att styrka den förra åsiktens riktighet hade Bugge påpekat den stora likheten mellan de i Beovulf skildrade striderna och Snorres berättelse om sveakonungen Ottar Vendelkråkas olyckliga krigståg till Vendel (Vendsyssel) i Jylland. Men Stjerna anför i uppsatsen *Vendel och Vendelkråka* (Arkiv för nordisk filologi 1904) synnerligen goda skäl för att Snorre här som ofta gjort sig skyldig till ett missförstånd, och att detta Vendel helt enkelt är det genom sina hövdingagravar bekanta uppländska Vendel. Enligt den anglosaksiska dikten är det i sitt eget land, som svearnes konung stupar, vid ett

»fäste», dit han dragit sig tillbaka för de påträngande »geaterna».

Enligt Stjerna skildrar Beovulfdikten just de långvariga strider mellan svear och götar, vilka slutade med de senares underkuvande och hade till följd skapandet av konungariket Sverige i den utsträckning det möter oss vid vår skrivna historias början. Närmare utvecklar han denna åsikt i *Svear och Götar under folkvandringstiden* (Svenska fornminnesföreningens tidskrift XII, 1905). Dels efter diktens och de nordiska fornsagornas framställningar dels på arkeologiska grunder söker han uppvisa stridens olika faser. Götarna, som stodo i livliga förbindelser med de sydliga germanerna, synas ha tagit livlig del i folkvandringskrigen; emigrationen försvagade deras folkmängd, på samma gång som stora guldskatter med de från plundringstågen återvändande samlades i hemlandet. Dessa båda omständigheter lockade de kraftiga svearne till anfall. Striden fördes under långa tider med vexlande lycka, men i slutet av 400-talet synas svearne ha underlagt sig östra Götaland. Öland, med dess guldrikedom och dess märkliga borgar anser Stjerna ha varit ett av götarnes huvudland (»Hrones nes», »hvalens näs», där Beovulfs gravhög uppkastas, anser han möjligen kunna identifieras med Hvalsnäs i Löts socken på Öland, där verkligen gravfynd från 400-talet gjorts). Den sedan länge påpekade märkliga företeelsen, att den rika importen av byzantinska guldmynt till Öland plötsligt totalt upphör mot slutet av 400-talet, under det den fortfar ett halft århundrade längre till Gotland och Bornholm, ställer Stjerna fyndigt in i detta sammanhang: denna företeelse giver oss just tidpunkten för svearnes erövring av Öland. Även i sitt angående Bornholm vunna resultat om en östsvensk invasion omkr. 550 ser han ett bevis på sveaväldets expansion, vilken samtidigt träffat Blekinge, som också i de älsta historiska källorna räknas till Sverige.

Vi kunna här ej nämna flera detaljer ur denna intressanta uppsats, som Stjerna själv kallar »ett sammanfattande program». Mycket i den är blott programmässigt framkas-

tat; vidare utredningar, särskilt av Ölands befolkningshistoria, ställde han i utsikt. Det arkeologiska materialet just för denna tid är ännu i många avseenden bristfälligt; Stjernas slutsatser äro stundom grundade på hittills ganska oklart framträdande företeelser, men hans uppfattning av dessa är verkligt genial och vinner i sannolikhet, ju mer man sätter sig in däri. I ett fall har också hans historiska hypotes på arkeologisk väg vunnit en glänsande bekräftelse, som mycket gladde honom. Den genom undersökningar under åren 1906—09 gjorda upptäckten, att flere fornborgar i Östergötland, särskilt på Vikbolandet, innehålla mäktiga kulturlager från 400-talet, att alltså dessa bergfästen då varit stadigvarande bebodda, vittnar om en synnerligen krigisk period för dessa trakter under nämnda tid, och detta går ju fullkomligt in i Stjernas system och förbinder sig naturligt med de av honom i detta sammanhang också berörda sagorna om Bråvallaslaget.

Detta Stjernas Beovulfsprogram kommer säkerligen att även för framtiden giva en förträfflig belysning åt de arkeologiska upptäckterna från tiden och området i fråga.

Under fullföljandet av dessa Beovulfsstudier hade Stjernas yttre förhållanden genomgått en genomgripande förändring. När han 1903 avlade examen i fornkunskap, såg det ännu mycket mörkt ut för honom ifråga om utsikten att få helt ägna sig åt denna vetenskap. År 1904 hade man hoppats, att han skulle få föreståndareplatsen vid Lunds universitets historiska museum, där han skulle kunna sätta i gång en undervisning i förhistorisk arkeologi lik den som sedan några år bedrevs i Uppsala; men denna utsikt gick om intet. Emellertid hade den docent, som företrädde ämnet i Uppsala, blivit ordinarie tjänsteman vid Statens historiska museum och kunde sålunda blott provisoriskt uppehålla undervisningen. Universitetet var emellertid intresserat för dennas fortbestånd och begärde hösten 1905 hos K. Maj:t proposition till riksdagen om särskilt anslag för ämnet. Det

var med hänsyn till dessa utsikter som Stjerna samma höst disputerade i Uppsala samt därefter sökte och erhöll docentur i nordisk och jämförande fornkunskap vid det uppsvenska universitetet.

Med 1905 års utgång lämnade han sin arkivsyssla och tidningsmannaverksamhet. Han hade under detta historiska år även medhunnit att ta en verksam och initiativrik del i den svenska presskampanjen i utlandet, varvid han haft franska tidningar på sin lott.

För år 1906 hade han av Vitterhetsakademien erhållit det Letterstedtska resestipendiet och straxt på nyåret gav han sig av. Det var folkvandringstiden han framför allt ville studera, närmare utreda fornsakernas vittnesbörd om nordgermanernas förbindelser med södern under denna tid, i vad mån de varit givande och mottagande; han ville sålunda. säger han i sin resplan, fortsätta på de vägar, som Hildebrand och Salin utstakat. Han reste först genom Österrike till Italien, där han studerade de olika germanska invasionernas kvarlåtenskap samt den älsta folkvandringskonstens förhållanden till den senromerska. I Spanien gjorde han blott ett kort besök, då han fann museerna där alltför underhaltiga. I Frankrike uppmärksammade han särskilt de tidigaste germanska fynden i Rheimstrakten, vilka han fann vara av stor betydelse för bedömandet av den nordiska mossfyndstidens fornsaksformer.

Över dessa folkvandringsstudier på kontinenten (och 1908 i England) hann Stjerna tyvärr aldrig publicera något; i sin reseberättelse utlovar han tvenne arbeten härom: »Fornsaksformer från folkvandringstiden» och »Nordiska och anglosaksiska fornsaksformer».

I Frankrike, där arkeologerna framför allt syssla med den äldre stenåldern, drogs Stjernas intresse med makt över till denna motsatta pol av fornforskningens område. Detta skedde först under ledning av den framstående gamle arkeologen Emile Cartailhac i Toulouse, vilkens namn han ofta nämnde med beundran och tillgivenhet. Men med sin självständighet trängde Stjerna snart på djupet i ämnet och bil-

dade sig sina egna åsikter. I Bruxelles studerade han slutligen de eolitiska problemen hos den bekante Rutot, även där med egen kritik.

Emellertid hade riksdagen beviljat anslaget till undervisning i nordisk och jämförande fornkunskap i Uppsala. På grund av ett formellt skäl lär frågan ha varit nära att falla i statsutskottet, men räddades genom en intresserad skånsk utskottsledamots ingripande.

I början av september återvände därför Stjerna till Sverige och slog sig ned i Uppsala, där han under höstterminen deltog i ledningen av arkeologiska exkursioner och av en kurs i folkvandringstidens arkeologi; på nyåret 1907 övertog han ensam undervisningen och föreläste under vårterminen över vikingatiden. Samtidigt övertog han sekreterareskapet i den kulturhistoriska föreningen Urd och längre fram i Upplands fornminnesförening. En brännande fråga i Uppsala var just då den om bästa sättet att tillvarataga de fynd från stadens äldre tider, som allt rikligare kommo i dagen vid grundgrävningar. En kommitté av kulturhistorici och intresserade kommunalmän tillsattes och hade just börjat sina rådplägningar, då ett praktiskt fall inträffade, som fordrade ögonblickligt ingripande och blev det mest intressanta i den vägen, som påträffats i Uppsala.

I planteringen mellan S:t Eriks torg och Fyrisån — den gamla »Studentholmen» — hade man vid grundgrävning för stadens saluhall i slutet av april anträffat grundmurar och vidlyftiga träkonstruktioner. Stjerna, som just beredde sig att fortsätta sin på hösten avbrutna Letterstedtska studieresa, blev av Riksantikvarien anmodad att undersöka platsen. Man trodde det skulle bliva blott några dagars göra, men av dagarna blevo veckor och av veckorna månader. Först i oktober avslutades undersökningarna. Hela tiden hade Stjerna stått i med okuvlig energi, ej blott vid själva grävningarnas ledande utan ock vid det kanske än mera maktpåliggande arbetet att från både offentliga och privata håll skaffa ihop de högst betydande penningmedel, som krävdes såväl till själva undersökningarna med dithörande nog-

grann kartläggning som för att möjliggöra det framtida bevarandet av den påträffade grundvalen till det medeltida studentkommunitetet, universitetets föregångare, något som erfordrade den planerade saluhallens förflyttning åt sidan. Särskilt denna senare sak mötte synnerligen stora hinder, både sakliga och personliga, men Stjerna var mannen att besegra dem alla och driva sitt förslag igenom.

Till en bearbetning av de viktiga fynden fick han själv aldrig tid, men under hans överinseende utfördes på universitetets bekostnad en större modell av de funna konstruktionerna, vilka tycktes till en stor del ha tillhört Östra Aros' gamla hamnanläggningar och i sina älsta lager gingo tillbaka till vår medeltids första början.

Med höstterminen 1907 började Stjerna i sina föreläsningar behandla stenåldern och tog det så grundligt. att han ännu vid sitt frånfälle ej hunnit avsluta detta ämne. Han föreläste jämsides dels över den nordiska dels över den västeuropeiska stenåldern, vilken senare han fick ytterligare tillfälle att fördjupa sig i under sin sista utrikes studieresa maj—sept. 1908 (till Holland, Belgien, England och Tyskland). Han utbildade sitt eget system särskilt beträffande övergångstiden från äldre till yngre stenålder, varvid han fann starka skäl tala för, att man samtidigt haft två av olika folk burna kulturer, en inlandskultur, som fortsatte de paleolitiska traditionerna med grottor som bostäder och ben som förnämsta redskapsmaterial, och en kustkultur, som särskilt uppdrev flintans användning. Dessa åsikter, som vunno anklang hos utländska arkeologer, för vilka han framlade dem, hann han aldrig behandla i tryck; huruvida hans föreläsningar däröver äro tillräckligt utarbetade för att kunna tryckas, vet man ännu ej.

Däremot fullbordade han tvenne avhandlingar om den nordiska stenåldern, en på franska om de olika kulturområdena i Norden under gånggriftstiden, vilken han för att göra våra stenåldersförhållanden mera kända för de franska fackmännen insände till tidskriften L'Anthropologie, där den dock ännu ej hunnit tryckas, samt en om hela den nordiska

stenålderns utveckling »Före hällkisttiden», vilken avhandling han kort före sin död fått antagen till tryckning i Antiqvarisk tidskrift. Som alla hans arbeten äro också dessa rika på originella uppslag, delvis i strid mot hittills rådande åsikter, och torde komma att väcka både diskussion och värderika impulser.

Ett ännu mera omfattande arbete om vår stenålder är det, som Stjerna på ett verkligt storslaget sätt satte i gång genom sina lärjungar. I sitt seminarium började han hösten 1907 utdela till behandling särskilda svenska landskaps stenålder. Den som åtog sig en sådan uppgift fick, efter några anvisningar av läraren, genomgå allt tillgängligt material, ej blott i Statens historiska museum, utan om möjligt också i landsortsmuseer och privatsamlingar. Materialet ordnades typologiskt och kronologiskt, kartor upprättades över de olika typernas utbredning inom landskapet och resultaten sammanställdes i översiktliga föredrag. På detta sätt kommo en mängd intressanta, stundom rent överraskande företeelser i dagen. Stjerna gladde sig obeskrivligt såväl över resultaten som över den entusiasm »hans gossar» visade för det gemensamma företaget, vilket han tänkte sig till sist skulle samarbetas i ett större verk. Vid hans död var en utförlig skildring av Upplands stenålder (av G. Ekholm) under tryckning i Upplands fornminnesförenings tidskrift, åtskilliga andra landskap voro helt eller delvis behandlade i seminariet och för alla återstående landskap utom de allra nordligaste voro »rollerna» utdelade. Det blir ett av hans efterträdares viktigaste åligganden att fullfölja detta betydelsefulla arbete, som möjliggjorts genom museernas energiska samlande av material med goda fynduppgifter under de senaste decennierna.

Vid jultiden 1908 måste Stjerna underkasta sig en absolut vilotid på akademiska sjukhuset i Uppsala för allvarliga hjärtsymptom, som emellertid ansågos nervösa och således ej egentligen livsfarliga. Först i mars kunde han återupptaga tjänstgöringen. Då samtidigt amanuensen vid universitetets museum för nordiska fornsaker, Rolf Arpi, avled, fick Stjerna nu även övertaga den direkta vården av

denna samling, vilken han redan gjort betydande tjänster genom förvärvande, delvis som gåva, av flera samlingar av avgjutningar och original från Västeuropas stenålder. Han drömde stort om detta sitt museums framtida utveckling — dock alltid med lojal hänsyn till dess förhållande till centralmuseet i Stockholm, — och han trädde skarpt i breschen för universitetsmuseets intressen, då inom Upplands fornminnesförening väcktes frågan om bildande av ett särskilt Upplandsmuseum.

Under sommaren 1909 njöt han en längre uppfriskande vilotid i Ronneby och i sin födelseprovins. Här deltog han i Svenska fornminnesföreningens sommarmöte i Lund, där han höll ett föredrag om sina stenåldersstudier. Det därvarande Kulturhistoriska museets rika samlingar av fynd från det underjordiska Lund väckte hans intresse som motsvarigheter till hans egna Uppsalafynd, och han började mera djupgående än förut undersöka frågan om staden Lunds ålder. Frukten härav blev den sista avhandling han utarbetade, den i detta band tryckta om Lund och Birka, också den karaktäristisk för hans förmåga att få nytt grepp på ofta behandlade fragor.

I september återkom han kry och glad till Uppsala, där han alltid trivdes så väl. Med sina lärjungar företog han exkursioner till Alunda, till Tierp, där på våren anträffats en märklig bronsåldersgrav, som synnerligen intresserade Stjerna och åt vilken han tänkt ägna sin nästa uppsats, samt till Årsta i Vaksala, därifrån en hel grav flyttades in till museet i Uppsala. Med sistnämnda grävningar sysslade han omväxlande med föreläsningarna ännu i början av november. Man iakttog att han efter de ansträngande grävningsdagarna ändå brände arbetslampan till slut om nätterna. Till den grad var han åter i arbetstagen. Ännu de som träffade honom den 15 november, funno honom ovanligt glad och livlig. Men vid 9-tiden på kvällen, just då han satt sig till aftonmåltiden, träffades han av hjärtförlamning; på några minuter var allt slut. Obduktionen visade, att hjärtpulsådern var nästan igengrodd.

Bestörtningen och sorgen blev obeskrivlig, varom tidningarnas dödsrunor även buro vittne. Ordet »oersättlig» var om honom i allas mun.

Lärjungarne ordnade sin avhållne lärares bår i museumssalen, där han föreläst; det gamla Linnéanska växthuset pryddes till hans ära åter med blommor och grönt. Lördagen den 20, vid samma tid då han skulle hållit sin föreläsning, samlades här en stor skara vänner till avsked. Det blev en högtidsstund, som liksom jordfästningen i Domkyrkan gjorde ett djupt intryck. Gravsättningen ägde rum i Malmö, i närvaro af representanter för Lunds universitet och studentkår samt talrika Skånevänner; även grannlandets arkeologer hade gjort sig påminta.

Knut Stjerna var en utpräglad karaktär, som man ej lätt skall glömma. Under den lugna trygga ytan bodde en lågande själ, som intensivt riktade in sig på de alltid ideella intressen som upptog den, med en obeveklig målmedvetenhet, vilken ej kände några hinder. Endast nödtvunget splittrade han sig på mångsyssleri. Sådan lär han ha varit redan under skoltiden: de många pluggämnena fingo alldeles stå tillbaka för de verkliga intressen som för tillfället fyllde honom. I nedre sjunde läste han allt vad han kunde komma över om Napoleon, diskuterade i gathörnen problemen i hans historia — och blev kvarsittare. Men vid mognare år blev det just denna läggning, som gjorde, att han innan sin tidiga död hann uträtta så mycket. Av stor betydelse för hans forskning var det ock, att även hans fantasiliv i så hög grad deltog i det vetenskapliga tankearbetet; därav hans ovanliga intuitiva förmåga.

Han hörde till dem, som ytterst starkt reagera mot vad de anse orätt, i teori som i praktik. Därvid kunde han utdela skarpa hugg, men hans uppsåt var alltid ridderligt, om det ock någon gång brast i självkritik, såsom fallet nog är med oss alla just i samband med våra eljest starkaste sidor. Själv blev han ofta över hövan misskänd av sina motstån-

dare, vilket alltid djupt smärtade honom och kanske kom honom att ibland å sin sida misskänna.

Men den som en gång riktigt fått känna på hans hjärtevärme glömmer det aldrig.

Han hade varit en mycket god son. När hans gamle far bortgick år 1900, blev han sin mors trogna stöd; för henne var det han strävade som tidnings- och tjänsteman. Hennes frånfälle under hans utländska resa 1906 blev ett hårt slag för honom.

Egen familj hann han aldrig grunda. Men en personlighet som han har dess flere andliga ättlingar.

Han var ock en varm fosterlandsvän, hvilket bl. a. fick ett uttryck i en uppsats i Ord och Bild till frågan om vår nationalsång. Han föreslog härtill två verser af biskop Thomas' manliga »Frihetssång»; den skulle bli den älsta nationalsång i världen! Kanske skall också detta hans uppslag bära frukt i framtiden.

Oscar Almgren.

(Tryckt i december 1909).

Anmärkta tryckfel.

S. 215	rad	14	nedifr.	står	nordisk	läs	nordiska fakto-
» 229	»	10	»	»	som i detta	»	som detta
» 231	»	1	uppifr.	»	Jokob	»	Jakob

INNEHÅLL.

I likhet med Historisk tidskrift för Skåneland utdelas även övriga skrifter, vilka av De Skånska landskapens historiska förening utgivas, kostnadsfritt till föreningens medlemmar. Årsavgiften är 3 kronor. Ständig medlemsavgift: en summa ej understigande 50 kronor.

De trenne äldre serierna av föreningens tidskrift kunna hos föreningens sekreterare, arkivarien L. Weibull, Lund, erhållas till ett pris av 22 kronor, därav serie 1 och 2 till resp. 8, serie 3 till 6 kronor. Enstaka häften (utom av årg. 1868—1869) till komplettering: 1 krona.

Av de till den av Föreningen utgivna boksamlingen hörande arbetena är för föreningens medlemmar priset å Corylanders Berättelse om Lunds domkyrka nedsatt till 2 kronor samt å Lunds och Lundagårds minnen av Martin Weibull och å Sthen Jacobsen, Den nordiske kriigs krønicke, till 2: 50.

